Morianen, eller Holstein-Gottorpiska huset i Sverige. Tidsbilder, tecknade på fästningen. Första delen

Bokutgåva

L. J. Hjerta, Stockholm 1840.

2. Sophia Magdalena. 3. Carl XII^s gemål.
1. Lovisa Ulrika.
4. Sophia Albertina. 5. Drottning Fredrika.

FÖRSTA KAPITLET.

(1751.)

Lovisa Ulrika hade aflägsnat sin uppvaktning, med tillsägelse, att, utom hennes gemål, ingen fick släppas in i rummet, der hon då uppehöll sig. Försänkt i djupa tankar vandrade hon fram och åter. Blixten ur de stora Brandenburgska ögonen vittnade, att hennes själ var sysselsatt med ämnen, som hvarken voro obetydliga eller obehagliga. Än stadnade hon, liksom lyssnande efter någon med otålighet afbidad rörelse i palatset; än föll hennes blick på de tvänne drägter, som lågo i ottomannen bredvid hvarandra; den ena af dyrbart siden, skiftande i brokig färgprakt, den andra af svart flanell. Sjelf var kronprinsessan ännu klädd i en snöhvit morgondrägt, ehuru dagen redan börjat skymma. Allt gaf tillkänna, att något ovanligt var å färde; men hvad?...

På lösningen af denna gåta tycktes Lovisa Ulrika fundera med åtminstone lika stor längtan, som läsaren.

I hela kungshuset (Stockholms nya slott var den tiden ännu icke inredt), eller rättare kanske i hela Sverige fanns blott *en* mensklig varelse, som, obekymrad om kronprinsessans befallningar, trotsade hennes vilja, endast lydande ingifvelserna af sin egen, och som fann ett nöje i hoffolkets bryderi, då han vägrade att hörsamma deras föreskrift, men de, en gång för alla, voro förbudne att emot honom bruka våld. Det var negergossen Badin. En sjöfarande hade förärat honom åt Lovisa Ulrika, som lemnade hans lynne och böjelser lösa tyglar, för att på detta sätt utröna menniskonaturens utveckling, då den icke tämjes genom uppfostran. Det utgjorde hennes stora förlustelse, att jemföra inflytandet af detta uppfostringssätt (om eljest denna benämning vid detta tillfälle är användbar) och af det, som iakttogs i afseende på hennes egna barn, bland hvilka det äldsta, arffursten Gustaf, var endast ett par år yngre, än Badin. Slutligen måste hon dock afvika från denna plan, för att icke åstadkomma olyckor och på menniskoslägtet inympa ett vilddjur, så mycket farligare, än öknarnes, som detta skulle förenat menniskans rikedom på utvägar med raseriet af de sannskyldiga vilddjurens lidelser. Vid den tidpunkt, hvarom nu är fråga, visste Badin likväl ännu icke hvad aga vill säga. Det Afrikanska blod, som jäste i negergossens ådror, utgjorde en styggelse för hoffolket, hvilket städse var blottstäldt för hans okynne. Till och med främmande personer öfverhopades af honom med plumpheter och förnärmelser af alla slag; och mindre rådfrågande klokheten, än skadefröjden att se den mäktiga senatens ledamöter förödmjukade och bragte i förlägenhet, log Lovisa Ulrika i mjugg, då Badins grofva skämt förstummade desse samme Riksens Råd, hvilka i rådkammaren öfverröstade sjelfve konungen.

Medan kronprinsessan, på sätt nämndt är, anställde sina betraktelser, spordes hastigt stoj och skrik från en af församlarna. Det syntes af den uppblossande vreden i Lovisa Ulrikas anlete, att det ej var någon så beskaffad företeelse, hon väntat. Hon öppnade ena dubbeldörren och ropade, med sträng ton, öfverhofmästarinnans

namn, för att få veta orsaken till larmet; men förklaringen gjorde sig i stället sjelf inför prinsessans egna ögon. Hon såg nemligen sin lille morians svarta fingrar, härjande, fästade i hofmarskalken baron Horns friserade lockar, från hvilka pudret, likt ett snöfall, störtade ned öfver Badins korpsvarta ansigte, under det Horn, med begge armarna slutna kring negergossens lif, för att hindra honom slippa lös, ytterligare hade att uthärda den obändige morianens sparkningar. Kronprinsessans herrskareord beredde stillestånd. Horn androg: att vid förbudet till inträde i Hennes konglig höghets inre rum undantag ej var gjordt i afseende på Badin; att denne, efter gammal vana, skrattat åt pagers och kammarherrars invändningar; att hofmarskalken derföre velat försöka användandet af sin myndighet, hvilket aflupit lika fruktlöst; och att kronprinsessan sjelf nu vore vittne till morianens uppstudsighet, för hvars ilskna utbrott de uppvaktande ständigt voro blottställde; men – tillade den väl dresserade hofmannen – hvilka «merendels handgripliga och rätt «kännbara olägenheter, vi likväl alla med största nöje «underkasta oss, så länge sådant öfverensstämer med «Eders konglig höghets höga planer och nådiga väl«behag.«

Lovisa Ulrika befann sig i dag vid ett sällsamt allvarligt lynne. Badins oförskämdhet, hvartill hon ofta sjelf uppmuntrat honom, förekom henne nu straffbar, och hoffolkets vedervärdigheter, som eljest gaf näring åt det furstliga hjertats skadeglädje, syntes henne i detta ögonblick värde behjertande. «Låt «kalla min löpare Ernst, herr hofmarskalk« – utbrast hon, sedan Horn framfört sitt klagomål, på äkta hofmansvis – «och meddela honom min befallning, «att tilldela den olydige pojken en eftertrycklig aga. «Det är ett vedermäle af min nåd mot er. Dock är «min bestämda vilja, att allt i afseende på Badin se«dermera förblir på gamla foten, så att ingen må «tillåta sig näpsa honom, utan min uttryckliga befall«ning. Äfven länder till efterrättelse, att Badin al«drig är inbegripen under förbudet, att obehindradt nal«kas våre höga personer, då jag ej vid något tillfälle «finner godt, att derom särskilt förordna.«

Med dessa ord drog kronprinsessan sig tillbaka i sitt inre rum. Horn hade ej förgäfves emottagit tillåtelsen, att låta tilldela Badin – hela hofvets plågoande från öfverhofmästarinnan, till kammarfrun, från öfverste-marskalken, till kocken och löparen – en duktig risbastu; och Ernst, åt hvilken verkställigheten uppdrogs, lade så mycket mindre fingrarna emellan, som han hade otaliga egna oförrätter att hämnas, och det tillika nu gällde, att för framtiden afskräcka från deras förnyande.

Efter en stunds förlopp insläpptes negergossen till sin höga beherrskarinna. En märkbar förändring uppenbarade sig i hela hans väsende. Han var icke nu djerf och yster, högljudd och skrattande, som vanligt; utan tyst, varsamt smygande, nedstämd och gråtögd. Med skygghet kysste han den emot honom sträckta furstliga handen; undergifvet och stillatigande afhörde han Lovisa Ulrikas skarpa lexa, och, snarare för att lyda än roa sig, tog han de leksaker i ögonsigte, hvilka hon hade i beredskap åt honom på ett litet bord, i ett hörn af rummet. Gossens lemmar skälfde. Var det paroxysmen af en frossfeber? Var det smärtans intryck efter den utståndna agan? Var det fruktan för ett da capo? Eller var det sydländningens tidigt vaknade hämndlust, kämpande mot bemödandet att dölja sig?...

På en gång hördes ljudet af brådskande steg, som mer och mer närmade sig; begge dubbeldörrarne flögo upp, under den vakthafvandes utrop: „*Hans maj:t konungen!*». Dörrarne tillslötos åter – och Adolf Fredrik slöt sin gemål i sin famn.

«Jag helsar dig, Sveriges drottning,« sade han, och tillfredsställelsen strålade ur hans milda anletsdrag. «Det är för *din* skull, kronan gläder mig; det «är derföre, att jag vet hon gör *dig* ett nöje. An«nars sutte jag heldre i lugnet, under dessa stormiga «tider, och lät det myndiga Rådet och de barske stän«derna slitas om makten bäst de gitte. Jag vill dock «bjuda till att akta mig för de stötestenar, som af«bröto min företrädares trefnad. Den misstanka, han «oförsigtigt ådrog sig, att eftersträfva mera välde, för«bittrade sinnena och tillskyndade honom många sura «stunder ...»

«Min gemål har rätt«; – föll drottningen honom i talet – «svagheten *låter* misstänka sig och blir «derföre

straffad; rask handling deremot krönes med «framgång. Spegla dig uti din företrädares föraktliga «obeslutsamhet, och mins din ädle svåger, Preussens «*Store* Fredrik. I honom har du både ett exempel «att följa, och ett stöd att påräkna.»

Det höga paret öfverlade hvad under närvarande omständigheter vore att göra. Drottningen påstod, att allt berodde af första intrycket. Konungen borde vid sitt första uppträdande i Rådet sätta sin person och spirans företrädesrättigheter i säkerhet: utveckla stark vilja, kraft, rådighet: låta påskina inflytandet af sin slägtskap med Rysslands regerande kejsarinna, sitt svågerskap med konungen i Preussen; samt gifva vinkar om faran för Sverige och dess frihet, att såra desse mäktige regenters stolthet, genom förringandet af deras fRändes anseende. Riksrådet Tessin var den, på hvars bistånd inom senatens eget sköte det höga paret egentligen räknade. Han var deras första *svenska* bekantskap, själen i deras hof, der hans grefvinna, öfverhofmästarinnan, var oskiljaktig från Lovisa Ulrika som skuggan från kroppen. Tessin kunde ej annat, än finna sig väl af maktutvidgning åt en monark, i hvars gunst han innehade främsta rummet. Imedlertid skulle den nye konungen icke förhasta sig med Rådets sammankallande. Derförinnan borde han hafva uppsatt vissa förbehåll och jemkningar i den försäkran, konungen skulle underteckna och besvärja. Bland pålitliga verktyg utom senaten nämndes öfversten grefve Brahe och hofmarskalken baron Horn, hvilka kunde användas, äfven om det gällde att med våld genomdrifva sina planer.

Utan att röra sig ifrån stället, lyssnade Badin uppmärksamt, när det höga paret talade om Horn. Det tycktes nästan, som svedan af riset låtit känna sig på nytt. Morianens ögon gnistrade, och stillatigande sönderbröt han den leksak, med hvilken han just då var sysselsatt. Det höga paret var för djupt inbegripet i sitt vigtiga ämne, för att ens gifva akt på negergossens närvaro.

Efter tvänne knackningar på dörren inträdde den vakthafvande och anmälte en deputation från senaten, som i underdånighet begärde företräde hos H. M. konungen. Det höga paret vexlade blickar, hvilka målade öfverraskning, förundran och missbelåtenhet. Konungen gick ut i audiensrummet och lät förekalla deputationen.

Denna bestod af de begge kanslererne och samtlige statssekreterarne. Justitie-kanslern förde ordet. «Herrar Riksens Råd äro samlade i rådsalen, Aller«nådigste Herre och Konung!» – sade han – «för «att besörja om Eders Maj:ts utropande, svärja Eders «Maj:t trohetsed, och ur Eders Maj:ts händer emot«taga den försäkran, hvilken det åligger Herrar Rik«sens Råd att tillhandahålla Riksens härnäst samman«trädande Ständer. Senaten utber sig derföre under«dånigst, att så fort Eders Maj:t finner lämpligt varda «hugnad med dess höga närvaro. Rikshärolden är re«dan uppkallad i rådkammarens förmak, och afbidar «der befallningen, att offentligen förkunna den Stor«mäktigste Konung Fredrik I:s, Glorvördigst i åmin«nelse, högst bedröfliga frånfälle, samt Eders Maj:ts «hugneliga uppstigande på den Kongl. Svenska thronen.»

Det var påtagligen ett streck i räkningen, men Adolph Fredrik förställde sig så godt han kunde; svarade, att Rådet förekommit hans önskan; att han just varit i begrepp att gifva befallning om dess sammankallande, och att han oförtöfvadt ville begifva sig dit. Deputationen affärdades med en nådig hälsning till senaten, och konungen återvände till sin gemål.

Det höga paret kunde ännu icke riktigt genomtränga orsaken till senatens brådska. Det kunde vara underdånigt fjesk, för att visa sitt undergifna nit: detta önskade man; men det kunde också vara vaksamhet att förskansa sin myndighet: och detta befarade man. I värsta fallet hade konungen alltid den djupe och förslagne statsmannen Tessin på stället, och om hans beredvillighet kunde det höga paret så mycket mindre tvifla, som hans enskilda fördel vore dermed förknippad. Drottningen uppmanade ännu en gång Adolf Fredrik att vara på sin vakt och att ej gifva vika, hvarefter han begaf sig till senaten och hon tillkallade sina fruntimmer, utvisade morianen och klädde sig uti den redan i beredskap varande djupa sorgdrägten.

Med nyfikenhet och icke utan en viss oro längtade Lovisa Ulrika efter sin gemåls återkomst. Det var en gång för alla hoffolkets lott, att öfverhopas med stickord, när drottningen var vid elakt lynne, och de haglade i dag ymnigare och hvassare än vanligt, liksom hade hon velat låta sin omgifning rätt eftertryckligt erfara, att hon nu i sjelfva verket blifvit deras herrskarinna. Drottningens otålighet växte ju längre det drog ut på tiden, innan Adolf Fredrik, syntes. Det arma hoffolket, som föreställt sig, att glädjen öfver den nya upphöjelsen skulle stämma Lovisa Ulrikas lynne till godhet och mildra sträfheten i hennes högdragna sätt att bemöta sin omgifning, blef ej litet bestört att röna motsatsen, och att just nu finna henne mera stolt, tvär, ofördragsam, häftig och befallande, än tillförne.

Ändtligen hördes på afstånd trumpeters smattrande och pukors dofva genljud. Luften skallade af ropen: «länge lefve konung Adolf Fredrik!»

I detsamma inträdde konungen sjelf bland hofkretsen.

Han gick långsamt, med vacklande steg. Hans uppsyn var förlägen och dyster. Den syntes studerad och tvungen denna fryntlighet, hvarmed han besvarade de kringståendes vördnadsfulla hälsningar. Pannan, fårad och svettig, tycktes redan vara klämd och nedtyngd af det blott några timmar gamla diademet. Hans blick sökte drottningen. Det var, som hade han gått en motsedd storm till mötes; ty han anade intet godt af hennes stränga, frågande ögonkast, hvaraf blott ett enda behöfdes, för att underrätta henne, att konungen ej medförde angenäma tidningar från rådkammaren. Hos omgifningen fick Adolf Fredriks förstämda utseende gälla för sorg öfver företrädarens död. Smickret var genast till hands, att prisa den nye regentens sköna menniskokärlek och sonliga tillgifvenhet för den aflidne monarken. Liksom det oafbrutet spända förhållandet mellan gamla och unga hofvet varit en hemlighet! Liksom den gamle Fredriks obenägenhet mot Holsteinska linien och thronföljareparets beständiga hån öfver den bedagade konungens klädsel, lefnadsvanor och kärleksbedrifter ej utgjort samtalsämnet i de högre kretsarna under Fredriks af Hessen sednare regeringstid! Sorg öfver hans frånfälle var således ingalunda källan till Adolf Fredriks bedröfvelse nu, hvars anledning drottningen äskade att få veta, när det höga paret kommit mellan fyra ögon. Här förtäljde Adolf Fredrik, huruledes senaten, vid hans ankomst, haft icke blott konceptet till hans konungaförsäkran uppsatt och justeradt, utan äfven ett exemplar renskrifvet och framlagdt till hans underskrift: huruledes Rådet förklarat, – visserligen i underdåniga, men bestämda ordalag – att intilldess konungen derunder tecknat sitt namn, med edelig förpligtelse, och inför senaten besvurit samma försäkran, rikshärolden ej tilläts att utropa konungens uppstigande på thronen, hvarförinnan Rådet ej medgåfve honom att deltaga i riksstyrelsen, utan skulle sjelft föra den, utan konung, tills ständerna hunno sammanträda, för hvilket ändamål riksdagskallelsen äfvenledes redan befanns uppsatt och i ordning: och huruledes cheferne för hufvudstadens garnison voro tillstädes i senatens förmak, för att emottaga befallning om tro- och huldhetsedens afläggande, derest konungen undertecknade försäkran, men att förbjudas aflägga en sådan ed, så vida konungen droge i betänkande att fullgöra hvad man nu begärde. «Hvad var, under sådana omständigheter att göra? – tillade Adolf Fredrik – «Skulle jag, oviss om de «mått och steg, Rådet i öfrigt kunde hafva vidtagit, «och lika oviss om allmänna sinnesstämningen, äfven«tyrat en hvälfning, som kunnat kosta oss kronan, in«nan den ännu prydt vår hjessa; eller var det ej «bättre, att gifva vika för ögonblicket och låta fram«tiden göra slag i saken, sedan vi bragt våra förbere«dande anstalter i ordning?....»

– «Du skref således under försäkran och besvor den?» föll Lovisa Ulrika i talet.

– «Ja,» svarade Adolf Fredrik.

– «Och du sökte ej bereda Tessin tillfälle, att «med sin vältalighet, som så ofta verkat hänförande, «utveckla skälen för *våra* afsigter?»

– «Tessin! ja, just detta är det obegripligaste och «värsta af hela historien: Tessin är egentliga och den

«verksammaste driffjedern till allt hvad som hände i «senaten. Det var han, som dragit försorg om Rå«dets sammankallande hufvudstupa, vid första under«rättelsen, att min företrädare låg i dödsarbetet: Tes«sin, som med egen hand skrifvit konceptet till den «försäkran, jag nödgades besvärja: Tessin, som upp«satt rikadagskallelsen: Tessin, som förde ordet i se«naten: Tessin, med ett ord, förvandlad från en smi«dig Mæcenas, hvars roll han spelar vid *din* sida, «till en obeveklig Gato i den rådkammare, der *min* «thron är upprest.»

Lovisa Ulrika bet sig i läppen af förtrytelse, under det Adolf Fredrik borttorkade med näsduken stora svettdroppar, frampressade, mindre af hetta eller ansträngning, än af sinnesoro.

«I sanning min gemål» – återtog drottningen, efter ett par minuters tystnad – «vi hafva i dag «upplefvat en ny *journée des dupes*; en under«såte, på hvilken vi slösat gunst och förtroende, som «hade allt att hoppas af vår nåd, allt att vinna af vår «makt, trampar dessa lysande utsigter under fötterna, «för att några timmar låtsa sig vara husbonde, och «den verklige husbonden (under ett ironiskt leende «fixerade hon härvid skarpt sin gemål) glömmer på «en gång sitt aftal, sin ära, sin höga rang och det «blod, med hvilket han har den hedern vara besläg«tad, för att klenmodigt hålla tillgodo med vilkor, dem «en handfull uppstudsige rådgifvare behagar före«skrifva. Hvilken herrlig tidning att meddela åt min «kunglige broder, för hvars stöfvel denna trotsiga «senat säkert skulle darra så, som den fordom darrat «för Carl XII:s!«

Hvad som var skedt kunde imedlertid nu ej hjelpas. Det fordrades tid att bringa de planer till mognad och verkställighet, hvilka Lovisa Ulrika uppgjorde, för att blifva *regerande* drottning. Hon var uppfödd i ett despotiskt hof, uppammad i despotiska grundsatser, i ett land ändtligen, der undersåtarnes lif och välfärd hängde, svigtande, på herrskarens värjspets. Hon kunde derföre aldrig förlika sig med ett deladt välde. Men, liksom treenigheten blott är *en* Gud, så borde, enligt hennes åsigt, konung och drottning vara endast *en* vilja, hvilken hon nog visste med sig, att det blef henne sjelf uteslutande förbehållet att gifva riktning. Dessa tänkesätt var det likväl angeläget att dölja för senaten och folket, tills allt var redo att låta dem framträda i handling. Det kostade henne mycken möda att förställa sig. Äfven när hon behöfde visa sig förtrolig och intalande, för att vinna någon för sina ändamål, kunde hon omöjligt helt och hållet glömma, att hon var den enväldige hjeltekonungen Fredrik den Stores syster. Adolf Fredrik åter skulle, sig sjelf lemnad, rätt gerna åtnöjt sig med den lott, svenska statsförfattningen honom beskärt; men, undergifven sin gemåls behag, tvingades han till det dubbla hyckleriet, att inför henne låtsa en herrsklystnad, som ej bodde i hans själ, och inför Rådet ett nit för samhällsskicket, hvars störtande utgjorde målet för hans hemliga bemödanden.

ANDRA KAPITLET.

Någon tid efter Adolf Fredriks uppstigande på thronen gaf det kungliga paret en cour, för att emottaga lyckönskningar. Der trängde sig om hvarandra landets barn och främlingar, embetsmän och vetenskapsidkare, krigare, civile personer och andlige fäder. Det kungliga paret gjorde en rund genom palatsets salar med den hållning och okonstlade värdighet, som anstå och tillhöra purpurn. Endast mot den mäktiga senaten, hvilken det varit till konungaparets nytta, att företrädesvis smeka, åsidosatte, som vi rätt snart få se, Lovisa Ulrika den fina takt, hvaraf hon eljest var utmärkt, och tillät sig ett utbrott, på samma gång opassande och oklokt. Beräknande att göra intryck nu, då konungaparet första gången emottog de privilegierade klassernas hyllning, ledsagade drottningen sjelf sin femårige son, kronprinsen Gustaf, ett det täckaste barn i verlden, hvars stora mörkblå ögon redan flammade af qvickhet och lif, och hvars, vid den åldern, sällsamt otvungna frimodighet, bland en brokig och till största delen förut okänd skara, vittnade, att detta barn blifvit väl bekant med sin *roll*, långt innan kallets vigt och pligter kunnat inskärpas i dess späda begrepp. Väl lade sig prinsens guvernör, riksrådet Tessin, vinn om, att bilda honom till menniska *först* och

furste *sedan*; men drottningen var der med sin högdragna herrsklystnad, för att, genom lära och lefverne, inprägla den medfödda gudomliga rättens anspråk, och dymedelst rifva ned hvad den vise statsmannen uppbyggt; och Svenskarne, som öfver ett halft århundrade ej sett några infödda konungabarn, voro der äfven, för att med en lika orimlig, som otidig förtjusning skämma bort sina framtida ödens ledare, innan han ännu, i ordets strängaste mening, kunde leda sig sjelf. Då man närmare skärskådade skapnaden af Gustafs hufvud, blef man likväl der varse en snedhet, som innehöll nyckeln till hela hans varelse. Ty liksom den ena sidan af pannan var hög och välbildad, den andra åter låg och intryckt, så företedde i framtiden hans lynne, egenskaper och lidelser *en* sida af beundransvärd storhet och ädelhet; men äfven *en annan* af föraktlig själlöshet, flärd och hyckleri.

Den första flock, konungaparet nalkades, var Riksens Råds fruar. Till hvardera yttrades, i förbigående, några af dessa smickrande obetydligheter, som ur en furstlig mun anses betyda så mycket. Det syntes af det sätt, på hvilket de upptogos och besvarades af Rådsfruarna, att dessa kände sin samhällsplats och ansågo det nådiga bemötandet mera som en påräknad uppmärksamhet, än som en utmärkelse, hvaröfver det lönade mödan att brösta sig. Endast sin egen uppvaktande öfverhofmästarinna, grefvinnan Tessin, som dittills varit drottningens allt i allom, låtsade hon nu knappt bemärka, under det grefvinnan, å sin sida, med den utsökta belefvenhet, som var henne egen, och det sätt att vara, hvilket gjort henne omtyckt och hyllad vid flera Europeiska hof, bland hvilkas monarkinnor hon förvärfvat mera än en förtrogen vän, syntes föga känslig för dessa omisskänneliga tecken till en annalkande ogunst.

Senatens medlemmar stodo gent öfver. Konungen blef märkbart nedstämd, då han närmade sig till denna flock. Drottningens blick åter eldades af harm, och kring hennes läppar sväfvade ett spotskt hånlöje. Rikets mäktige Råd bugade sig djupt för sina maktlöse beherrskare, hvilka djupt, – *djupt* rönte bespottelsen af dessa vördnadsbetygelser utan betydelse. Vid åsynen af sin älskade guvernör, gjorde kronprinsen en rörelse, för att skynda fram till honom; men drottningen höll barnet tillbaka, med en så häftig handtryckning, att endast den stränga blick, hvaraf den beledsagades, förmådde prinsen att svälja sina tårar och qväfva smärtans utrop, hvartill hans mun redan öppnades.

– «Nästan för små rum åt så mycket folk,» yttrade Konungen. – «När en gång det slott blir färdigt, som er far grundlade, herr grefve Tessin, hoppas vi, utan trängsel, kunna se våra vänner samlade kring våra personer.»

«Inga rum förslå, allernådigste herre och konung! om det blefve fråga att inrymma Eders Maj:ts underdånigst tillgifna vänner.

– «Bra, herr grefve, bra!» föll drottningen honom i talet. – «Med tillgifvenhet i ordprål är ingen furste i verlden bättre betjenad, än konungen i Sverige. Men ni bör ej förgäta, att den som på couren vill hedras såsom sin laglige beherrskares vän, får ej lyfta hufvudet så högt i rådkammaren, att han ser den sannskyldige husbonden öfver axeln.»

Vreden ljungade ur de ögonkast, hvilka beledsagade utbrottet. Konungen, ytterst förlägen, framstammade några knappt hörbara ord till riksrådet Tessin, som förgäfves sökte dölja öfverraskningens och harmens rodnad, hvilken brann på hans kinder. Kronprinsen blickade, missnöjd och frågande, än på sina föräldrar, än på sin guvernör, under det drottningen såg omkring sig med sträng och stolt uppsyn. Långt bakom senatorerne blef hon varse Linné, Tilas, Rosenstein, Dalin och Klingenstjerna, stående bredvid hvarandra. Dit ilade hon nu, förbi de högre embetsmännens väntande och bugande skaror, dem hon endast i förbigående bevärdigade med ett nådigt småleende och en temligen vårdslös böjning på hufvudet.

Medan drottningen med hela elden af sitt lynne och hela hänförelsen af sitt snille inlät sig i ett långt och lifligt samtal med de lärde, sökte konungen på bästa sätt hålla rådsherrarne vid godt mod. Då och då kastade

han en förstulen blick till den flock, hos hvilken drottningen uppehöll sig, liksom ville han uppmana henne att återvända till senatorerne; men hon låtsade ej förstå honom, utan skämtade med Dalin och rådgjorde om sina snäcksamlingar med Linné och Tilas, tills Konungen omsider hunnit säga några ord till hvardera af Riksens Råd och, efter en afmätt afskedsnickning, närmade sig corps diplomatique. Nu böd Lovisa Ulrika farväl åt sina vittra och lärda gunstlingar och vände sig, hållande sin son vid handen, till de utländska sändebuden.

Knappt hade Adolf Fredrik aflägsnat sig, innan ett halfhögt, men lifligt och knotande, samtal uppstod mellan senatorerne, hvilkas flock, kringgärdad af Rådets stora anseende och den vördnad, hvarpå det gjorde anspråk och ingaf, befann sig på tillräckligt afstånd från alla öfrige, som uppvaktade på couren, för att ej behöfva frukta obehöriga lyssnare. Rådsherrarne uppmanade hvarandra inbördes att vara på sin vakt mot en herrsklystnad, som började med enskilda förolämpningar och hotade att ej stadna, innan den makt blefve kufvad, som rikets grundlag och ständerna anförtrott åt senaten. Man beklagade konungens vankelmod och skygga undergifvenhet för sin stolta gemåls vilja; men man beklagade ännu mer den otillbörliga föresyn, som lemnades thronföljaren, redan i hans späda år, och af allt detta spådde man ej godt för framtiden. I denna åsigt instämde alla rådsherrarne: senatens seniorer Löwen och von Rosen, den rättrådige, hofsamme, men bestämde Ehrenpreus, den flärdfrie Johan Gyllenborg, som vägrat mottaga Serafimerbandet, eller något annat ordenstecken, den djupsinnige von Höpken och den häftige Palmstjerna, med hvilka de öfrige förenade sig. Rådet *en corps* lemnade couren, innan de kungliga personerna ännu slutat sin rund.

Couren erbjöd ej vidare något anmärkningsvärdt, om ej dit vill räknas det betydelsefulla småleende, hvarmed Lovisa Ulrika hälsade öfverste Sinklaire, hvilket redan tycktes bebåda en gunst, som längre fram kastade en tvetydig dager öfver begges inbördes förhållande, när han uppträdde såsom hofpartiets hufvudman och själen i detta konungapars riksdagsränker. Äfven grefvarne Brahe och Hård hugnades med många nådiga ord, under det Adolf Fredrik och hans gemål med kall höflighet bemötte Fersen, Ehrensvärd och Lantingshausen.

När konungaparet återvändt i sina smårum, försökte konungen några inkast mot det obeslöjade misshag, drottningen visat senaten i allmänhet och synnerligast Tessin. «Jag kommer att få ondt deraf i «rådkammaren,» – yttrade Adolf Fredrik –«och «de blifva så mycket svårare, att sedermera qväsa.»

Detta ville drottningen icke medgifva. Hon pockade på sin broders segrar, statskonst och makt, och hon ansåg det vara *under* Fredrik den Stores systers värdighet att förfara skonsamt mot en senat, hvars inflytande hon förmente sig kallad att göra till intet.

TREDJE KAPITLET.

1755–1756.

Sedan sorgen efter konung Fredrik I var aflagd, firades drottning Lovisa Ulrikas födelsedag 1752 med en lysande bankett på hofvet. Men det syntes henne, att äfven de präktigaste lustbarheter blifva enformiga, om de inträffa i förutsedd ordning, utan omvexling. Hon ville derföre på *annat* sätt gifva glans åt denna dag följande året. Tvänne omständigheter stadgade hos henne detta beslut: den första, en brinnande kärlek till själsodling och nitälskan för vittra idrotter; den andra, hennes dåvarande fruktsamma belägenhet, som innan årets slut ökade konungahusets glädje med Sophia Albertinas födelse, och hvilken belägenhet icke väl egnade sig åt en bullersam hoffest. Den snillrika drottningen, hvars vilja hvarken rönte, eller, vid *detta* tillfälle, *borde* röna någon motsägelse af konungen, hennes gemål, helgade dagen åt Sveriges sånggudinnor och invigde den 24 Juli 1753 Svenska Vitterhets-Akademien, som då hade sin första sammankomst. Till

första uppsättningen ledamöter i denna *hennes* stiftelse, hvars stadgar, för en syns skull, prunkade med konungens underskrift, hade hon kallat riksråderne Höpken, Ekeblad, Carl Fredrik Scheffer, sedermera riksrådet Rudensköld och hofkanslern Dalin, hvilken sistnämnde tillika blef Akademiens förste sekreterare. Oviljan mot Tessin förblindade henne ända derhän, att hon vid detta tillfälle förbigick senatens vittraste penna, såsom sådan känd och erkänd äfven i främmande länder och af dessas största snillen. Genom Vitterhets-Akademiens inrättande har således ostridigt Fredrik den Endes syster efterlemnat ett ädlare minne af sina stora själsegenskaper, än den enda medtäflarinna, hon i dessa ägt på Sveriges thron: Gustaf Adolph den Stores dotter, skaperskan af Amaranther-Orden.

Stiftelsen af nämnde vittra samfund var en bland Lovisa Ulrikas mest lysande dagar, och dottrens födelse några månader derefter, en af denna drottnings sällaste. Denna lyckliga händelse gaf anledning till och firades med en annan stiftelse. Frimurare-Orden inrättade då sitt barnhus, och med en sinnrik hänsyftning på den nyfödda prinsessan, präglades öfver denna barmhertighetsanstalt en skådepenning, som å ena sidan föreställer Moses, frälst af Pharaos dotter, med öfverskrift: *«Servavit Regia Nata.»*

Allt ifrån den stund, Rådet, hufvudsakligen på Tessins föranstaltande, aftvingat Adolf Fredrik den bekanta konungaförsäkran, var lätt att inse, det en brytning förestod mellan dessa begge personer, eller rättare mellan rådsherren och hofvet, hvilket tog alla sina intryck och inflytelser från drottningen. En annan omständighet tillkom, som gjorde brytningen oundviklig och påskyndade utbrottet, nemligen kronprinsens uppfostran. Uppfostraren ville, enligt hvad redan är nämndt, först bilda menniskan, först inprägla pligterna, innan han gjorde pilten bekant med sin höga börds företrädesrättigheter. Drottningen åter fästade egentlig vigt vid dessa: ville, att prinsen skulle lära sig, framför allt annat, värdighet och behag i sitt väsende, orubblighet i sina föresatser, oåterkallelighet i sitt ord och *blind* lydnad för sina höga föräldrars vilja. Blefve endast sistnämnde regel riktigt inskärpt och rotfast, så byggde Lovisa Ulrika derpå förhoppningen om ett tryggadt välde under hela sin lifstid, äfven i den händelse, att hennes gemål, enligt naturens vanliga ordning, såsom äldst, först samlades till sina fäder.

En vidunderlig motsägelse uppreste sig imedlertid midt ibland den massa af *enskilda* föreskrifter, som drottningen, afvikande från ständernas och Rådets, lemnade om sin sons uppfostran, beräknade att framställa thronarfvingen på en svindlande höjd af storhet, dit folkets blickar endast häpnande, beundrande och med en nära nog andäktig vördnad skulle töras lyfta sig. Lovisa Ulrika befallte nemligen, att under det konungabarnet redan från sin spädaste ålder vänjdes vid handkyssningar, djupa bugningar och underdånighetsbetygelser af alla, som nalkades prinsen, skulle Badin ensam äga rätt, att som like umgås med honom och bemöta honom, huru han behagade, handgripliga misshandlingar endast undantagne. Lovisa Ulrika fann någonting retande i denna jemlikhet mellan negergossen, ohyfsad, sådan han irrat i Afrikas öknar, och thronarfvingen, som såg hela verlden för sina fötter; hvaremot Tessin fann just detta afbrott icke blott högst opassande, utan den nära förtroligheten till och med ganska skadlig mellan en rå och lidelsefull morian, som med flit lemnades utan begrepp om det rätta och anständiga, och prinsen, med det dyrbara kallet i sigte, att en gång ställas i spetsen för ett bildadt folk, hvilket han borde föregå med efterdömet af sedlighet, upplysning och dygder. Det låg i drottningens plan, att, medelst Badins fräckhet, motarbeta de läror om aktning för statens embetsmän i allmänhet och för senaten i synnerhet, dem uppfostraren lade sig vinn om att bibringa sin höga lärjunge. Inseende fruktlösheten af sina bemödanden, när föräldraråden gåfvos i en annan riktning, utfunderade Tessin ett sätt, som skulle göra *hans* åsigter på en gång angenäma för prinsen och ständigt närvarande i hans minne, samt skaffa dem ett kraftigt understöd uti allmänna tänkesättet. Han företog sig således, att framställa sina grundsatser i *bref* till sin lärjunge, der han utvecklade hjertats hela ädelhet och snillets oemotståndliga behag. Lovisa Ulrika hade sjelf för mycket hufvud, att icke värdera och finna ett nöje i dessa guvernörens skriftliga uppsatser, dem hon dessutom betraktade såsom fullkomligt oskyldiga ur politisk synpunkt, emedan hon i dem såg endast enskilda meddelanden, hvilkas

innehåll stadnade mellan de höga föräldrarne, konungabarnet och dess uppfostrare. Men den djupsinnige statsmannen umgicks med helt andra afsigter. Sedan hans bref vuxit till det antal och omfång, att de i det närmaste innehöllo allt hvad han för det då närvarande önskade fästa i sin lärjunges tankar, utgaf han af trycket hela samlingen af dessa uppsatser, under den ryktbar vordna titeln: *«En gammal mans bref till en ung Prins».* Detta steg, vidtaget utan de kungliga föräldrarnes vetskap och samtycke, var långt ifrån att vinna deras bifall. De funno sig stötte både deraf, att Tessin icke inhemtat deras vilja, innan tryckningen verkställdes, och deraf, att han sålunda vädjat till allmänna omdömet, i afseende på de läror, han bibragte thronarfvingen. Lovisa Ulrika var nu förnärmad på en gång i sin känsla, i sina planer, i sin qvinliga fåfänga både som mor och drottning; och när *drottningen* blef uppbragt, var det *konungen*, hon lät visa sig på styfva linan såsom hämnare eller försonare, allt efter hvad hennes fördel eller nyck fordrade. Hon hastade vid detta tillfälle att inympa sin vrede på sin gemål, uppmanade honom till storm, och stålsatte den fromme mannen att rynka ögonbrynen och skärpa uttrycken så eftertryckligt, att hela verlden med bäfvan och undergifvenhet måtte förnimma, att *han*, och ingen annan, vore den *allena* lagkrönte beherrskaren.

I en sinnesstämning samt med åthäfvor och ordalag, som kunnat anstå eller åtminstone förlåtas – en Carl V, en Ludvig XIV, en Fredrik II, en Carl XII, men ingalunda den i senaten *röstägande* Adolf Fredrik, uppträdde denne kort derefter i Rådet, hvars medlemmar han öfverraskade med ett långt och bittert skriftligt anförande, deruti han, i anledning af Tessins tryckta bref till kronprinsen, anklagade sin sons uppfostrare för bristande vördnad mot majestätet, för kränkning af konungens faderliga rättigheter, för åsidosatt grannlagenhet äfven mot drottningen, och för öfverskridande af den Rådsherrliga pligten, att icke utan i samråd med sina öfriga embetsbröder vidtaga något offentligt steg; på grund af hvilka tilltag konungen äskade upprättelse. Senaten, mera förvånad och bekymrad öfver anklagarens framställning, än öfver den anklagades förmenta brott, sökte, fastän förgäfves, att förmå konungen återtaga sitt anförande och låta den misshagliga saken falla. Men Adolf Fredrik visste hvad som förestod honom i sängkammaren, om han icke i rådkammaren uppfyllde till punkt och pricka sin gemåls föreskrifter. Det var *derföre* (ty sig sjelf lemnad, skulle denna fråga ej ens någonsin af honom blifvit väckt) han vid detta tillfälle förblef obeveklig. Nu uppträdde Tessin med ett försvar, manligt, djuptänkt, vältaligt, hänförande. Segrande vederlade han hvarje punkt i konungens klagomål. Men sedan han slutat sitt försvar, yttrade han, med stolt sjelfkänsla och belefvad värdighet: «att «ehuru han, efter sitt bästa förstånd och samvete, «gjort allt hvad han förmått och trott vara rätt, för «att som sig borde, till fäderneslandets fromma, «thronarvingens gagn och hans höga föräldrars nöje, «svara mot det vigtiga förtroende, honom med led«ningen af kronprinsens uppfostran blifvit lemnadt, «befarade han likväl, väl kännande den menskliga «svagheten och sina egna brister, att bördan varit tyngre, «än krafterna att den bära medgifvit; hvarföre han «också nu, när äfven hans nit vore misstänkt och för«troendet till hans tänkesätt och omdöme upphört, «tillkännagaf sin fasta föresats, att i konungens och «Rådets händer återlemna guvernörsbefattningen, så «snart Riksens Ständer, efter inhemtad kännedom om «hans förvaltning och meddelad frisägelse, dertill lem«nade sitt samtycke. Imedlertid hoppades Tessin, att «Hans Maj:t ej måtte onådigt upptaga och Deras Ex«cellenser Herrar Riksens Råd ej finna underligt, det, «efter hvad nu förelupit, han, såsom det enda veder«mäle af konungens godhet och senatens vänskap, «underdånigst utbåde och förbehölle sig, att från det«ta ögonblick genast få upphöra med Mentorskallet «för prinsen, och att en vikarie måtte förordnas att «öfvertaga guvernörsemhetet, intilldess endtledigande «i grundlaglig ordning blefve för Tessin utfärdadt.»

Hvad som var skedt, *var* skedt. Rådets böner voro förgäfves och konungen, som för detta oförutsedda fall ej erhållit någon föreskrift af sin gemål, vågade endast tveksamt och i allmänna ordalag instämma i senatens enhälliga önskan. Törhända såg han ej ogerna, att Tessin *förblef* obeveklig.

Från denna dag syntes, den tillförne såsom allsmäktig gunstling ansedde riksrådet grefve Tessin ej oftare vid hofvet, än då han der ej kunde undgå att inställa sig med öfriga senatorerne *en corps.* Ty kansli-

presidentsysslan hade han förut nedlagt.

I sitt hjerta var drottningen högst belåten med det beslut, Tessin fattat, hvarigenom hon befriades från den pinsamma dagliga beröringen med en man, på hvilken hon så helt och hållet missräknat sig, och den hon likväl hvarken kunde eller vågade förödmjuka så, som hon skulle önskat. Men *hans* aflägsnande medförde ett annat, hvilket Lovisa Ulrika gerna velat undvika. Dagen efter sedan riksrådet Tessin frånträdt guvernörsbefattningen, begärde hans grefvinna endtledigande från sin plats af öfverhofmästarinna. Ehuru påkostande det föll sig för den stolta drottningen att nedlåta sig till öfvertalanden, sökte hon dock nu förmå fru Tessin att stadna qvar. Dennas fina och lediga umgängeston, hennes qvicka samtal och angenäma brefvexling, samt hennes vidt utgrenade bekantskaper, äfven utom landet, hade, redan när Lovisa Ulrika först lärde känna henne i Berlin, dit hon åtföljt sin make på förmälnings-beskickningen, förvärfvat henne prinsessans synnerliga förtroende och vänskap. Denna bevågenhet tycktes dagligen ökas, till den stund, då riksrådet Tessins fosterländska omtanka vid Adolf Fredriks uppstigande på thronen på en gång tillintetgjorde hans, eller rättare hans gemåls herrsklystna planer. Drottningen blef väl sedermera mindre förtrolig med sin öfverhofmästarinna, ja, bemötte henne numera stundom med en frånstötande köld; men Lovisa Ulrika befarade ett menligt uppseende af fru Tessins oförberedda aflägsnande. Denna stod imedlertid lika fast vid sin föresats att draga sig tillbaka, som hennes man vid sin. Något annat uträttade drottningen ej med sina böner, än att grefvinnan samtyckte, att ännu åtta dagar fortfara med sin uppvaktning vid hofvet. Hon ville undvika ända till skenet, att åsyfta bringa drottningen i förlägenhet, hvilken fru Tessin således lemnade rådrum att utse en efterträderska. När denna blifvit nämnd och inställt sig för att öfvertaga vakten, inneslöt grefvinnan sig, med okonstlad vördnad, i drottningens ynnest, och återsåg ej mera hofvet.

Lovisa Ulrika hade från Preussen medfört en qvinlig gunstling, Fröken von Knesebeck, hvilken hon slutligen bortgifte i Sverige med en svensk grefve. Fröken Knesebeck var tillstädes i rummet, när fru Tessin gjorde sin afskedsuppvaktning. Så snart grefvinnan aflägsnat sig, yttrade Lovisa Ulrika, under ett bittert leende: – «Svenskarne äro ett styfsinnadt folk, kära Knesebeck, fruntimren lika envisa, som karlarne; men ... vi vilja se till, om de icke med tiden låta tämja sig.»

FJERDE KAPITLET.

(1756.)

Klockan i S:t Jakob slog half tre, då bondeståndets talman, Olof Håkansson, stödd på sitt spanska rör med silfverknopp, vandrade förbi kyrkan och, framkommen till Fersenska palatset på Blasieholmen, med några häftiga slag på porten afbröt portvaktarens hvila, sedan denne nyss hunnit inslumra, efter landtmarskalkens återkomst från en fest på Stockholms, nu mera färdiga och bebodda, i alla hänseenden kungliga slott, ur hvilket en flod af ljusskimmer återspeglade sig i Norrström, och de matta ljuden af dansmusiken hördes, under den tysta natten, gent öfver Skeppsholmsfjärden.

– «Hvem tunnor tusan djeflar bultar så här dags? hvem är det och hvad vill ni?» röt portvaktaren, gnuggande sig i ögonen, och en ny svordom, färdig att utbrista, dränktes i ett svall af gäspningar.

– «Talmannen för bondeståndet – blef svaret – – Anmäl i ögonblicket min ankomst och säg, att någonting ganska vigtigt, som ej tål uppskof, fört mig hit, och att jag önskar genast tala med herr grefven och landtmarskalken.»

I dennes palats verkade Olof Håkanssons namn som en hufvudnyckel. Porten öppnades, portvaktaren bad tusenfallt om ursäkt för sitt näsvisa svar, undskyllande sig med, att han i sömnen ej visste hvad han sade,

och Olof Håkansson ledsagades af en betjent till förmaket bredvid grefve Fersens arbetsrum.

– «Hans höga nåd har ännu icke gått till hvila, sedan han hemkom från slottet – yttrade kammartjenaren – utan är sysselsatt att skrifva. Högtärade herren skall på minuten blifva anmäld.»

Blott några sekunder derefter flög ena dubbeldörren upp, och grefven mottog sjelf, med en hjertlig handtryckning, sina politiska meningars mäktiga stöd hos allmogen.

– «Huru, bäste vän! – utbrast Fersen – så sent, eller så bittida? Jag vet i sanning lika litet hvilketdera jag bör kalla denna ovanliga timma för ert, i alla fall städse kärkomna, besök, som huru jag dertill skall förklara anledningen. Ej heller förstår jag, hvarföre ni så tidigt lemnade den ståtliga festen på slottet i natt. Jag hade knappt hunnit få se en skymt af er, innan ni redan var försvunnen. När man är så sällsynta gäster på hofvet, som nu för tiden vi och våra vänner, bemärkes frånvaron, i synnerhet af ett Riksstånds talman.

– «Må så vara, herr landtmarskalk; men denna gången var min frånvaro lika nödig, som min närvaro. Herr grefven skall få höra alldeles förvånande saker.»

– «Jag är helt och hållet öra, till er tjenst.»

– «Knappt hade jag i går aftons slutat ett långt samtal, hvarmed Deras Majestäter hedrade mig inne i konungens rum, der kung Sigismund till häst intar hela ena väggen, än jag vid utgången i stora galleriet stötte på drottningens näsvisa negergosse, hvilken, som herr grefven vet, alltid har fritt språk och är lika oförskämd mot sjelfve Herrar Riksens Råd, som trots någonsin emot oss simple bönder. Denna gången såg den bängeln till och med mera illparig ut, än vanligt. Han bligade på mig med sina klippska ögon och tycktes justament hafva något på hjertat. När jag helsade på honom med ett: «god qväll!» tog han en så Gudsnådelig min på sig och sade: «Det kommer derpå an, fader Olof, om qvällen blir *«god* eller *ond.* Man talar just nu om er och edra «vänner här i ett annat rum på slottet, och det lå«ter der som er sista timma skulle vara förhanden.» Jag trodde Badin efter gammal vana ville drifva gäck med mig och var sinnad draga mig undan ostyringen, då han med oroliga blickar började se sig om och hviskade mig i örat: «Ni sjelf, fader Olof, och edra «vänner: Fersen, (herr grefven ursäktar, att jag nyttjar pojkens ord, ty just så sade han: *edra vänner*, sade han) «Tessin, Benzelius, Kjerrman» – «ha sett dagens ljus för sista gången, om ni ej följer mig.

– «Hvilken oförskämd slyngel! hvilka galna historier!» föll Fersen honom här i talet och skakade hufvudet föraktligt.

– «Justament mina tankar» – återtog Olof Håkansson kallt. – «Jag var liksom flat öfver min enfald, att låta Badin plugga i mig sitt dumma sladder, men jag tänkte om igen. Det kostade ingenting, att taga rätt på narrspelet; men det kunde bli satans dyrt, att släppa bort harftråden, om sladdret varit i säck, innan det kom i påse, ty jag mins ordspråket: att små grytor ha också öron, och den der morianen, så oförskämd han är, får ha sin näsa med öfver allt. Således följde jag med till dörren af drottningens innersta rum, hvilken stod på glänt. Badin lade ena handen på sin mun, till tecken, att vi skulle vara tysta, och pekade med den andra inåt den andra kammaren, der hofmarskalken baron Horn var inbegripen i ett lifligt samtal med löparen Ernst. Jag hörde tydligt nämnas: «kungens vänner på Mäster Anders,» och baron Horn sade: «skynda dig till «dem, min bäste Ernst, traktera dem dugtigt och bed «dem hålla sig tappert, när det gäller. Jag ger dig «frihet från uppassningen här på slottet i natt. Ingen «saknar dig, ty Hennes Maj:t vet hvar du är, och låt«sar ej märka, att jag utbytt din vakt. I morgon «bittida lemnar du mig rapport om förloppet, och i «morgon qväll får du signalen hemma hos grefve Bra«he, som bor i grannskapet af Mäster Anders, af ho«nom och grefve Hård, när våra vänner skola börja «leken.» I detsamma vinkade Badin åt mig, att jag skulle gå ifrån dörren, hvarefter han rusade in i andra rummet, gnolande på en visa, justament som derest han nu först kommit; och då hofmarskalken Horn röt till honom: «hvad har du här att göra din slyngel?» svarade den klipparen,

liksom ingenting hade förefallit: «att drottningen skickat honom efter en luktvattensflaska.« Ernst sprang imedlertid ut genom en annan dörr, och baron Horn vände om till det rum, der jag var, men blef häpen och röd i ansigtet som en tupp, då han fick se mig, och då han med tungan skattade sig lycklig att råka mig, önskade hans blickar att jag varit fanders i våld. När han gått sina färde, kom Badin tillbaka och hviskade: »nå, fader Olof, tror ni mig nu?« Jag lofvade honom russin och mandel, om han ville vara uppmärksam och berätta mig allt hvad han komme under fund med. Då svarade den krabaten: »namnam »bryr jag mig ej stort om. Deraf får jag dagligen och »stundeligen till öfverflöd; men om fader Olof vill, att »jag skall gå honom tillhanda, så skall han för min »räkning tukta de bestarne Horn och Ernst, som natt »och dag äro mina plågoandar.«

»Tankfull vände jag om till de stora rummen. I drottningens sängkammare stod Hennes Maj:t i en fönsterfördjupning och samtalade ganska ifrigt, men endast halfhögt, med grefvarne Brahe och Hård; dock hörde jag tydligt mitt namn nämnas, tillika med ert, herr landtmarskalk, och riksrådet Tessins. Äfven taltes om »tumult« och »att kungen skulle rida ut.« Något mera kunde jag ej höra, och när de blefvo mig varse, tvärtystnade de, och drottningen betraktade mig så skarpt, som om hon velat genomborra mig med de stora ögonen. Jag bugade mig i djupaste underdånighet och gick i ett annat rum, likasom jag ingenting hört.

– »Högst förvånande! Oerhördt! – föll grefve Fersen åter in. – Ja! så otroligt, att jag skulle förklara alltsammans för en dikt eller en dröm, hvilken annan som berättat händelsen, än min kloke och pålitlige vän, Olof Håkansson.

– »Må väl säga det, herr landtmarskalk! – fortfor bondeståndets talman. – Jag hade nu sjelf sett och hört för mycket, att icke söka få reda på hvar hunden låg begrafven. Derföre brydde jag mig ej längre om grannlåten på slottet, utan förfogade mig till Mäster Anders och vandrade der i trakten en god stund, noga märkande, hvilka som gingo ut och in på värdshuset. I källarsalen tycktes endast vanliga kunder hålla till; men i andra byggningen, der det lyste och stojades fasligt, samlades småningom en mängd sämre folk, vill, med förlof, säga slödder, som ingen ärlig bonde och handtverkare skulle vilja vara under tak med. Natten var redan långt liden, då Ernst kom smygande genom porten, och nu blef det först riktigt muntert derinne. Der dracks och pratades, skreks och bullrades ohyggligt. Jag frågade en kypare, som bar öfver gården en stor bål, hvad detta vore för en traktering? »Det är några muntergökar, som fira en namnsdag,« svarade kyparen. Efter hand blef oväsendet derinne så olideligt, att man tydligen kunde förstå, att de voro beskänkta. De började komma ut på gården, än en och en, än parvis, för att svalka sig i fria luften, och talade ganska högt, ehuru de sannolikt i villan ansågo sig hviska. Insvept i min kappa, kunde ingen känna igen mig; men de voro i alla fall så druckne, att de svårligen kunnat skilja vän ifrån fiende. Ändtligen kom äfven Ernst ut, åtföljd af ett par karlar, till hvilka han yttrade: »ja gossar! så här ska' J bli undfägnade en »gång till, om J bara hållen er raska, och pengar »ska' J få på köpet, som gräs, för drottningen är nådig »och gifmild. Kom noga ihåg: precist på slaget tolf i »morgon natt.« Ernst och hans sällskap gingo in igen, sedan de gjort några slag i trädgården, straxt bredvid källarbyggningen, och jag fortfor att patrullera i nejden, tills småningom allihop skingrats och äfven Ernst gått sina färde. Jag begaf mig då också åstad och är nu här, för att rådgöra med herr landtmarskalken hvad vi skola taga oss till, för att hindra de ondskefulla anslag, hvarmed fäderneslandet och regeringssättet hotas.«

– »Jag är stum af bestörtning och harm, – förmälte Fersen, när bondeståndets talman slutat sin berättelse –; men, nej! det hövfes ej statsmän och väktarne öfver statsförfattningens upprätthållande, att tappa modet och hufvudet, när försåtet spinner sina nät eller rustar sig, att gå bröstgänges till väga. Sammansvärjningen, sade ni, skall ej utbrista förrän i morgon vid *midnatten.* Nå väl! På förmiddagen sammanträder Sekreta Utskottets Sekretissime-Beredning. Vi skola dit låta uppkalla öfverståthållaren, fältmarskalken grefve Düring, och i samråd med honom så taga våra mått och steg, att de sammansvurne må befinna sig inom riglar och lås innan *middagen.* Gubben Düring är, som ni väl vet, en gammal Carolin, som ej förstår sig på narri och ej

låter skämta med sig.

De begge riksdagshjeltarne rådplägade ännu en stund, hvarefter Olof Håkansson tog hatt och käpp.

Fersen ringde.

Till den inkomne betjenten gaf grefven befallning att genast föranstalta, det vagnen blefve förspänd, för att köra bondeståndets talman till sitt hemvist. När det blifvit anmäldt, att allt var färdigt, omfamnade Fersen sin vän och ledsagade honom till dörren af sitt yttersta rum. De stämde möte till några timmar derefter i Sekreta Utskottet. Bonden i vadmalsrocken lutade sig vårdslöst mot de mjuka dynorna i grefvens, med det högvälborna vapnet zirade vagn, dragen af tvänne grå skymlar och körd af en kusk med trekantig hatt och en af aristokratiska snören öfverlastad kappa. Tvänne i samma smak utpyntade drängar gungade eller hängde bakom vagnskorgen, begge med hattarna i handen, den ene, för att öppna vagnsdörren, den andre, för att, fjeskande, erbjuda sin hjelp, då bonden Olof Håkansson steg i och ur vagnen.

När talmannen aflägsnat sig, gick Fersen, försänkt i djupa tankar, ett par hvarf fram och åter i sitt arbetsrum. Derefter satte han sig, begrundande, vid skrifbordet, och skref en biljett, dock utan att derunder teckna sitt namn. Det hopvikna papperet försågs med utanskrift, och ett sigill påtrycktes, innefattande en sinnebild, i stället för vapen eller namnchiffer. Grefven ropade sin kammartjenare och befallte honom, att klockan sex på morgonen aflemna biljetten vid Piperska muren på Kungsholmen till presidenten gref Pipers kammartjenare, för att då genast tillställas hans husbonde i dennes egna händer. Fersen gaf ytterligare befallning om sitt chocolad till klockan sju och sin vagn till klockan åtta på morgonen, hvarefter han gick in i sängkammaren för att njuta ett par timmars hvila.

FEMTE KAPITLET.

Och hvad innehöll Fersens biljett till Piper?...

Man måste gå något tillbaka, för att göra detta åskådligt.

Med riksdrotset Pehr Brahe den yngre, som dog *utan* manliga afkomlingar, utslocknade 1680 den lysande grenen af Sveriges första grefliga ätt, och denna förlorade ända till sista gnistan af historisk vigt, då riksrådet Nils Brahe afsomnade sista året af sjuttonde århundradet. Under hela adertonde seklet vegeterade denna slägt endast, ömsom på sina landtgods, ömsom vid hofvet, med hvars ränker den införlifvade sig, och sökte på detta fält sin betydelse, sedan af den politiska något annat ej återstod, än hågkomster från flydda tidehvarf och den grefliga sköldens toma prål. Frihetstidens långa Rådslängd upptager intet enda namn af denna *fordom* så mäktiga ätt. Nyssnämnde Nils Brahes son hann ej högre i graderna, än till general-major, och dennes son åter slöt sin bana såsom kapten vid lifgardet. Samma år denne dog, födde hans hustru sonen Erik, hvilken vid den tidpunkt, hvarom nu är fråga, var 34 år gammal och öfverste vid lifregementet (och hvars son, Magnus Fredrik – fader till konung Bernadottes gunstling, – föddes flera månader efter denne öfverste Erik Brahes afrättning). Det gick denne öfverste djupt till sinnet, att hans hus redan i tredje led varit skildt från all befattning med statsbestyrens ledning, och det stegrade hans hat mot regeringssättet ända till ursinninghet, att den kungliga nåden, som han i fullt mått förvärfvat medelst kryp, fjesk och slafsinne, likväl var otillräcklig, att lyfta honom till rikets högsta äreställen, emedan det fordrades ständernas förtroende, för att vinna inträde i senaten, och hans egenskaper, egnade att fånga hofgunst, voro alltför måttliga att ådraga sig det allmännas uppmärksamhet. Enkling efter en nära anförvandt till grefvinnan Tessin, gifte Brahe sig för andra gången med dottern till presidenten grefve Piper, riksrådet Tessins ungdomsvän, och var således med dubbla tand förenad med Hattpartiets hufvudmän, bland hvilka grefve Fersen – genom sitt äktenskap

också beslägtad med grefvinnan Tessin – var en bland de förnämste, oberäknadt, att Brahe, i anseende till sin slägtskap med Tessin, fått, i egenskap af ambassad-kavaljer, göra honom sällskap på beskickningen till Berlin, då riksrådet grefve Tessin der afslöt giftermålet mellan svenske kronprinsen Adolf Fredrik och preussiska prinsessan Lovisa Ulrika. Brahe tvekade lika litet, att åt hofvets ilska uppoffra dessa sina anhörige, som han bekymrade sig om någondera af de politiska meningar, mellan hvilka folket var deladt. *Han* hade blott *en* mening: att skaffa konungen envåldet, för att sedermera i skuggan af hans makt göra lycka, emedan han visste med sig, att han ej kunde ernå samhällets utmärkelser, så vida ej nåd ginge för rätt. Han var dessutom så intagen af konungaparets smekningar, att han, för att främja dess önskan, så nära befryndad med hans egen fåfängas fördelar, ej aktade för rof, att spilla landsmäns blod och störta besvuren statsförfattning. Fersen visste alltför väl, att hvarken han sjelf, eller hans politiska vänner hade någon miskund att påräkna, om Brahes planer kröntes med framgång; äfvensom Fersen af Olof Håkanssons meddelanden genast bedömde, att det brott, man kommit på spåren, måste bestraffas med lagens hela stränghet, under ett statsskick, der rättvisan skipades utan anseende till personen; men, af medlidande med missdådarens slägt, af vänskap för hans olycklige svärfar, om hvars oskuld något tvifvel ej kunde uppstå, gaf Fersen *honom* en vink om en upptäckt sammansvärjning, om en obeveklig räfst och om misstankar, som drabbat mågen. Med några timmars försprång, tänkte Fersen, kan Brahes lif räddas, och hans hufvud väger så obetydligt, att riket ingenting äfventyrar vid det tillfälle, jag bereder honom att rymma.

Allt hvad i detta kapitel förekommit om Braheättens iråkade lägervall sedan slutet af 1600:talet, äfvensom i afseende på landtmarskalken Fersens afsigt att låta öfverste Brahe rymma, hvarom han fick en vink, hvilken Brahe dock, i sjelfklokt och andrygt förlitande på sitt namn, försmådde att hörsamma: allt detta är fullkomligen enligt med den historiska sanningen. Denna fordrar, att låta tvänne personer njuta sina anspråk till godo på förtjensten att hafva upptäckt det Braheska högförräderiet 1756, hvilkas värf vi här låtit utföras af Morianen och bondeståndets talman, emedan de begge andre äro främmande för dessa tidsbilder i öfrigt, och deras enskilta öden ej vidare sammanlänkas med hufvudpersonernas i dessa utkast. Den ene och förnämste var korporalen vid lifgardet Schedwin (son af prosten och kyrkoherden i Orsa församling af Dalarna), hvilken af ständerna belöntes med löjtnantsgrad i arméen, 100,000 daler kopparmynt i penningar och adelig sköld, med valspråk: *»ob cives servatos«*; den andre löjnanten grefve Creutz, som af ständerna anmältes, att genast bli öfverste i arméen. Sannolikt var det denna förtjenst om det allmänna af denne Creutz, som föranledde Riksens Ständer vid 56 års riksdag, att anställa en annan af samma namn i egenskap af kavaljer hos den sexårige hertig Fredrik Adolf af Östergöthland: en befattning, hvilken i framtiden gjorde denne grefve Gustaf Philip Creutz's lycka, äfvensom *han* gjort sitt fäderneslands heder, både såsom statsman och skald. Det är om honom, nemligen, Franzén sjungit:

”Förr'n dig vinkat ärans lager Var du skald, och visste ej deraf;”

samt vidare:

”Alla prydnader och konster sprida Öfver Sveriges bygd sin glans: Gustaf på dess thron, Creutz vid hans sida Sjelfve fläta vitterhetens krans.”

SJETTE KAPITLET.

Bondeståndets talman var ej den ende, som lemnat slottsfesten innan dess slut. Brahe och Hård hade tidigt förfogat sig hem till den sednares boning, för att öfverlägga om sammansvärjningens plan och frukter. Omtänksammare än Brahe, ville Hård ej antända minan förr, än alla driffjedrar voro i ordning och rörelse, som voro beräknade på företagets framgång, under det Brahe, uppblåst öfver sina förfäders längesedan

försvunna ära och utsigten att blifva det *envåldiga* konungaparets skötebarn, med narrars vanliga inbilskhet, trodde de sammansvurne hafva spelet vunnet, blott i kraft af hofvets vilja och några medbrottslingars tjenstfärdighet. Löparen Ernst infann sig efter en stund, berättande, att han med hofmarskalken baron Horns samtycke nu vore i begrepp att gå till Mäster Anders, för att uppmuntra och slutligen aftala med dem, han uppviglat, att utsprida det osannfärdiga ryktet, att ständerna och Rådet ämnade bringa konungen om lifvet. Vid den på detta sätt uppkomna jäsningen skulle ett upplopp bringas å bane, och under utropet: »lefve den *allena* styrande konungen!« de mest betydande senatorer och riksdagsmän arresteras, eller nedgöras, om de satte sig till motvärn. Ernst var alldeles förbryllad af äran, att helt oförmodadt hafva blifvit en vigtig person, hedrad med drottningens förtroende, invigd i hennes hemligheter och, liksom genom ett trollslag, lyftad från löparesysslans uppassnings-åligganden, till rådplägningar, såsom mellan likar, med herrarne på hofvet. Han påstod nu, dumdristigt, att allt skulle gå bra och att rätta ögonblicket vore inne till verkställigheten. Förgäfves anmanade Hård honom, att hålla sig stilla, tills vidare befallning. Ernst var nära att bli stött, det man fortfarande tilläte sig att behandla honom såsom en *tjenande* bundsförvandt, och att man ej fästade tillbörligt afseende på hans omdöme och förslagenhet.

Mindre af öfvertygelse om riktigheten af den varsamhet, hvarmed Hård sökte gå till väga, än för att icke synas låta leda sig af löparen, hvars ifver för statskuppens skyndsamma inträffande Brahe likväl i sjelfva verket delade, yrkade han nu, att utbrottet skulle uppskjutas från denna till följande natten, och att Ernst imedlertid borde, efter aftal, inställa sig på Mäster Anders, för att ytterligare uppmuntra sina medsammansvurne och anmana dem, att hålla sig beredde till natten derefter. Hård insåg, det försöket att längre hejda sakens gång varit en fruktlös möda, och instämde således i Brahes åsigt, med hvilket besked Ernst affärdades till det värdshus, der tilldragelserna redan äro skildrade i Olof Håkanssons samtal med grefve Fersen. Knappt hade öfverstarne Brahe och Hård ånyo blifvit ensamme, än den sednare upprepade betänkligheterna och vådorna af ett så *halsbrytande* företag, innan allt var moget till dess utförande.

– »Och hvad tror du väl i värsta fallet kan hända?« frågade Brahe spotskt och krökte läppen försmädligt.

– »Att de, som lupit hufvudlöst åstad, blifva ett hufvud kortare,« svarade Hård, kallt,

– »Det vore stor skada på vår stackars Ernst och *hans* vänner.«

– »På oss öfrige så väl som på dem.«

– »Vi begge, till exempel, hafva ej mycket att befara. Deras Majestäter skulle ej tillåta, att ett hår rördes på våra hufvuden. Konungen håller af oss med en fars blödighet och drottningen har lagt hela sin framtid i våra händer.«

– »Sannt, och ändå hafva vi ingen annan säkerhet, än i framgången, hvilken åter ingalunda är säker. Det råder för mycken brådska i våra förehafvanden; förberedelserna äro ej tillräckliga och alltför många äro invigda i hemligheten. Det är en lyckträff, om den kan hållas dold tills utbrottet bör ske; och sprides den en enda timma i förtid, så äro vi samt- och synnerligen förlorade. Först och främst spela hufvudpersonerna så högt spel, att, om vi misslyckas, det är fara värdt, att Carl Stuarts öde väntar dem. Ständerna äro kameleonter i vänskap och tigrar i hämnd. Efter det samtal, jag i afton haft med våra allernådigste beherrskare, är jag öfvertygad, att de skola uppoffra oss allesammans, för att draga sig sjelfve ur förderfvet. Drottningen prisade med en verkligen satanisk vältalighet de undersåters ära och lycka, som gjuta sitt blod för sin hulda öfverhet. Deraf ser jag hvad klockan är slagen; ty när *hon* tänker så, *måste* äfven *han* tänka så: det veta vi ju alltsedan bröllopsdagen.»

– »Och ändå har du inlåtit dig i vårt förbund!«

– »Ja, emedan mitt hat till folkyra och ständernas tyranni är större, än hvilken annan känsla och beräkning, som helst. I Bender fäktade min salig far vid hjeltens sida. För *en sådan* kung är det en glädje att låta sitt lif springa; och jag hyser också en ärftlig kärlek till konungamakten, blott för *hans* minnes skull. Mot Carl XII vågade ingen riksdagspratmakare mucka. Med honom fanns det ord och aftal. Det var något helt annat, än ett qvinnoregemente, en toffelstyrelse. Men äfven en sådan är bättre, än att lefvande uppfrätas af möss, och annat äro ej denna samling af småförtryckare, som man behagar kalla »Riksens Ständer.« Jag har svurit att hämnas den skymf, de tillfogat mitt namn, då de drefvo min salig far ur senaten, och det är *denna* bevekelsegrund, som på mig verkar starkare, än alla tvetydiga löften och förespeglingar från högsta ort, lika hastigt glömda, som gifna.«

– »Du plågar dig onödigtvis med grubbel, min käraste bror, och skapar dig spöken midt på ljusa dagen. Carl Stuart hade hvarken en nära anförvandt i ryska kejsarinnan, eller en svåger i konungen af Preussen, och – utan skryt – (bröstar sig), chefen för Englands adel stod kanske ej i spetsen för hans anhängare. Det finnes i alla fall ingen ätt i Stora Brittannien, som räknar sina anor så långt tillbaka, och som varit besvågrad med så många furstliga hus, som Brahe.«

– »I allt detta bedrar du dig; men derom lönar ej mödan att tvista. Ständerna i sitt blinda raseri kastade sig öfver Lewenhaupt och Buddenbrock för tretton år sedan, och hvad de från den tiden tills nu blifvit djerfvare och blodgirigare; icke hafva de förbättrats. Men derpå är ej vidare tid att tänka. Allt är nu så ställdt på spetsen, att valet för oss endast står öppet mellan seger eller död: ja, du småler, *död*, om vi misslyckas, så visst, som vi äro här. Konungen måste *blifva* verklig konung inom tjugufyra timmar, eller också är *vår* sista timma slagen. Vi spela ett förtvifladt spel och hafva satt allt på ett enda kort.«

– »Och det utfaller med vinst. Folket ropar: »lefve den *oinskränkte* konungen och hans hus!« Jag tågar upp till slottet, i spetsen för gardet, som svär ny tro- och huldhetsed; vårt höga herrskarepar träder ut på balkongen öfver Lejonbacken, visar sig för folket och ger det några nådiga nickar, kanske till och med några slängkyssar, yttrar några nedlåtande ord: – och vi skrifva lagar för Sverige. Ser du, min bror, svårare är ej hela företaget; och om det behöfs *på allvar* bruka våld, så är jag äfven beredd derpå. Jag har vid Rydboholm låtit förfärdiga patroner, som nu förvaras här i en källare under mitt hus på Kungsholmen. Om herrar senatorer och Sekreta-Utskottsledamöter ej mcd godo gifva med sig, så skola de få lära sig, att leken blir allvarsam.«

– »Allt det der är godt och väl, fastän jag ej tror, att det aflöper så lätt, som du föreställer dig. Det kinkigaste blir, att förmå konungen till något afgörande steg. Af naturen tveksam och from, bär han afsky för blodsutgjutelse, och med luktvatten gör man i sanning ingen sådan statshvälfning. Rådet har så kufvat honom, att jag fruktar han svårligen återfinner sitt mod, om ej drottningen står vid hans sida, och det skulle skämma bort alltsammans, att visa folket, som behöfver och yrkar en *sjelfrådande* konung, att han i sjelfva verket befinner sig under sin gemåls förmynderskap. Det är ej nog, att han synes på balkongen: *der* må gerna vara *hennes* plats; men *konungen* måste stiga till häst, och med dragen värja hålla tal till trupperna och menigheten. För detta afgörande steg bäfvar han, när drottningen ej är tillstädes och håller honom i rockskörtet. Han fruktar att ännu en gång nödgas utbyta spiran mot en kräkla; och på samma sätt, som Erik XIV sökte köpa sin fred med sin trogne väns, Jöran Pehrssons, utlefverering, skall Adolf Fredrik ej draga i betänkande att uppoffra dem, som uppoffrat sig för honom. Jag ser det i andanom.«

– »Griller, bara griller! Konungen bör stiga till häst, deruti har du rätt, och dertill åtager jag mig att förmå honom. Jag skall bestorma honom, under det Horn gör nödvändigheten deraf begriplig för drottningen, hvilken i alla fall är den, som har sin gemål på sina fem fingrar. Horn står ganska väl hos henne.«

– »Vore Adolf Fredrik så visst konung, som Horn är hofman! Han bugar sig till jorden och svarar ja till allt

hvad drottningen säger. Hon tål honom för hans medgörlighet, och tycker om att höra genljudet af sina egna tankar. Men hon skulle lika litet taga något intryck af hans framställningar, som Horn skulle drista göra någon sådan emot hennes kända tänkesätt, om det också gällde hans lif. Du minns, att när jag under vårt samtal på slottsbalen föreslog, att konungen skulle rida ut, gaf hon dertill endast i förbigående sitt bifall. Antingen misströstar hon således, att kunna intala honom erforderlig beslutsamhet, eller missunnar hon honom, att ett enda ögonblick visa sig på *egen* hand.«

«Du har ju hört, att jag tager detta på min del. Med Wrangel, Stålsvärd, Puke och de andre må du i stället uppgöra det öfriga. Låtom oss nu vara vid godt mod och afbida hvad Ernst medför från *sina* vänner.»

Öfverste Hård, den skarpsinnigaste bland de sammansvurne, i hvilkas företag han inlåtit sig efter öfverenskommelse med konungaparet, i hopp att kunna återföra regeringssättet till hvad det varit under Gustaf Adolf och enligt Axel Oxenstjernas grundlag, insåg dock snart, att man lika litet kunde lita på Lovisa Ulrikas och hennes gemåls föresatser och utfästelser, innan de fått väldet i sina händer, som på dugligheten hos de verktyg, medelst hvilka statshvälfningen skulle åvägabringas. Hård skulle också gerna dragit sig tillbaka, om han icke funnit sig hafva gått för långt, att kunna påräkna sin räddning i annat, än statsförfattningens störtande, så vida han ej ville uppträda som förrädare mot sammansvärjningen; men hans sinne var mycket för ädelt, att genom en sådan nedrighet köpa sin fred med de maktägande. Drottningens öfvermod behagade honom lika litet, som konungens vankelmod. Brahes uppblåsta inbilskhet lofvade lika liten framgång, som Horns krypande undergifvenhet. Hård sökte derföre i det längsta uppskjuta utbrottet, i hopp dels om någon gynnsam tillfällighet, dels om några nya och trösterikare bundsförvandter; och då uppskof ej längre kunde äga rum men framgången syntes honom mer än tvifvelaktig, tog han i hemlighet nödiga mått och steg till sin egen frälsning, i värsta fallet. Brahes obetänksamma och sjelfkära erbjudande att hos konungaparet inprenta dess roll, upptogs med nöje af Hård. De begge öfverstarne afbidade endast löparens återkomst, för att lägga sista handen vid verket.

När Ernst sedermera infunnit sig och gjort sin berättelse om hvad som aftalats på Mäster Anders, och följande midnatt således var oåterkalleligen bestämd till det afgörande slaget, skiljdes dessa tre sammansvurne åt. Ernst gick att göra hofmarskalken baron Horn reda för sitt uppdrag: Brahe skulle inställa sig i drottningens smårum, så snart der blefve dager, för att öfvertyga konungaparet om nödvändigheten deraf, att konungen, på utsatt tid, borde stiga till häst samt tala till trupperna och folket: Hård skyndade att uppsöka lagmannen baron Erik Wrangel, den ende bland de sammansvurne, till hvars klokhet och rådighet, Hård satte något lit; – den ende också, som, jemte honom, icke blindt förtröstade på de krönta hufvudenas rättskänsla, på sammansvärjningens ofelbara framgång och på ädelmodet, eller rättare flatheten hos de retade väktarne öfver samhällsskicket.

SJUNDE KAPITLET.

Det har blifvit en sägen, som likväl helt och hållet är en villfarelse, att svenska hofvets enda och egentligen muntra och lysande period inträffade under Gustaf III:s regering. I detta afseende var hans föräldrars ingalunda underlägsen. Lovisa Ulrikas glädtiga hof erinrade om Christinas, och det blefve kanske svårt att afgöra, hvilketdera bland detta tretal öfverträffade de begge öfriga. Musik, dans, skådespel, upptåg, lekar, spel, maskerader, tillställningar af alla slag omvexlade i oafbrutet kretslopp, än på Stockholms slott, än på Drottningholm och Ulriksdahl; hvartill kommo spatserfarter till Djurgården, då hofvet ville andas den friska luften i denna förtjusande park. Svartsjö var mera sparsamt skådeplatsen för konungaparets ystra löjen och tidsfördrif, och ännu mera sällan Carlberg, för hvilket Lovisa Ulrika fick afsmak, då hennes gemåls företrädare, konung Fredrik, till hvilken hon alltid befunnit sig i ett spändt förhållande, der uppehållit sig.

Hon dref alltid gäck med denne könets föråldrade tillbedjare, som tillbringade flera timmar å rad i sitt fönster på sistnämnde lustslott, endast sysselsatt, att, med fingrarna i munnen, bekika fruntimren, som gingo förbi.

Den fest, drottningen gaf på Stockholms slott, och om hvilken ett och annat sidouppträde redan af det föregående är läsaren bekant, var ytterst lysande. Rummens och möblernas prakt, förhöjd af för tillfället anbragta smakfulla prydnader, ljusens myckenhet, som öfvergjöt det hela med en gyldene trollglans, doftet af de utsöktaste vällukter, samklangen af en herrlig instrumentalmusik, gästernas rika drägter, blixtrarna från de otaliga dyrbara juveler och ädelstenar, som bländade ögat, då det stadnade vid herrarnes rikt infattade värjfästen, knappar och ordenstecken, samt vid fruntimrens diademer, örhängen, halsband, bröst- och armprydnader och gördlar, omvexlingen och ymnigheten af de läckraste förfriskningar: allt stämde själen till glädje, allt lockade sinnena till njutning. Uppmärksamheten rycktes åt så många spridda håll, snärjdes af så många olika föremål, att den hade hvarken rådrum eller kraft att uteslutande fästa sig vid något särskilt, att länge dröja vid samma ämne. Bland den långa raden af skönheter, som med behagens småleende öfverskådade danssalen, – fältet för strider, utan blod, om enväldet öfver hjertan, för eröfringar, som ej kosta andra suckar, än längtans, hänryckningens, trånadens – tvekade de förtjuste ungherrarne i sitt val och vågade ej tillerkänna företrädet åt någon viss; och när de täckaste små fötter, hvilkas näpna form och vackra hull den glesa hvita silkesstrumpan med purpurfärgade kilar syntes ämnad snarare att förråda, än att dölja, och hvilka den tunna sidenskon gjorde ännu mera retande, – när de sväfvade öfver golfvet, som de knappt tycktes vidröra; då flög en elektrisk eld af vällustig beundran genom de manliga åskådarnes bröst, och de äldre åskådande fruntimren voro med välbehag vittnen till en dotters, en brors- eller systerdotters, en svägerskas, eller en annan nära anförvandts triumf.

Det vore likväl orätt att säga, det *ingen* i denna lysande samling framför de öfriga fjettrade mängdens blickar. Lovisa Ulrika behöfde blott visa sig, för att man måste se endast henne: ej så att förstå, som skulle hon i fägring öfverträffat de vackra qvinnor, af hvilka festen hvimlade, helst hennes lefnadsvår längesedan lemnat rum åt en sommar, som ej heller mera var i sin början; men majestätet i hennes hållning, snillet, som omisskänneligt thronade på hennes panna, brann i hennes strålande ögon och i underhållande samtal strömmade från hennes läppar, den öfverlägsenhet, hvaraf hela hennes väsende bar den medfödda och oafhändliga herrskare-prägeln, gaf *drottningens* närvaro tillkänna, äfven utan uppvaktande kammarherrar och hoffruntimmer. Vid sidan af sin gemål var det i *henne* man såg regenten, och då man fann henne förspilla sina stora egenskaper på otillbörliga ansträngningar att spela envåldsmakten i den röstägande konung Adolf Fredriks händer, måste man beklaga henne på samma gång som staten, att ödet ej förflyttat henne på Christinas eller Ulrika Eleonoras thron, i hvilken händelse retelsen till väldets utvidgning varit mindre i samma mån, som den lagliga rättigheten att befalla och att åtlydas varit henne utan gensägelse tillerkänd.

Denna afton hade konungaparet uppbjudit hela sin förmåga, att bereda sina gäster nöje och framställa sina egna personligheter i det fördelaktigaste ljus. Några behöfde man vinna för sina planer, andra stärka i deras löften om biträde, och åter andra insöfva i säkerhet, så att de ingenting skulle skönja eller ana af hvad man hade i sigte mot friheten och samhällsförfattningen. Än samtalade man med några förtrogna, för att uppmuntra dem till verksamhet, ståndaktighet och mod; än smekade man några farliga motståndare, för att dölja sina sannskyldiga tänkesätt; än inlät man sig nådigt med några likgiltiga personer, för att värfva anhängare eller afväpna gensträfvige. Alla fingo att berömma sig af vedermälen af konungaparets bevågenhet, godhet, nedlåtenhet. Ingen kunde påminna sig, att förr hafva bevistat en så ståtlig och munter fest, från hvilken konungaparet, då det sent omsider drog sig tillbaka i sina smårum, gaf signal till uppbrott först långt in på följande dagens morgon.

En fin diplomat, med någon kännedom af Lovisa Ulrikas personlighet och en smula strängare

uppmärksamhet på hennes sätt att vara denna afton, skulle likväl snart hafva kommit några för festen främmande bevekelsegrunder till hennes ovanliga inställsamhet på spåren. Han skulle gjort uträkningar, dragit slutsatser af de företräden, drottningen nu lemnade betydande riksdagsmän och i allmänhet officerare, under det hon vid detta tillfälle syntes mindre bekymra sig om sina lärde och vittre gunstlingar, de utrikes sändebuden och öfver hufvud just dem, hvilka hon eljest plägade framför andre utmärka. Han skulle misstänkt att de ord, som i förbigående och liksom förstulet vexlades med Dalin, snarare tydde på politiken, än på vitterheten och kronprinsens uppfostran, hvilka ämnen kunnat öppet och högt behandlas med en litterär gunstling, af Dalins ryktbarhet och i hans ställning till konungahuset. Han skulle anat någon snara förborgad under den utsökta uppmärksamhet, hvarmed hon nu, mot sin plägsed, bemötte Riksens Råd, och synnerligast dem, som hade största inflytandet i senaten och på riksdagarna samt använde detta till hofvets förödmjukande. Han skulle icke låtit undfalla sitt iakttagande hennes afmätta, kalla höflighet nu mot diplomatiska corpsen, hvilken hon denna afton öfverlät åt sin gemål att hålla vid gladt lynne. Han skulle med förvåning bemärkt, att *nu* senatorerne och riksståndens talmän syntes ligga drottningen närmare om hjertat, än både Frankrikes och Rysslands ambassadörer, dem hon annars *skiftevis* omfattade med synnerligt förtroende. Han skulle frågat sig om anledningen till hennes låtsade likgiltighet för sändebuden från öfriga stater, Preussens och Danmarks envoyéer icke ens undantagne. Af allt detta skulle, som nyss sades, en fin diplomat hafva insett, att någonting eftertänkligt var å bane och i görningen. Det är till och med troligt, att sådana beräkningar gjordes af en och annan bland de slipade underhandlarne, så vida icke, hvilket kanske har sannolikheten mera för sig, de voro sjelfve invigde i hemligheten.

Innan konungaparet gick till hvila, förekallades löparen Ernst, hvilken gjorde sin berättelse om hvad som tilldragit sig på Mäster Anders. Han hugnades med nådiga uttryck af erkänsla och löften om belöning; uppmanades af konungen att iakttaga försigtighet, af drottningen att ej låta förfära sig af motstånd och faror. Begge lofvade derjemte, att i alla händelser hålla honom ryggen fri. Med det han vidare finge i denna sak att anmäla, skulle han vända sig till hofmarskalken baron Horn, som deraf lemnade Deras Majestäter del, och sedermera skulle meddela Ernst hvad han hade att göra. Han tillsades derefter att aflägsna sig, och konungaparet drog sig tillbaka i sina smårum.

Hvilan blef hvarken lugn eller lång. Sväfvande mellan fruktan och hopp, voro konungaparets tankar för mycket sysselsatta med den tillämnade regementsförändringen, för att lemna rum åt sömnen. Konungaparet hade dessutom så mycket att bestyra dagen före sammansvärjningens utbrott, att man ansåg sig ej hafva tid, att sofva bort förmiddagen. Befallningen till de vakthafvande att bittida väcka de höga makarna, hade likväl varit öfverflödig. Själsansträngning höll dem vakne en god stund innan den uppdragna rullgardinen insläppte dagern i sängkammaren.

ÅTTONDE KAPITLET.

Redan klockan nio på morgonen sutto, i ett bland drottningens förmak, Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika på hvar sin sida vid ett rundt bord af doftande cederträd, hvars konstigt arbetade fot föreställde en örn med utsträckta vingar, hvilken med klorna omfattade en åskstråle. På bordet var framsatt en kaffe-servis af äkta chinesiskt porslin, så fint och genomskinligt, att ett bref kunnat läsas derigenom. Hvarje stycke i servisen bar konungaparets dubbla namnchiffer: A. F. och L. U., med kongl. krona öfver. Mockans aromatiska ånga spridde sig angenämt och uppfriskande från kannan och de fyllda kopparna. Konungen var klädd i en nattrock af blommigt sidentyg, och drottningen i en morgondrägt af slätt hvitt musslin.

Under det konungaparet förtärde sin morgondryck, infördes efter ålder de kungliga barnen, för att hembära sin morgonhelsning åt sina höga föräldrar. Ömma och smekande hängde barnen kring sin fars hals, kysste

med skygg vördnad moderns hand, och blefvo först då stojande, när negergossen Badin också inkom, hvilken ägde otygladt sjelfsvåld äfven i konungaparets närvaro. När drottningen satte sin treåriga dotter på sina knän, närmade sig den yngste, blott tre år äldre brodern och klappade kärleksfullt, än den lilla systern, hvars oskuldsfullt klarnande blick återspeglade sig i broderns stora, sköna, milda blå ögon, än deras gemensamma mor, som med välbehag såg barnens inbördes kärlek. Fredrik Adolf och Sofia Albertinas tillgifvenhet för hvarandra knoppades i barnkammaren och vissnade först i grafven.

Detta slägtuppträde, hvilket läsarens egen bildningsgåfva tvifvelsutan förlänar den färgglans af rörande hjertlighet och naturlig sanning, som här endast svagt kunnat tecknas, afbröts hastigt genom en anmälan om enträgen begäran från hofmarskalken baron Horn och öfversten grefve Brahe, att Deras Maj:ter täcktes lemna dem företräde, angående ett högst vigtigt ämne, som ej tålte uppskof, och vore Deras Maj:ter sjelfve bekant.

Barnen skickades bort.

Horn och Brahe inträdde. Allt hade, enligt deras uppgift och öfverenskommelsen på Mäster Anders, varit föranstaltadt till utbrott instundande midnatt; men hänryckningen hos de sammansvurne hade under tiden stegrats till den höjd, att Ernst just i ögonblicket meddelat hofmarskalken, att deras ifver ej så länge stode att hejda, utan att en bland löparens vänner nyss förkunnat honom, att den goda sakens anhängare redan under loppet af dagen, kanske inom några få timmar, ämnade gifva sina känslor luft och börja upploppet. Horn tillstyrkte derföre, i de underdånigaste ordalag, att konungaparet måtte, ju förr dess heldre visa sig bland allmänheten, för att underhålla folkets ifver och lifva dess mod.

– »För underrättelserna äro vi eder förbundne, herr hofmarskalk; edra råd kan ni spara, nu och framdeles;« – yttrade drottningen med höghet, och vände sig till Brahe – »Hvilka tidningar bringar *ni* oss, herr grefve?«

– »Desamma, som baron Horn, Ers Maj:t, och med honom förenar jag mig, att besvärja Hans Maj:t konungen, att stiga till häst och tala, först till trupperna, om hvilkas uppställande jag skall föranstalta, och sedan till menigheten, som våra uppmaningar samlat, och hvars flock nyfikenheten ofelbart kommer att ansenligt öka.«

En kort paus uppkom. Konungen syntes bekymrad och obeslutsam, drottningen stolt och begrundande, Horn slagen af den höga skrapan och undergifven, Brahe uppblåst af sin förmenta politiska vigt och upprymd i hoppet om dess tillväxt och befästande under kungligt hägn.

– «Jag vill afbida sakens utveckling, – tog Adolf Fredrik till ordet – innan jag visar mig för folket. Ett förhastadt steg i ett så kinkigt fall skulle vara ohjelpligt. Om någonting hände mig, hvem skulle då hålla er öfriga, mina vänner, ryggen fri? Under Dalkarlarnes resning för tretton år sedan blef riksrådet Adlerfelt skjuten på öppen gata, och ....

– »Exemplet är ej lyckligt valdt, min gemål – föll drottningen hastigt in – Det var en undersåte, mördad af en undersåte. Eders Maj:t är Herrans smorde, med religionens band fästad vid vår thron, och religionen är den enda makt, som ingen någonsin vågat trotsa här i landet.«

– «I alla fall – återtog Adolf Fredrik saktmodigt, och utan att synas gifva akt på drottningens inkast – skulle min närvaro under ett tumult vara opassande, då den ej afsåge att lugna sinnena och afböja blodsutgjutelse. Om våra och den goda sakens fiender, i stället att hörsamma mina uppmaningar, gjorde motstånd, blefve jag satt i nödvändighet att sjelf påbjuda våldsamheter och låta blod flyta. Segrande eller öfvervunnen, skulle jag således belasta mitt samvete med en blodskuld, med mina egna undersåters, mina barns blod, och mitt namn i häfderna få en plats vid sidan af Sveriges, kanske till och med Frankrikes Carl den IX:de. Allting således noga öfvervägadt, stadnar jag qvar här på slottet, till dess Försynen, efter sitt allvisa råd, bestämt utgången

af våra välmenta planer.«

Förgäfves ansträngde Brahe hela sin smula tankekraft, för att öfvertala konungen att offentligen uppträda i det afgörande ögonblicket; – förgäfves bekämpade Horn sitt eget slafviska hofmanssinne och, anande nu, att hans hufvud stod på spel, om konungaparet droge sig tillbaka, hvilken omständighet han förut aldrig tillåtit sig att öfverväga, understödde Brahe, för första gången döf vid drottningens tillkännagifna önskan, att han (Horn) borde tiga och handla, obekymrad om huru konungaparet funne godt att förfara; – förgäfves yttrade slutligen Lovisa Ulrika sjelf sig eftertryckligt för denna sina redskaps mening, bestormad, dels af dessas böner, hvilkas billighet och riktighet hon ej kunde förneka, dels af sin egen lifliga åtrå, att företaget måtte krönas med framgång, och dels af hemlig blygsel öfver den skugga af feghet, hårdhet och otacksamhet, som det ofelbart skulle kasta på konungaparets rykte, att i en så halsbrytande belägenhet lemna sina egna verktyg handlöst i sticket: ingenting förmådde imedlertid stålsätta konungens villrådighet, och det var endast i sin overksamhet, han förblef ståndaktigt beslutsam. Drottningen sjelf förifrade sig derhän i sina bemödanden att bringa konungen i rörelse, att hon i de främmandes närvaro lät undfalla sig det oöfverlagda uttrycket: »om *jag* i stället vore karl!« Den som *var* det, den som utropet åsyftade, betedde sig deremot som en qvinna, då man besinnar, att sammansvärjningen tillkommit på hans uppmaning och till hans fördel; – som en ädel man, om man vill tro honom på hans ord, det han endast afsåg att spara medborgares blod.

Mera än allt annat förtröt det Lovisa Ulrika, att tvänne undersåter, att hennes egen hofmarskalk, som städse varit van, att anse hennes vilja allsmäktig, nu skulle blifva vittnen till kraftlösheten af hennes bemödanden, att förmå konungen till det afgörande steget. Hon ville i stället sjelf offentligen visa *sig*, lägga sista handen vid verket och antingen genast resa till Upsala, på hvars konungska redebogenhet hofvet alltid förtröstar, uppelda studenterne och i spetsen för ungdomen samt de anhängare, som under vägen kunde värfvas, återvända till hufvudstaden; eller också med den tioårige kronprinsen vid handen begifva sig ned bland folkhopen, så snart upploppet kommit i gång. Adolf Fredrik satte sig emot begge dessa förslag, och icke utan svårighet lyckades det honom och Brahe, som, minnandes sin vän Hårds yttranden, i detta fall förenade sig med konungens åsigt, att öfvertala henne afstå från dessa förflugna planer. Brahe fann dessutom sin fåfänga förnärmad, att med ynglingar, utan anseende i staten, dela äran af företaget, om det lyckades, och föga hjelp att påräkna af så beskaffade bundsförvandter.

Missnöjde, modstulne och bäfvande för sin egen säkerhet, gåfvo Brahe och Horn omsider hoppet förloradt, att intala konungen det mod och den rådighet, som ögonblickets vigt kräfde. Det förundrade lika mycket som det bedröfvade dem, att *ett* fall funnes, der drottningens vilja icke var konungens lag, och de började frukta, att varda offer för denna åsigternas olikhet hos de höga makarne. Men då en sådan deras helt naturliga farhåga framskymtade i de afskedsord, med hvilka Brahe och Horn anbefallte sig i konungaparets ynnest och hägn, förklarade Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika enstämmigt och bestämdt, att ingen bland de sammansvurne hade något att frukta; att de, i händelse af en önskad och förmodad *lycklig* utgång, kunde påräkna oafbruten gunst och rika belöningar, i mån af hvars och ens samhällsbelägenhet; och att, äfven *om* företaget *misslyckades*, skydd och försvar alltid vore till hands hos deras bevågna öfverhet.

Hofmarskalken Horn behöfde ej mera, än höra dessa klingande försäkringar ur sitt höga herrskarepars egen mun, för att återfå sin vanliga fattning och med underdånig hörsamhet foga sig efter ödets skickelser. Han hade ju tillika den dyrbara tröstAen, att hemma på slottet befinna sig vid sin nådiga öfverhets sida, under hela den kinkiga tidpunkten. Det hade, i hans tanka, varit ett majestätsbrott, att betvifla tillförlitligheten och kraften af öfverhetens löften. Äfven på öfverste Brahe verkade de som en helande balsam; och när han derjemte erinrade sig sitt stamträd och sina slägtförbindelser, bedömde han, med sin vanliga skarpsinnighet, att sammansvärjningens framgång skulle bringa honom till spetsen af ära och lycka, men att, om också hela Sverige ginge under, *han*, Brahe, ingenting hade att befara.

De begge sammansvurne afträdde, och efter ett kort samtal skiljdes konungaparet, för att kläda sig. När drottningen sedermera från toiletten återkom i samtalsrummet, störtade henne till mötes hoffröken Düben, blek, darrande, gråtögd.

– »Hvad fattas dig, min goda Düben, – frågade Lovisa Ulrika, med en genomträngande, forskande och missnöjd blick, – har någon olycka inträffat, eller hvad är å färde?«

– »O, min nådigaste drottning! – utbrast fröken Düben, knäföll och fattade den ena af Lovisa Ulrikas händer, den hon häftigt tryckte till sina läppar – värdes höra en undersåte, som har Ers Maj:t att tacka för allt, som älskar och vördar Ers Maj:t mera, än något annat på jorden, och som skulle dö af förtviflan, om Ers Maj:t och dess höga gemål blottställdes för någon stor olycka ...

– »Än se'n! Hvad menar du? Säg fort och utan omsvep,« föll drottningen, otålig, i talet, och gaf henne en vink att stå upp.

– »En ovanlig rörelse råder i slottet, och min kammarjungfru, som varit ute i staden, försäkrar, att oron spridt sig redan äfven dit. Man talar ej om annat, än »regementsförändring,« »envälde« och »Deras Maj:ters befallning att arrestera Rådet och massakrera ständerna.« Jäsningen och förskräckelsen växa med hvarje ögonblick, och man säger sig blott afbida en signal från Eders Maj:t, för att börja blodbadet.»

– »Barnsligheter! Och hvem understår sig, att sätta så orimliga rykten i omlopp?«

– »Ers Maj:ts egen löpare, Ernst, skall vara en bland de ifrigaste att uppvigla pöbeln, och det finnas de, som påstå sig hafva hört honom åberopa hög befallning.«

– »Om den dumme och oförskämde löparen, på något oss förnärmande sätt, inblandat sin öfverhets namn i hvad folket företager, så skall han derföre straffas utan barmhertighet, derom kan du vara öfvertygad, min kära Düben. Om folket tröttnat vid den mängd småtyranner, som kalla sig ständer och Råd, vore i sanning ingenting att undra på, och ni, fröken Düben, gör bäst, att tillsluta edra öron för politiken och en gång för alla taga er till vara, att tala om saker, dem ni ej begriper.«

– »Men ...

– »*Men?*

– »Men, pöbelns tycke, allernådigsta drottning, är ombytligt. Det kunde finnas andre uppviglare, som gåfvo dess raseri en motsatt riktning. Må himlen bevara Deras Maj:ters dyrbara dagar; och om det beror af Ers Maj:t, att med några lugnande ord stilla upploppet och förekomma stora olyckor: värdes hasta att uttala dessa ord!«

Hoffröken Düben kastade sig ånyo för drottningens fötter.

– »Stig upp, fröken Düben, jag befaller det, och blanda er ej i saker, dem ni ej begriper, jag förbjuder er det,« yttrade Lovisa Ulrika med denna stränga, obevekliga stolthet, som ej medgaf något dröjsmål, någon invändning.

Fröken Düben lydde således genast befallningen. Hon vågade ej mera nämna ett ord, sväljde sina tårar och sökte hämma de suckar, hvilka ängslan frampressade ur hennes beklämda bröst. Drottningen låtsade ej vidare bemärka hennes närvaro.

I detsamma återkom konungen.

Fröken Düben hade ej irrat sig. Ända till de kungliga rummen trängde sorlet af personer, som sprungo om

hvarandra i slottet; som talade med häftighet; som hastigt öppnade eller slogo igen dörrar, o. s. v. Kastade man ögat genom fönstren öfver Lejonbacken till Norrmalmstorg (numera kalladt Gustaf Adolfs), så visade sig allting der i ett tumultuariskt hvimmel: folkskockningar, truppafdelningar, tågande fram och åter, åkande, ridande och gående, som anhöllos, plakater, som häftades på gatuhörnen, m. m.

Konungaparet syntes vara i stor sinnesoro och med brinnande längtan afbida underrättelser om förloppet och utgången.

Badin rusade in, flämtande efter andan.

– »Jag skall berätta Majestäterna något nytt. Just nu håller man på att fånga en vacker fogel här i slottet, en papgoja med brokiga fjädrar på hufvudet, grann som pocker kring lifvet och en ebenholz’ stång med silfverknopp mellan klorna ...

– »Galna pojke, i dag vill jag ej veta af dina dumma upptåg,« afbröt honom drottningen.

– «Mitt Majestät gör, hon, huru hon behagar; – fortfor Badin i samma ton – fogeln kommer i alla fall snart i bur.«

– »Tig och lyd i ögonblicket, vildbasare, eljest skickar jag dig till Ernst med riset.«

– »Ernst, ha! ha! ha! han har gifvit risbastu redan för sista gången, han, ha! ha! ha! Få se, om han nu kan akta sitt eget skinn, ty det är just han, som är den vackra fogeln, den brokiga papgojan. Tvänne soldater höllo honom i kragen, när jag sprang förbi i trappan, och de ruskade honom så, att fjädrarna i löpare-mössan flögo sin kos.«

Konungaparet hade ej hunnit sansa sig efter denna öfverraskande och bekymrande, ehuru visserligen ofullständiga och kanske ej helt och hållet trovärdiga tidning, då vakthafvande kammarherren inträdde och, efter en djup bugning för de höga makarna, öfverlemnade till konungen ett bref, förségladt med Sekreta Utskottets sigill. Adolf Fredrik bröt det hastigt, skiftade flera gånger färg under läsningen, drog en djup suck och gaf brefvet till drottningen.

Skrifvelsen innehöll en anmälan från Sekreta Utskottet, att ett högförräderi emot statens säkerhet, regeringssättet och medborgares lif blifvit, genom Försynens nåd och goda menniskors vaksamhet och nit, lyckligen upptäckt, samt att, som bland de angifne brottslingarne befunnos hofmarskalken friherre Horn och löparen Ernst; så anhöll Utskottet om konungens tillåtelse, att inom hans borg gripa och i häkte inmana bemälte högmålsförbrytare.

– »Nöden har ingen lag – utbrast drottningen, sedan hon läst skrifvelsen – Vi måste samtycka till arresteringen.«

– »O, Gud! de arma offren,« suckade konungen.

– »Derom få vi sedermera rådgöra,« återtog Lovisa Ulrika.

– »Befälhafvande officeren utbeder sig underdånigst Eders Maj:ts nådiga förhållningsorder,« läspade kammarherren.

Koungaparet vexlade blickar, uttrycksfullare, än ord.

– «Min befallning är, – sade konungen långsamt och sväfvande på målet – att hofmarskalken Horn och löparen Ernst genast arresteras och utlemnas till den patrull, som Sekreta Utskottet hitsändt för att gripa dem.«

Kammarherren bugade ånyo djupt och gick.

Fröken Düben, blek som ett lik, signade ned på en taburett, med näsduken för ögonen.

En paus uppstod.

– »Allt är förloradt, kanske till och med vi sjelfve!« utbrast ändtligen Adolf Fredrik.

– »Efter en förlorad slagtning plär min bror fördubbla sina triumfer,« svarade drottningen.

Badin, som stod vid fönstret, mumlade för sig sjelf: »se der afföra de baron Horn och Ernst mellan vakten. De gunstige herrarne se nu mera spaka ut, än när de traktera mig med risbastu.»

NIONDE KAPITLET.

Öfversten grefve Brahe hade från slottet återkommit till sin invid gamla Kungsholmsbron och Clara sjö belägna boning, visserligen icke belåten med utgången af sin underhandling hos konungaparet, men fullkomligen lugnad i afseende på det personliga äfventyr, han kunde löpa, om sammansvärjningen, mot förmodan, misslyckades. Med sitt namn, sin nummer på riddarhuset och det kungliga löftet om hägn och ryggvärn i alla händelser, ansåg han sig ej hafva något att befara. Det vore rätt förargligt, tänkte han, om alla våra ansträngningar för en utvidgad konungamakt, om hela vår herrliga plan ginge upp i rök; men så finge man väl trösta sig med hoppet om bättre lycka en annan gång och afbida ett mera gynnsamt tillfälle.

En vagn höll vid porten. Brahe fick besök af sin svärfar, presidenten grefve Piper.

Denne syntes särdeles upprörd, såg sig oroligt kring i rummet, sköt regeln för dörren, och sedan han öfvertygat sig att de voro utan vittnen, föll han Brahe om halsen och besvor honom vid allt hvad heligt är, att skyndsamt rädda sig genom flykten, emedan den olycksaliga sammansvärjning, hvaruti han obetänksamt inlåtit sig, vore upptäckt, och räfsten blefve lika obeveklig som straffet ofelbart.

Brahe vardt bestört, att svärfadern, hvilken han noga aktat sig att inviga i sammansvärjningens hemlighet, så bröstgänges inlät sig i frågan, den han tycktes känna till punkt och pricka. Att neka, lönade således ej mödan. Brahe yrkade i stället enträget att få veta, genom hvilken tillfällighet eller hvilken kanal svärfadern blifvit underrättad om förhållandet.

Piper framtog den biljett, hvars innehåll läsaren känner, och som till Pipers kammartjenare blifvit lemnad af grefve Fersens.

Mellan svärfadern och mågen uppstod nu en meningsstrid om bevekelsegrunden till biljetten, hvars författares handstil begge igenkände. Piper såg i den endast ädelmodet, att från en öfverhängande fara och oundviklig undergång vilja rädda en aflägsen frände, en nära väns anförvandt: Brahe åter en list, för att afskrämma från företagets fullbordan, en utväg, för att, om det lyckades, kunna påräkna en återtjenst af det segrande partiets hufvudman, och ett försök att, äfven om utgången blefve missgynnande för de sammansvurne, på något fintligt sätt få en person aflägsnad, hvilken man icke ville och ej vågade behandla som en vanlig upprorsstiftare.

– »Och hvarpå bygger du en så förmäten, en så förflugen förhoppning?« frågade Piper.

– »*Jag* heter *Brahe,*« svarade denne och bröstade sig, med ett sjelfkärt småleende.

– «Förblindade! du går en säker *och neslig* död till mötes. Jag förlorar icke blott en måg, utan tillika ända

till rättigheten att sörja honom som en ärlig man och trösten att höra hans namn nämnas med aktning. Hvar är min dotter, att hon må förena sina böner med mina, på det du, genom en snabb flykt, må rädda henne från sorgen att blifva enka och skymfen att se sin man dö på schavotten!«

Brahe dref gäck med sin svärfars fruktan. Ännu hade man till och med hoppet för sig om en lycklig utgång, ehuru det visserligen minskades vid betraktande deraf, att landtmarskalken fått kunskap om sammansvärjningen. Men han ville ju Brahe intet ondt? sådant syntes af biljetten. I värsta fallet blefve han, för en syns skull, arresterad, men Deras Maj:ter hade bestämdt utfäst sig att hålla honom ryggen fri: ett skydd som likväl knappt behöfdes för rikets förste grefve.

Piper, hvars politiska åsigter ingalunda öfverensstämde med mågens, och som dessutom bar afsky för de brottsliga medel, hvilka nu tillitats för att göra dem gällande, var likväl framför allt angelägen, att rädda sin dotters make från en *skamlig* död, hvilken Piper ansåg oundviklig, om Brahe blefve öfverbevist och funnes i sina fienders våld, som vid detta tillfälle hade både billighet och rättvisa på sin sida. Piper lät hvarken dåra sig af Brahes löjliga inbillning om talismanen af sin börd, eller af hans godtrogna förtröstan på det kungliga löftet, hvars både allvar och tillräcklighet Piper uppskattade till dess rätta halt. Oroligt forskade han, om några papper eller andra saker funnos i mågens förvar, som kunde användas emot honom såsom bevis, och besvor honom, att i sådan händelse skyndsamt förstöra dem.

Brahe förmälte, att han i sin källare hade omkring tusen patroner, dem han låtit förfärdiga på Rydboholm. De voro inlagda i kistor, hvilkas innehåll endast vore hans kammartjenare bekant. Denne hade del af förtroendet och tillsägelse, att försänka kistorna i Clara sjö, så vida sammansvärjningen blefve upptäckt och det tilltänkta upploppet stilladt, innan patronerna hunnit användas af de trupper, man hoppades kunna uppvigla, eller af den i jäsning bragta folkmassan.

Medan mågen och svärfadern voro inbegripne i detta samtal, knackades på dörren och en betjent lemnade Brahe en biljett, skrifven med blyertspenna och förseglad med munlack, hvilken innehöll blott dessa ord:

»Vi äro förrådde – jag reser – fly – och skynda, eljest blir det för sent.«

– »*Sacre Dieu!* – mumlade Brahe halfhögt. – Det är Hårdens stil. Hela den sköna planen går således upp i rök. Att rymma ... ja, för en Hård ... det kan passa och behöfvas för honom; men för en Brahe? nej, ... också behöfver jag det icke; mitt namn och öfverhetens löften ... kanske en undersökning pro forma ... ja, och i värsta fallet några veckors arrest i mina egna rum, det blir, på sin höjd, alltsammans ... *Sacre Dieu!* det är ledsamt ... orättvist ... grymt ..., men så uppväges det af öfverhetens nåd och belöningar i framtiden ...«

Piper, som under monologen ryckt biljetten till sig, bestormade ånyo sin måg, att han skulle fly, som Hård gjort och tillstyrkt. Förgäfves. Brahe stod så fast vid sin föresats, att man bort fatta aktning för hans själsstyrka, om man ej vetat, att ihärdigheten härflutit från ett inbilskt förlitande på hans börd och en godtrogen öfvertygelse om konungaparets bestämda föresats och förmåga att hålla sina kreatur ryggen fri.

Imedlertid tillkallades kammartjenaren och erhöll befallning, att följande natten, sedan allt blifvit tyst, draga försorg om, att de bekanta kistorna med patroner blefvo obemärkt försänkta i Clara sjö, genom en bakport på huset, derifrån de kunde utan uppseende förflyttas.

Medan Brahe gjorde upp detta med sin kammartjenare, hade grefve Piper gått in till fru Brahe, för att bereda henne på den olyckliga katastrofen. Kalken var bitter, men, räckt af en öm faders hand, tömdes den, väl med bedröfvelse, men dock undergifvenhet. Piper uppmanade sin dotter, att göra sista försöket till att öfvertala hennes man att rädda sig medelst flykten. Far och dotter återvände till Brahes rum.

Läsaren kan, utan en alltför noggrann och öfverflödig beskrifning, lätt föreställa sig det bedröfliga uppträdet

mellan grefvinnan Brahe, hennes man och far. Tårar, böner, omfamningar, utbrott af sorg och fruktan, tröstegrunder, förhoppningar, ömsesidiga uppmaningar till mod: allt användes och omvexlade.

– »Det *värsta*, som kan hända – yttrade Brahe – är en obehaglig rättegång och en arrest, under tiden, på mina rum, hvars ledsnad skall skingras af din närvaro, min älskade Christine!«

Och derpå följde nya smekningar och förnyade anfall af hustru och svärfar på Brahes föresats. Redan började denne att svigta för så många åter upprepade förnuftsskäl och känsloyttringar. Redan besinnade han sig, hvilket är första steget till att ändra beslut. Redan uppgick för hans fattningsgåfva ett ljus: att det ädla blod, tyrannen *konung* Christian tillåtit sig att gjuta, möjligtvis ej heller skulle skonas af den mängd förhatlige tyranner, som kallade sig *ständer.* Redan började han fundera på kungsordens tillförlitlighet och verkan. Redan inlät han sig med svärfar och hustru om orten, dit han borde resa, och vägen som kunde tagas. Villrådigheten upphörde och det blef slag i saken, genom en fjerde persons ankomst, och denna person var – befälhafvaren för den patrull, som af Sekreta Utskottet hade sig uppdraget, att inmana öfversten grefve Brahe i häkte.

Fastän han jemte de sina bort vara beredd på hvad som nu inträffade, och ehuru officeren utförde sitt uppdrag med all den aktning och grannlagenhet, man är skyldig olyckan, åstadkom hans uppträdande på scenen den våldsammaste sinnesskakning hos de i händelsen invecklade personerna. Gref Piper blef bestört, gref Brahe slagen, grefvinnan förtviflad. Till råga på det sönderslitande i detta uppträde, instörtade i rummet Brahes tioårige son med förra giftet, hvilken genom patrullens ankomst och tumultet i huset underrättades om den fara, som hotade fadern. Jemmern syntes hafva nått sin höjd, och ännu hade likväl öfverste Brahe ej fattat hela vidden af sitt rysliga öde. Med bruten röst, men i höfliga ordalag och med iakttagande af den värdighet i sitt skick, som utmärkte, att han ansåg sig vara herre i sitt hus och visste hvad ett belefvadt värdskap fordrar, bad han sin förmenta vaktare göra sig hemmastadd, utfäste alla de beqvämligheter, han kunde åstadkomma och förklarade, att man i hans hus skulle göra sig ett nöje af, att visa officeren all möjlig artighet, »hvaremot – tillade Brahe – jag endast ber »er tillåta mig att njuta min hustrus och min sons »sällskap, och de vänners, som vilja göra mig besök, «välförståendes i er närvaro.«

– »Det gör mig mera ondt, än jag kan beskrifva, att jag nödgas beröfva herr grefven en tröst, hvarvid så väl herr grefven sjelf, som dess familj synes hafva fästat sig: den, nemligen, att frågan endast skulle vara om en arrest här hemma i herr grefvens egna rum. Ty värr innehålla mina order att genast föra herr grefven, till en början, på högvakten. En bön af fru grefvinnan, framställd till herr landtmarskalken och Sekreta Utskottet, torde sannolikt förebygga en flyttning sedermera till Stadshuset, Smedjegården eller Castenhof, hvarom jag eljest hört talas ...«

Officeren hade ej hunnit fullborda meningen, innan detta sorgliga uppträde antog en ännu mera förtviflad skepnad. Med utropet: »Jesus i himmeln!» föll fru Brahe baklänges på en soffa och dånade. Far och man skyndade till, för att hjelpa henne; gossen gret bittert. En betjent sprang efter vatten, en annan efter *eau de luce*, en tredje efter husläkaren. Officeren betraktade några ögonblick med stum bedröfvelse den smärtfulla förvirring, som herrskade kring honom. Ändtligen gaf han sin fånge en vink att följa sig ...

Det dröjde länge innan fru Brahe återfick sin fattning. När hon slog upp ögonen och började med redighet urskilja föremålen, befann hon sig, afklädd, i sin säng, med läkaren och sin kammarjungfru bredvid sig. Den sednare höll ett silfverhandfat under grefvinnans hvita arm, från hvilken blodet uppsprang i en båge och med purpur färgade det blanka kärlet. Läkaren betraktade uppmärksamt denna *lefvande* springbrunn och höll i sina händer en bindel, för att hämma blodflödet, när tiden var inne. Grefve Piper stod vid sängfötterna och betraktade sin dotter med dystra blickar.

Öfversten grefve Brahe var redan afförd till sitt fängelse.

TIONDE KAPITLET.

En kommission blef nedsatt, för att undersöka och afdömma högförräderiet. Sorgliga veckor, som satte så många lidelser i rörelse; som bragte oro och förskräckelse bland så många husliga kretsar; som blottade så många lumpna eller smutsiga bevekelsegrunder till planen att störta statsförfattningen; som sudlade sig med så mycken förnuftsvidrig och omensklig grymhet, för att komma sanningen på spåren; som öfverbevisade de höga om så mycken låghet, de högsta om så mycken otacksamhet, opålitlighet, feghet, dubbelhet, och de små om så mycken djurisk råhet; som klädde lycksökeriet i fosterlandskänslans larf, egennyttan i allmänna välfärdens, än för att göra konungamakten enväldig och trampa folkmyndigheterna under fötterna, än för att upphöja soldathopen och dräggen af folket till herrar öfver medborgares lif och död; som mellan landsmän af olika partier uppreste ett bålverk af hat och hämnd, hvilket gjorde all försoning omöjlig, alla jemkningsbemödanden fruktlösa; och som på ofödda slägten fortplantade den inbördes bitterheten landsmän emellan, till fäderneslandets förderf, samfundsordningens undergång och envåldsherrarnes egen olycka, när känslan af allmän menniskorätt ånyo vaknade och purpurn ej längre mäktade dölja ihåligheten af den gudomliga rättens skröpliga anspråk.

Ransakningen fordrade tid, oaktadt den rastlösa ifver, hvarmed den bedrefs. Bland de sammansvurne var det förnämligast underofficeren Puke, förut kapten i Holländsk tjenst, hvilken betedde sig med ett mod, en sinnesstyrka, som varit värdiga en bättre sak, under det man mot honom tillät sig grymheter, som illa anstodo verkställarne af ett fritt samhälles lagar. Ingen bland högförrädarne hade så svårt att blifva hemmastadd med sin belägenhet, som Brahe. Att vara förste grefven, och med förakt förskjutas af sitt eget stånd; att äga rang och börd, och behandlas som en *vanlig* missdådare; att vara öfverhetens gunstling och behöfva sina medborgares nåd; att vara en bland Sveriges rikaste magnater, (ty *denna* utmärkelse återstod *då* ännu för Braheslägten, och det blef först genom Erik Brahes sons och sonsons förvållande, som detta fordom så frejdade hus gick miste om denna sista gnista af sin fordna glans) äga palats och landtslott, men inom de trånga murarna af ett fängelse sakna lifvets vanliga beqvämligheter: allt detta var för honom så nytt, så ofattligt, att han ej hunnit göra sig reda för sin roll, innan denna redan var vid slutet af sista scenen sorgspelet. Den första missräkningen bestod naturligtvis i sammansvärjningens misslyckande: så arresten: vidare det allmänna häktet i dertill anordnade rum på Riddarholmen: derpå dödsdomen: ja, man skulle kunna tillägga, att slutligen snart sagdt bilan föll, innan Brahe sansat sig öfver de offentliga myndigheternas förmätenhet och den kungliga nådens dvala. Den som ej närmare kände inbilskheten, hvilken aldrig öfvergaf Brahe, skulle kunnat förledas att anse det spotska lugn, hvarmed han afhörde det förfärliga utslaget, för själsnärvaro och sinneskraft, medan det likväl endast hade sin grund i hans förutsättning, att allt skedde blott för skens skull, och att, om man också åt lagarnas stränghet nödgades offra några sammansvurne utan betydenhet i samhället, för att slå blå dunster i ögonen på den lättrogna hopen, – en Brahes hufvud likväl sutte för högt, att hinnas af rättvisans svärd.

Ankomsten af en prest, som hade sig anbefaldt att bereda Brahe till döden, blef för denne ett verkligt åskslag. *Nu* först begrep han tomheten af sina så väl anspråk som förhoppningar. Nu utropade han i sin förtviflan: »att Deras Maj:ter icke förtjente, »det en bra karl lade sig ut för dem.« Nu sammanskref han för sin son (densamme, som var tillstädes vid faderns arrestering) en instruktion i sexton punkter – ett politiskt testamente, hvars äkthet likväl sedermera är vorden ifrågasatt – i helt annan anda och riktning än de satser, Brahe förut bar på tungan, och den vandel han förde. »Var mån *om friheten* – hette det *nu* – och lagens »bestånd. Sök *icke* öfverhetens förtroende, och kom »ihåg, att din fader varit den enda af hela ätten, »som, med allt menskligt *förakt* för favoritskap, lik»väl till sin olycka, stött sig på hoftrappornas falska »halka, endast deraf, att han glömt Guds styrkande »hand, och förlitat sig derpå, att förr än något ondt »skall ske, så

kunde han väl hålla tillbaka. Skulle »din öfverhet fråga dig om något råd i dess företa»gande, så visa den med underdånighet till dem, som »detta embete bekläda; och gå icke obuden till råd»gifvare. Du torde väl tro, att det är hvar under»såtes pligt att råda sin öfverhet; men frågas dig »något olagligt, så påminn dig hvad lagen säger, att »ej derutinnan ingå. Sker det annan gång, gif det »vederbörligen tillkänna. Frågas dig åter något lag»ligt, så vis ifrån dig på dem, som råda skola. Skulle »fåfängan förleda dig att tjena och du sjelf blefve »Rådsperson, så gif ej andra råd i kabinettet, än som »kunna stå i Rådsprotokollet.»

Så hade det Braheska öfvermodet snöpligen sjunkit ihop, och bäfvan, vemod och ruelse intagit dess ställe! Den stolte hofmannen hade på en gång blifvit en ångerfull syndare, enväldets apostel en laglydig republikan.

Hoppet om förskoning eller åtminstone mildring i straffet hade sin dryga del i dessa tankeyttringar. Brahe förmodade, att det skulle stämma de maktägande till miskund, om han sökte hos sin son inskärpa grundsatser af sådan halt, hvilket tillika innehölle en vink om ett förändradt uppförande å hans egen sida, om man skänkte honom lifvet.

Så snart dödsdomen blef bekant, for grefvinnan Brahe till Drottningholm, der hofvet då vistades, och kastade sig för konungaparets fötter. Från de höga läpparna flöt endast balsam och honung; men i känslan bodde is och i de kungliga tankarna endast längtan att blifva qvitt den besvärliga bönfallande. Konungaparet tyckte – och det framskymtade äfven under samtalet med fru Brahe – att hennes man gjort bäst, om han lydt gref Hårds råd och följt hans föresyn samt begifvit sig på flykten. Brahe hade då på en gång räddat sig sjelf och sparat sin öfverhet den förlägenhet, hvaruti hon blifvit försatt, då hon nödgades blifva ett overksamt vittne till sina förnämsta kreaturs bestraffning. Konungaparet hänvisade slutligen den förtviflade makan att söka beveka landtmarskalkens och talmännens hjertan, ty i *detta* fall tillhörde benådningsrätten ständerna, hvilka det förmodades ej vara omöjligt att öfvertala; men just för att vinna dem, ansåg konungaparet för den olycklige grefven förmånligast, att öfverheten ej blandade sig i saken, emedan ständerna ej ville veta af en delad myndighet och, för att visa den i hela sin vidd, sannolikt skulle afslå en bön, som beledsagades af en kunglig förbön.

Om också *någon* sanning fanns i denna åsigt, var det dock hufvudsakligen för att undgå ytterligare blottställa sig sjelfva i denna ömtåliga sak, och för att blifva qvitt efterhängsna böner och jemmer af de sakfällde högförrädarne och deras anhöriga, som Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika på förenämnde sätt visade grefvinnan Brahe ifrån sig. Det var grymt, det var fegt, det var otacksamt, det var svart, att sålunda lemna de förbrukade och krossade redskapen åt sitt öde; men det är, med få undantag, kungars sed, att låta andra svida för deras dårskaper, under det att de sjelfve hålla till godo gagnet och hedern af andras mödor.

Grefvinnan Brahe lemnade Drottningholm med hjertat uppfyldt af bedröfvelse och harm. Hon beslöt, att ofördröjligen uppvakta landtmarskalken, erkebiskopen samt till och med borgare- och bondeståndens talmän, om det behöfdes och något derigenom kunde uträttas. Hon visste ej, att det ligger i aristokratiska regeringssätts väsende att aldrig öfva barmhertighet mot högförrädare, att aldrig se genom fingern med brott, begångna af de styrandes egen kast. Aldrig hafva i något annat kristet land så många nobiles lidit statsbrottslingars död, som i det tusenåriga Venedig. Och eljest hade det väl icke *blifvit* tusenårigt!

Landtmarskalken emottog grefvinnan Brahe artigt och deltagande, men förklarade likväl bestämdt, i så skonsamma uttryck, som möjligt, att tärningen numera vore *oåterkalleligen* kastad. Han hade, medan tid ännu varit, låtit gifva Brahe en vink att taga flykten, men denne hade försmått varningen, trotsat stormen och kunde ej vidare räddas. Huru mycket Fersen än afskydde blodiga uppträden, kunde han dock ej rycka undan lagens svärd det försoningsoffer, som den hotade samfundsordningen och medborgares på spel satta lif och välfärd kräfde. Det vore för honom en grym pligt att vid detta tillfälle vara uppriktig; men han ville ej bedraga med ett falskt hopp, och han ansåg grefvinnan bättre belåten att vänja sig vid tankan på hvad som

oundvikligt förestod, på det hon måtte kunna uppmana sin man, att använda sina sista ögonblick att beställa om sitt hus.

Fersen uppbjöd hela kraften af sin kända vältalighet att bibringa sin förgråtna frände tröst, mod och lugn; kysste vid afskedet rätt hjertligt hennes hand och ledsagade henne sjelf till vagnen. Återvändande till sina rum, torkade den härdade statsmannen en tår ur sina ögon.

Från grefve Forsens palats for fru Brahe till erkebiskopen doktor Henrik Benzelius, som bebodde den våning en trappa upp vid Kornhamn, i huset med den öfverbyggda balkongen, der fordom drottning Christina klockan fyra på morgnarna tog undervisning af den frejdade filosofen Cartesius. Det var just i detta samma rum, som varit vittne till ett krönt hufvuds vettgirighet, hvilken mera, än den förgängliga flärden af hennes lustbarheter, hedrar Christinas minne: det var här, prelaten emottog den vackra bedjerskan. När man såg soffan och stolarna af masurbjörk, med dynor, öfverklädda med svart läder: ett stort skåp af valnötsträd, med lås, handtag och zirater af spegelblank messing: tvänne brunmålade hyllor, som räckte från golfvet till taket, med folianter i pergament och de mindre formaten i band af olika slag och färger: det enkla, svartmålade skrifbordet, på hvilket syntes ett stort, rundt bläckhorn af grönt glas, en hög, klumpig sanddosa af omåladt furu, en lineal af mahogony, en pennknif med dubbla blad och elfenbenskaft, något rent papper, pennor, en hög med handskrifter, en snusdosa af guld, på hvars lock var infattad en antik, föreställande ett Brutihufvud, och ett par glasögon, med bågar af poleradt stål: rummets gyldenläders tapeter: de gröna lärftsgardinerna, qvarhållna vid fönsterposten medelst smala, korta, böjda messingsstänger: en spegel, som intog endast halfva väggens höjd, af helt glas, hvars kanter närmast ramen voro prydda med förgylda blomsterarbeten, samt i alla fyra hörnen en engel, hållande en krans i ena handen och en basun i den andra: sjelfva ramen, som bestod af ett fint bildhuggeri i upphöjdt arbete, hvars rika, förgylda löfverk framsköt ett par tum framför spegelns yta: derunder, ett litet bord på fyra förgylda fötter, med en skifva af gråspräcklig marmor, hvarest stodo tvänne höga silfverljusstakar, med sina halfbrända gula vaxljus: – när man såg denna allvarsamma, tarfliga, men anständiga och snygga anordning af husgeråd, kunde man hafva fallit på den tankan, att Benzelius i medlet af adertonde århundradet satt i orubbadt bo efter Cartesius från medlet af det sjuttonde. Föga eller intet var beräknadt på flärd och prål; allt på beqvämlighet och gagn, till och med, i ena hörnet af rummet, slaguret i sitt perlfärgade foderal. Visartaflan gaf tillkänna ej endast timmar, minuter och sekunder, utan äfven dagarna i månaden samt solens och månens upp- och nedgång. Deröfver syntes ett tempel, hvars portar vid hvarje timslag sprungo upp, och ett lika stort antal apostlar trädde fram ur templet, som klockan slog slag; men vid det tolfte föll tempeldörren igen, när de elfva framkommit, och hindrade den tolfte att träda ut bland de öfrige.

Prelatens drägt behöfver ingen särskild beskrifning. Erkebiskopens kaftan och krage voro alldeles lika med adjunktens i den fattigaste landsförsamling. De biskopliga korssen och riddarordnarnas brokiga glitter voro den tiden okända utmärkelser inom svenska kyrkan. Visserligen bar erkebiskop Henrik Benzelius en kalott af svart sammet, men denna hufvudbonad var ej heller någon annan förmenad. Den anstod imedlertid *honom* särdeles väl och skadade ingalunda intrycket af patriarkens silfverhår, som i en tunn krans tittade fram under den svarta kalotten.

Med okonstlad och hjertlig fryntlighet böd prelaten grefvinnan Brahe taga plats i soffan och satte sig sjelf på en stol, midt emot henne. Med lugn afhörde han hennes framställning; med mildhet och vördnadsbjudande allvar besvarade han den. I fråga om det öde, som väntade de sakfällde högförrädarne, var Benzelius lika obeveklig som Fersen. »Er man, »fru grefvinna, bör prisa Försynen, som afvärjt »följderna af hans onda anslag, och tillåter honom »att här i tiden försona sitt brott; ty om han med »botfärdigt hjerta undergår sitt välförtjenta straff, kan »han i evigheten, genom Jesu nåd, hoppas miskund, »förlåtelse och förlossning.«

– »Men, högvördigste fader, den heliga skrift begär ju endast lif för lif, och lif har ju icke blifvit spildt?«

Den ofvan beskrifna klockan i rummet slog i detsamma tolf. Erkebiskopen pekade på apostlabilderna:

– »Ser du, min dotter, Judas, hvilken så länge verlden står blir ett mål för verldens afsky och förbannelse, han utgjöt ej heller oskyldigt blod, men han sålde det för de trettio silfverpenningarna ... Men afbrytom ett samtal, som rifver upp ert hjertas alla sår, fru grefvinna. Den tröst, ni behöfver, finnes endast i vår heliga religion. Hennes famn står alltid öppen för dem, som hafva ett förkrossadt sinne och förödmjuka sig inför Herran. Vänd dig till honom, min dotter, med kristlig förtröstan. Jag och mina medarbetare i den stora vingården skola alltid vara redo, att skänka dig kyrkans hugsvalelse.«

Det afslag, grefvinnan Brahe sålunda fått af de begge första ståndens talmän, på hvilkas ädelmod hon egentligen hoppats, öfvertygade henne om fruktlösheten att bestorma talmännen hos borgare- och bondeständen, helst den sednares likstämmighet i åsigter med grefve Fersen var allmänt känd. Återstod således blott ett försök till räddning, så vanskligt likväl, att Brahe och hans hustru sjelfva ej vågade bygga derpå. Man skulle nemligen bjuda till att beveka eller muta vakten vid Brahes fängelse. Det visade sig dock genast, att denna bevakning var oåtkomlig för alla andra inflytelser, än pligtens. Vederbörande hade dessutom tagit sådana försigtighetsmått, att ingen rymning var att påtänka. Hoppets sista gnista släckes likväl ganska sent i menniskans bröst. Den drunknande håller sig fast vid den bräckligaste lilla planka, och vidskepelsen drömmer om utvägar, när förnuftet redan underkastat sig nödvändighetens lag. Vid Rydboholm finnes en ek, som Gustaf Wasa sjelf planterat. Braheslägtens fåfänga har diktat och gifvit fart åt sagan, att en gren faller af trädet, så snart något dödsfall inom ätten är i annalkande. Det är derföre man ser det konungsliga trädets grenar fjettrade af jernband, dess stam öfverhöljd med plåtar, för att afböja det förtorkades fall, med hvilket de vidskeplige förmena, att något Brahe-lif skall vara omedelbarligen förknippadt. Dagligen sporde derföre statsbrottslingen öfverste Brahe, med ängslan, efter tidningar om Wasaeken, och då han förnam, att ingen gren brustit, att den odödlige regentens med egen hand uppdragna telning ännu efter århundraden sträckte sin lummiga medborgare-krona, oskadad, mot himlen; så hoppades han i yttersta ögonblicket på nåd, till och med vid vandringen till afrättsplatsen. Stackars grefve! som ej begrep, att en stor mans verk afsvär all gemenskap med förräderier: att eggadt stål löser all förtrollning: och att den lyftade bödelsyxans ekskaft säkrare och hastigare bådade ett Brahe-lik, än fallet af några vissnade qvistar från eken i Rydboholms lustpark.

ELFTE KAPITLET.

Den 23 Juli 1756 strömmade tidigt på morgonen stora folkskaror från söder och staden, från norr, kungsholmen, och ladugårdslandet, till riddarholmen, hvars bro var förskansad med kanoner. Straxt derinom fanns en kedja af krigsfolk uppställd, som bildade en lefvande ringmur på något afstånd från den af sten, hvilken omgaf Riddarholmskyrkan, på hvars tätt med grafstenar späckade kyrkogård afdöda slägten voro hvarftals staplade öfver hvarandra under jorden, liksom hade stoftet af hänsofne undersåter varit bestämdt till bröstvärn ännu efter döden åt de i helgedomens grifthvalf multnade konungaliken. Bland dessa hågkomster och vedermälen af tidens härjningar, finnes ingenting så företrädesvis märkligt och hjertskakande, som det öde, hvilket öfvergick en af Sveriges ädlaste män, den store Thorkel Knutsson, och som ännu efter sekler förföljt hans aska. Liksom hade hans medborgerliga martyrdöd ej varit ett tillräckligt prof på en nedrig konungs svarta otacksamhet, på faran att befinna sig alltför nära i granskapet af eller i vägen för Herrans smorde, blef till och med Thorkel Knutsons grafsten bortvräkt, för att bereda större rum åt dessa konungar med Carlanamnet, hvilka i lifvet aldrig funno nog utrymme för sin äregirighet och sin herrsklystnad. Om detta förhållande står att läsa i en tillförlitlig beskrifning:

»En af Sveriges högst förtjente män, riksrådet, »marsken och konung Birgers förmyndare, Thorkel »Knutsson, var ingen vän af munkarne, och då han »tänkte mera ömt för riket än för klostren, blef »hans

fall, i bullersamma tider, lätt beredt. Denna »värdige åldersman måste den 10 Februari 1306 räc»ka sitt hufvud under bödelsyxan, på södermalmstorg. »Af biskop Nils Kettilsson Hvit blef han dömd ovär«dig att kristligen begrafvas, tilldess hans arfvingar, »för den skada och vanheder, bemälte biskop hade »lidit, erlagt och betalt 150 marker rent silfver, då «hans lik fick upptagas af rättarplatsen och begraf»vas i Gråmunke-klosters kyrka, hvarest någon tid »derefter öfver honom lades en sten, med en liten »minnesskrift. *Denna grafsten togs sedan bort, när »trappan till Carolinska grafven skulle läggas, »och kastades då ut på kyrkogården.«*

Sedan omförmälte mur numera är borttagen, kyrkogården blifvit rensad från grafvar och minnesvårdar samt jemnad och förenad med den öfriga planen mellan byggnaderna på riddarholmen, och sedan det höga spetsiga tornet med sin stora förgylda tupp, som så länge trotsigt höjde sin spotska kam öfver molnen, tills thordönets legitime örn mot usurpatorn slungade sin vredes ljungeld, som antände tornet och störtade inkräktaren från dess svindlande thron ned i gruset, – sedan detta blifvit utbytt mot ett genombrutet torn, i göthisk smak, och ett förgyldt korss – tålamodets och lidandets sinnebild – intagit den vaksamme och frihetsälskande tuppens ställe, är kanske svårt, att föreställa sig platsen i det skick, den befanns den tid, hvarom frågan nu är. Vid detta tillfälle var platsen dessutom anordnad på ett alldeles ovanligt och skräckfullt sätt, sådan man bör hoppas att slippa återse den. Ty inom den lefvande ringmuren – rättare kallad spetsgården – var upprest en ställning af brädfordradt timmer, hvars ändamål att begagnas till schavott var påtagligt, i betraktande af den der anbragta stupstocken och foderalet öfverklädt med skälskinn, som inneslöt bödelsyxan. Trupperna buro skarpladdade gevär och konstaplar höllo brinnande luntor. En skog af bajonetter blänkte i solskenet, hvilket med strålande glorior kringjöt dygderna på riddarhustaket och kronan på Carolinska pantheon. Den klara Julidagens qvalm ökades af den tätt sammanträngda folkmassan på riddarholmsplanen, riddarhustorget och munkbron, under det att alla fönster i granskapet voro tomma, alla rullgardiner nedsläppta, och husen syntes stå öde, medan gatornas hvimlande skaror svajade som axen på ett af vinden smekadt åkerfält, och sorlet från deras samtal liknade en aflägse brusande ström. Ju närmare klockan led till tio, desto större blefvo trängseln, väntan, nyfikenheten, otåligheten bland hoparna i granskapet af riddarholmsbron; men vakterna varnade, att icke nalkas kanonerna och dessas åsyn gjorde djupare intryck, än befälhafvarnes talegåfva. Dock bör, till ömsesidig heder anmärkas, att folket ingalunda med flit öfverskred det tillåtna området, och att krigarne med foglighet och höfligt bemötte dem, som mot sin vilja blefvo, medelst massans påträngande, framskjutna längre, än det höfdes.

– »Kära mor skall få se, att när allt kommer omkring få vi ingenting se,« yttrade med gäll stämma en lång, mager käring, med spetsig näsa och haka, små tindrande ögon, grå liksom håret, hvilket eljest var omsorgsfullt gömdt under ett brokigt halskläde, knutet under hakan, och hyn mycket brunare än det så kallade kaffe, hvilket för några vitten koppen såldes af en omtänksam näringsidkerska, som för tillfället öppnat sin rörelse i en närbelägen portgång.

– »Dröjer det här länge, så stryker jag också med,« svarade grannqvinnan, en undersätsig fyratioårig fänta, med feta, blossande kinder, från hvilka stora svettdroppar rullade öfver den korta halsen ned i en missfosterligt diger barm, på hvars mjuka afgrunder läsaren gör bäst att ej vidare tänka. Hon reste sig förgäfves på tåspetsarna, för att kunna skönja något annat än de framför ståendes frånsidor, och hon svor mellanåt rätt eftertryckligt, så väl öfver deras oförskämda nyfikenhet, som stodo hennes utsigt i vägen, som öfver närgångenheten af en och annan glop, den hon var ur stånd att upptäcka med ögonen, men om hvars närvaro på stället hon förmente sig äga så handgripliga bevis, att hon med godt samvete kunnat besvärja den med tu finger å bok.

– «Om madammerna ej ha tid att vänta, så kunna de gå sin väg, och om de ingenting se, så ha de heller ingenting här att göra, bara trängas och knuffas,« röt en basröst, en af gloparnas eller någon annans bland Adams kön.

– »Nej, hör man bara på! Är inte kronans gata kanske bred nog åt oss alla?« tog den långa magra gumman till ordet.

I denna omständighet tycktes den undersätsiga qvinnan vara af särskild mening, den hon likväl ej uttryckte annorlunda, än med en suck, hemtad från djupet af den i trängseln något klämda barmen.

Basrösten vände sig till en granne, klädd i gula nankinsbyxor och med en kikare för högra ögat:

– »Om förlof! herrn ser väl bättre, än vi andra; var så god och säg oss hvad alla de der betjenterne, med de många snörena på rocken och de långa svarta floren i hattarna, hafva för sig.«

– »Det är Brahes drängar, hvilka bära grefvens likkista, söm de ställa nedanför schavotten,« blef svaret.

– »Å, korss! Afrättningen måtte väl ej redan vara förbi?«

– »Nej, bevars! men slägten har fått tillstånd att hemta liket och nedsätta det i Brahe-grafven. Det är derföre de på förhand laga allting i ordning till afhemtningen.«

– »Den stackars, söta grefvinnan,« pustade den undersätsiga.

– »Än den stackars grefven då?« frågade den magra.

– »Den illa gör, han illa far,« röt basrösten.

– »Åh ja, så är det visst – fortfor den magra – när *sämre folk* gör något ildt, så får de släppa både skinnet och nacken till; det är som bröd i bagarboden.«

– »Lag och rätt är till för oss alla,« föll basrösten i talet, »Gud välsigne ständerna för det de inte ha något anseende till personen!«

»Amen,« ljöd ett chorus från hela flocken.

– »Men, – invände en snyggt klädd karl, som förut ej blandat sig i samtalet – det sägs, att kungen velat benåda och att drottningen lofvat nåd åt sin hofmarskalk och löpare, men att Rådet och Sekreta Utskottet satt p för nåden ...«

– »Som rätt och billigt är. – återtog basrösten – Löparen kan det väl på sätt och vis vara synd om, efter han gått de ärenden, han blifvit skickad; men hvad de andra anbelangar, så må de gerna stå sitt kast. De hade inte på galejan att göra, de borde haft bättre vett, och om de fått råda, så hade de tagit lifvet af både Rådet och ständerna ...

– »Och plundrat banken ...

– «Och satt eld på Stockholm ...

– «Och utrotat allt mankön ...«

Denna sista beskyllning verkade synbarligen olika på de begge qvinliga bekantskaper, läsaren nu gjort. Den långa magra, som redan öfverlefvat de häftiga lidelsernas tid, hvilken ej heller hos henne lärer efterlemnat några angenäma hågkomster, tog saken kallt, medan den undersätsiga, som just här i trängseln fått åtskilliga väckelser, att icke ännu gifva allt hopp förloradt om en och annan herdestund, med hjertlig afsky för den utrotning, som skall hafva hotat den, i hennes sinne oumbärligaste delen af menniskoslägtet, med ifver utbrast:

– »Herre Jesus! hvilka fasliga ogerningsmän!«

Gud vet huru länge samtalet på detta sätt kunnat fortfara, och med huru många missdåd, verkliga och diktade, möjliga och orimliga, delinqventernes syndaregister blifvit ökadt, om ej herren i nankinsbyxorna, som aldrig haft kikaren från ögat oftare, än han behöft torka den med sin näsduk, hastigt utropat:

– »Tyst, go' vänner! der komma de med den förste. Det är visst Brahe? Ja, riktigt; men, min Gud, så förändrad! Hvad den stackarn nu ser nedslagen och aftacklad ut! Högfärden har väl rest förbud åt helvete.«

Alla tåspetsar höjdes, alla öron spetsades, alla ögon uppspärrades, alla munnar tystnade. Nyss skulle man knappt kunnat urskilja smällen af ett pistolskott bland sorlet af de tusentals språkande: nu deremot hade en myggas surrande kunnat bemärkas.

Den undersätsiga qvinnan våndades öfver all beskrifning. Hon svettades; blef trampad på hälar och liktornar; knuffad i sidor, rygg, mage och bröst; fick sin halsduk bortryckt, sitt förkläde sönderslitet, sin kjortel nedsmutsad; och såg ändå ej annat, än spetsgårdens bajonettspetsar och sina lyckligare lottade – det vill vid detta tillfälle säga: mera långhalsade – medåskådares hufvuden. Det ångrade henne *nu* rätt hjertligt, att hon begifvit sig ut, för att betrakta detta jemrens skådespel, och hon skulle alltför gerna genast hafva återvändt till sina under tiden åsidosatta hemsysslor, om återvända i detta ögonblick varit möjligt, och om icke trängseln tvingat henne, att, oaktadt allt hennes stretande att komma i rörelse, likväl tills vidare förblifva orubbligt stillastående.

Den vildaste despot, den mest förtviflade älskare, den girigaste ockrare, den nyfiknaste käring böja sig alla under nödvändighetens lag, trots ordspråket, som talar om seglatsen *mot* strömmen. När vår undersätsiga qvinna således blifvit fullkomligt förvissad, att, i hennes dåvarande belägenhet, ingenting var att göra, gjorde hon också ingenting annat, än svor mellan tänderna och höjde sina blickar afundsamt mot riddarholmens torntupp. Säkert var denne *lika* känslig för det gräsliga uppträde, hvilket nu försiggick, som hundratals bland der närvarande vittnen, oaktadt deras tanklösa utrop och beskärmelser.

– »Herre Gud, så det blixtrar midt i solskenet,« tog den undersätsiga ändtligen till orda.

– »Det var bilan, som blänkte, mor lilla! Det gick förbannadt rappt. Gud vare hans arma själ nådig, nu och i evighet!«

– »Hvems?«

»Å korss! Brahes, vet jag. Nacken strök i ett enda tag.«

»Ja så, det är redan gjordt. Ingenting såg jag, och det kan också vara detsamma ... (suckar andäktigt) Herre du himmelens store Gud varkunna dig öfver den fattige syndarens arma själ nu och på domedagen!«

I denna fromma önskan instämde alla de kringstående, sedan de mättat sina sinnen med den afskyvärda anblicken af en olyckligs dödsqval. Men, nej! *mättat* sig af det redan fallna hufvudets åsyn hade de ingalunda. Ingen enda rörde sig af stället, för att gå hem. Alla afbidade med spänd väntan fortsättningen och slutet af detta ohyggligt hemska skådespel. Näst i ordningen efter Brahe flöt Horns blod, så Stålsvärds och sist Pukes. Först när alla fyra delinqventerne upphört att lida, skingrade sig de medlidsamma skarorna, bedjande Gud för *deras* själar, hvilkas kroppsliga qval de för intet pris i verlden skulle velat gå miste om att åse.

Menniskokännaren blef nu i tillfälle att göra äfven en annan iakttagelse. De lägre folkklasserna, som egentligare böra kallas de *vanlottade*, emedan de af samhällenas frukter endast få smaka umbäranden,

försakelser, brist, mödor, vakor, hån, förtryck, förakt, missnöje och misstroende af de så kallade högre klasserna; – emedan deras obetydligaste steg bevakas, bespejas och uttydas till det värsta; – emedan hvarje deras förseelse beifras och bestraffas med obarmhertig stränghet; – emedan näpsten å dem öfverskrider all grad af sans, billighet och mensklighet samt med nesa och häkten fortsättes hela lifvet igenom; – emedan man af dem äskar ställda säkerheter till och med för rättigheten att lifnära sig i sitt anletes svett, och instänger dem bland missdådare, om de ej lyckas att vinna de förnämare klassernas beskydd, eller, som det heter på de bättre lottades konstspråk: *»försvar«*, hvilket åter är lemnadt åt dessas obegränsade godtfinnande att förunna eller vägra; – emedan deras ganska behöriga knot öfver sitt elände bemötes som uppstudsighet; – emedan man bespottar deras okunnighet, fördömmer deras råhet, skyr deras umgänge, men gör föga eller intet för deras bildning och förädling; – emedan, i deras krets, fängelser, kedjor, skampålar och spön höra till ordningen för dagen, utan en suck af medömkan, en tår af menniskokärlek från de högre klasserna, under det dessa, som tagit samhällets alla fördelar, dess rikedomar, upplysning, utmärkelser och nöjen i besittning, som ej begripa hungerns frestelser och trasornas, finna tröst och hjelp, öfverseende, hugsvalelse, miskund, slöjor och utvägar öfverallt, när de, drifna af förskämda anlag, onda lustar och vilda lidelser, med berådt mod, ofta utan behof och alltid fullkomligt medvetande af sina gerningars fördömlighet, trampa lastens och brottets stråt; – emedan ingen ånger upprättar de vanlottade, ingen bättring återställer dem på den punkt, de befunno sig innan fallet; – emedan sjelfva gudaläran, som eljest påstås vara förkrossade och botfärdige syndares tillflykt, för dem endast är en bemantlad polisanstalt, i afsigt att förmå dem bekänna sitt förderf, blotta sitt samvetes blygd samt stillatigande och undergifvet tugga sina bojor; – emedan kristendomens brödraskap, hvarmed alla predikstolar och religionstal fylla öronen, för de lägre folkklasserna finnes endast så länge orgeln brusar i templet, så länge barnet hålles öfver dopfunten, så länge knän böjas vid altarfoten, så länge kistans dofva genljud besvarar mullen från de tre skoflarna; men utom templet, sakramenterna och grafven, ingen kristlig syskonkärlek, ingen mensklig slägtskap; – emedan statsförfattningens bokstaf talar om jemlikhet inför lagen, men i verkligheten ej finnes annat, än herrar och underhafvande, befallande och lydande, de förre öfverhöljde med utmärkelser, njutningar och fördelar, äfven om de brutit mot alla budorden, de sednare dömde till förakt och försakelser, hvarthelst de låta sina tankar irra: – dessa beklagansvärda folkklasser – de lägre, fattiga, arbetande, vanlottade, eller hvad man behagar kalla dem – tycktes försonta med sin egen lott, när de sågo sig nu ställda i bredd med sina lyckligare landsmän – åtminstone på schavotten! Bödelsyxans egg på de förnämes halsar hade i hopens ögon återställt den lutande jemvigten mellan de olika samfundsklasserna, och ingaf menigheten ett högt begrepp om de maktägandes rättvisa. De ringare sågo i den en omedelbar fortsättning af den, som himlen sjelf utöfvat på högförrädaren Brahes hus, då en son och tre döttrar, alla i deras späda ålder, bortrycktes af döden *samma* år, fadren blef afrättad. Häfden förtäljer icke, huruvida Wasa-eken förutsagt dessa dödsfall; men menigheten tyckte sig igenkänna Guds finger och bäfvade fromt för Guds hämnd.

Den 26 Juli förnyades det blodiga skådespelet. Trängseln af åskådare var icke fyllest så stor, som förra gången. Antingen nu den regniga väderleken afkylde nyfikenheten; eller den redan fått sitt lystmäte vid de privilegierades stupstock; eller folket fann de högtförnämes bestraffning mera sällsynt och retande att åse; eller ändtligen de lägre klassernas benägenhet för dem, som stå dem närmast i samhällsringen, vände deras blickar från *desses* lidanden: alltnog, när de tre underofficerarne Mozelius, Christiernin och Escolin samt löparen Ernst den 26 Juli 1756 halshöggos på riddarholmen, saknades bland de kringstående många ansigten, som syntes der vid tillfället af Brahes, Horns, Stålsvärds och Pukes afrättning. Vi återfinne således hvarken basrösten eller herrn med kikaren; hvaremot både den magra och den undersätsiga qvinnan lika punktligt inträffat på sina poster, som vakterna på sina. Denna gången hade våra fruntimmer likväl besatt andra ställen, än förra gången. Den magras tunna beläte var inkiladt mellan kanonlavetterna på bron, medan den undersätsiga åt sig utsett en högre ståndpunkt på den korta muren, som löper emellan riddarholmsbron och riddarhuset. Visserligen lopp hon sjelf fara, att störta ned i vattnet och drunkna eller bryta halsen af sig; men hon äfventyrade till och med lifvet heldre, än att smälta sina grannqvinnors smälek hemma i qvarteret,

om hon ännu en gång nödgats vända åter med oförrättadt ärende, utan att vid nästa kaffekopp kunna till punkt och pricka beskrifva delinqventernes utseende, åtbörder och klädsel, mästermannens hållning, likens bortförande, m. m.

När den sölade bilan sistan gången föll och löparens blödande hufvud i dödsryckningar grinade mot bödelsknekten, som skulle maka det åt sidan, erfor den undersätsiga intrycket af en så häftig knuff i ryggen, att hon förlorade jemvigten och sannolikt blifvit ett opåräknadt försoningsoffer åt statsförfattningens hotade bestånd, om icke en invid muren växande pil förlänat henne erforderlig stödjepunkt i det afgörande ögonblicket. Så snart hon med den nödiga jemvigten återfått sin fattning, spejade hon efter anledningen till ofallet. Hon blef då, till sin stora häpnad, varse bredvid sig på den smala muren ett väsende, till skapnad och klädsel, som en menniska, till färg, eld i ögonen (om hon råkat ut för denna varelse i enslighet och skymning, skulle hon troligen äfven iakttagit det bekanta utmärkande draget: eld i munnen) och hastighet i rörelser snarlik den ande, som tycks böra kringsväfva afrättsplatser, och som, efter förrättadt värf vid delinqventernes hädanfärd, på hemvägen till de underjordiska boningarna, kanske ämnade, till tidens vinnande, låta en eller annan syndig käringsjäl göra sällskap på resan. Under det qvinnan upphäfde ett ångestrop, som ditlockade de kringståendes uppmärksamhet, fattade mörkrets ande henne rätt eftertryckligt i nacken, der han höll sig fast, medan han, höjd på tåspetsarna, rigtade sina gnistrande blickar mot schavotten gent öfver. När han några sekunder, slukande, betraktat de förvridna dragen i löparens afhuggna hufvud, hoppade den onde anden, stillatigande, ned från muren och försvann, – bland folkhopen, om läsaren så behagar, eller i den under andens med långa klor försedda fötter öppnade jorden, som den undersätsiga qvinnan skenbarligen såg och en stund derefter berättade i förtroende för den magra qvinnan, hvilken hon på hemvägen träffade. Denna åter anförtrodde hemligheten, under tysthetslöfte, åt en grannqvinna, som för en fjerde svor på att hon sjelf sett djefvulen, lifslefvande, afhemta samtlige delinqventernes själar i en brinnande säck, som han burit på ryggen. Sedan berättelsen sålunda, under fortsatta tillsatser och tysthetslöften, vandrat från riddarholmen till staden, till norr, till kungsholmen, till ladugårdslandet, och slutligen samma afton med en roddarbåt hunnit från Röda Bodarna tillbaka till riddarholmen och från munkbron i trakt n af Sju Helvetes portar till Ragvaldsbacke och södermalm: så visste alla käringar i den stora hufvudstaden Stockholm, innan solen gått ned, att Belzebub i egen person med sin höga närvaro hedrat afrättsplatsen, och att allerhögstdensamme allernådigst täckts egenhändigt afföra de halshuggnes själar till ort och ställe, som vederbör. En liten förändring (eller förbättring) af berättelsen innehöll väl, att jorden öppnat sig vid affärden, och att hela riddarholmen gjort delinqventerne och deras behornade och med flädermusvingar utrustade afnämare sällskap ned i den brinnande svafvelsjön; men sedan tusentals vettgirige medborgare och medborgarinnor, redan vid solens uppgång följande dagen, öfvertygat sig, att frihetstuppen stod qvar på tornspetsen, kronan på konungagrafvarna och dygderna på riddarhustaket; så spridde sig denna lugnande underrättelse småningom till hufvudstadens alla uppskrämda inbillningar och samveten.

Till läsarens upplysning behöfver knappt tilläggas, att den förskräckelsebringande anden ej var någon annan, än negergossen Badin, hvars hat till löparen Ernst var söderländskt, det vill säga brinnande och outsläckligt. Hos personer utan bildning och uppfostran äro lidelserna våldsammast, och bland alla lidelser är hämndlystnaden den, som kanske ligger djupast i menniskolynnet. Hämnden är den enda qvarlefva från naturtillståndet, hvilken de förslappande samfundsinrättningarna ej mäktat tillintetgöra. Den lefver under marterna, som salamandern i elden; den frodas under förföljelser, härdas af motgångar, får ny spänstighet af förtrycket, förädlas af andras orättvisor, har utrymme äfven i fängelset, och kraft äfven nedtyngd under fjettrar. Tyglad af förnuft och samvete, utgör hämnden ofta en oskyldigt lidandes vederqvickelse, då gagnlösa statsinrättningar och fala eller fega embetsmän förstöra ända till hoppet om upprättelse af offentliga myndigheter. Ja, religionen sjelf tyder på och helgar hämndkänslan; ty herren Gud Zebaoth hämnas ju fädernes missgerningar på barnen, allt intill tredje och fjerde led. Den egenskap, som jordens folk knäböjande prisa och tillbedja hos det högsta väsendet, må väl icke fördömmas hos menniskan, som blifvit skapad efter dess beläte, minst hos den svarta, hvilken såsom afart anses och behandlas af sina hvita

kristendomsbröder[1].

TOLFTE KAPITLET.

Det är en grundsats, införlifvad med all statsrätt, att regenter, som röra sig inom öfverenskomna banor, äro för sina personer utan ansvar och oantastliga inför annan domstol, än allmänna omdömets och häfdernas, huru illa de än må styra land och folk. Visserligen är det icke utan exempel, att när de stormäktigste ända till dess yttersta utsträckning vilja begagna denna företrädesrättighet, det illa styrda landet och det illa handterade folket gripa till den utväg, som Lafayette kallade den heligaste bland alla folkens rättigheter, den: att resa sig. Men misshandlingen måste gå bra långt, innan de arma folken kasta sig in bland bränningarna mellan det elaka regementets Schylla och hvälfningarnas Charybdis; och erfarenheten i de flesta samhällen visar, att tålamodet vanligen går ännu längre.

Från oantastlighetsregeln finnes likväl flera ganska väsendtliga undantag. Om, t. ex., den regerande försöker, att medelst någon statskupp upplösa samhällsfördraget och utom detsamma bryta sig en ny bana; om han tillitar beväpnade styrkan, i uppenbar fejd mot egna landsmän; och om han med rikets fiender förenar sig emot landets barn, för att med våld göra sin vilja gällande, emot deras och landets lag o. s. v.; så har han i och med detsamma ryckt undan stöden för sin oantastlighet och underkastat sig styrkans rätt, till hvilken han sjelf vädjat. Carl I, Ludvig XVI och Carl X hade alla försatt sig i denna belägenhet. Det hade varit önskligt, att man mot de begge förre betett sig lika hofsamt, som mot den sistnämnde. En dålig sak hade då haft två martyrer mindre, och martyrer äro falska lärors verksammaste bundsförvandter.

Det var icke Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas förtjenst, att sakerna i Sverige 1756 ej kommo till samma utveckling, som i Frankrike 1830. Sammansvärjningen blef upptäckt i tid, och intet annat blod flöt, än högförrädarnes eget. Konungaparets ondskefulla uppsåt var väl i och med detsamma afslöjadt och bevisligt, men anslaget hade ej hunnit fullbordas, deras utsedda offer hade blifvit räddade och inbördes krig hade ej utbrustit. Det berodde ännu af ständerna att låta nåd gå för rätt, och i känslan af sin egen styrka, i glädjen öfver den *undgångna* faran, läto de den inom Sekreta Utskottet väckta frågan om konungens och drottningens afsättning förfalla. Näpsten blef sålunda efterskänkt, men man ansåg tilltaget ej böra aflöpa utan allvarsam varning, och man fann sig befogad att vidtaga mått och steg, att förekomma ett återfall.

Lovisa Ulrikas eljest så muntra och lysande hof var undertiden dystert, ensligt, förstämdt. Konungaparet hade slagit sig ned på Drottningholm, för att ej behöfva på alltför nära håll vara vittnen till sina kreaturs bestraffning, så uppskakande för de höga makarnas samveten, så förödmjukande för deras egenkärlek. Dessa bedröfvelseanledningar voro till och med ej de enda. Konungaparet bäfvade dessutom af ovisshet och fruktan för statsbrottslingarnes bekännelser. Det kunde genom dem blifva blottställdt i sina innersta interessen, och tyckte sig redan märka, att thronen sviktade under deras fötter, och att Marias och Carl Stuarts bila sväfvade öfver deras hufvuden. Dagligen infann konungen sig i rådkammaren och gjorde våld på sina känslor, för att synas lugn; och ehuru senatorerne visste, att de blifvit sjelfskrifna offer, om sammansvärjningen lyckats, iakttogo de en anständig hållning mot monarken, låtsande som ingenting hade förefallit. Just derigenom, att de undveko lägga sten på börda, samkade de glödande kol på det menediska konungaparets hjessor. Dagligen hade drottningen utskickade i hufvudstaden, för att skaffa tillförlitliga underrättelser om hvad som låg henne på hjertat att få veta. Hon hade, ända till de minsta omständigheter, låtit för sig beskrifva skräckscenerna den 23 och 26 Juli; och likväl, när Badin, som händelsevis uppehållit sig i staden vid det sednare tillfället, målade med verklig satanisk åskådlighet och ingifvelsens hänförande värma löparens sista ögonblick, tyckte drottningen sig förut hafva hört ingenting, och måste, med bortvändt ansigte, för att dölja sin häftiga sinnesrörelse, befalla negergossen att afbryta och sluta sin berättelse.

Sedan verktygen blifvit afstraffade togo Riksens Ständer i allvarligt öfvervägande, huru de skulle förfara i afseende på sammansvärjningens kända upphof. Fråga om afsättelse väcktes, som nämndt är, men nedlades. Man beslöt att inskränka sig till en skrapa, några varningar samt åtgärder, som minskade konungaparets tillgång på förförelsemedel. Sveriges statsmän under frihetstiden besinnade sig noga *innan* de togo ett beslut, men *sedan* det var fattadt följde verkställigheten ofelbart och snart. Det dröjde också nu ej länge förrän konungaparet kom, slag på slag, i erfarenhet af ständernas förfoganden.

Huru ödsliga denna tid hofvets salar på det majestätiska Drottningholm! Hvilken ansträngd förställning i allas ansigten! Hvilken pinsam försigtighet i alla samtal! Konungaparet fruktade att visa sig bedröfvadt, för att ej låta det onda samvetet och farhågorna för egen säkerhet framskymta; –blygdes att visa sig glädtigt, för att ej synas kallt vid deras öde, som blödt för sitt brottsliga nit i öfverhetens ärenden. De uppvaktande bäfvade, nu icke blott för den kungliga onåden, utan äfven för lyckan af det kungliga förtroendet, hvars alltför oinskränkta besittning, motsvarad af en alltför obetingad benägenhet att göra herrskareparet till viljes, nyligen kostat så många trogne, öfverdrifvet nitiske konungatjenare lifvet. De kungliga personerna och deras uppvaktning voro ömsesidigt besvärade af hvarandras närvaro. Det var blott mellan fyra ögon, eller omgifna af sina barn och den lille negergunstlingen, som konungaparet bortlade tvånget och förbehållsamheten. Fröken von Knesebeck var den enda, för hvilken drottningen öppnade sitt hjerta; och fröken Knesebeck ensam, emedan hon vid Sverige ej var fästad med något annat band, än landsmanskapet med dess Preussiska drottning, dristade utan förbehåll emottaga hennes, i denna tidpunkt så äfventyrliga förtroende.

De dagar, konungen bevistat rådkammarens öfverläggningar, gjorde han, vid återkomsten till Drottningholm, sin gemål reda, i de minsta omständigheter, för allt hvad der förelupit. De höga makarna anade, att en storm förestod dem, men voro fullkomligen okunnige om: när och huru? Ändtligen bröt ovädret löst. Konungen medförde en vacker dag en från ständerna inhändigad skrifvelse, hvaruti med bjerta färger skildrades olägenheterna och vådorna af det missförhållande, att regenter taga intryck i statsangelägenheter af sina gemåler, och att de tillåta dessa ett obehörigt inflytande på sitt både offentliga och enskilta lif. Tillämpning af denna förberedelse gjordes på Lovisa Ulrika, och åtskilliga oregelbundenheter uppräknades, som deraf voro en följd. Skrifvelsen slöts med en uppmaning till konungen, att hädanefter sjelf blifva herre i sitt hus, och ett förklarande, att ständerna hvarken godkände eller erkände drottningens egenmäktiga inmängande i saker, som henne icke vidkommo.

Visserligen voro pillerna beska; visserligen uppblossade den utrikes borna furstinnans vrede mot Svenskarne i så förfärliga hotelser, att den fromsintare konungen i sin själs djup tackade Gud, det ingen annan hörde dem, än fröken Knesebeck och morianen, begge utlänningar, liksom konungaparet: – en sten var icke destomindre lyftad från de höga makarnas bröst, ty de föreställde sig, att den bannande skrifvelsen innehölle ständernas sista ord och all den kraftyttring, hvaraf de voro mäktiga, i fråga om det upptäckta högförräderiet.

– «Aha, mina herrar!» – utbrast Lovisa Ulrika – en lång ramsa oförskämdheter, som nog i sinom tid skola eder liqvideras i annat mynt, än bläck och munväder, dertill understån **J** eder mot den krönta öfverheten. Det är ju hvad jag sagt dig förut, min gemål, att dessa näsvisa pratmakare aldrig skulle våga företaga något värre mot hjeltekonungen Fredrik den Endes syster och ryska kejsarinnans nära frände. Men ingendera af oss vore värdig dessa våra höga slägtförbindelser, om vi stillatigande höllo till godo dessa förmätnes uppstudsiga förolämpningar. Nu är ögonblicket inne, att krossa de gunstige herrarne, innan de hinna sansa sig. Du måste ofördröjligen gifva dem till rådsprotokollet en tillrättavisning, så att de minnas hvilka de förolämpat .... Huru? du rynkar pannan .... Inga invändningar, hoppas jag!.... Det är just det, som kommer att förstena dem, att när de som bäst inbilla sig, att vi äro modstulne, i anledning af händelsen med Brahe och de der andra dumma narrarne, som läto fånga sig, så uppträder deras herre och konung, stolt och obeveklig

och bestraffar deras brottsliga galenskaper med samma majestätiska allvar, som hade statshvälfningen gått för sig.»

Den fridsamme Adolf Fredrik lefde i ett beständigt meningskrig, och fick, fastän konung, ständigt vidkännas band på sin vilja, än af tilltagsna ständer, än af ett myndigt Råd: ja, när han någon gång dragit sig lyckligt ur spelet med dem, eller från rådkammarens bekymmer och tvister sökte lugn och hvila i sin egen sängkammare, så mötte honom der en herrsklysten gemåls förebråelser och äggelser, och den vapenhvila, han, stundom icke utan svårighet, lyckats afsluta med ständer och senat, uppsades spotskt af henne, utan vidare omsvep. Adolf Fredrik, sig sjelf lemnad, skulle vid detta tillfälle, stillatigande, hållit den visserligen något vresiga förmaningen i ständernas skrifvelse till godo, och om han fått råda, hade saken dermed kanske varit slut. Men den öfvermodiga furstinnan, förutsättande, att ständerna nu uttömt hela sin galla och alla sina utvägar att förödmjuka, öfvertalade konungen, som alltid slöt med att böja sig efter hennes vilja, att sätta sig på sina höga hästar och gifva hårda ord för hårda ord. Han uppträdde således i Rådet med ett långt och bittert anförande emot det inhändigade bannebrefvet. Senaten lät med verkligt bekymmer anförandet inflyta i sitt protokoll. Konungen, som sålunda för ögonblicket köpt sig husfred af sin gemål, andades friare sedan *hennes* ärende blifvit uträttadt i Rådet. Drottningen triumferade – något för tidigt likväl.

TRETTONDE KAPITLET.

China vid Drottningholm är en danelse af Lovisa Ulrika. Det är hennes skaplynne förkroppsligadt och åskådliggjordt. Det är, om ni så behagar, någonting stelt, någonting torrt, någonting kärft, någonting, som tynger andedrägten och stämmer sinnet till allvarsamhet, i denna nordiska uppenbarelse af det stora himmelska riket, i förminskad storlek; men det öfverraskar, det fängslar inbillningen, det gör intryck: det är storartadt i smått, det är fullständigt i fragment, det är en förstenad fruntimmersnyck; men åtminstone är den helgjuten, ursprunglig och genomförd. China, i ett sextiårigt, öfvergifvet enkotillstånd, befinner sig likväl ännu i orubbadt bo af tiden och hvälfningarna; men ödslighetens dok är utbredt öfver rummen; de bära sorg efter féen, hvars trollstaf flyttat stränderna af Hoangho till stränderna vid Mälaren. Träd öfver tröskeln: det golf, ni trampar, den stol, ni sätter er på, det porslin, hvars finhet och färger ni berömmer, tapeten, på hvilken ni blickar, taket, som sluter sig samman öfver ert hufvud, de lackerade arbeten, ni ser omkring er, persedlar, husgeråd, prydnader: allt är Kongfutses hemland. Hvart ni vänder er, träffar ni öfverensstämmelse, stil, system, enhet, enformighet; ja, enhet, som i en asiatisk sjelfherrskares statskonst, enformighet, som i en mandarins enskilta lif. Hvarföre kastade ödet Lovisa Ulrika på en thron, som i sjelfva verket ej var annat än bräder, öfvertäckta med sammet och hopfogade med förgylda spikar! Hvarföre satte det henne till regentinna blott öfver nöjen, klädsel, bruk, flärd och umgängesförhållanden, – henne, hos hvilken fanns stoff och lystnad att regera en hel verldsdel! Åtminstone, tänkte hon, skall den, som Svenskarne meningslöst kalla sin beherrskare, i mig finna sin Egeria. Åtminstone skall jag låta de frihetsdruckne se en skymt af *det* rikes fysionomi, der monarkens makt är oinskränkt som hans vilja. Också *jag vill* .... Hon *ville* – och China framstod ur Loföns lundar.

Här dväljdes en treflig théstund den stolta, vid sidan af sin gemål, omgifven af deras barn, de uppvaktande, och negergossen: hofvets plågoris, herrskareparets hofnarr och de kungliga barnens lekkamrat. Ångan af den chinesiska drycken hvirflade balsamiskt ljum och kittlade angenämt både smakens och luktens sinnen. I denna tillflyktsort hade Lovisa Ulrika merendels godt lynne. China var *hennes* verk. Här förde hon en obestridd och odelad spira. Här brände icke hennes snille som den härjande åskstrålen; det lyste och värmde mildt som en nordisk midsommarsol. Hon nedlät sig till och med här att vara qvinna, i jollret med sin unga ätt, i skämtet med sitt eget kön; men nalkades någon statsman, något snille, någon lärd, någon forskare, någon konstnär: – farväl, mina barn! ursäkten mina fruntimmer! Örnblic– ken märker ej längre er närvaro.

Det blir nu Adolf Fredriks ensak, att fortsätta jollret, att roa er med förevisningar och föräringar af de svarfvade småsaker, hvilkas tillverkande utgör hans käraste tidsfördrif, och som en gång ådrog honom det bitande svaret af den frispråkige fältmarskalken Hamilton, hvilken konungen gaf en dosa, som han sjelf svarfvat: «Ers Maj:t! jag skulle likväl tycka mer om, att en «kung vore guldsmed, än svarfvare.» Bland vetenskaper och vitterhet glömmer Lovisa Ulrika allt annat. Hon afhandlar statssaker med Scheffer, Höpken, Rudenschöld; hon fördjupar sig bland Floras blomstersängar med Linné; hon talar ömsom om vapenläran och malmarter med Tilas; hon följer Klingenstjerna i hans beräkningar; hon forskar med Botin och Lagerbring i häfderna; hon letar språkens rot med Ihre och Sotberg; hon pejlar plågans djup med Rosenblad och Rosenstein; hon forskar i jordens inelfvor med Bergman; hon lemnar sitt löje fritt lopp vid Dalins rimmade tillfällighetsstycken, och finner ett nöje i Löfvenskjölds versar. Det var äfven en tid, då hon tänkte med Tessin, ja, mina läsare, *»tänkte«* med honom, så vida eljest Voltaires intyg äger något vitsord, då han skrifver: «Om man läste kejsa«rinnans af Ryssland (Catharina II), konungens af «Preussen (Fredrik II) och framlidne grefve Tessins «bref, skulle man lära sig *att tänka*, förutsatt, att så«dant *kan* läras. Det ser ut, som dessa snillen od«lat vårt språk endast för att tillrättavisa oss; men «vi låta ej tillrättavisa oss.» Detta af en Fransman om och åt Fransmän[2]!

Sophia Albertina satt i en barnstol och hade den nedanför stående Fredrik Adolfs hufvud i sitt knä. Vid hvarje lugg af systerns späda fingrar, drog brodern skalkaktigt undan hufvudet, och begge syskonen betraktade hvarandra så innerligt, och begge logo: det bodde en himmel, det låg en framtid i detta de smås leende. Carl stod vid fönstret hos fröken Knesebeck och afhörde, slukande och rysande, hennes berättelser om spöken och andesyner. Ordensvurmens frö började redan gro. Badin, som i dag fått det infallet att härma hoffolkets artighet, afhörde med otröttadt tålamod Gustafs skådespelsutkast, och kiknade icke af skratt, då den tioårige Cæsar, med len, klagande stämma och matta, slocknande ögonkast, ropade till morianen: «Äfven du, min son Brutus!» Under thédrickningen meddelade Lovisa Ulrika konungen sin afsigt, att plantera mullbärsträd och odla silkesmaskar: ett förslag, hvilket Adolf Fredrik naturligtvis i allo gillade, på hvilket välmeningen och den missförstådda fosterlandskänslan under frihetstiden uppoffrade dryga summor utan annan afkastning, än nöjet att hafva gjort ett rön och fåfängan att kunna förevisa några skålpund *svenskt* silke, hvars frambringande kostat lika mycket, som några lispund från de varmare luftstrecken. På en förgyld stång i ett hörn af rummet klängde upp och ned en markatta, som med förvridna drag och befängda åtbörder dublerade Gustaf i Cæsars roll. En hvit papegoja satt uti sin förgylda bur i fönstret och sade efter, med sin skorrande tunga, de ord, hon kunde uppsnappa af de uppvaktandes samtal; men Rose, drottningens älsklingshund, till storlek som en försvarlig skeppsråtta, hvit och lurfvig som ett angoriskt får, så fin, att det ljusröda hullet tittade fram mellan raggens långa, silkeslena korkskrufvar, låg på en kudde med öfverdrag af ostindiskt sidentyg, vid sin herrskarinnas fötter, fördrog tigande att vidröras af dem, men gaf sitt misshag tillkänna med ett sakta morrande, om någon annan trädde alltför nära hans kudde. Sedan drottningen druckit sitt thé, tog hon fatet till en mandarinkopp, sönderbröt några sockerbröd, hällde grädda deröfver och började mata Rose. Kräket hade ännu ej hunnit förtära hälften af sin läckra spis, då en kammarherre kom springande, med andan ur halsen, och anmälde, att landtmarskalken, bondeståndets talman samt ett par andre riksdagsmän ankommit till Drottningholm och begärde företräde hos Deras Majestäter. Mellan dem blef en öfverläggning, om de främmande skulle mottagas i China eller på slottet. Konungen var af den förra meningen, emedan han just nu fann det så trefligt här, i skötet af sina närmaste; drottningen åter af den sednare, emedan hon ej ville inlåta i sin helgedom personer, mot hvilka hon hyste ovilja. När de höga makarna började att vara af olika tankar, blef det alltid hennes, som slöt att varda rådande. De återvände således till slottet. Under vägen dit yttrade drottningen sin glädje öfver, att konungens sista, skarpa anförande till rådsprotokollet medfört en så ypperlig verkan, hvilket syntes deraf, att riksdagens inflytelserika ledamöter, hvilka ej gjort sin uppvaktning alltsedan de sammansvurnes ofall, nu åter infunno sig, förmodligen i ändamål att ställa sig in hos sitt höga herrskarepar. Det vore imedlertid angeläget, menade hon, att ej visa sig alltför angelägne, att upptaga de gunstige herrarne till nåder igen, och

till en början borde man låta dem vänta en stund, innan de fingo företräde.

Så skedde också. De främmande, som tröttnade och blefvo stötte af dröjsmålet, läto genom kammarherren anmäla, att de kommit å Riksens Ständers vägnar, från hvilka de hade ett vigtigt uppdrag. Denna anmälan påskyndade emottagningen. De utskickade voro: grefve Fersen, prosten Palmærus, borgmästaren Aulevill och Olof Håkansson. Deras besvärade sätt och uppsyn stärkte drottningen i hennes föreställning, att de voro komne, för att göra ett slags ursäkt, men fruktade, att bevågenheten kunde stå i vida fältet. Hennes villfarelse blef snart skingrad. Fersen förevisade ett protokollsutdrag från Sekreta Utskottet, med uppdrag att inventera och affordra drottningen kronans juveler, af hvilka hon, enligt inlupna underrättelser, förskingrat en del, så väl medelst afyttring, som pantsättning, både utrikes och i Sverige.

Adolf Fredriks förlägenhet och Lovisa Ulrikas raseri behöfva ej skildras. De äro verldskunniga; de hafva sitt blad i historien, och läsaren känner i alla fall redan detta konungapars lynnen, tänke- och handlingssätt. Drottningen for ut i de bittraste förebråelser och hotelser – man skulle kunna i egentlig mening begagna ordet «otidigheter» – mot Svenskarne i allmänhet, och i synnerhet mot Rådet, ständerna och Sekreta Utskottet. Det ångrade henne nu, (hvilket det *alltid* gör, då högsta vederbörande, medelst oförsvarligt uppförande, ådragit sig folkets ovilja och utsädet mognar till skörd; men försök bara att taga dem på orden! och ni skall komma i erfarenhet af, att ångerns häftighet ej hindrar, det de ju föredraga ett hatadt och bespottadt lif på thronen heldre än det enskilta lifvets idylliska lugn), att hon öfvergifvit sin lyckliga fosterbygd för att under oro, bekymmer, förolämpningar och vedervärdigheter af alla slag, andas nordens kalla luft, bära Sveriges törnekrona och misshandlas af uppstudsige undersåter.

Grefve Fersen, som förde ordet, tog med allvar och värma, men sans och lugn, ständerna i försvar mot dessa drottningens beskyllningar; visade att det steg, hvartill de nu funnit sig föranlåtne, var framkalladt af drottningen sjelf, alldenstund under ransakningen om Brahes, med fleres högförräderi, blifvit upplyst, att de sammansvurne köpt och soldat sina kreatur med penningar, som drottningen bestått och till större delen anskaffat medelst förskingring af ädla stenar, till hvilka äganderätten var kronans. Deras Majestäter borde snarare finna ett prof på ständernas hofsamhet och önskan att spara konungahuset vidare ledsamheter, då de inskränkte sig till en åtgärd, som afsåg blott att i framtiden förebygga riksförderfliga planer, och låtit den lagliga räfsten stadna vid de brottsliga verktygens bestraffande, utan att till offentligt ogillande draga fram sammansvärjningens visserligen icke obekanta upphof. Fersen lät slutligen förstå, att ett billigt afseende å den föreställning, ständerna förut i underdånighet gjort, att konungen måtte sköta sitt höga kall utan främmande inverkan, skulle törhända sparat Hennes Majestät obehaget af den åtgärd, hvaröfver hon nu yttrade så stor harm: äfvensom han förutsåg, att om ej heller denna varning behjertades, ännu strängare mått och steg då blefve af nöden, utan att han (Fersen) i detta ögonblick vågade yppa, hvilken den sista utvägen blefve och hvar omtankan för fäderneslandets framtida frid och besvurna grundlagars bestånd ytterst komme att stadna.

I stället att bringa drottningen till besinning, uppretades hon ännu mer af detta tal. Konungens förstulna, förlägna och bedjande vinkar mäktade ej hämma utbrottet af hennes vrede. Också var det endast han – den stormäktigste! – som vid detta tillfälle blef förskräckt, ty ständernas utskickade betogos endast af förtrytelse, när hon tillät sig hota med sin bror, konungen i Preussen. De utskickade aflägsnade sig efter förrättadt värf. Af den inbördes spänningen var lätt att förutse, det bemödanderna ej skulle stadna vid hvad hittills skett, å ena sidan, för att höja den svenska konungamakten till samma oinskränkthet, som den ägde i Lovisa Ulrikas fosterland; å den andra, för att qvarhålla den inom de skrankor af oskadlighet, dit man blifvit nödsakad att nedtvinga detta välde, för att göra ett återfall i Carl XII:s olycksdigra godtycke omöjligt.

Drottningens öfvermod och elaka lynne växte imedlertid med hvarje dag, alltsedan kronjuvelernas inventering sattes i fråga. Hoffolket misshandlades, än för det de syntes för ljumma i försvaret af hennes fördelar, i sitt hat emot det segrande riksdagspartiet; än för det de tilläto sig *något* yttrande i saker, dem det

endast anstode henne att behandla. De arme, guldsmidde slafvarne voro en oafbruten skottafla för sin herrskarinnas vresiga sinnesstämning, ehvad de talade eller tego; ty ingenting var henne i lag. Sådan är städse, sedd på nära håll och afklädd sitt skimrande skal, de omgifvandes afundade lott hos furstar, som ej äro ense med sig sjelfve och med sin belägenhet. Konungen, klämd mellan sin gemåls bannor för obeslutsamhet och äggelser till kraftyttringar, från ett håll, och från ett annat, Rådets, Sekreta Utskottets och ständernas misstroende, varningar för grundlagarnas öfverträdande och påminnelser om konungaförsäkran och kröningsed, var ingenting mindre än lycklig under bördan af sin purpur, i glansen af ett både tomt och vådligt majestät. Endast smeket af hennes begge yngsta barn tycktes något lugna och mildra drottningens sinnelag, hvaremot en hånande fröjd lyste ur de brandenburgska ögonen, då någon misshaglig af tidens inflytelserika personer, i hofvets närvaro, af Badin öfverhopades med skymford och oförskämdheter. Sina begge äldsta söner kallade drottningen «sina hämnare»; uppmanade Gustaf, att en gång blifva kung, ej endast till namnet, hvartill gossen med den gnistrande blicken lånade mera uppmärksamhet, än det varit att önska och förmoda af ett barn vid hans ålder, och yttrade till Carl, denne tvärvigge, som hvarken ägde sin äldre broders sprittande liflighet, eller den yngres själfulla hjertlighet: «du Carl! skall bistå Gustaf i hans stora företag, i «er mors hämnd»: ord, hvilkas syftning den åttaårige prinsen ännu ej begrep; men hvilka ödet upptecknade och framtiden gaf betydelse. Det förtjenar eljest anmärkas, att de begge äldste konungabarnen bråddes mera på sitt brandenburgska möderneblod, och ägde således mera hufvud än hjerta; hvaremot de begge yngsta hade mera anlag af sitt holsteinska fäderne, mera känsla än snille.

FJORTONDE KAPITLET.

De offentliga värfvens stormar året 56 hade i förtid fårat Adolf Fredriks panna och försilfrat hans hår. Detta sednare vedermäle af bekymrens tyngd, långt mera än af årens, förblef dock länge en hemlighet mellan konungen och kammartjenaren, som förság hans hufvud med det den tiden oumbärliga pudret, hvilket, i sin mån, jemnade alla åldrars utseende, på samma sätt som kärleken, faran, olyckan och plågan jemna kantigheterna i samhällsställning. Hans milda, till stilla glädje stämda lynne var ej heller sig likt. Han skydde till och med umgänget med personer, i hvilkas krets han förut trifts så väl; och det måste tilläggas: äfven de skydde honom, ty hofvet var nu fattigt på nöjen, och alltsedan det upptäckta och bestraffade Braheska högförräderiet blef den som syntes ofta i kungaparets sällskap, utan att tillhöra deras uppvaktning, säker att ådraga sig misstankar; senaten och vid riksdagen. Sin gemål, som han älskade så högt, undvek han nu att råka mellan fyra ögon, ty det bodde endast harm på hennes tunga; det vankades endast snubbor, för det han ej var annat än en skuggkonung; hon andades blott nya planer att komma till sitt mål, i hvilkas utförande *han* naturligtvis städse blef den bricka, som först sattes i gång på schackbrädet; men den nyss misslyckade sammansvärjningen hade, åtminstone för någon tid, temligen botat honom för maktutvidgningsfebern. Svarfstolen blef under sådana omständigheter Adolf Fredriks käraste tillflykt. Han fick här rörelse för sin kropp, förströelse i sina tankar, själshvila från sina bekymmer. Med ett barns glädje skådade han sina händers verk, då han fått en dosa färdig, en knyppelpinne, en käppknapp, eller någon annan småsak, hvilka sedermera, såsom kungliga hågkomster, utdelades och tillvaratogos, erinrande ännu i dag flera bland de slägter, som krypa för huset Bernadotte, att de förut råkat i hänryckning öfver det obetydligaste nådetecken af huset Holstein-Gottorp. Äfven en annan anmärkning finner här sin plats. Menlösheten af konungarnes enskilda sysselsättningar båtar föga, om deras offentliga lif är en tummelplats för ränkfulla personers inflytande. Svarfvaren Adolf Fredrik, låssmeden Ludvig XVI och lacktillverkaren Frans II hafva, i all sin fromhet och välmening, färgat otaliga schavotter med blod och proppat statsfängelserna med suckande offers jemmer och förbannelser.

En dag, då konungen återkom från Rådet, var hans utseende så betryckt, så förstördt, att drottningen, som, oaktadt all sin stelhet, likväl höll rätt hjertligt af sin gemål, blef nästan mera ängslig för hans helsotilllstånd,

än för de ledsamma underrättelser, hon ej betviflade att han medförde från senaten. Hennes första tanka, att efterskicka läkaren Rosén, möttes dock af konungens förklaring, att sådant ej behöfdes. Han vore blott besvärad af en åkommen trötthet, som snart skulle försvinna, då han hunnit återhemta sig. Det samtal mellan fyra ögon, hvilket härpå följde, spridde tillräckligt ljus öfver anledningen till konungens oro.

– »Hvad jag alltid befarat, hvad jag ofta för dig upprepat, min älskade Ulrika! – yttrade konungen, med bruten röst – din stolthet och dina hotelser mot Råd och ständer hafva bragt desse till det yttersta. I dag är ett steg vidtaget, hvartill jag nödgats samtycka, emedan det i alla fall gått i fullbordan mig förutan, ett steg, lika påkostande för mitt hjerta, som till sina följder törhända äfventyrligt för vår personliga säkerhet .....«

– »Utan omsvep! hvad har händt?« – inföll drottningen med brinnande otålighet.

– »Sverige har förklarat Preussen krig.«

– »Krig mot *min* bror! och *ditt* namn finnes under krigsförklaringen! *Du* förklara krig mot din egen svåger, mot stödet för vår thron, mot den, på hvilken vi kunde räkna, för att komma i besittning af den makt, oss tillhör, för att tukta de uppstudsige, som beröfvat oss den!«

– »O, min älskade Ulrika, ... ja! Och senaten lät mig ej otydligt förstå, att det just är *dig*, man vill bekriga på preussisk botten. Det är ditt ständiga hot med din bror, som bringat den i harnesk; och om du ej hädanefter förfar något skonsammare, så, ve oss! då inträffar säkert något ännu värre.«

– »Det är väl åter den maktlystne skrymtaren Tessin, vi hafva att tacka för denna nya förtretlighet?«

– »Icke denna gången. Han och Höpken stodo tvertom på vår sida. Scheffer, vår egen sons guvernör, var en bland de ifrigaste för kriget.«

– »De otacksamme! Detta skola de komma att ångra – utropade drottningen, profetiskt. – Jag vill underrätta min bror om hvartenda af deras steg. De vilja hafva krig: välan! de skola få det; men utan segrar.«

Och hon höll ord, till sin skam och Sveriges skada.

Imedlertid blef krigsförklaringen mot Preussen ej den enda, ej ens den bittraste väckelse, Lovisa Ulrika fick att förändra uppförande. Det förestod henne en helt annan, omedelbar personlig minnesbeta. Rollen att hota och förfära var nu ombytt mellan den krönta och de handkyssande.

Det gjorde stora ögon på Drottningholm, då erkebiskopen, åtföljd af fyra presteståndets ledamöter, kom dit och begärde företräde hos Hennes Maj:t i en vigtig angelägenhet.

– »Hvad kunna de vördige fäderne vilja mig, – utbrast drottningen, något öfverraskad och undrande. – Inbilla de sig kanske, att jag stämplar, för att åter införa katholska läran, som Catharina Jagellonica; eller frukta de, att jag vill öfvergifva riket, min gemål och mina barn, för att i Rom kyssa påfvens toffel, som Christina? I sanning, jag är likväl sadelfastare, än så, i min protestantiska tro, och hyser ingen åtrå efter den helige faderns husbondevälde. I alla fall får jag väl lof att bemanna mig med kristeligt tålamod och bevilja deras vördigheter företräde.

Ingen samhällsklass kan utöfva ett så stort inflytande på thronens innehafvare, som det andliga ståndet, om det vill och om det handlar med samdrägt och allvar. Utan bajonetter och prestkragar hade det ärftliga lifstidskonungadömet redan upphört att finnas bland upplysta folk. Herrans smorde veta det alltför väl. De känna sin förbindelse till judiske prelaten Samuel. De erinra sig, huruledes eremiten Petter, munkarne Bernhard och Luther skakat verlden. De hafva lärt sig begripa Vatikanens tungomål, från Gregorius-Hildebrand till Gregorius-Capellari. De veta alltför väl, att huru mycket den protestantiska kyrkan ock

nödgats gifva med sig åt staten, har hon dock tillräckligt i behåll af företrädesrättigheter och privilegier, för att, när det gäller, kunna med dessa och sitt fruktansvärda batteri af inflytande på folkets begrepp och samveten skjuta thronerna i sank, och man ser derföre alltid och allestädes de stormäktigste, med andakt, verklig eller hycklad, smeka en klass, som skulle krossa spiran, om mot henne användes korsset. Det var dessutom någonting eget och vördnadsbjudande i svenska presterskapets hållning under frihetstiden. Enkel och ren från glitter var deras drägt, enkla deras seder, varmt, kraftigt, värdigt, fosterländskt deras språk. De kände vigten af sina åligganden, vidden af sina rättigheter och *höjden* af sin ställning i samhället: – en höjd, från hvilken de gradvis nedstigit, i samma mån det lyckats konungadömet, att snärja dem med hofgunstens förförelser och blända deras syn med toma utmärkelsers lumpna prål. Ingen under således, att Lovisa Ulrika höll till godo lexor af preseståndet, dem hon skulle bemött med öfvermodig vrede, gifna af hvilken annan som helst. Ingen under, det hon var så angelägen att icke ens i småsaker stöta de andlige för hufvudet, att hon nu förbjöd Badin visa sig för dem, på det han icke, medelst sina vanliga upptåg och näsvisheter, skulle förtörna dem. All denna omtanka kunde likväl ej från henne afvända den kalk, som vid detta tillfälle räcktes af preseståndets händer, och hvars bitterhet drottningen måste tömma ända till dräggen.

De utskickade fingo företräde och voro: Erkebiskop Henrik Benzelius, hvilken förde ordet, biskoparne Troilius och Beronius samt professor Mennander, hvilka alla tre, hvar efter annan, blefvo de frejdade Benzeliernes efterträdare i Sveriges högsta andliga värdighet, och prosten Palmærus.

De öfverlemnade till drottningen svenska preseståndets oförgätliga bannebref af den 3 Augusti 1756, underskrifvet af presterne vid riksdagen mangrant, från och med talmannen, till och med den ringaste af ståndets ledamöter.

Der skildrades, i skarpa och träffande drag, alla drottningens brottsliga bemödanden att störta statsförfattningen och utvidga konungamakten: (framställningen grundade sig på förrädarne Brahes och Horns bekännelser, innan de fördes till afrättsplatsen:) alla hennes planer, att åstadkomma splittring inom senaten och ständerna; att föranstalta pöbelupplopp; att uppvigla studenterna i Upsala; att förföra Stockholms garnison, och tusen andra, ett ränkfullt konungadömes påhitt, när det känner sig för svagt, att på vanligt sätt trampa folkens frihet under fötterna.

»Sådan – skref preseståndet – är den bedröf»liga afbild på Eder Kongl. Maj:ts sinnelag emot Rik»sens Ständer och invånare, som desse män, hvilka »låtit sig brukas till vederstyggliga redskap vid så »landsförderfliga anläggningar, lemnat efter sig, just »då de, genom Guds nåd väl beredde, stått vid por»ten af evigheten och varit färdige, att träda fram »för en allvetande domare. Presterskapet bör förmoda, »att ju Eders Kongl. Maj:t sjelf, nu redan vid närmare »eftertanka och stillare sinne, lärer hysa afsky för »sådant företagande, hvilket likväl, under rörelsernas »häftighet, som önskligt och billigt blifvit ansedt och »antaget. Sjukdomens kännedom måste gå förut, in»nan tjenliga läkemedel deremot kunna användas. »Eders Kongl. Maj:t täcktes alltså tillåta, att man »med den frimodighet och uppriktighet, som Herrans »tjenare af Gud och för Gud egnar, uppter de källor, »af hvilka det härflutit, att Eders Kongl. Maj:ts håg »blifvit så alldeles från lag afvänd och mot sitt folk »afvigt. Den menskliga naturen är fallen för sjelfrå»dighet, att efter eget behag göra och låta. I synner»het är detta en last, hvaraf konungar och höga per»soner framför andra frestas, hvilken frestelse styr»kes genom uppfostran och efterdömen i envåldsriken. »Härtill har hos Eders Kongl. Maj:t kommit obetänkt »lemnadt förtroende till lösa och onda rådgifvare, »hvilka till det värsta uttydt och med svart färg an»stuckit Riksens Ständers menlösaste, och så väl till »Deras Maj:ters som undersåtarnes sannskyldiga och »förenade bästa tjenande göromål. Men presterska»pet nödgas med grämelse gå längre. I den of»van anförda berättelsen förekomma omständighe»ter, som visa, att Eders Maj:t, då sådana förslag till »ändring i rikets heligt besvurna regeringssätt varit »på banen, åsidosatt och förgätit den pligt, som Eders »Kongl. Maj.t Gud, sin herre och gemål, Hans Maj:t »konungen, sig sjelf och sina efterkommande samt »Sveriges rike skyldig är. Gud fordrar sina buds »obrottsliga efterlefnad, och att hvar och en i sina

»rättigheters besittning må blifva bibehållen: konun»gen vid de förmåner, som folket *frivilligt* honom »lemnar, samt folket vid de friheter, som det sig för»behåller. Då häremot handlas, brytes Guds- och »folkalag, samt alla de heligaste förbindelser af ed »och samvete; hvilket Gud flerestädes i sitt ord ho»tat på det svåraste att hämnas. Då andre dertill »uppretas, kommer jemväl deras synd på anstiftarens »hufvud; äfvensom de nyligen aflidnes blod ropar öf»ver dem, som varit anledning och orsak till deras »brott. Den Högste har förlänt Eders Kongl. Maj:t »många höga konungsliga egenskaper. Han låte sin »sanna fruktan och kärlek mot undersåtarne alltid »vara deribland de yppersta! Herren, som försett »Eders Maj:t med högt förstånd och vitter kunskap, »han inplante i Eders Maj:ts hjerta, att Herrans »fruktan är den enda sanna visheten, och att fly det »onda, det är förståndighet.«

I sådan stil och anda var hela skrifvelsen affattad. För första gången lade Lovisa Ulrika band på sitt lynne; afhörde med skenbart lugn de utskickades andragande; bemötte dem värdigt, men artigt; lofvade presteståndet ett skriftligt svar, hvarmed hon hoppades de vördige fäderne skulle blifva tillfredsställda, och inneslöt, vid afskedstagandet, sig med gemål och barn i presterskapets vänskap och förböner.

Sedan första uppbrusningen hos Lovisa Ulrika var förbi, öfvertänkte hon sin ställning och började, som det heter på hvardagsspråket, draga öronen åt sig. Mera snille än hon, har aldrig någon kunglig person i Sverige haft, hvarken före eller efter henne (hennes äldste son ej ens undantagen), och det kunde således ej fela, att när lynnets hetta svalnat, hon skulle veta att skicka sig i de nya brydsamma omständigheter, som inträdt. Hon hade räknat på sammansvärjningens framgång, och den hade dränkts i de sammansvurnes blod. Hon hade trott, att hennes brors, den *Store* Fredriks, namn skulle hänföra en del och skrämma andra; men hotet hade retat till hämnd, i stället att injaga fruktan. För ögonblicket var ej att tänka på vidare trotts; det måste lemna rum åt förställning, och de herrsklystna planerna under tiden hvila: – det var lejoninnans hvila, som *lurar* på rof.

I ett samtal mellan fyra ögon med sin gemål gaf hon, som vanligt, sina känslor och tankar fritt lopp. Derefter satte hon sig ned, att, enligt hans tillstyrkande, skrifva följande svar till presteståndet, en bland de märkvärdigaste handlingar i ett protestantiskt konungadömes annaler.

»Jag kan ej annat, än med särdeles nöje uppta»ga herr erkebiskopens samt det vördiga prestestån»dets nit för Guds ära och mogna föreställningar, »ländande till mitt och rikets väl. Jag skall i sam»ma ämne hafva all möda ospard, och hoppas med »Guds hjelp och genom hans bistånd vinna mitt syf»temål; hvarjemte jag nu och framdeles betygar ett »särdeles misshag för alla sådana anlaggda, och nu »sist genom Guds nåd upptäckta skadliga stämplingar.

Lovisa Ulrika.«

Hvilken förödmjukelse i denna afbön! Hvilket skrymteri i denna ånger! Hvilken harm i detta erkännande! Hvilken kunglig lögn, med berådt mod, i dessa löften!

FEMTONDE KAPITLET.

(1766.)

Vid Vetterns södra strand, på en smal landttunga, omgifven af detta majestätiska vatten på ena sidan, och på den andra af tvenne mindre drag, Munksjön och Rocksjön, bekransade än af allvarsamma mörka barrskogar, än af ungdomligt grönskande löfträd, och den kringliggande nejden besådd med de vackraste landtställen, ligger en liten stad, hvars snygga och trefliga anblick tyder på välstånd, icke på rikedom, och hvars sällsynt

romantiska belägenhet, med sina Schweitziskt förtjusande omgifningar, fängslar den resandes uppmärksamhet och nog skulle vinna läsarens, om vi för några ögonblick finge utbyta vår penna mot författarens till »Blomman på Kinnekulle«, eller mot författarinnans till »Ruinerna vid Brahehus«. Hvarken Gustafver eller Carlar hafva i stadens uppkallande förevigat sin fåfänga. Den heter helt anspråkslöst »Jönköping«, af den lilla bäcken June, som straxt invid stadens vestra tullport, nästan obemärkt smyger sig från en däld ut i Vetterns vidöppna famn. Fastän ingen punkt här kan uppletas, som ej erbjuder en både ypperlig och omvexlande tafla, är det dock ej i samma höjd – rättare ej i samma djup – med staden, man bör välja sin ståndpunkt, för att riktigt njuta en bland naturens skönaste svärmerier. Det är på den sakta sluttningen, kallad »jordbron«, på södra sidan, der landsvägen löper från Skåne, eller bättre: från de herrliga höjderna i öster och norr, der Stockholmsvägen delar sig åt Eksjö och Grenna, eller bäst: Vestgöthavägens halsbrytande backar i vester, dessa »Dunkehallar«, som fått sitt namn af danske generalen Dunke, hvilken, i fordna tider, då Jönköping var befästadt, blef, under ett ströftåg för att bemäktiga sig staden, skjuten tvertaf der han satt till häst på det ofvanför belägna berget, hvarefter hans folk gaf eröfringsplanen på båten och drog sig tillbaka, när af den på utkik stadde befälhafvaren endast den vid sadeln qvarhängande undra delen återkom på den flyende, af blod öfverhöljda fålens rygg. På landsvägen, som slingrar sig mellan dessa klippors branter, vid sidan af buskbeväxta afgrunder, må läsaren någon lugn sommardag, då solen från sidan skiftar ljus och skuggor, i sakta mak, för att kunna iakttaga allt och länge njuta af hvad han ser – tilläggom: för att akta hals och ben – begifva sig ned till stapelstaden, hvilken egentligen borde heta »sjö- eller vattenstaden«, emedan den tyckes simma eller flyta på det våta elementet, hvilket hotar att uppsluka den, ungefär som Vesuvens lava slukat Herculanum och Pompeji. Från spetsen af Dunkehallar har färden ett ganska vådligt utseende. Än löper vägen öfver hällar, ur hvilka den slintande hästskon och den slamrande hjulskenan framtvinga dussintals eldgnistor, än häpnar ögat vid åsynen af de närbelägna brådjupen, der, långt under den resandes fötter, en forss, yster och bullrande, hoppar ned mellan bergskrefvorna, tills han, tuktad af konsten och slöjdfliten, blir instängd i en dam, som drifver en myckenhet qvarnar, hvilkas tak den resande ännu ser långt under sig, blandade med träd, som växa i afsatser nedåt brådjupen, medan sorlet af forssen och af qvarnhjulen öfverrösta foglarnas qvitter i skogsdungarna af björk, hägg och andra löfträd, som här och der sluta sig till vägen. Innan den resande befaller sin själ i Guds hand och sina lemmar i skjutsbondens samt glider utföre vägen, hvilken från den öfversta bland Dunkes hallar synes, lik en ättestupa, leda rakt ned i Vetterns blå afgrunder, lönar det mödan, att dröja något deruppe och öfverskåda nejden. Jönköpings enda kyrktorn, till höjd och byggnadssätt liknande Stockholms storkyrkas, befinner sig här ännu mycket lägre *under* den resandes fötter, än tornspirans öfversta prydnad är *öfver* hans hufvud, när han hunnit inom stadsportarna. På ömse sidor af staden ligga dess små kapeller, af rödmåladt trä, det i vester försedt med sin klockstapel, emedan den så kallade »Slottsförsamlingen« der firar sin gudstjenst. Den mörka färgen på de små runda helgedomarna vittnar om en ålder, åtminstone lika hög med upptagandet i Sverige af den regentslägt, om hvars vistande inom våra landamären dessa utkast åsyfta att gifva en föreställning. En spänstig gördel af lummiga löfträd omgifva begge kapellen. Nära det i vester sträcka sig, från sidan af landsvägen ett stycke utåt Lillsjön, fornlemningarna af Jönköpings fästningsverk, dessa, med en tät och mjuk gräsmatta öfverväxta, vallar, till hvilkas hvälfda, i långa underjordiska irrgångar löpande kamrar, nedrasade stenar isynnerhet vårtiden vid islossningen, år efter år mera täppa öppningarna. Mellan dessa vallar, fordom en tummelplats för härdade krigares mördande lekar, tumla sig nu stadens barn, stojande, under ras och skratt, leka med boll, springa kapp, kasta till måls o. s. v. Snart varda törhända äfven dessa vallar, vid hvilka så många minnen af olika slag och tider äro sammanvuxna, jemnade med jorden, och spåren sedermera förgäfves letade efter platsen, der förfädren, då ännu yra pojkar, drifvit sina upptåg bland gruset efter Jönköpings långt, *långt* förut förstörda och försvunna borg.

Riktar man nu ögat vidare rakt öfver staden, så träffar man främst på en liten kulle det östra kapellet, likt ett offertempel från hedenhös, i sin romantiska lund af darrande aspar, susande lindar, hängande björkar, gråtande pilar, yfviga lönnar, doftande häggar, balsamiska popplar; – och offren ligga också i oräknelig

mängd rundt omkring helgedomen, stadens begrafningsplats, der hög vid hög tyder förgängelse och saknaden ristat sina runor på sten vid sten. Här lutar en sörjande lilja sitt bleka anlete mot en graf, nyss uppkastad öfver en öm moders förbleknade kinder: der gråter en till hälften utsprucken rosenknopp daggens tårar på en hänsofven älskares sista hvilobädd: här, i aftonvinden, sucka hundratals tusenskönor öfver mistningen af den skönhet, hvars i förtid vissnade fägring maskarna der nere obevekligt härja: der lyfta hela flockar förgätmig-ej sina svärmiska trånblickar öfver griftplanen, bedjande om hågkomst åt den gode husfadern, den ädle medborgaren. Myriader yrfän uppstämma sina i rymden förklingande liksånger, och fjärilarnas brokiga skaror fladdra lättsinnigt, från torfva till torfva, trotsande och skalkandes med döden derunder, medan de, mystiskt hänsyftande på själavandringen, låna sina skimrande vingar åt hoppet, för att svinga sig ofvan skyn. Från hvilken sida man än betraktar taflan, utgör östra kapellet en punkt, der ögat lika gerna dröjer, som tanken. Endast två gånger på året öppnas den invigda rotundan till vanliga andaktsöfningar: midsommarsdagen och Christi Himmelsfärdsdag, då här hålles aftonsång. Vid det sednare tillfället skulle likväl det lilla templet vara för trångt, om ej lika många oafbrutet voro stadde på utgående från kyrkan, som de inkommande, alldeles som julottan i hufvudstaden. Christi Himmelsfärdsfesten är en högtid, alldeles egen i sitt slag, för Jönköping. När klockan slår tolf Himmelsfärdsdagen, uppföres i stadens kyrktorn en instrumentalmusik, som är allt hvad man behagar, utom harmonisk. Ett par pukor, dito trumpeter, dito pipor – ja, läsare! *pipor*, om någonsin blåsinstrument gjort skäl för namnet – stundom en basun eller ett valdthorn på köpet: deruti består hela konsertens alla utvägar; och för dess afhörande strömma stora flockar af allmogens söner och döttrar från långt aflägsna socknar i länet, – från gränsorna af Halland, Skaraborgs- och Kronobergs län samt Östergöthland – till staden, aftonen förut, tillbringande natten till större delen under bar himmel, på trappor och i förstugor, emedan dessa gäster, i anseende till sin mängd, ej kunna alla få herberge i boningshusen. Efter afhörd tornmusik, förfoga de sig åter till sina hemorter, sedan de i förbigående besökt aftonsången i östra kapellet Den mönstring, Smålands vackraste bondflickor undergå vid denna fest, motses der i orten med samma längtan, som trots någon kunglig slottsbal, eller nyårsdagens börsassemblée i hufvudstaden. Christi Himmelsfärdshögtiden firas sannolikt ej med innerligare glädje på någon punkt i den kristna verlden, än i Jönköping, der den utgör en folkfest af sitt eget ursprungliga, menlösa skaplynne för allmogens ungdom i detta län, och de främmande bondflickorna nämnas i staden med det gemensamma, utmärkande namnet: *»Christi Himmelsfärdsflickor«*. Det vore stor skada, om upplysningen stege så högt i den lilla staden, om smaken der blefve så förnämt förfinad, att kattmusiken i kyrktornet inställdes, och med den tilloppet af allmogens vackra och muntra ungdom. Om hofvets nöjen kan man säga med skalden:

”mister du ett, stå dig tusen åter;”

men de rosor, som växa i folklifvets spår, tåla ej att omflyttas: de dö ut och efterlemna en öde plats, om man försöker inpassa dem under den stora verldens drifhuslagar.

Ett stycke från östra kapellet ligger, vid stranden af ena *lilla* sjön, i en halfcirkel omsluten af Ljungarumsskogens mörkhåriga tallar, landshöfdingens sammarboställe, det täcka Ryhof, som på en mindre rik tafla skulle företrädesvis fjettra blicken, men här endast sammansmälter med det helas skönhet. Längst bort i bakgrunden löper ett bredt, hvitt band af silfverskir öfver en mörk klippvägg, och talrika trädflockar, med olika skiftningar af grönska, af olika slag och storlek, som orma sig i sällsamma former vid himlabrynet, hålla vakt i den högt uppsattes granskap, liksom för att hindra hans fall; ... men han faller likväl! Och just detta *fall* väcker nyfikenhet och undran på afstånd, förtjusning och beundran på stället samt i afbildning på duken af Fahlcrantz’s mästarpensel. Det är Husqvarna! Och en medborgarekrona af lummiga ekar, i de leende ängarna ofvan vattenfallen, fulländar naturkonungens präktiga skrud.

Men, vi måste fortsätta nedresan utför de branta backarna, från hvilkas höjd visserligen mångfaldiga bitar, här icke ens antydda, eljest förtjente att längre och särskilt betraktas, om tiden sådant medgåfve. Under en

oafbruten, men mindre och mindre halsbrytande sluttning nalkas man den lilla staden. Man reser öfver dess enskilta ägor, – Bymarken – der smärre inhägnade åkerfält, hvilkas gröda i frodiga ax buga för vinden, omvexla med betesmarker, hvimlande af boskap. Bjellrornas klang, kreaturens råmande eller bräkande, vallhjonens visor erinra om Alpernas herdelif. Under fortsättningen af färden möter man hela flockar barbenta och barhufda pigor, med en tjock krans af virade bomullsband öfver hjessan och der ofvanpå den hvita, renskurade mjölkbyttan, ej sällan med sina blänkande messingsband, hvilken pigorna blott medelst hufvudets jemvigt der qvarhålla, utan tillhjelp af händerna, dem de i stället under vandringen från och till betesmarken för att mjölka korna, använda att sticka på en strumpa, medan de förkorta vägen genom muntra samtal och skratt eller någon folkvisa, sjungen med klar och böjlig röst och med en känsla, som säkrare än konsten hittar vägen till hjertat.

Imedlertid har man hunnit till vestra hvalfvet. Kulan af sten i muren skall erinra om någon märklig forntida händelse, och man tror att den tyder på Dackefejderna. Vagnen rullar öfver en vindbrygga; förstaden är genomfaren och man befinner sig på den långa hufvudgatan. På norra sidan om staden utsträcker den majestätiska Vettern sin ofantliga spegel, hvars ram utgöres i öster af Smålands skogbeväxta bergshöjder, hvilka löpa tillsammans med Östergöthlands, och i vester af den intagande Vestgötha kusten åt Guldkroken och Hjo. I bakgrunden sväfvar, som en blå strimma vid synkretsens slut, Visingsö, hvars hägring, när någon storm är att förvänta, reser sig högt öfver vattenytan och tätt omslutes af himlabågen, ja, stundom till och med företer en hvit, skimrande korall, hvilken, sedd på nära håll, består i fornlemningarna efter öns gamla slott. Vetterns mot solstrålarna glindrande kristall, i detta ögonblick kanske så jemn, som ytan af glaset, i hvilket läsaren söker uppfånga dem, för att antända sin respipa, så genomskinlig, blå och klar, att hvarje liten sten på den blanka sandbotten, hvarje fisk, svängande sig på djupet, kan skönjas från vattenbrynet; – denna kungligt nyckfulla sjö blir inom en kort stund försatt i så vresigt lynne, att den vräker grågula vågor, höga som hustaken, kastar deras hvita skum högre än kyrktornet, samt med hafvets buller och dess vilda skick sköljer stranden ända upp till boningshusens bakgårdar, och brottas med kyrkmuren.

Längst i söder från staden begränsas synkretsen af det vördnadsbjudande Taberg, hvars dunkla hjessa krönes af himlabågen. När bergskonungen rynkar ögonbrynen och moln samla sig på hans herrskarepanna, så vet man redan i den några fjerdingsväg bort belägna staden, att oväder och nederbörd förestå, huru klar luften än må vara i öfriga väderstrecken; men då den väldige, med ljusnad uppsyn, skådar ned på sina i stoftet krälande undersåter: tornspiror och skogstoppar, som drista höja endast förstulna och vördnadsfulla blickar upp till majestätet och dess thronhimmel af stjernbeströdd azur; då motser man, midt under störtskurarna, snart vackert väder. Tabergsgubben är hjelten i alla ortens sagor, det outtömliga ämnet för barnens förvåning och inbillningar. O!... *»Då jag var liten«.*

”Då såg jag månan öfver kullen tåga, Och tänkte: stod jag nu på kullen der, Så kunde jag med lätthet se och fråga Hvem som den gubben uti månan är”.....

Må läsaren ursäkta, att vi fört honom ända ned i den lilla staden, der endast den hvitmenade kyrkan och rådstugan samt det grå hofrättshuset äro af sten, men de öfriga, dels brädfordrade och målade, de flesta röda, andra gula, en del hvita och några gröna, dels reveterade så, att de fullkomligt likna stenhus. Vi vilja nu återvända ett stycke öfver Bymarken, för att komma till Jönköpings regementes öfverstebosställe, vid sidan om Dunkehallar, det täcka, trefliga, af löfskog inneslutna Granbeck, med utsigt tvertöfver Vettern åt höjderna mellan Jönköping och Grenna, der, som en perla i landskapet, det gästfria Rosenlunds hvita byggnad skiner mellan stammarna af de långa rader höga, raka, löfrika träd, som skaparen af detta sköna gods, framlidne friherre Gustaf Mauritz Posse, i lifstiden, – en ny Nestor i både ålder och anseende – under sin mannastyrkas dagar på 80-talet, med egen hand planterat.

Om pennan kunnat återgifva hvad ögat skådat och själen känner, så skulle läsaren ej ångra att hafva gjort oss sällskap på ett flyktigt besök i dessa hänryckande nejder, der menniskovilja småningom torde förändra

hvad menniskokraft frambragt; men der naturen, evig i sjelfva sin omvexling, förtjusande äfven i sina nycker – om icke, kanske, just *mest i dem* – uti hvarje af sina uppenbarelser rest sig ett tempel, der hon – den tillbedjansvärda gudomligheten – njuter en odelad och frivillig dyrkan ....

”Du, som min barndom gaf din omsorg och din stämpel, Ditt minne lefver än, o, hembygd! i mitt bröst. Mitt öra längtar än till dina echos röst, Och fjerran dyrkar jag ditt skogbevuxna tempel, Der du bland klippor reser opp din bild, Gigantiskt dristig och poetiskt vild”....

Ja, jettestor och skaldeskön är natur-treenighetens Tabergs, Vetterns och Husqvarnas hembygd!

————

SEXTONDE KAPITLET.

Af det föregående är läsaren någorlunda hemmastadd i den ort, dit scenen nu någon kort tid förflyttas. Granbeck beboddes af öfversten vid Jönköpings regemente, den bekante general-majoren Pechlin, friherre von Lövenbach. Han var kall, som Axel Oxenstjerna, listig som Erik Tegel, beräknande som Adler Salvius, tilltagsen som Jöran Pehrsson, sluten och outforsklig som Arved Horn, åtkomlig som Lindschöld och Piper, hjertlös som Görtz. Det var, med ett ord, en Talleyrand i svensk öfversättning, eller denne en Pechlin i fransysk upplaga. Men Fransmannens snille sköt blixtar, åt hvilkas sprakande prakt hela verlden klappade händerna: Svenskens sköt grundskott åt djupet; de bländade icke; tvertom, verlden vände bort ögonen från den ögonblickliga förvirring, de åstadkommo; med nya trasor lappade man refvorna och fördömde tanklöst deras ursprung, utan att besinna, att då farkosten skall räddas från skeppsbrott under häftig storm i bränningarnas närhet, nödgas man kasta öfver bord allt, utom det oumbärligaste. I kraft af sin bildning stod Talleyrand alltid på egen botten; icke så Pechlin: han behöfde en högra hand, ett annat jag. Han fann begge och fann dem just hos sin motsats, hos ett lynne, retligt som en skalds, eldigt som en söderländnings, känslofullt som en ynglings, men obevekligt som en Spartans, stolt som en Spanjors och frihetsälskande som en Romares från republikens första tider. Det var en civil embetsman i den lilla staden. Vi vilje kalla honom Curt. Det kan vara läsaren likgiltigt om *namnet* är dikt eller sanning, alltnog, att *personen*, åt hvilken vi här låna det, funnits och lemnat spår efter sin tillvaro.

Gästfrihet låg i Pechlins både vanor och beräkningar. På Granbeck höll han öppet bord för officerarne vid sitt regemente: i Stockholm öppet hus för riksdagsmän af sitt parti, till och med då han sjelf vistades i landsorten och hans hustru ensam utöfvade värdskapets åligganden i det stora hus vid Blasieholmen, som då tillhörde honom och der Norrske statsministrarne numera bo, gent emot slottet. En politisk vän var naturligtvis dessutom alltid välkommen på landet, äfvensom en krigskamrat i hufvudstaden. Carl XI:s statsinrättningar hade åtminstone syfte, plan, sammanhang. Han ville att öfversten skulle vara sitt regementes far; derföre satte han honom i tillfälle att förse det stora hushållet. De yngre och obemedlade vunno derpå lindring i lefnadskostnad och ökadt lefnadsvett, genom vanan vid umgänge med förmän.

Man hade på Granbeck en dag nyss slutat middagsmåltiden och generalen språkade, under kaffedrickningen, med sina hvardagsgäster af det yngre befälet, då Curt anlände från staden på besök. Pechlin läste genast i sin väns otåliga blickar, att något låg honom på hjertat och att han önskade ett samtal utan vittnen. Pechlin, som aldrig lät tredje man se i sina kort, låtsade likväl ej om någonting, utan fortsatte samtalet angående likgiltiga ämnen, tills officerarne småningom aflägsnat sig och endast generalens adjutant stadnat qvar, hvilken han då skickade på sitt rum att uppsätta och utfärda några order. Nu fingo de begge vännernas meddelanden helt annan färg och lif.

– «Nå, du reser verkligen till riksdagen?»

– «Ja.»

– «Oaktadt man förra gången voterade ut dig äfven för denna.»

– «Lappri! I statssaker ser jag endast målet .. Jag tappade då på *en* röst: så mycket sannolikare, att jag nu kan vinna med *flera.*

– «Denna riksdag vore likväl den, jag minst skulle vara frestad att bevista.»

– «Hvarföre det?»

– «Ock *du* kan fråga det! Kröpo ej de „*maktägande*„ ständerna till korsset redan förra gången, och tiggde Sigrid Storråda om hennes bemedling till den lumpna freden med hennes bror, sedan hon, genom sina spionerier åt honom och kabaler för honom, ådragit oss skam, åtlöje, förspillda kostnader och blod under hela kriget. Och när vi fått den usla freden, kanske mera behöflig för Preussaren, än för oss: huru de lofsjöngo henne!.... Jag kan ej tänka derpå utan förtrytelse .... Nu får hofpartiet ändå mera vatten på sin qvarn, genom kronprinsens förmälning med Danmarks konungadotter. Jag tycker just jag ser hofvets triumf, firad på landets, fosterlandsvännernes och frihetens bekostnad.»

– «Det är just det, som kommer att visa sig. Jag har mina egna tankar om den saken. Kronprinsessan skall vara skön och högdragen. Det blir då säkert ett spändt förhållande mellan henne och svärmodern, och derpå är alltid något att vinna, om sakerna riktigt skötas.

– «Icke så länge förmälningsoset räcker. Hänryckningsfebern är våldsam, fastän snart öfvergående hos våra käre landsmän. Kronprinsen är invigd i sin moders regeringssjuka planer. De göra med den svage konungen allt hvad de behaga, och de lära ej underlåta att vända förmälnings-högtidligheternas glädjerus sig till godo.«

– «Jag måste se det der allt med egna ögon och på nära håll. Denna gången kommer jag kanske blott att bemärka; man handlar sedermera så mycket säkrare. Jag ville väl höra Sinklaire utbrista i några oöfverlagda förtjusningsutrop öfver den sköna bruden, och se hvad intryck sådant gör på svärmor, som länge haft ett godt öga till honom. Lyckas man att få henne svartsjuk och bearbetar den upptäckten som sig bör, så är hofpartiet snart sprängdt, ty Sinklaire är dettas driftigaste verktyg.

– «Så länge Mössorna hafva öfvervigten kan Sinklaire ej komma på grön qvist.»

– «Men det är just *så länge*, han är farligast. När hans eget parti, Hattarna, (från hvilka hans blott är en utbrytning), hade vind i seglen, blef man knappt varse, att han fanns till. Hofvet behöfde honom då icke, och han är af det slaget, som ej har nog starka vingar, att flyga på egen hand.»

– «Och *du* skulle resa till riksdagen för att studera en Sinklaire, för att utröna verkan af ett par vackra fruntimmersögon och för att söka harftråden till några eländiga hofkabaler! Det felas blott, att du ställde dig i beröring med hofnarren Badin.»

– «Om derigenom något kan uträttas, hvarföre icke? Din hetta missleder dig någon gång, bror Curt! Du behöfver svalkas af min köld, liksom Gustaf Adolf af Oxenstjernas.»

– «Aha! du vill besticka mig med smicker. Då går det upp ett ljus för mitt begrepp. Det är då säkert något, som du önskar af mig. Hvad är din afsigt, Pechlin, hvad vill du jag skall göra?»

– «Jag ämnar föreslå dig, att göra mig sällskap.»

– «Hvarthän? Ned i din trädgård?»

– «Nej, upp till Stockholm.»

– «Du skämtar icke illa!»

– «Det är mitt fullkomliga allvar. Jag delar din åsigt, att för riket föga kan uträttas, innan giftermålsruset bortdunstat. Under tiden har man så mycket mera rådrum att ställa sina enskilta angelägenheter på den fot, de böra stå. Dig, bror Curt! har hittills till exempel ej vederfarits rättvisa. Nu är ögonblicket inne att göra dina förtjenster gällande. Vi hafva vänner, både gemensamma och hvar för sig. Deras förenade verksamhet kan icke undgå att leda till målet, då de ränkmakarne, Hattarna, äro slagne ur brädet, som jag hoppas, för lång tid. Personligen är kungen dig till och med icke obenägen, jag vet det af säker hand. Det gör visserligen ej stort till saken nu, men i en annan sak kan det komma oss (det vill säga dig) till pass framdeles, och ej långt till, förmodar jag. Vi hafva så länge haft dina *råd* och din *penna* vid riksdagarna, att vi der tillika behöfva din *röst* – (Med slughet). Nå, du gör mig väl sällskap?»

– «Det vore ju en riktig galenskap. Och att återkomma med oförrättade ärenden: hvilken triumf för mina afundsmän; för huru mycket spott och hån jag skulle blifva blottställd af mina fiender!»

– «Tvertom. Med oförrättade ärenden kunna vi omöjligen återvända, ty hvad det allmänna beträffar, så fara vi egentligen åstad för att *se*, och jag ville väl se, jag, hvem som skulle hindra oss, att nyttja våra sinnen och vårt omdöme? Och hvad dina enskilda angelägenheter vidkommer, så skola Mössorna, som nu äro herrar på täppan, ofelbart göra dig rättvisa, just derföre, att Hattarna undanhållit henne för dig.»

– «Om det vore deras afsigt, så kan det ske, äfven utan min närvaro.»

– «Men det är en himmelsvid skillnad, bror Curt, då man sjelf är på stället och underblåser elden. Rättvisa kunde du kanske få, i alla fall, men icke hämnd. Vill du hafva justitie-kanslern med i spelet mot dem, som obehörigt gjort dig intrång, så måste du nödvändigt personligen bedrifva saken – (Listigt). Tvekar du ännu?»

– «Åtminstone behöfver jag besinningstid.»

– «Ingenting är naturligare. Dessutom blir jag ej färdig till afresan förr, än åtta dagar härefter. Min resvagn är beqväm; vi hafva der begge plats, och kunna under vägen ostörde språka med hvarandra.»

– «Du tycks redan anse saken afgjord. Mitt sista ord får du likväl ej i dag. Något för något; på måfå far jag *bestämdt* icke åstad. Jag är öfvertygad, att mina enskilda angelägenheter *också* af dig behjertas med vänskapens nit, men dessa hvarken äro eller *böra* vara hufvudändamålet med din resa. Du nämnde, att du vill se och bemärka. Säg mig uppriktigt hvad det är, som egentligen äggat ditt forskningsbegär?»

– «Hofvet.»

– *»Hofvet?«*

– «Ja.»

– «Ämnar du uttränga och efterträda Sinklaire?»

– «Ingalunda.»

– «Vår fromme konung, vår egenmäktiga drottning måtte du väl känna tillräckligt. Är det ynglingens, thronföljarens, gry du vill komma under fund med? Hoffolket kunna vi något hvar utantill, en gång för

alla.»

– «Nej och ja, allt som man tager det. Jag vill, i dess första upprinnelse, undersöka ställningen mellan gamla och unga hofvet: se, hvilka ögontjenare, örontasslare, krypare, smickrare, – korteligen – kreatur, som flocka sig kring det gamla och det nya örnnästet: iakttaga, huruvida mor och son allt framgent tigga i samma påse, såsom hittills, eller om pojken vill leka karl och gumman ångrar, att hon uppfödt en orm i sin egen barm: mäta gradtalet i yttre höflighet mellan den preussiska och den danska konungadottern, i inre värma mellan svärmodern och sondottern: räkna antalet af besök, på ena och andra stället, af de utrikes sändebuden, senatorerne och riksdagens ledare. Allt detta är nyttigt att känna, när stunden är inne att rycka på trådarna. Man vet då hvar man är hemma, hvar man har sitt folk, hvem man bör vända sig till och hvilken sträng man skall anslå, för att locka, fram de skära tonerna.»

– «Det der kan då åtminstone låta höra sig. Men dessa upptäckter och iakttagelser gör du alltförväl på egen hand.»

– «Fyra ögon se mer än två, bror Curt, och du vet, att det endast är ett par till, utom mina egna, som jag litar på. Jag sköter just icke om, att hvar och en tittar mig under masken. Med dig får jag tänka *högt.* Hvart komme jag dessutom med mina ögon, utan din hand! Vore jag lika klen i värjan som i pennan, så bebodde jag visserligen icke ett öfversteboställe; och hade jag icke haft dig till vän, så skulle våra riksdagsvänner haft mången politisk seger ovunnen.»

– «Tillägg: om jag redan gifvit dig mitt löfte att göra sällskap, så skulle den der grannlåten varit osagd.»

– «Du är nu också alltid så förbannadt misstrogen, och ....»

– «Till saken!»

– «Temperaturen i hofklimatet har på de sednare tio åren undergått väsendtliga förändringar. Allt sedan det Braheska högförräderiet gick upp i rök och slöts med de stymparnes aflifvande, (hvilket, i parenthes sagdt, var det bästa Hattarna gjorde under sin allmakt, ehuru det blef ris åt dem sjelfve) har drottningen ej vågat gå så bröstgänges till väga, som förut, och hennes handtlangare äro varskodde och rädda om skinnet. Ränkerna bedrifvas numera i mjugg och hafva fått en ny verkstad, hvars alla vinklar och vrår vi måste genomleta. Har du händelsevis hört talas om Schweitzaren Beylon?»

– «I hofkalendern förekommer under det namnet en föreläsare hos drottningen.»

– «Just han.»

– «Skulle han tilläfventyrs vara en vice Sinklaire?»

– «Bättre upp, bror Curt, bättre upp! Han lärer, enligt de underrättelser jag fått, vara hela konungahusets allt i allom. Kungen fjäsar honom, för det han håller drottningen vid godt lynne, och i nödfall skaffar gubben penningelån af några rika köpmanshus i Stockholm, med hvilka herr föreläsaren förstått att innästla sig: drottningen meddelar honom allt hvad hon tänker: de kungliga barnen vända sig till honom för att få sin vilja fram hos föräldrarne: han är allas förtrogne i deras husliga angelägenheter, och jag bedrar mig mycket, om han ej står på tapeten, att äfven taga statens om hand. Det är just det, man måste genomtränga. Mannen skall sätta värde på kräslighet i mat och dryck, vara hvad man kallar en riktig goddagspilt, men om han tillika är svag för ädla metaller har jag ännu ej kommit under fund med. Det är en ömtålig sträng, som måste försigtigt vidröras. Länge skall det väl icke dröja, innan jag vet hvar man har den gynnaren.»

– «Hvarifrån förskrifver han sig, och huru har han kommit hit?»

– «En pudel, bror, af våra vänner eller f. d. vänner, Mössorna, icke, Gud bättre! den första, och sannolikt ej heller den sista. När Hattarna, efter 56 års händelser, blefvo illa anskrifna vid hofvet, vände drottningen sig till Düben med begäran att skaffa henne en föreläsare, som hade så mycken bildning att hon kunde inlåta sig i tal med honom, när hon tröttnade vid läsningen. Düben begrep det sannolika inflytandet af befattningen, men misstog sig i afseende på personen. Han förskref en reformert från Genf, hvilken af tacksamhet borde blifva sina första beskyddares fördelar och planer trogen. Med skäl fruktade han, att en Fransman skulle sluta sig till sitt hemlands parti: Hattarna, och att en katholik kunde blifva alltför konungsk, emedan sådant ligger i desse trosbekännares jesuitiska åsigter. Men Beylon, så snart han blifvit varm i kläderna, och från föreläsare förvandlad till drottningens oumbärliga och hemliga Råd i allt, har vändt Mössorna ryggen och synes Hattarna mera benägen. Jag tror likväl, att han lurar dem också, ty mannen är ostridigt både djup och förslagen, och tycks för *egen* räkning vilja regera både hof och land. På honom och hvad som tilldrager sig hos och omkring honom måste man hafva ett uppmärksamt öga.»

– «Bort med slöjan: du vill spionera.»

– «Icke jag.»

– (Med sjelfkänsla) «Ännu mindre *jag*.»

– «Sådana griller! Icke kan *det* vara min mening. Jag tror mig ha fått spaning på en säker kanal inom kungaborgen.»

– «Och hvilken?»

– «Morianen.»

– «*Badin!*»

– «Alldeles.»

– «Den okynnige krabaten! Det felades blott, att han också blefve förrädare mot sin välgörarinna! Nej, Pechlin, det der duger icke, och *han* duger i alla fall icke till den roll, du ärnar honom. Huru skulle du kunna lita på uppgifter af en lättsinnig gök, som aldrig gjort annat, än oförskämda pojstreck och aldrig burit vördnad hvarken för Gud eller menniskor? Hvad förstår han och hvad kan han berätta annat än strunt, sqvaller om hoffröknarna och drottningens glåpord om sina fiender?»

– «Ser du, bror Curt, *tempora mutantur et nos mutamur in illis;* så mycket har jag hunnit lära mig af din latin. Badin är icke mer densamme nu, som för fem, sex år sedan. Drottningen ledsnade då vid hans upptåg och olater, och lät tukta dem strängt och oafbrutet, tills han blef som en annan menniska; och det är han nu äfven, blott med den skillnaden, att han, som en äkta söderländning, är klippskare och hastigare i sina vändningar, än vi nordboer. Han går ut och in när och huru han behagar hos alla i slottet, från konungaparet och prinsarne, ända ned till Beylon. Det vore värdt mycket, att ha den der morianen på sin sida, eller i sina händer.»

– «Det anar mig, att du redan är på god väg, åtminstone i sednare afseendet. Du vore eljest icke så frikostig med ditt förtroende. Någonting undslapp dig också i början af vårt samtal, som ökar mina misstankar.»

– (Leende) «Gissadt, bror Curt!»

– (Suckar) «Hvad vore det icke ändå mycket mera värdt, att ha en statsförfattning, der sådana små konster ej behöfdes, för att hägna friheten mot förtryckarne. O, den som lefvat i Roms *sköna* dagar, innan man visste af Triumvirer och Auguster! Det ger mig ett slätt begrepp om Schweitzaren Beylon, att han öfvergifvit sitt fria

Genf, för att slafva i ett hof.»

– (Kallt) «Sådan är verlden, bror lilla. Vill man äta med ulfvarna, så måste man ock tjuta med dem. Kanske gör du mannen orätt. Om han vid Genfersjön knappt gällde värdet af en vitten och kring Mälaren håller en dukat, så är bytet ej oäfvet. Allt det der kunna vi ej så noga här nere vid Vettern. Följ med mig dit upp, och vi skola snart undersöka, om prägeln är riktig, eller myntet underhaltigt.»

– «Jag skall fundera på saken.»

Adjutanten återkom med de uppsatta orderna till generalens underskrift och samtalet öfvergick till alldagligheter.

Åtta dagar derefter höll Pechlins resvagn utanför porten af det hus, Curt ägde och bebodde i den lilla staden. Generalen satt qvar i vagnen. Kort derpå befann Curt sig vid hans sida, och vagnen rullade af, genom östra tullporten, åt Stockholmsvägen.

———

SJUTTONDE KAPITLET.

Svenske kronprinsen Gustafs, af huset Holstein- Gottorp, biläger med danska kronprinsessan Sophia Magdalena firades med en lång kedja af fester och lustbarheter. Än var det en präktig måltid, enligt tidens sed, i flera anrättningar, än en illumination i hufvudstaden eller i parkerna vid lustslotten, än en gala-bal, än en maskerad, än en konsert, än ett galaspektakel, än en cour hos de nyförmälde eller deras höga föräldrar. Allt var glädje och gamman. Hofvet jubilerade under kanonernas dån, – menigheten, som vanligt, under välsignelser och förhoppningar.

Ingens fröjd var så hjertlig och så oblandad, som den fromme konungens. Fadershjertats hela huldhet afspeglade sig i de blickar, han med välbehag fästade på sin sköna sonhustru, och hon både kände och visade, att hon i honom återfunnit en annan far, i stället för den, hon nyss förlorat. Ömhet fanns åter icke i drottningens lynne. Hennes äldste sons giftermål med grannrikets konungadotter var henne väl angenämt, af politiska skäl, men hon hvarken ville eller kunde glömma, att hon sjelf var *första* personen, i egenskap både af drottning, moder och snille. Obevekligen strängt mönstrade hon kronprinssessans utseende, sätt att vara och själsegenskaper: fann för litet lif i det första, för mycken blyghet i det andra, brist på öfverlägsenhet i de sistnämnda. Hon lät sonhustrun rätt tydligt märka sitt missnöje med dessa iakttagelser, och denna blef i följd deraf endast mera försagd, sluten, besvärad i svärmoderns närvaro. Kronprinsen slösade förbindlighet på sin gemål, men kärleken uttrycker sig ej med så oafbrutet *sirliga* ord, så teatraliskt *afmätta* åtbörder. Äkta ståndet var för hans tjugu år någonting så nytt, så främmande. Yngling ännu, med alla dess poëtiska dårskaper, – och redan äkta man, med hela dess prosaiska stadga! Stackars Gustaf! profvet hade törhända blifvit kinkigt, äfven för en yngling ur hopen; och *du* stod redan med ena foten på thronen! Kanske var det pligten, som dödade kärleken, detta fantasiens gudabarn, som lefver endast af frihet, omvexling och hinder. Dessutom var drottningen så oförbehållsam med sina frikostiga anmärkningar mot den nygiftas skick och väsende, och sonen, *dittills* van, att se med modrens ögon, kunde ej för sig dölja, att en och annan bland dessa anmärkningar var träffande. För brodern näst i ordningen, fastän två år yngre, blef den sköna svägerskan det första föremålet för dyrkan. *Han* var icke så nogräknad i afseende på det snille, hon saknade, fastän man icke utan obillighet kunde frånkänna Sophia Magdalena godt förstånd, ja, till och med ett fint omdöme, och *hon* hade ingen *rättighet* att belägga hans kärlek med kedjor. Hon var, med ett ord, *icke hans hustru.* Anmärkningen af Destouches i »*Le philosophe marié*« fann just här sin fullkomliga tillämpning:

”*Oui; mais ce point, Monsieur, c’est le fruit défendu. Et voilà justement ce qui nous affriande. Parmi vingt*

bons ragoûts, la plus grossière viande Que l'on me défendroit constamment de gouter Seroit le seul morceau qui pourroit me tenter."

De begge yngsta konungabarnen voro för mycket barn, att annorlunda förstå och deltaga i det stora slägtuppträdet, än med syskonkärlekens hela paradisiska oskuld och innerlighet. Fredrik Adolf och Sophia Albertina skulle varit englar, om ödet ej dömt dem att vara furstar.

Innehafvarne af Stockholms slott synas, liksom genom en tyst öfverenskommelse, anvisat vestra flygeln åt sina gunstlingar och förtrogne. Halfvåningen hyser konung Bernadottes: Gustafs andra hälft, Armfelt, bebodde den stora våningen i samma flygel. Beylon, *agent non avoué* i Adolf Fredriks och början af Gustaf III:s tid, fick åtnöja sig med rum i halfvåningen, tills Gustaf omsider förärade honom den lilla täcka lägenheten vid Ulriksdahl, uppkallad efter denne sin ägare, och i sednare tider ryktbar såsom sommarnöje åt ryska sändebudet general Suchtelen.

Beylon var en ganska klok och upplyst man, en mer än vanligt beläst föreläsare. Hans egentligen utmärkande egenskaper voro pålitlighet, försig,tighet förtegenhet med hvad honom anförtroddes. Han hade hela den kungliga slägtens hemligheter i sin vård, utan att yppa något för den ene hvad han visste af eller om dem andre. Hans lynne, åsigter och vanor liknade mycket hans samtida: Danmarks Struensee, hvars bedröfliga lycka också börjat med befattningen af kunglig föreläsare. Men föreläsaren Beylon hade det ljusa begreppet, att aldrig *synas* annat än föreläsare; hvaremot läkaren och föreläsaren Struensee hade den farliga fåfängan, att *kallas* regerande gunstling och yfvas såsom betitlad minister. Också stodo sörjande senatorer kring den svenske föreläsarens dödsbädd, under det att bödeln fastspikade den danske excellensens stympade lemmar på stegel och hjul. Begge voro män af hög bildning och upplysta tänkesätt: begge goddagspiltar och begifna på frosseri. Det var vällefnadens krämpor, som i förtid störtade Beylon i grafven.

Efter en stark och fin middag, som Beylon en dag hemma på sina rum gifvit några vänner af Stockholms köpmän, en middag, der man, på hos Beylon öfligt sätt, gjort väl besked för sig äfven i drufvors must – låg värden, sedan gästerne aflägsnat sig, utsträckt på sin soffa, och bläddrade, under matsmältningen, i sin landsmans, Rousseaus Emil. Middagshvilans vällustiga slummer tyngde mer och mer hans ögonlock, och den ryktbare filosofens herrliga uppfostringssystem hade redan sjunkit ur den angenämt domnade handen ned bland soffans kuddar, då Beylon spratt till vid ett sakta knackande på dörren. I ögonblicket stod han upprätt på golfvet, gnuggade sömnen ur ögonen och sprang till dörren för att öppna; ty han hade känt igen det egna sättet i knackningen. Han misstog sig ej; – det var konungen, som inträdde, fryntlig och okonstlad, som han alltid var, när han bland bepröfvade tjenare, som han räknade för vänner, fick välta af sig etikettens börda, eller när Lovisa Ulrika stundom fann godt, att utbyta majestätets stolthet mot älskvärdheten af sitt snille.

– »Drottningen har väl icke låtit kalla dig ännu på en stund, kära Beylon?« – yttrade konungen, i det han satte sig på soffan, framför hvilken föreläsaren blef stående.

– »Nej, Ers Maj:t, Hennes Maj:t befaller ej min underdåniga uppvaktning, innan den vanliga tiden.«

– »Godt. Det är något jag vill fråga dig om, men som måste stadna oss emellan, förstår du?«

– »Ers Maj:t täcks befalla och lita på min obrottsliga lydnad.«

– »Är drottningen nöjd med sin svärdotter? Är Gustaf lycklig med sin hustru?«

– (Eftersinnande och med allvar). »Utan att fela mot sanningen, anser jag mig kunna svara *ja* till begge Ers Maj:ts frågor. Med alla de fullkomligheter, Hennes Maj:t äger, är det nära nog omöjligt, att icke sakna åtminstone någon deraf hos andra, då drottningen jemför sig med hvilken som helst. Om någon otålighet i

anledning deraf förspörjes, då Hennes Maj:t befinner sig omgifven endast af personer, dem hon pröfvat värdiga sitt höga förtroende, torde sådant böra skrifvas på den moderliga huldhetens räkning; och då Hennes Kongl. Höghet, oberäknadt sin sällsynta skönhet, besitter en myckenhet både vördnadsbjudande och älskvärda egenskaper, som vinna allas hjertan, hvilka hafva den nåden att nalkas hennes höga person, så kan man taga för afgjordt, att prinsessan småningom skall förvärfva samma bifall af Hennes Maj:t som af hela danska och svenska allmänheten, i synnerhet som det dagliga umgänget med Hennes Maj:t, åsynen af dess föredöme och åhörandet af de lefnadsvishetsreglor, som drottningen ymnigt skänker med snillets kraft och öfvertygelsens värma, ofelbart skola bringa de fullkomligheter hos Hennes Kongl. Höghet till mognad, hvilka törhända ännu ej hunnit helt och hållet utvecklas. Att kronprinsen är nöjd med sin lott och värderar sin gemål, så mycket det vid den åldern låter sig göra, är ostridigt. Prinsessan synes också alldeles förtjust öfver Hans Kongl. Höghets utsökta uppmärksamhet. Ju mera Deras Kongl. Högheter lära känna och förstå hvarandra, desto mera skall ock naturligtvis den inbördes tillgifvenheten växa. Det vore till och med icke att undra på, om Hans Kongl. Höghet, vid sina tjugu år, ännu ej funne sig lika hemmastadd med de nya allvarsamma förhållanden, hvilka för honom inträdt, som de, hvilka gifta sig vid några och tretti.«

Konungen afhörde Beylon med spänd uppmärksamhet, och blicken ljusnade.

– »Du har verkligen lugnat mig, kära Beylon; jag håller så hjertligt af min sonhustru, hon är ett så älskvärdt, förträffligt fruntimmer, att det skulle gå mig till sinnet rätt djupt, om det komme några smolk i mjölken mellan henne, drottningen och min son. Min goda Sophia förtjenar att bli lycklig, och om hon icke blir det, om Gustaf ej blir det med henne, så är felet visst icke hennes.«

Adolf Fredrik gick efter en kort stund, och Beylon återtog, med Emil i handen, sin plats på soffan. Men ödet, förestäldt af huset Holstein Gottorp, hade beslutat, att i dag hindra Schweitzarens stilla betraktelser. Med temligen sjelfsvåldiga later kom prins Carl inspringande, och kastade sig vårdslöst i ena soffhörnet.

– »Vet du, Beylon, min svägerska är gudomlig.«

– »Detsamma tycker hela Sverige.«

– »Hvilka söta fötter, hvilka mjuka händer, hvilken mjellhvit hals, hvilken smärt, rak och fyllig växt, hvilken fin ansigtsbildning och hvilka ögon sedan! Du skulle se henne dansa, Beylon, hvilken värdighet och behag i alla hennes rörelser! Min Gud, hvad hon är intagande!«

– »Allt det der är ganska sannt, men är ändå långt ifrån det mest beundransvärda hos vår dyrkade kronprinsessa. Prinsen nämner ju ingenting om hennes jemna och lugna lynne, om hennes odlade förstånd och om hennes förträffliga hjerta.«

– »Åh jo! jag vet, jag vet; men det är dock något helt annat, jag ville be dig säga mig, Beylon, ty du har reda på allting, som rör oss.«

– »Prinsen känner, att jag gerna gör till viljes, om jag kan.«

– »Det kan du visst, min söta Beylon; säg mig således, om du tror, att Gustaf och Sophia verkligen hålla af hvarandra?«

– (Hastigt, med allvar och eftertryck) »Derom är jag fullkomligt förvissad. Men huru kan prinsen framställa en så besynnerlig fråga, efter den beskrifning, som nyss gjordes på Hennes Kongl. Höghets prisvärda egenskaper?«

– »Jag tycker ej, att de se riktigt kära ut å någondera sidan, och jag skulle ingenting ha emot, om hon funne, att *jag* tycker *mera* om henne, än Gustaf.«

– »Jag hvarken förstår, eller bekymrar mig om att begripa prinsens tal. Att Hennes Kongl. Höghet hyser vänskap för alla sin gemåls syskon, derom är jag lika öfvertygad, som att kronprinsen innehar det första, ja, det enda rummet i hennes hjerta, på samma sätt som hon i hans.«

– (Snäsande) »Det der kunde jag sagt mig sjelf. Derom hade jag ej behöft fråga Beylon.«

– »Och sannerligen tycker jag, att prinsen gjort bäst att icke fråga hvad han visste förut. Tillåt nu i stället mig att fråga tillbaka: om prinsen fällt några yttranden till Hennes Kongl. Höghet, eller hört något af henne, som föranledt prinsen, att göra mig så obetänkta frågor?«

– »Jag skulle just ha flugit åstad, innan jag hört mig före! Mera slug är jag väl, än så; och då nu du nekar, att ge mig upplysningar och råd ....«

– (Faller i talet) »Visst icke, när prinsen håller sig vid det rimliga. Den största tjenst, jag *nu* kan göra prinsen, är, att aldrig låtsa om för någon menniska, hvad här blifvit sagdt; och det bästa råd, jag kan gifva prinsen, är, att aldrig mera låta sitt tal eller sina tankar förirra sig åt det hållet.«

Den unge hertigen af Södermanland (vi kalla honom så, ehuru han ännu icke fått denna titel) blef flat, ångrande likväl mindre sitt uppförande, än sitt förtroende. Medan han, vid temligen elakt lynne, funderade på, huru han skulle ställa sig, sedan hemligheten nu kommit i tredje mans värjo, hvilken ingalunda syntes benägen att gynna hans planer, inträdde helt oförmodadt äldste och yngste brodern. De ögonkast, Gustaf och Carl vexlade, voro ej syskonkärlekens; men med sin vanliga förställningskonst räckte Gustaf leende handen åt Carl, som snarare klämde, än tryckte den.

– »Jag hade ämnat skicka efter dig, kära Beylon, – yttrade kronprinsen – men Fredrik kom i detsamma, på vägen hit, och då beslöt jag göra honom sällskap. Jag ville be dig uträtta en sak hos drottningen min fru mor.«

– »Ers Kongl. Höghet äger att befalla sin underdånige och lydige tjenare.»

– »Min gemål och jag hafva en fest med sällskaps-spektakel i beredskap åt drottningen, på hennes dag; men det fordrar tid innan rollerna blifva inöfvade, och vi behöfva vara för oss sjelfva med dem af hofkretsen, som skola deltaga i tillställningen. Min fru mor skulle kanske misstycka, att se våra rum starkt upplysta och mycket folk hvimla der, och få höra att dörrarna äro stängda, utan att veta hvad vi hafva för oss. Du måste i det hänseendet ställa henne till freds på något behändigt sätt och hålla henne vid godt lynne, eljest förfelas hela tillställningen.«

– »Ers Kongl. Höghet kan räkna på mitt underdåniga nit.«

– »Och jag – sade prins Fredrik – har en annan bön till dig, min söta Beylon. Min far yttrade i går, att det vore i sin ordning, om jag nu igen blefve examinerad inför ständernas utskickade. (Smekande) För all del öfvertala pappa, att jag slipper. Jag har ju nyligen haft förhör, och de der ständerna se så allvarsamma ut, att jag har svårt för att ej komma af mig i deras närvaro.«

– »Prinsens önskan skall i så måtto bli uppfylld, som jag skall underställa den konungens nådiga välbehag och inhemta Hans Maj:ts närmare höga beslut, hvilket af en så huld fader aldrig kan utfalla annorlunda, än till prinsens fromma,« – svarade Beylon.

Gustaf och Fredrik aflägsnade sig, belåtne med hvad Beylon lofvat dem, och Carl åtminstone dermed, att Beylon ej låtsat om något af det förhastade förtroendet. Beylon åter, sedan han blifvit ensam, funderade på bästa sättet att uträtta det uppdrag, han fått af kronprinsen och hertigen af Östergöthland.

Beylons funderingar stördes af ett nytt besök. Det var Badin, som kom från drottningen, med befallning till föreläsaren att genast inställa sig hos henne. »Vårt Majestät är vid osunda vätskor« – sade morianen. – Hon hade något att tala med först grefvinnan Stromberg och derefter riksrådinnan Hjärne. Ingendera var till finnandes, och genom en kammarfru kom hon sedermera underfund med, att begge äro hos kronprinsessan, som förbjudit att släppa in i sina rum någon bland drottningens uppvaktning. »Är det ej *jag*, som längre är drottning i Sverige?« utbrast majestätet härvid, ansigtet blossande af vrede, hvarpå hon vände sig till mig, med befallning att genast hemta herr Beylon. Jag har velat säga på förhand, hvarom frågan är, så att herrn må vara betänkt på, huru saken kan ställas till rätta.«

– »Jag tackar,« svarade Beylon torrt. Han och morianen följdes åt till drottningen.

ADERTONDE KAPITLET.

Så litet buller Sophia Magdalena sjelf gjorde af sig, så stor förändring i afseende både på sakernas yttre skick och deras inre beskaffenhet åstadkom hennes upptagande i det svenska konungahuset. Drottningen fann ett retsamt nöje i att visa sin öfverlägsenhet och göra henne brydd, samt frågade ej stort efter, om några eller hvilka voro vittnen till de små förödmjukelser, hvarmed hon satte sin sonhustrus tålamod på prof. Men äfven detta hade sina gränser, och om kronprinsessan, dels af den vana vid undergifvenhet, i hvilken hon blifvit uppfostrad af en sträng och herrsklysten stjufmoder, drottning Juliana, – den olyckliga Carolina Mathildas och Struensees oblidkeliga förföljerska – dels af skyldig vördnad för sin svärmor och drottning, utan öppet knot och uppstudsighet uthärdade Lovisa Ulrikas nycker, sträfva lynne, stundom rentaf förnärmelser; så grodde likväl missbelåtenhetens frö djupt och outplånligt i Sophia Magdalenas bröst. Den dolda förtrytelsen slog så mycket starkare rötter, som den gjöt olja i elden på hennes hufvudfel: fåfänga öfver sin börd. Emedan *hennes* hus (det Oldenburgska) burit kunglig krona alltsedan 1448, men svärmoderns (det Brandenburgska) endast från 1701, och hennes gemåls (det Holstein-Gottorpiska) först erhöll diademet vid svärfaderns, Adolf Fredriks, uppstigande på thronen 1751; så tyckte Sophia Magdalena sig äga företräden, som bort bemötas på annat sätt. De höga ätternas furstliga anor, innan de blefvo regerande konungahus, skattade prinsessan så ringa, att hon ej ens tog dem i betraktande, mindre i beräkning.

Den brytning, som var oundviklig mellan två personer med sådana lynnen, sådana snillen och sådan herrsklystnad, som Gustaf och Lovisa Ulrika, inträffade nu redan, straxt efter hans förmälning. Det goda förståndet mellan mor och son återställdes sedermera blott rycktals, så ofta nemligen de *behöfde* hvarandra, för att kufva sina gemensamma fiender: Riksens Ständer, Rådet, Folkmakten. Kronprinsen blef både stött och sårad af drottningens uppförande mot kronprinsessan. Han tog högt sin gemåls försvar, både inför drottningen och i hennes frånvaro. Detta förbittrade henne mot begge. Om icke Lovisa Ulrika och Gustaf funnit, hvar på sitt håll, så mycken sysselsättning i skötet af vitterhet, vetenskaper och konster, samt i omvexlande förströelser, så skulle redan nu den oenighet dem emellan hafva utbrustit i vild låga, som så olycksdigert grep omkring sig tolf år sednare, och knappt förmådde dämpas af försoningens tårar vid modrens dödsbädd.

Vintermånaderna hölls cirkel i kronprinsens hof en gång i veckan med musik, dans eller skådespel. Deremellan tillbragte han ett par timmar hvarje afton före måltiden i sin gemåls smårum, der han än ritade utkast till landskapsstycken och hvarjehanda fantasibilder, under samtal och skämt med kronprinsessan och deras omgifning, än läste eller lät föreläsas stycken af franska litteraturen, helst något sorgespel af Corneille, Racine, eller Voltaire. Stundom var hela kungliga slägten, eller flera eller färre medlemmar af den samlade hos det unga hofvet, der konungen gerna hade varit hvardagsgäst, om han ej befarat, att derigenom stegra

drottningens afund och ovilja. Må man ej föreställa sig, att det gamla hofvet under tiden stod öde och glädjetomt. Tvertom. Lovisa Ulrika uppbjöd hela sin uppfinningsgåfva, för att genom ständigt omvexlande lustbarheter göra *sitt* hof mera bemärkt, lysande och eftersökt, än de nygiftas. Än gaf hon en maskerad, än en bal i historiska drägter från olika tidehvarf; än anställdes en marknad med sina stånd i slottsrummen, och hela hofkretsen jollrade som barn med leksaker, gamle hofmän redo på käpp, unga hoffröknar blåste i svarfvade trumpeter o. s. v.; än var det ett hofbröllop, som firades med pomp och ståt; ja, när någon af den högre sferen bland hofvets tillgifne äfven hemma firade sitt bröllop, blef det en ny anledning till något angenämt upptåg för slottets höga invånare. Då grefve Meyerfelt gifte sig med grefvinnan Tessins brorsdotter, den sköna fröken Louise Wrede Sparre – besjungen i Kellgrens skaldestycke *»Gratiernas Döpelse«* – en bland de Tre Behagen, hvars skönhet bestrålat både Lovisas och Gustafs tidehvarf, hade Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika i det djupaste inkognito, utan sällskap, i en vagn utan kungliga tecken, och utan annan betjening, än kusken och en lakej, begifvit sig till de nygiftas hemvist, innan dessa hunnit hem från bröllopsgården. De voro ej igenkände af brudens kammarjungfru, som väntade på sin unga matmoder, och som vid ankomsten af de främmande, hvilka hon ansåg vara ett par af sitt husbondefolks vänner, ville tända ljus i kronorna, det konungen afböjde, ej utan svårighet och efter så många till och med ohöfliga invändningar af kammarjungfrun, att Hans Maj:t omsider nödgades sjelf blåsa ut ljusen. I stället lät han framsätta ett enda talgljus i en messingsstake på ett litet bord i sängkammaren, befallte kammarjungfrun lemna rummet och förböd henne att för sitt husbondefolk, vid deras hemkomst, berätta de främmandes närvaro. Man föreställe sig Meyerfelts, hans grefvinnas och bröllopsgästernas glada öfverraskning, då kammarjungfrun sqvallrat, och de vid efterseende träffade Deras Maj:ter bakom sänggardinerna. Det blef nu en ny, kanske till och med muntrare bröllopsfest, der drufvans blod flöt till långt in på följande dagens morgon, och der Adolf Fredrik föregick med sitt höga exempel af tapperhet i dryckesbragder.

Slädpartier voro gemensamma nöjen för begge hofven. Dessa tidsfördrif äro snart sagdt den enda godtgörelse, norden har sig förbehållen; och Lovisa och Gustaf täflade att göra dem så angenäma som möjligt, medelst sällskapets urval, slädarnas, seldonens och nätens prydlighet, de utsöktaste slädtrafvare, de läckraste förfriskningar och de muntraste tillställningar vid början och slutet af slädfarterna. Lorentsberg, beläget i Carlbergsalléen, och numera inköpt och anslaget till boställe åt kyrkoherden i Adolf Fredriks församling, utgjorde den tiden rätt ofta målet för den högsta sferens utfarter, hvilken der dansade, drack sin punsch, sitt glödgade vin, sin limonad, o. s. v. Skådespel uppfördes också, både svenska och fransyska, i det så kallade Bollhuset på slottsbacken utanför finska kyrkan, af hvilket ännu »Bollhusgränden« bibehåller sitt namn, fastän det eländiga träkyffet längesedan blifvit borttaget, när Gustaf i stället uppreste ett vackert palats af sten åt sin älsklingsgudomlighet Thalia. Hvarken Bollhuset eller der uppförda stycken förtjena hågkomst för annat, än att ännu mer öka värdet och behaget af hvad Gustaf sedermera i detta afseende gjorde, för att rikta sina landsmäns nöjen och förädla deras smak.

Sommarmånaderna förändrades nöjenas skådeplats och en skarpare rålinea uppdrogs mellan de begge hofven. Det gamla slog sig ned på Svartsjö, hvars allvarsamma, något dystra, men icke desto mindre sköna natur lifvades af en talrik sällskapskrets’ tillställningar och löjen. Konserter, som konsten frambragte vintertiden på Stockholms slott, skänkte naturen, af egen drift, i Svartsjö park, hvars näktergalar tycktes hafva begifvit sig så högt upp i norden, endast för att fira snillets drottnings triumf, och hvilka, sorgsne och klagande, flydde hän mot söder, sedan de kring Lovisas dödssäng uppstämt sin rörande, försmäktande afskedshymn och på harmoniens ljufva böljor gungat den förklarades ande till odödlighetens rymder. Svartsjö slott är numera till hälften en ruin; Axel Oxenstjernas vackra bildstod af hvit marmor vaktar, mossbelupen, den förvildade parken, sedan Lovisa Ulrikas herrskareblick för evigt slocknat och den milda sången af hennes näktergalar för evigt tystnat. Drottningholm delade med Svartsjö det gamla hofvets gunst. Huru skulle Lovisa Ulrika kunnat lemna åt sitt öde sin egen skapelse, sitt kära China! 56 års händelser voro i det närmaste förgätna, de tårar längesedan aftorkade, de suckar hämmade, som det då gjutna förrädiska

blodet utpressat ur nära anhörigas bröst: – ja, Brahes enka smålog till och med redan åt de ljufvare band, hon sedermera knöt med statsmannen, riksrådet Ulrik Scheffer, och Riksens Ständer funno ej längre nödigt, att låta i kyrkorna uppstämma det Te Deum, som der flera år afsöngs, i anledning af den fara fäderneslandet undgått, då Braheska ligans onda anslag upptäcktes, tillintetgjordes och bestraffades. Efter freden med Preussen, bemedlad af drottningen, och thronföljarens förmälning med danska kronprinsessan, tänkte man ej mera på de förödmjukelser, hofvet varit underkastadt, i följd af Braheska sammansvärjningen. Man fruktade ej mera att trängas på kungaparets courer: tvertom täflade man, nu som förr, som alltid (då något utomordentligt ej inträffat) om förmånen att få sola sig i skenet af kronan; och om någon varsamhet röjdes hos en eller annan uppvaktande, var anledningen att söka i den fina lukt, som är hofmän egen, medelst hvilken de långt förut vädra förändringar i den kungliga dunstkretsen. Ett ungt hofs tillvaro vid sidan af ett gammalt ger alltid en väckelse att akta på tiden, då natt varder efter den nedgångna solen och en ny dag randas med den uppstigande. De omtänksamme försmå visserligen icke att upphemta den sjunkandes sista purpurflamma; de äro endast angelägne, att ej så länge fördjupa sig i aftonrodnans åskådande, att de ej hinna intaga den behöriga ståndpunkten, för att sluka den gryende dagens första strålar.

Stundom gjordes ett kort besök på Rosersberg, uppbygdt af konung Fredriks gunstling Erland Broman, samt inköpt af Riksens Ständer och föräradt åt storamiralen sedermera hertigen af Södermanland, med hvars uppförande och framsteg i studier ständerna den tiden voro belåtne. De hade således äfven sin materiella nytta med sig dessa examina, som konungabarnen ofta och strängt undergingo inför folkets ombud: en skyldig uppmärksamhet mot dem, hvilken icke åsidosattes hvarken under frihetstiden eller af dennas närmaste arfvinge Gustaf III.

Det unga hofvet delade sina somrar mellan Carlberg och Ekolsund. Den utvalda krets, som här hade tillträde, eller hit inböds, tillsades, en gång för alla, att lemna den styfva etiketten i hufvudstaden och till lustslotten medföra endast en angenäm, fri, munter och bildad sällskapston. »Här – plägade Gustaf säga – har jag blott *en* befallning att gifva: »den, att våra gäster måtte nyttja sin frihet; blott *»en* bön att göra: den, att herrskapet må glömma »att värdfolket äro edra furstar. Det är endast på »Stockholms slott, jag tillåter att man erinrar sig »det, och der skall jag nog taga min skada igen.«

Mången bland våra läsare har säkert sjelf någon gång hemtat svalka i den dystra skugggan af Carlbergs åldriga alléer, som spegla sina höga stammar, sina mörka kronor i den djupa dammens dunkla, stillastående vatten; har njutit hvila på bänkarna vid den stora, med en ljus gräsmatta belagda planen, omsluten af sina lummiga träd och till formen liknande en teater. Här vandrade då i muntra flockar det unga hofvet med sitt älskvärda furstepar i spetsen; och Sophia Magdalena, hvars tystlåtenhet på Stockholms slott rätt ofta var ett ämne för svärmoderns stickord, gaf på lustslotten sin tunga obehindradt lopp och tillät sig ett fint skämt, hvaraf genljudet hann ända till drottningens öron och vann till och med hennes bifall.

Från Carlberg gjordes utfarter, än till den inbjudande Solnaskogen, med sin lilla romantiska landtkyrka, der de lefvande trifvas så väl bland talrika hågkomster af de döde, och der nejdens landtliga enfald svårligen låter ana ett så nära granskap af en hufvudstad; – än till det täcka Ulriksdal, der Gustaf ej sällan hade i beredskap någon artig öfverraskning åt sin gemål, oftast likväl bestående i ett sällskaps-spektakel på slottets teater; – än till den förtjusande Hagaparken, – den skönaste punkten kring det sköna Stockholm – som, af Gustaf inköpt och ytterligare förskönad, är, med sin italienska villa, ett oförgängligt minne af hans smak. Det var i denna park, för dessa tillfällen upplyst af stockeldar och lampor, han gaf sin gemål fester, som tillika blefvo det för Stockholms allmänhet, och der det höga paret arm i arm vandrade, okonstlade och hälsade af det hänryckta folkets jubel. Det var på den lilla bergsryggen, som löper genom denna herrliga park, hvars med den friskaste grönska nu betäckta däld, före Gustafs tid, utgjorde endast ett för ögat motbjudande sandhaf: det var på nämnde ås, som fursten med den säkra blicken och den fina smaken lade grund till ett slott, hvilket, om hans plan blifvit fullföljd, skolat beherrska ej blott parken, men hela nejden,

och blifvit en farlig medtäflare för slottet i staden, framför hvilket Haga slott dessutom ägt det företrädet, att främst af allt blifva synligt bland Stockholms omgifningar: en utmärkelse, som för närvarande tillhör Catharina kyrktorn på södra sidan.

Det unga hofvets vistelser på Ekolsund stödde sig redan nu på beräkningar, alstrade förhoppningar, hvilka, verkliggjorda elfva år sednare just på detta samma lustslott, blefvo det olycksdigra fröet till så många bedröfliga hvälfningar i Sveriges, så väl som i Holstein-Gottorpiska husets enskilta öden. Men också voro Gustaf kronprins och Gustaf konung tvänne helt olika personer. Det fanns ingen väntan så djerf, att icke han dertill gaf ett sannolikt anspråk, ingen hänryckning bland någon samhällsklass, för hvilken han ej var det beständiga föremålet, från hans barndom till den stund, då den åtrådda, förföriska makten befanns i hans händer. Till och med kronprinsens obehöriga och förderfliga inmängande i regeringsärenderna och ränker, för att göra den kungliga viljan gällande, skref man nästan helt och hållet på modrens syndaregrister, blundande för sonens fel, i anseende till hans flera lofvande egenskaper. Endast de mera djupsinnige – och deras antal är alltid jemförelsevis ringa – förutsågo och bedömde de frukters art, som bådades af en sådan knoppning. Besittningen af denna makt berusade och förförde honom, och i glansen af sin allmakt rasade han sedermera fram ett hatadt lif, der några glanspunkter tindra ur ett chaos af mörker, som skulle qvarlemnat ett ännu mer föraktadt minne i vissa hänseenden, om ej gräsligheten af det brott, som slöt hans dagar i deras halfva lopp af vanligt lefnadsmått, vändt efterverldens afsky från offrets fel mot ursprunget till det missdåd, för hvilket han föll.

Kronprinsen afsåg, att, under ett längre vistande på Ekolsund med sin unga gemål, aflägsne från hufvudstadens buller och hofkretsens förströelser, samt med ett till några få uppvaktande inskränkt umgänge, de höga makarna skulle vänja sig att vara nog för hvarandra. Den, som här var vittne till Gustafs ömma uppmärksamhet mot sin gemål, deras inbördes smekningar och nästan barnsliga joller, sådant som endast kan ursäktas och begripas af tvänne förälskade personer, skulle omöjligen kunnat ana den framtid, till hvilken dessa sötebrödsdagar utgjorde gryningen. Äfven här öfverraskade Gustaf sin Sophia med fester af den utsöktaste smak, af den mest ridderliga belefvenhet. En mera förbländande syn kan hvarken beredas ögat eller inbillningsgåfvan, än tillställningarna på parnassen i Ekolsunds vidsträckta park, upplyst af lampor, lyktor och brinnande tjärtunnor, och der Sophia Magdalenas namnchiffer i brokiga lågor mötte blicken, hvarhelst den sökte sig en hvilopunkt. Också kunde ingen vara mera intagen af, mera tacksam för den fina uppmärksamheten i detta bemötande, än kronprinsessan; och ännu sedan sällheten i deras husliga lif blef skakad af vidunderliga tilldragelser; ännu sedan Gustaf, förirrande sig bland politiska och moraliska utsväfningar, vårdslösade sin gemål; ännu sedan den vederstyggligaste missgerning aflägsnat henne i förtid från den thron, hon delat med Gustaf, var det långt mindre *den*, än *honom* hon saknade, och den frejdade konungen, med sina lysande egenskaper och sina mörka skuggor, stod ännu lika älskad, lika tillbedd för Sophia Magdalenas slocknande minne, då hon drog sin sista andedrägt på Ulriksdahl 1813, som 1766, då hon, stödd vid hans arm, tog i ögonsigte första gången detta lustslotts herrliga omgifningar, Sveriges Richmond i grannskapet af Sveden.

NITTONDE KAPITLET.

Maskeraderna på Bollhuset besöktes rätt ofta af prinsarne och försummades aldrig af Badin. Denne var nu en helt annan person, än när han som barn först gjorde läsarens bekantskap. Sedan drottningen ändrat åsigter i afseende på hans uppfostran: sedan hans olater blifvit agade, hans okynne tuktadt, hans lynne kufvadt: sedan, med ett ord, Lovisa Ulrika upphört att finna nöje i en afrikansk hofnarrs orgelbundna uppförande, och i stället satte värde på sin Schweitziske föreläsares förstånd; skulle hon kanske hafva alldeles glömt sin neger, om icke denne begagnat den tillåtelse, honom af gammalt blifvit lemnad och som icke blifvit

återkallad, att när som helst, oanmäld, göra besök hos alla medlemmarna af konungahuset. Då han nu tillika var som en annan menniska höflig och anständig, endast något fri i sitt sätt att umgås med folk, och sådant ingalunda misshagade hans välgörarinna; så fick han fortfarande begagna de förtroliga benämningarna: »*mitt* Maj:t« och »Majestäterna«, »*min* Höghet« och »Högheterna«, hvarpå prinsarne i alla fall vunno betydligt i uppmärksamhet, emedan de förr hälsades med »Munsiör Snus, Olle Nötbom, Fredrik Snusfager« o. s. v. Endast kronprinsessan, med sitt afmätta sätt att vara, höll Badin på temligt afstånd från sin person. Hon hade väl egentligen ingenting emot negerynglingen, som, hvad henne angick, aldrig brustit i tillbörlig aktning, men uppfostran hade gjort henne skygg, och hon kunde ej vänja sig vid den förtrolighet, som medgaf någon att nalkas henne, utan föregången förfrågan. Kronprinsen, hvilken de första åren af sitt äktenskap, icke lemnade någon af sin gemåls önskningar ouppfylld, förböd derföre Badin att oanmäld besöka Sophia Magdalena, hvars smårums företeelser således voro de enda i slottet, som för honom bibehöllo täckelset af en ordenshemlighet.

Badin var en nitisk dyrkare af det vackra könet. Man förtänke det icke hans söderländska blod och hans 22 år! Maskerader, om de också aldrig blifva rätt hemmastadda i norden, om de här taga intryck af vårt lynnes kärfhet och köld, kunna likväl icke så vanslägtas från sitt söderländska ursprung, att de ej inbjuda till små yra upptåg, till förtroligare umgängeston, till ömmare sinnesstämning, till dristigare meddelanden, än då de begge könen utan förklädnad mötas, ansigte mot ansigte, i vanliga sällskapskretsar. Maskeraderna voro också Badins rätta element, och Bollhusets smutsiga tiljor trampades af honom med vida större nöje, än slottets bonade golf och dyrbara mattor.

En käringmask, så vanskaplig tillverkarens uppfinningsgåfva kunnat skapa den, ådrog sig vid ett tillfälle hans uppmärksamhet. Han tyckte sig finna en bestämd motsats mellan den fula masken och den lilla, rörliga foten, mellan kryckan och den lilla, fylliga handen som höll henne, mellan tiggarpåsen och den icke naturligen böjda rygg, på hvilken den hängde, mellan den vårdslöst knutna kjortelns grofva veck och den smärta växt, som det icke lyckats att dölja – *om* eljest sådan varit den maskerades afsigt! Derpå tviflar kanske läsaren? Badin gjorde detsamma och han hastade att mätta sin nyfikenhet.

–»God afton, *vackra* mask!« hviskade Badin.

– »Ett opassande skämt, min herre! med en gammal, fattig och ful gumma«, blef svaret.

Men det fanns metall i rösten, oaktadt masken, och Badins nyfikenhet blandades med längtan.

– »Tillåt mig att lätta er börda; påsen är synbarligen för tung åt er. Gif mig kryckan och emottag i stället min arm.

– »Kryckan är pålitligare.

– »Ni misstror mig?

– »Er, som en annan.

– »Och hvarföre?

– »Emedan ni drifver gäck med ålderdomen och eländet.

– »Ni drifver er roll för långt. De der begge orden »ålderdom» och »elände« taga sig icke väl ut under dansmusik.

– »Lika väl, som en korp bland kanarifoglar.«

Badin studsade. Var det en hänsyftning på hans färg? eller låg *ingen* afsigt i uttrycket?

– »Känner ni mig?

– »Gif mig er hand.«

Badin räckte henne den. Hon ritade deri med fingern ett stort N.

– »Nej, min sköna.

– »Jo, min herre.

De befunno sig i detta ögonblick invid dörren till det rum, som var fruntimren ensamma förbehållet.

– »Mitt namn börjas *icke* med N.

– »Men dermed börjas helt visst en *Narr.*«

När masken yttrade dessa ord, höll den redan ena handen på låset till nyssnämnde rum, der den försvann bland hvimlet af öfriga masker och slog igen dörren efter sig, just då det sista ordet blifvit utsagdt.

Flat och förtörnad stadnade Badin qvar vid dörren, der han en god stund höll lika troget vakt och lika illistigt bekikade hvarje utkommande, som trots någon

»kunskapsälskande person ifrån den kungliga polisen».

Man kan ledsna vid det som är roligare, än att stå på utkik. Detta var ock nu händelsen med Badin. Han lemnade omsider den bevakade dörren och blandade sig i hopen af masker.

Bland de dansande ådrog en bondflicka sig hans uppmärksamhet. Den nätta växten, den otvunget raka hållningen, fotens vackra form, ledigheten och behaget i hennes rörelser förtjente och vann kännares bifall. Den mask, hon nyttjade, var icke motbjudande, den var endast så liten, att den ej helt och hållet dolde ägarinnans fina hy, sådan man i alla fall bort gissa till den från de lena, ljusa lockar, som i *beräknad* oordning hängde ner öfver den hvita halsen.

Badin böd upp bondflickan till en vals. Hon gjorde en lätt, bifallande böjning på hufvudet och räckte honom handen. Han började ett samtal, men hon svarade med tecken, att hon vore dumb.

Badin valsade med skicklighet och förde sitt fruntimmer med styrka. Hon sväfvade öfver golfvet, som en vestanflägt. Deras vals gjorde ett angenämt intryck på åskådarne, från hvilka ett sorl af bifall hördes, hvarhelst det valsande paret flög öfver golfvet.

När valsen var slutad, sökte Badin ånyo förmå sin vackra mask att tala. Hon gjorde med hufvudet en vägrande åtbörd.

– «Hvilket orimligt infall! Ert köns nyckfullhet är mig bekant, men detta är likväl något för starkt. Vet ni, min sköna mask, att en längre fortsatt envishet skulle bibringa mig ett mindre fördelaktigt begrepp om er person.«

Trängseln af masker var nu odräglig i grannskapet. Bondflickan reste sig på tåspetsarna och sträckte halsen åt det motsatta hållet. Badin, som följde hennes rörelser, vände sig, för att se hvad det var, som fästade hennes uppmärksamhet. I detsamma hörde han hviskas i sitt öra ordet: «*Narr.*« Det var den ljufva klangen af samma röst, som intagit honom till gummans fördel; men han kunde lika litet ertappa henne, som

bondflickan. Den sednare hade nemligen försvunnit bland trängseln, innan han hunnit vända sig.

Badin blef rätt misslynt och för första gången illa belåten med sitt älsklingsnöje. Han, som så ofta drifvit gäck med andra, blef ursinnig, att nu i sin ordning vara ett mål för spe och hån. Om jag ändå visste – tänkte han – hvilka de äro som gäckas med mig, och hvarföre? Men det gafs ej våhn att komma dessa och detta på spåren. Han fann nu maskeraden tråkig, och skulle, mot sin plägsed, hafva lemnat den innan dess slut, om han icke qvarhållits af hoppet att få se en skymt af tiggarkäringen eller bondflickan.

Korrt innan maskeraden afblåstes gick Badin in i ett sidorum för att taga förfriskningar. En stor flock masker befann sig der i samma ändamål. Närmast honom, då han sträckte ut handen för att taga sin punsch, stod en Turk, hvars något spensliga växt antydde ynglingaåren. «Befaller herrn också punsch?« frågade uppassaren. «Två glas limonad,« blef svaret; men den späda rösten var tillika sväfvande, och Turken hviskade så fram orden, att uppassaren nödgades förnya sin fråga. Turkens *andra* svar blef visserligen högre, men rösten var nu märkbart förställd, och Turken gaf derjemte tecken åt uppassaren att bära limonaden till ett hörn af rummet, dit Turken nu hastade.

Badin kände sig oemotståndligen dragen åt samma håll. Det fanns någonting i ljudet af rösten och i kroppens hållning, som erinrade, än om tiggargumman, än om bondflickan. Han släppte ej Turken ur ögonsigte och såg honom stadna hos en fruntimmersmask, hvars drägt var helt och hållet lika med den försvunna bondflickans, men hvars växt var något längre och starkare. När uppassaren framburit glasen till de begge maskerna, sågo de sig noga omkring, innan de förstulet och med bortvända ansigten lyftade så mycket på sina masker, att de kunde förtära sin limonad. Det undföll dem icke, att en viss svart spansk drägt (Badin) syntes vilja utforska dem, och de skyndade derföre att ställa glasen ifrån sig och sina masker i ordning. Då de voro i begrepp att gå, hejdades de af Badin, som vände sig till Turken med frågan: «om han ej hade någon syster på balen?« Turken nickade ett «ja« och pekade på masken, som stod bredvid. «Skulle min herre också händelsevis vara dumb?« fortfor Badin i bitande ton.

– «Det kan man kalla en *narraktig* fråga,« föll fruntimmersmasken i talet.

Detta svar retade på en gång Badins nyfikenhet och harm, ty han trodde, att ordet «*narraktig*« stod i sammanhang med de svar, han förut fått af de begge fruntimmersmaskerna. Han utbrast derföre med höjd stämma:

– «Ursäkta, mina masker, men ni måste nödvändigt gifva mig upplysning om en tiggarkäring, som tycks vara af edra anhöriga.«

– «Högst förbunden för er artighet,« föll fruntimmersmasken i talet.

– «Nätt och jemnt af samma beskaffenhet, som den maskens, hvarom fråga är,» återtog Badin.

– «Var då god och uppgör liqviden med er egen fordringsägare. Vi hafva med er, min herre, ingenting obytt.«

– «Ni sträcker er grymhet för långt.«

– «Och ni er enträgenhet.«

– «Och ändå, vackra mask, är jag sinnad erbjuda er min tjenst, för att ledsaga er hem.«

– «Pet är något, som vi undanbedja oss,« utbrast masken med otålighet. Turken blef i detsamma varse en af kronprinsens hofherrar, öfversten baron Sinklaire, hvilken tagit masken af sig och höll på att dricka ett glas. Turken släppte i ögonblicket bondflickans arm, sprang bort till Sinklaire och hviskade honom några ord i

örat, hvarefter de begge återvände till den plats, der Badin och den andra masken stodo qvar.

– «Känner ni mig, mask?« frågade Sinklaire negerynglingen, som vid detta tilltal af en person vid hofvet, hvilken var så högt i både drottningens och kronprinsens gunst, aktade sig att låta förstå, det han kände honom och hvem han sjelf var.

– «Jag är kronprinsens kavaljer, öfversten baron Sinklaire, och förbjuder er i Hans Kongl. Höghets namn, att vidare förfölja dessa masker. Jag nödgas eljest tillkalla ordningsmannen på stället, och ni ådrager er ledsamheter.«

Badin bugade sig tigande. De begge maskerna uttryckte sin tacksamhet för Sinklaire och försvunno i trängseln. Badin ansåg rådligast att draga sig tillbaka och lemnade Bollhuset ganska missbelåten med sin natt. Hans nyfikenhet var likväl ingalunda svalnad: tvertom stegrades den af det beskydd, Sinklaire, åberopande ett så högt namn, lemnat maskerna. Att de stodo i något förhållande till hofvet var således påtagligt. Han företog i tankarna en mönstring med hela dess personal, men kom ändå ej närmare målet. «Om det varit någon annan hofherre, än just denne,« tänkte han, «så skulle jag föga bekymrat mig om hans förbud och hotelser; men Sinklaire!... nej, nej, jag gjorde klokast i att icke sätta *hans* tålamod på prof.«

TJUGONDE KAPITLET.

Dagen efter maskeraden sutto vid ett fönster i en af slottets halfvåningar, med utsigt åt inre borggården, drottningens kammarfru Jenny *** och kammarfrun hos kronprinsessan Olivia Ramström. De voro inbegripna i ett lifligt samtal om den föregående nattens små tilldragelser; ty begge hade bevistat maskeraden och utbytte nu sina iakttagelser och omdömen.

– «Jag är just belåten, söta Olivia, att vi ändtligen fingo ett tillfälle att förarga den stygga karlen, som blifvit en tyrann mot all betjening i slottet, sedan han ej mera törs på de förnämare.»

– «Så säger du, bästa Jenny, och så säga alla, och jag bör visst tro er; men det är likväl en ljusets sanning, att alltsedan jag kommit hit, har jag ej sett något af alla de upptåg, jag hört er omtala.«

– «Det kommer sig deraf, att din prinsessa håller gunstig herren på tillbörligt afstånd, och han vågar derföre ej spela hennes uppvaktning något spratt.«

– «Karlen må nu ha hvilka fel som helst, men åtminstone valsar han gudomligt, och .....«

– «Och det är just din svaga sida! Åh ja, med masker var er vals ej så oäfven att påse; det gick som jehu: men tänk bara sjelf, om det varit en vanlig bal, hvad den der svarta besten skulle sett faslig ut emot din mjökhvita hy.«

– «Så kan det väl tyckas, men det måste du medge, Jenny, att hans växt ej skäms för sig.«

– «Och det öfverskyler många synder i dina ögon?«

– «Icke just det, men jag tycker .....«

– «Att du står nästan för mycket på den babianens bästa, kära Olivia! Du är ännu icke riktigt varm i kläderna. Om du varit här så länge, som vi andra (och jag har ändå kommit med i sednare tider), och slitit så mycket ondt för honom, som vi; så vore du helt säkert af annan tanka, och unnade honom gerna att smaka en smula huru det känns, att bli förargad och förnärmad. Detta var ju i alla fall bara ett skämt, då han

deremot ständigt gör folk förtret, både på skämt och allvar.»

– «Det kan väl så vara, kära Jenny; men *mig* har han aldrig förolämpat, och det var derföre ej rätt gjordt af mig att först bryta ut mot honom. Jag hoppas visserligen, att han aldrig skall få veta hvem den var, som kallade honom «*narr*«, men i alla fall ångrar det mig på sätt och vis, och om han händelsevis framdeles skulle göra mig sådana spratt, som du försäkrar att han gjort er andra; så kommer samvetet alltid att säga mig, att jag förtjenar hvad jag lider.«

– «Hjertnjupna fjolla! Kom bara ihåg att vi varit väl fast, om vi ej fått sigte på Sinklaire. Den andre hade eljest kunnat vara i stånd, att rycka maskerna af oss och kyssa oss på stället ......«

– «I allas åsyn!«

– «Till och med det. Kanske du tycker, att det ingenting gjort, om det skedt i enrum?«

– «Åh, Gud bevars, det säger jag icke; men ...

– «Du rodnar! Den der valsen och den der växten ligga dig ännu i hufvudet. Råkas ni begge på en maskerad till, så är det icke omöjligt, att man i dig får vörda stammodern för ett helt slägte svenska mulatter .... Nå, nå! se icke så harmsen ut för det; jag menar i all tukt och ära. Guds välsignelse af presten först och *sedan:* Guds välsignelse af gulbruna mulatt-ungar.«

– «Upphör med ditt otidiga skämt, Jenny, eljest är det för evigt slut med vänskapen oss emellan.«

– «Du blir ond, Olivia, aj! aj! det var ännu värre. En flicka blir aldrig ond, om man bryr henne för någon, som *hon* ej bryr sig om. Mig skulle du t. ex. alltför gerna få behandla som hela morianslägtets älskarinna och jag skulle ej göra annat, än hjelpa dig att skratta åt hela strunten.«

– «Nå det vill jag också göra, endast du lofvar mig att sedermera ömsa samtalsämne och ej vidare återkomma, hvarken till vårt lilla maskeradputs, eller till dess svarta föremål.«

Och begge flickorna började skratta af full hals så, att det hördes nere på borggården.

Just i detta ögonblick och till och med just under deras fönster gick händelsevis den person, hvarom frågan var. Skrattet ådrog sig uppmärksamhet af Badin, som kom från Logårdshvalfvet och ärnade sig åt Lejonbacken. Han kastade blicken upp och blef varse de begge flickorna, hvilka, då de märkte att han såg dem, hastigt och skyggt drogo sig undan från fönstret. Men hans ögon hade redan sagt honom, att de skrattande förtjente att besigtigas på närmare håll. Det lopp en aning genom hans blod, som ej låter beskrifva och förklara sig, men som något hvar med liflig inbillningskraft och ömma känslor erfarit, då man befinner sig i det älskade föremålets närhet, och *röner* det af hjertats sällsamma sprittning, utan att någon sagt, att personen finnes der, eller man eljest upptäckt det med sina vanliga sinnen. Beslut och handling är ett hos qvinnan, säger skalden. Så äfven hos en söderlänning. Badins första tanka blef, att skaffa sig ljus i detta mörker, och inom ett par minuter befann han sig vid dörren af de begge kammarfruarnas rum. Flickornas förvirring, då Badin, utan omsvep, trädde in i rummet, var obeskriflig. Jenny *** och negerynglingen sågo hvarandra nu ej första gången, och likväl var deras hälsning å ömse sidor temligen kall; hvaremot Olivia Ramströms fina, ljusa, grekiskt bildade ansigte höljdes af törnrosens hy, då Badin, utan att sjelf vilja eller veta det, för henne gjorde en djupare bugning än vanligt, och hans naturliga frimodighet i hast förvandlades i förlägenhet. Blodet rusade äfven honom upp i ansigtet, men morianens färg förråder aldrig hjertats hemligheter.

Jenny återhemtade sig först och härmade, så godt hon kunde, drottningens stränga uppsyn, då hon ville

injaga vördnad hos dem, hon talade till. «Hvem söker, min herre, och hvarmed kunna vi vara herrn till tjenst?« frågade hon, med höjd stämma.

– »Sannerligen, mina sköna fruntimmer, har jag icke funnit vida mer och bättre än det jag sökte, och om *ni* befaller *min* tjenst, så skall er trogne slaf alltid vara redo.«

– »Vi äro ej vana vid uppassning af negerslafvar,« – återtog Jenny, bitande, men sänkte rösten och tystnade, då hon blef varse vredens blixtar i Badins ögon. Han hade ej hunnit gifva luft åt sin harm, innan Olivia redan bestraffat sin väns förhastade uttryck, dels med en missnöjd blick och dels med det allvarliga utropet: »Du glömmer dig, bästa Jenny!«

Vid ljudet af denna röst skingrades morianens förtrytelse, och det uppgick ett ljus för hans tankar. Det var samma silfverklang, som hänfört honom på maskeraden. »Nu – utbrast han, vändande sig till Jenny – »har jag *funnit* hvad *jag* sökte; och nu, mina sköna fruntimmer, kunnen *J* vara *mig* till tjenst med, att lemna mig vissa små upplysningar angående ett par masker på Bollhuset förliden natt.«

De begge kammarfruarna vexlade förlägna ögonkast.

– »Sen icke så häpna och modstulna ut, älskeliga «*kanarifåglar*», ty «*korpen*» vill eder intet ondt; men en smula upprättelse ären J mig skyldiga, och jag vore väl en «*narr*», om jag släppte eder, innan vi blifvit på den fot med hvarandra, som kommer att bestämma vårt framtida inbördes förhållande.«

Jenny teg. Olivia tog nu till ordet:

– »Herr Badin har skäl att vara stött. Vi drefvo ett opassande skämt mycket för långt. Vi äro skyldiga att bedja er om ursäkt, och det göra vi af allt vårt hjerta. Mera bör ni ej fordra af oss, och mer kunna vi ej göra. Är ni nöjd med denna förklaring?«

– »Ur *er* mun är den tillräcklig och för *er* skull vill jag glömma alltsammans,« svarade Badin, med en temligen skarp sidoblick på Jenny, som väl var belåten, att de sluppit för så godt köp, men ändå tyckte, att Olivia något för obetingadt medgaf, att de haft orätt, och något för hastigt gifvit negerynglingen den äskade upprättelsen.

Försoning och bekantskap gjordes nu på samma gång mcd Olivia. Jenny och Badin kände hvarandra redan förut: äfven de blefvo väl också försonta, men det fanns mera artighet än hjertlighet i deras ömsesidiga vänskapsbetygelser.

Ordspråket har rätt: det är endast första steget, vid hvilket man besinnar sig. Öfvergången från bekantskap till umgänge, från umgänge till förtrolighet, från förtrolighet till ännu mer ömma förhållanden, är lätt och sker, utan att man sjelf märker när och huru. Den eljest så häftige, lättsinnige, ombytlige och rörlige negerynglingen blef småningom – om också endast under kärlekens mest brinnande period – spak, stadig, undergifven, fallen för huslighet och lugn. Han andades endast Olivias atmosfer, såg himmelen endast i hennes ögonpar, hörde ingen ljufligare musik, än de milda ljuden af hennes silfverstämma, visste ej af någon mera retande vällukt, än den han i hennes närvaro insög från hennes andedrägt, och fann allting tomt, ödsligt, halft, outhärdligt, der han saknade henne. Hans enträgenhet misshagade henne icke i början, – hvilken bland Evas döttrar skulle taga illa upp, att man gör rättvisa åt hennes behag, erkänner och underkastar sig hennes välde? – smickrade henne genom dess långvarighet, hittade småningom väg till hennes hjerta; och *hon* blef slutligen lika mycket i behof af *hans* hyllning, som *han* att egna den åt *henne*. Ja, hans ansigtes glänsande svärta, hvilken i förstone varit henne så motbjudande och ämnet för de begge kammarfruarnas föga skonsamma gyckel, upphörde efter hand att synas henne vedervärdig. Hon märkte den knappt, och liksom i allmänhet hvarje oregelbundenhet i ett älskadt föremåls utseende blir – så länge

kärleken räcker, ty *sedermera* kräfver nog det anatomiserande omdömet ut sin rätt – i den hänrycktes ögon en det skönas egendomlighet, bragtes Olivia omsider att finna öfverensstämmelsen behaglig emellan hullets mörka färg och de gnistrande ögonens, hvilkas glober skeno alabasterhvita, jemte tändernas perlrad, midt i den dem omgifvande natten.

Inom ett hof kan ingen kärlekshandel hållas dold. Det finnes alltid spejande ögon bakom sparlakanen af den furstliga paulunen: vid psychén, i hvilken det behagsjuka hoffruntimret pröfvar intrycket af sina konstlade åtbörder och studerade blickar: under soffan hos den spetsfundigaste kammarfru. Inom ett hof är en kärlekshandel ett kärkommet och vigtigt samtalsämne, som behandlas pantomimiskt, när det gäller de allernådigste: hviskande, om «deras nåder» äro anmärkningarnes föremål: under gapskratt, då en stackars kammarfru kunnat ertappas med ett hjerta ej helt och hållet af sten, med ett blod något varmare än isarne bland fjellen. Det är således lätt att föreställa sig, hvilken rik grufva för hofprat och infall, det nya förhållandet mellan Badin och Olivia öppnade. Sjelfva kronprinsessan lånade begärligt sin uppmärksamhet åt detta joller, ty det utgjorde städse en af Sophia Magdalenas svaga sidor, att gerna sysselsätta sig med åhörandet af berättelser om småsaker, sådant, som bland de lägre samhällsklasserna, utan barmhertighet, stämplas till sqvaller. Prinsarne funno föreningen mellan dag och natt (som de kallade detta, hänsyftande på föremålens olika ansigtsfärg) högst besatt; och drottningen, när saken omsider nått äfven hennes öron, lät skicka efter sin sonhustrus kammarfru, för att från hennes utseende sluta till negerynglingens smak. När hon riktigt snarare genomskådat än beskådat den blygsamma flickan från hjessan till fotabjellet, och medelst sitt hvassa gyckel bringat henne att ömsom rodna och blekna, afskedade hon henne med den anmärkningen, att flickan vore för hvit åt en morian och för späd åt en björn. Detta tilldrog sig under det drottningen en morgon höll på att kläda sig, och Jenny ***, som dervid uppvaktade, kände sitt hjerta hoppa af qvinlig skadefröjd. Hos Olivias egen furstinna stego imedlertid hennes aktier dagligen, ty sedan denna upptäckt en ömtålig punkt hos sin kammarfru, var det Sophia Magdalena ett nöje, att kunna bry henne på sitt eget småsluga sätt, vida skildt från drottningens bitande skämt. Flickan lånade sig, med blyg undergifvenhet, till kronprinsessans oförargliga gyckel, och denna vänjde sig härigenom småningom att med en viss förtrolighet öppna sig för kammarfrun, så att Olivia Ramström omsider blef en erkänd och inflytelserik gunstling hos sin höga beherrskarinna. Så tillfälligt är ofta ursprunget till allmakten inom ett hof, der äfven fallet härrör af lika obetydliga anledningar.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

1768.

Tolf år voro förflutna sedan det Braheska högförräderiet blifvit upptäckt och bestraffadt. Konungaparet hade hunnit återkomma från förskräckelsen och smärtan öfver de faror, för hvilka maktutvidgningsbegäret då blottställt, de förödmjukelser det då ådragit dem. Drottningen hade i synnerhet hunnit glömma den ånger, hon då betygat, de skriftliga löften, hon då gifvit rikets presteständ. Envåldslustans arfsynd beherrskade henne ånyo och uppenbarade sig: i hat mot Rådet, när det, under ständernas frånvaro, hade högsta ordet i laget; i hat mot ständerna, när de under riksdagarna sjelfve utöfvade högsta makten; i hat mot Hattarna, då desse hade öfverhanden; i hat mot Mössorna, när de voro rådande. Lovisa Ulrikas herrsklystnad skonade ej ens hennes eget blod. Kronprinsen förlorade hennes välvilja, så snart han blef sin egen herre. Hans inträde, såsom myndig, i senaten, väckte redan hennes afund: ännu mer då han, såsom gift, helt och hållet undandrog sig hennes husbondevälde; och när han, på köpet, tillät sig att försvara sin unga gemål mot svärmodrens bittra och alltför högljudda tadel, uppblossade hennes vrede mot sonen sjelf: ja, fiendskapen blef fullständig, då han i statssaker vågade hysa annan mening, än hon, och ej skydde att med öfvertygelsens värma förfäkta sin åsigt.

Oaktadt allt detta, hade en dryg del af mödernets anlag fallit på Gustafs lott. I kärlek till makten, vitterhet och skön konst, till prakt och lustbarheter, till majestätets yttre glans, i högdragenhet liknade han sin mor: i förställningskonst, list, politisk opålitlighet och den fullkomligaste fördomsfrihet i andliga ämnen var han sin morbroders, Fredrik den Endes, afbild: i öfverflöd på snille och smak, i brist på känsloömhet bråddes han på *begge*; och med morbroderns karghet i vissa hänseenden förenade han modrens slöseri i andra. Herrsklystnadens onda ande, som skiljde mor från son, då någondera stod makten närmast, förenade dem åter vid de tillfällen, när det gällde att rycka den ur *andras* händer.

Detta var just fallet vid den tidpunkt, hvarom nu är fråga. Mössorna hade i flera år varit mästare af de allmänna ärendernas ledning, och deras ombud i senaten (ty Riksens Råd betraktade sig endast som ständernas fullmäktige) öfverröstade konungen i hvarje ämne af vigt. Sådant var väl ock förhållandet, när Hattarna hade öfvertaget, men de voro åtminstone frikostige och lefnadsglade, tyckte om yppighet, lysande företag, ståtliga nöjen, ärans skimmer, satte värde på uppseende; hvaremot hushållning och sparsamhet utgjorde Mössornas lösen, och hela deras regeringsåsigt bestod uti att undertrycka det nöjsamma och lysande, för att främja endast det nyttiga och rentaf nödvändiga. Lovisa Ulrika slöt sig derföre naturligtvis alltid heldre till Hattarna, och äfven då hon af politiska skäl smickrade Mössorna, var hon i sitt hjertas innersta deras afgjorda fiende.

Ju oböjligare konungen fann Rådet, desto mera förekommande blef drottningen mot det unga hofvet. Hon berömde högt och ifrigt allt hvad kronprinsen företog sig, och bemötte till och med hans gemål med moderlig huldhet, för att äfven genom henne stämma sin son för sina planer. Det lyckades också fullkomligt. När det gällde, att höja de kungliga företrädesrättigheterna, behöfdes i alla fall inga särskilta väckelser, för att bringa den äregirige Gustaf i verksamhet.

Senatens sträfhet bragte konungaparet och kronprinsen på den tankan, att en riksdag borde sammankallas, der man alltid hade hoppet för sig, att medelst någon omvexling i allmänna tänkesättet få de besvärligaste rådsherrarne aflägsnade, och främst bland dem Kalling, hvars motståndskraft och motsägelsebegär tycktes ökas i samma mån, man bemödade sig att kufva dem. Konungens plan, att sammankalla ständerna, förkastades af senaten, som ansåg en urtima riksdag obehöflig, ogagnelig och endast medförande kostnad för landet och enskilte.

På detta afslag från rådkammaren följde en öfverläggning mellan konungaparet och kronprinsen i Beylons rum och i hans närvaro. Det var numera der, de hemliga länkar smiddes, med hvilka konungadömet sökte fjettra friheten och fästa makten vid högheten. Beylon, varsam, anspråkslös och mera sluten än ett bref, när det gällde *hemliga* värf, ehuru han i sitt alldagliga umgänge, bland några få vänner, var upprymd, språksam och okonstlad, – Beylon emottog obemärkt och liksom händelsevis i sina rum, än ett främmande sändebud, än en inflytelserik riksdagsman, hvilkas uppvaktning i de kungliga gemaken skulle gjort uppseende och blifvit ett samtalsämne. Hos Beylon infunno de sig hvardagsklädde, utan att knappt någon bemärkte dem. De höga personer, som ville öfverlägga med dem, besökte honom då, utan medfördt sällskap, på tider, när deras frånvaro i hofkretsen ej sprang i ögonen.

– »Finnes då ingen utväg, att qväsa detta trotsiga Råd!« utbrast drottningen, sedan Adolf Fredrik berättat hvad som förelupit i senaten.

– »Regeringslagarna förläna mig ingen myndighet öfver flesta rösterna i Rådet,« fortfor konungen.

– »Men då *är* man ju *icke* konung?« tog kronprinsen till ordet. »Så gerna kunde man afsäga sig den förnedrade benämningen monark.

– »En djup sanning, inneslutande fröet till den hjelp, som sökes, torde ligga förborgad under hvad Kongl.

Maj:t och Hans Kongl. Höghet nu sagt – yttrade Beylon; – ty om regeringslagarna ej medgifva konungen att besluta *mot* Rådet, så tillåta de ej heller senaten att regera *utan* konung.«

– »Och hvad slutsats drager ni deraf?« föll drottningen i talet.

– «Förklaringen till rådsprotokollet, allernådigsta drottning, det Hans Maj:t, om senaten fortsätter sin vägran att sammankalla ständerna, nedlägger spiran, måste nödvändigt tvinga de gensträfvige Riksens Råd att foga sig, emedan regeringen i annat fall blir overksam och ständernas sammankomst oundviklig, för att besluta om styrelsen i detta utomordentliga fall.«

– «Det der kan tåla att fundera på,« återtog drottningen.

– «Men, om de taga mig på orden? – invände konungen, suckande, – dock, lika godt, ... det är i alla fall blott en törnekrona, jag går miste om ...«

– «Innan ett så vigtigt steg vidtages, – mälte Beylon – lärer vara nödigt att tillförse sig, det oöfvervinnerliga hinder möta styrelsens gång, om Kongl. Maj:t beröfvar regeringen stödet af sitt höga namn. Jag dristar ännu icke föreslå någon viss åtgärd härutinnan; men det synes mig otvifvelaktigt, att derest t. ex. embetsverken blandade sig i saken och kunde förmås att inställa sina göromål, så vida Rådet bjöde till att fortsätta sina, äfven sedan Hans Maj:t förklarat sitt konungsliga välde hvilande, så skulle senaten råka i sådant trångmål, att den nödgades gifva med sig och samtycka till riksdags pålysning.«

«Ganska riktigt!» ropade kronprinsen, med ögonen strålande af glädje, svängde sig på klacken och klappade händerna. «Embetsverkens vidtalande åtager jag mig. Alltsedan jag hvarje vecka besöker dem och bevistar deras sammanträden från början till slut, samt hvarje gång från verken medför i min vagn tvänne af deras ledamöter, som då äta middag vid mitt bord, och inlåter mig under och efter måltiden rörande de minsta omständigheter af deras embetsbefattning, så har jag de herrarne på mina fem fingrar.«

– «Du synes glömma, min son, att detta kloka uppförande iakttages på *min* inrådan,« afbröt honom drottningen, med sträng ton och blick.

– «Eders Maj:t bispringer alltid med moderlig huldhet mitt minne, om det skulle fela,« svarade kronprinsen och skiftade färg.

– «Inga tvister nu, mina älskade – yttrade konungen, med vanlig foglighet. – Vi sträfva ju alla till samma mål och behöfva förenade tankar samt förenade bemödanden, för att hinna dit. – Hvad tycker du om Gustafs plan, Beylon?«

– «Min underdåniga tanka öfverensstämmer så fullkomligt med Hans Kongl. Höghets, att om dertill Deras Majestäter täckas vidtala en och annan betydande person, lärer framgången ej bli tvetydig.»

– »Bra, det der låter höra sig,« yttrade konungen, drottningen och kronprinsen nästan på en gång; ty allas önskan hade Beylon sökt främja, allas vigt för ändamålet hade han erkänt, allas egenkärlek hade han således smickrat. Man beslöt att följa hans råd, och verket greps an utan tidsutdrägt.

Drottningen hade aldrig varit mera förekommande, än nu, mot alla som nalkades henne. Hon sökte genom sitt uppförande vinna Hattarna, under det hon ville afväpna Mössorna. Aldrig förr hade Fersen blifvit så fjäsad af den stolta herrskarinnan. Aldrig hade hon med sådant deltagande gjort sig underrättad om någons helsotillstånd, som nu om Fersens svågers, öfverståthållaren Lantingshausen, hvilken låg på sitt yttersta. Aldrig, sedan brytningen med Tessin, hade hans systers sköna stjufdotter, Charlotte Sparre, som under hans beskickningar gjort ett så fördelaktigt uppseende vid utrikes hof, och nu var gift med Fersens broder, af Lovisa Ulrika omfattats med så mycken gunst och vänskap, som nu. Aldrig hade hon så utbredt sig öfver

någon qvinnas behag, som öfver den unga, onekligen förtjusande grefvinnan Meyerfelts, den sjelfskrifna hjeltinnan nu på alla hoffester. Det föll sig ju också derföre helt naturligt, att hennes make, den inflytelserike riksdagsmannen af Hattpartiet, grefve Meyerfelt, blef delaktig af den öfverflödande nåden, som utsträcktes äfven till hennes föräldrar, presidenten i Krigskollegiet grefve Wrede Sparre och hans fru. Drottningens kända åtrå, att rikta sina mineraliesamlingar, gaf färg åt hennes täta meddelanden till Bergskollegiets president, baron Lilljenberg. Om Fredrik Gyllenborg ännu lefvat och suttit i detta embetsverks karmstol under den guldstickade sammetshimmeln, så skulle hofvet förgäfves uppstämt sina sirensånger; men Lilljenberg hade hvarken hans djupa blick eller hans sinnesspänstighet, och fastnade också i snaran. Presidenten i Kammarkollegiet Hermansson hade, den tid han var statssekreterare, undertecknat freden emellan Sverige och Preussen, och Sveriges moder, Preussens dotter, erinrade sig nu denna lyckliga tillfällighet på ett så smickrande sätt, att det ju fordrats lika stor brist på belefvenhet, som öfverflöd på köld, för att besvara hennes framställningar med ett tvert afslag. Presidenterne grefve Cronstedt i Kammarrätten och baron Löwen i Statskontoret kunde lika litet motstå all den ovanliga gunst, hvarmed de nu oförmodadt öfverraskades. Endast presidenten Fredenstierna i Svea Hofrätt och den ryktbara tidskriften *«Ärlig Svensks»* författare, presidenten Oelreich i Kommerskollegiet kostade det på den högdragna furstinnan att nödgas smeka, och tonen och blicken sade något helt annat, än de söta ord, med hvilka hon sökte värfva dem för sin plan.

Rysslands ambassadör, grefve Osterman, den förste, som gifvit ton åt underhandlingars bedrifvande genom Beylons organ och i hans mindre bemärkta rum, iakttog med spänd uppmärksamhet hofvets nya uppförande, och sökte i anledning deraf utforska föreläsaren. Ambassadören gjorde honom flera besök, ökade sina artighetsbetygelser, upprepade sina vänskapsförsäkringar, talade om sin kejsarinnas erkänsla och förespeglade utmärkelser, gåfvor och pensioner. Schweitzaren låtsade den fullkomligaste okunnighet om hvad Ryssen ville veta, – en okunnighet, som Osterman alltför väl insåg vara en list, för att leda honom bakom ljuset. Det stötte i högsta grad den förnäme diplomatens egenkärlek, att hans bemödanden strandade mot slugheten hos en simpel föreläsare; att han *förgäfves* nedlåtit sig att med honom umgås på en förtrolig fot, att till och med söka hans vänskap: ja, att föreläsaren understod sig att vilja draga ambassadören sjelf vid näsan. Osterman förgrymmades, och det må man ej förtänka honom; men han förifrade sig, hvilket åter icke kan ursäktas en diplomat. Han bröt med den förtegne konungatjenaren, och sökte derigenom hämnas den förödmjukelse, han af honom ansåg sig hafva lidit. Med tillgjordt förakt talade numera grefven om den person, han förut smickrat och smekat, samt bemötte denne med högdragen köld, då de någongång händelsevis sammanträffade i konungaborgen.

Ryske ambassadörens förändrade bemötande mot den inflytelserike föreläsaren undföll ej motpartiets hufvudmän, och den post, *han* öfvergaf, lemnades knappt ögonblickligen obesatt. Frankrikes ambassadörer, baron Breteuil, grefvarne Lascy och Modène, voro genast i farvattnet med sin inställande vänskap och sina lockande löften, hvilka omfattade både Beylon och hans höga hufvudmän. På det örat hörde både de och han. Hofvet repade nytt mod. Dess förslager växte, från en riksdag, för att få luft, till en statshvälfning, för att få makt. Men löftena uppfylldes icke, hvarken så vidsträckt eller så skyndsamt, som vederborde. Man nödgades således till en början inskränka sig till den ursprungliga planen, att få en riksdag.

Hofvet hade vunnit tvänne nya verksamma bundsförvandter åt sina afsigter i de begge snillrike bröderna Scheffer, som begge varit svenske sändebud i Versailles. Carl Fredrik ville hämnas på de nu maktägande Mössorna, som drifvit honom ur senaten; medan Ulrik ville *blifva* riksråd, ville derföre tvinga de varande senatorerne till aftåg. Så långt kunde dessa bröder räkna på sitt eget partis, Hattarnas, samtycke, bifall och medverkan. Men de begge Scheffer kastade blicken ännu längre. En gång i besittning af rådsstolen, ville de afskudda dess beroende af riksdagsstriderna. De voro derföre benägna till en utvidgad, ehuru visserligen icke oinskränkt konungamakt. Hofvet emottog dem naturligtvis med öppna armar; men då den sednare delen af deras plan icke öfverensstämde med deras politiska vänners fördel och åsigter, vågade de icke ohöljdt

underhandla med konungaparet, utan togo, äfven de, sin tillflykt till Beylons kabinett, medelpunkten för denna tidens statsränker. Fersen, den synlige hufvudmannen för det politiska parti, hvars fana bröderna Scheffer offentligen svurit, var likväl deras hemliga fruktans föremål. De befarade, ej utan skäl, att han med hela sitt inflytande skulle motarbeta förslager, åsyftande att spela ett större välde i konungaparets händer. Hans fosterländska obeveklighet mot Brahe och hans medbrottslingar 56 lydde väl häruti intrycket af viljan hos en bland de kraftfullaste, driftigaste och förslagnaste bland Hattarna, presidenten i Bergskollegiet, grefve Fredrik Gyllenborg, som styrde sitt parti, utan att någonsin yttra sig på riddarhuset, och döden hade redan beröfvat svenska friheten denne Gyllenborgs mäktiga stöd; men Fersens tänkesätt voro i alla fall tillräckligt kända, för att rättfärdiga bröderna Scheffers farhåga. De varnade derföre drottningen, att icke förtro sig åt honom, fastän de gillade hennes bevågna uppförande mot en så farlig folkledare.

Den öfverlägsna roll, Lovisa Ulrika, efter vanligheten, ville utföra i dessa förehafvanden, gjorde den fåfänge kronprinsen misslynt. Han hade ärnat visa, att det var *han*, som vunnit embetsmyndigheterna: *han*, som var det oumbärliga drifhjulet; och nu äflades *hon* (drottningen) att ställa *sig* främst på scenen och i egen person vidtala verkens ordförander. Afunden uppblossade i Gustafs inre och iklädde sig till och med försigtighetens larf. Han inneslöt sig en dag hos Beylon och gaf luft åt hvad som låg honom på hjertat.

– «Jag tycker, kära Beylon, att drottningen, min fru mor, tar saken alldeles för tvert och går alltför bröstgänges tillväga. Deraf spår jag intet godt. Dessutom har en betänklighet fallit mig in: om planen misslyckas, om senaten först och ständerna sedan verkligen skulle taga konungen, min herr far, på orden, som Hans Maj:t ganska vist sjelf erinrade?...»

– «I sådan händelse, nådigste herre, blir Eders Kongl. Höghet, några år förr, redan under dess herr faders lifstid, Sveriges konung; ty arfsföreningen, besvuren här och bekräftad af utrikes makter, hvarken våga, vilja eller kunna Riksens Ständer rubba.»

– «Så .... att du tror?.... ja ja! I alla fall, som främste undersåten, förstfödde sonen och den förste medborgaren, vet jag min pligt, att föregå med mitt exempel i lydnad mot öfverhet och föräldrar. De hafva ej förgäfves byggt sitt hopp på mig.»

Och Gustaf började nu med rastlös ifver fullgöra hvad han åtagit sig. De dagar, han icke besökte senaten, der han städse af all sin förmåga understödde konungens afsigter, bevistade kronprinsen embetsverkens sammanträden, afhörde med uppmärksamhet ärendernas föredragning och afgörande, samtalade länge och förtroligt med ledamöterna, förde dem hem i sin egen vagn, åt med dem vid sitt eget bord o. s. v. Denna inställsamhet omfattade tillika hufvudstadens magistrat. I synnerhet hade den utmärkte borgmästaren Sebaldt att hugna sig af thronföljarens särdeles smickrande bemötande; och som Sebaldt icke blott varit borgareståndets talman 1765, utan äfven blef det 1771, hvilken sednare riksdag slöts med statshvälfningen och 72 års regeringsform, så är deraf sannolikt, att kronprinsens utsäde ej föll på hälleberget.

Gustaf tillvann sig allas hjertan, allas förhoppningar. Han blef embetsmännens afgud. Man hörde ur deras mun ej annat, än hans beröm. Detta nådde snart drottningens öron. Hon började ångra att hafva invigt honom i sina planer, och föranledt ett uppförande, som alstrade den afundade och farliga folkgunsten.

– «Vet ni, Beylon, – yttrade hon en dag till föreläsaren, mellan fyra ögon – Gustaf är mycket sjelfvisk och ärelysten. Den myckna framgången skämmer bort och berusar honom. Tänk, om vi fastnade i våra egna garn, om Rådet och ständerna hade den oförsyntheten, att antaga min gemåls afsägelse, och genast utropade den hos allmänheten så väl anskrifne thronföljaren till konung!»

– «Det betviflar jag, allernådigsta drottning; men i alla fall är Hans Kongl. Höghet mycket för skarpsynt, att tilltro sig kunna på egen hand sköta den tunga regeringsbördan. Jag irrar mig alltför mycket, eller bygger

prinsen sin hela förtröstan på Eders Maj:ts vishet, och hoppas, att Eders Maj:t, af moderlig huldhet, täcks upplysa och leda honom med sina konungsliga råd.»

– «Menar ni det?... Nå ja! en gång måste Gustaf i alla händelser bli kung. Några år förr eller sednare kan vara likgiltigt. Min gemål blir med hvarje dag mera undfallande mot det uppstudsiga Rådet, mera svår att stålsätta, mindre benägen för sina lagliga företrädesrättigheters återfordrande .... och i mitt hjerta innehar naturligtvis min gemål och min son *samma* rum.»

TJUGUANDRA KAPITLET.

1769.

I den lilla, läsaren redan bekanta, staden satt Curt i sitt skrifrum och, efter slutade embetsgöromål, förströdde sig (om eljest detta uttryck, på detta ställe, är lämpligt) med studerandet af sin älsklingsförfattare: Tacitus. Curts hustru sysslade i yttre rummet med thébordets iordningbringande, förmanande deras begge barn, att vara tysta, för att ej störa faderns läsning. Den elfvaåriga dottern lydde saktmodigt och ställde sig vid fönstret att se ut på gatan; men hennes ett år äldre broder, en vildbasare i ordets fullständigaste bemärkelse, hvars sprittande liflighet och herrligt blomstrande utseende – «provinsrosen» i sin knopp – gjort den hulda och i allt öfrigt sällsynt förståndiga modren något vek för hans öfverdåd, hörsammade ej befallningen att hålla sig stilla, innan faderns allvarsamma röst bjudit tystnad. Just då frun hällde thé i sin mans mandarinkopp, ropade flickan vid fönstret: «Mamma! det håller en resvagn nere vid porten och en herre stiger ur.» Gossen, som vid detta utrop sprang till systern, tillade: «ja, jag ser: det är generalen. Han kastar ögonen hit och nickar åt oss. Säkert kommer han upp till pappa.»

Curt hörde barnens yttranden, lade ihop sin bok och gick ut i yttre rummet, der Pechlin korrt derefter inträdde genom en annan dörr från salen.

– «Af hjertat välkommen, min general, – yttrade frun, med belefvad glädtighet – fastän ni måste ursäkta min uppriktighet, att ni varit det ändå mer *för mig*, i er älskvärda friherrinnas sällskap.»

– «Min hustru vet att värdera er godhet, känner sig smickrad af ert omdöme och sänder er tusen hjertliga hälsningar, min nådiga,» svarade Pechlin och förde hennes hand till sina läppar. Derefter omfamnade de begge vännerna hvarandra, och generalen kysste den lilla flickan i pannan samt klappade gossen under hakan. På hälsningarna följde thé och under théet skämtsamma samtal i likgiltiga ämnen. Sedan thé var drucket, tog värdinnan sina begge barn vid handen och aflägsnade sig. Curt tillsade, att ingen fick släppas in i hans rum och att han vore utgången i staden, derest någon frågade efter honom. Generalens vagn kördes in i ett skjul på gården.

– «Din återkomst innan riksdagens slut bådar intet godt: är det hofvet eller Hattarna, som nu äro allrådande?»

– «Begge gemensamt – tills vidare. Lyckligtvis gifves ingen evig fred; således ej heller mellan dessa, och sedermera få vi talas vid ännu en gång.»

– «När Fersen blef landtmarskalk, såg jag genast hvad klockan var slagen. Han och hans vänner uttömde sin smula frihetskärlek på förrädaren Brahe och hans medbrottslige 1756. Hattarnas kraftyttring då får kanske till och med mest skrifvas på den sluge och slutne gubbens i Bergskollegiet, Gyllenborgs, räkning. Detta partis tjenster mot friheten och riket efter hans död äro lätt räknade.»

– «Och nu sednast, då de godkänt hofvets och embetsverkens förfarande, i stället att eftertryckligt bestraffa det, och kört bort de sjelfständiga rådsherrarne, i stället att resa dem en ärestod, hafva de gifvit regeringssättet ett sår, som vi få mycket att beställa, om det skall kunna hindras att blifva dödligt.»

– «Du måste förtälja mig allt det der i ett sammanhang. Jag har blott ett oredigt begrepp om saken, ty ryktena korssa hvarandra, och de egentligen verkande orsakerna upptäckas endast af det på stället forskande ögat.»

– (småskrattande) «Om jag icke för ett par år sedan skaffat mig beröringspunkter med morianen, som vädrar i alla vinklar och vrår af slottet, så hade jag nu blott kunnat visa dig den yttre sidan af händelserna. Den gynnaren är en fruntimmerspilt af rätta slaget, till hälften förlofvad med en kammarfru hos kronprinsessan; men gunstig herrn frossar med sin ungdom, sitt heta blod och sina lidelser. Besittningen af elfva tillbedda föremål skulle ej hindra honom att erbjuda sin dyrkan åt det tolfte. Jag har ställt mig derefter. Min hustru har skaffat sig en kammarjungfru, vacker som Aurora Königsmark och listig som Sigbritt. Utrustad med behöriga föreskrifter af min hustru, hvilken du vet ej heller är just något pundhufvud, har flickan fångat junkern i sina snaror och kramar nu upplysningar ur honom, som vatten ur en svamp.»

– «Men, äro de också att bygga på?»

– *«Stundom.* Man jemför med hvarandra inlupna underrättelser från flera håll och jemför dem med iakttagelserna på den stora verldstheatern. Sedan sofrar man guldet från slaggen, och finner dagligen ny bekräftelse på ordspråket: små sår och fattiga vänner bör man ej förakta.»

– «Ganska sannt; dock kan Badin omöjligen vara din enda kanal inom borgen?»

– «Kanske ej den hundrade ....; men kanalerna ligga dig väl ej om hjertat vid detta tillfälle: det är ju befinnanderna, du vill ha reda på?»

– «Ja visst; och jag längtar att höra dig komma till saken.«

– «Vi ha fått en ny upplaga af Erland Broman i den Schweitziske föreläsaren Johan Frans Beylons person. Han är nu för tiden *detta* hofs allt i allom, likasom Broman var gubben Fredriks. I Beylons rum inöfvades thronafsägelsefarcen, fastän jag ännu ej med visshet kan säga dig, om första uppränningen blef gjord af honom, Sigrid StorRåda eller den stundande Augustus, om hvilken det redan påstås, att äpplet ej fallit långt från trädet. Det säkra är, att pappa sjelf, nu som vanligt, blifvit framskjuten på scenen och nästan trugad att spela sin lumpna, dubbla och skenheliga roll. Rådet stod på sig som riktiga karlar. Hvarken konungens dundrande anföranden till protokollet, eller kronprinsens ordprål, som kallas vältalighet, eller drottningens lock och pock uträttade någonting; och när slutligen kungen förklarade sig nedlägga spiran tills Riksens Ständer gjort slag i saken, och kronprinsen återfordrat namnstämpeln samt förbjudit användandet af fadrens namn i utgående handlingar, svarade gubben Kalling, med romersk hållning, att ehvad kungen lefver eller dör, bevistar senatens öfverläggningar eller icke, så finnes dock alltid ett verksamt Råd och gällande regeringslagar, hvarefter det har att rätta sig, på det Sveriges rike intet ögonblick må kunna sakna styrelse, rättvisa och skydd.

– «Det var ett svar, sådant det höfves en svensk senator.«

– «Och mera värdt än en hel säck full af kronprinsens klingande ordkram. Men hvad hjelper förnuft och lagar mot lidelser och ränker. Kungen låtsade fullkomligt allvar med sin afsägelse, och kronprinsen for omkring i embetsverken och kungjorde detta, tillika med förbudet att under tiden begagna Adolf Fredriks namn, samt tillkännagaf orsaken vara Rådets vägran att sammankalla Riksens Ständer. Saken var synbarligen redan förut aftalad med vederbörande; och samtlige embetsverken förklarade sig, utan vidare

omsvep, overksamme och upphörde med sina göromål, intilldess konungen återtagit spiran eller riksdag blifvit sammankallad.«

– «Hvilken blind och straffvärd oförsynthet!«

– «Belönad med loford och tacksägelser af dem, som näpsa bort. Embetsverkens pligtförgätna uppförande satte senaten i nödvändighet att förordna om riksdag. Dermed var den kungliga farcen slut, kungen intog ånyo, på vanligt sätt, sin thron och embetsverken återtogo sina sysslor. De arme Råden blefvo offer för sin fosterländska ståndaktighet. Hattarna fingo, understödde af hofvets ränker, åter luft. De blefvo mästare af riksdagen och gåfvo sitt herravälde tillkänna medelst tvänne åtgärder, som lända dem till evig nesa. De afsatte hela senaten, utom de begge kryparne Wallvik och Hjärne, och tackade offentligen: kungen, för den hycklade thronafsägelsen, kronprinsen, för det han obehörigt blandat sig i saker, som honom icke angå, och ändtligen embetsverken, för deras brottsliga beslut, att inställa sin verksamhet och sina förrättningar.«

– «Det är förbi med friheten! Förrådd af embetsmyndigheter, som blifvit tillsatta för att hägna henne, öfvergifven af folkets ombud, för hvilka hon borde utgöra både ledstjernan och målet, samt insnärjd i de giller, ett trolöst konungahus öfverallt utsatt för hennes fjät: hvar skall hon väl finna en tillflykt och ett värn? Denne unga furste, så hal, så beställsam, så prunkande i orden, så begifven på flärd och för mycket fladdrande på ytan i allt, att vara grundlig i något, behagar mig alldeles icke. Cæsars förmåga bor visserligen icke i honom, men jag irrar mig mycket, om ej Cæsars herrsklystnad sväller i hans bröst.«

– «I sådant fall träffar han nog i sinom tid *sin* Brutus ...... Eljest delar jag fullkomligt din öfvertygelse om olagligheten och faran af en thronföljares inmängande i styrelseåtgärderna, ehuru (Pechlin småskrattar) vår nye Cæsar, som du kanske ej så oriktigt kallar honom, vid detta tillfälle torde hafva gjort dig enskildt en tjenst.«

– «*Mig?*«

– «Dig, bror Curt! Sedan det gamla Rådet blifvit endtledigadt, var mycken svårighet, att få antagligt folk bland Hattarna sjelfve, som ville träda in i senaten. Kronprinsen, som, förmodligen i afsigt att skaffa sig folkgunst, strök omkring gatorna till fots i Norrköping, klädd som en borgare i Hamburg eller Genf, tiggde och bad Stockenström, Hermansson, Beckfriis och Schwerin bland andre, att icke afsäga sig talàren. I synnerhet besökte han gubben Stockenström tidt och ofta för sådant ändamål; ty det stod hårdt, innan han kunde förmås utbyta den säkra justitie-kanslersplatsen, der han gjort sig ett aktadt namn, mot det i våra dagar vanskliga rådsembetet.«

– «Det der är godt och väl, och jag gläder mig alltid uppriktigt, då dugligt och redligt folk komma till styret, antingen de höra till det ena eller andra politiska partiet. Det fägnar mig naturligtvis ännu mer med dessa, som jag personligen känner; men det är dock egentligen för det *allmännas* skull, och jag har svårt att deraf inse någon fördel för mig enskildt.«

– «Lyckligtvis är jag i det afseendet behörigen dokumenterad. (Pechlin tager upp ur bröstfickan sin plånbok och derur ett hopviket papper) Beckfriis, som sedan längre tider tillbaka känner hvad du duger till, har ej haft något angelägnare, än att genast vid sitt inträde i senaten göra dina rättmätiga anspråk gällande, och (räckande det hopvikna papperet till Curt) här har du kungens skriftliga beslut om adelskap för dig och efterkommande.«

– (Curt, öfverraskad, genomögnar papperet) «Se der åtminstone en minnesgod och pålitlig gynnare! Ja, utan skrymtan, saken gör mig ett nöje derföre, att verlden nu är så beskaffad, och att sköldebrefvet för närvarande anses vara vilkoret för offentlig verksamhet af högre art; men lika uppriktigt tillstår jag, att jag vida heldre skulle lefva i en tid och i ett land, der sådana tillfälliga företräden vore obehöfliga.«

– «Också lyckönskar jag mindre dig, bror Curt, än oss, dina politiska vänner, och det allmänna, der du nu får ett ljudeligt ord med i laget. Jag sade dig ju redan för ett par år sedan, att kungen icke är dig obenägen. Jag hade det från säker hand. För det allmänna bästa är det likväl vigtigare, att du har några af de nya senatorerne på din sida (slugt och inställsamt). Det kommer att lända vårt parti till fromma, bror Curt. (småskrattande) Visste kronprinsen, huru litet du är böjd för hans och mammas utvidgade välde, så skulle han ej varit så mån om, att få in Beckfriis i Rådet, hvilken påskyndat din upphöjelse. Nu sedan det är skedt, må han gerna få veta hvad som framdeles i alla fall kommer att visa sig, ty han kan ingenting hindra, sedan pappa en gång skrifvit under.«

– «Men säg mig, Pechlin, hvarföre öfvergaf du riksdagen innan dess slut?«

– «Emedan der, under närvarande förhållanden, ingenting är att uträtta för oss, eljest hade jag nog stadnat qvar, och icke släppt dig innan du, som vanligt, skänkt mig ditt verkande biträde. Sedan det gamla Rådet var bortkördt och riksdagen blifvit flyttad från Norrköping till Stockholm, äro Hattarna så öfvermäktige, att det endast vore att öka deras triumf, om man försökte hejda strömmens lopp. Det är bäst att låta dem rasa ut i början; desto förr hafva de uttömt sina krafter, sansningen återkommer småningom på alla håll, och bladet vänder sig. Det enda vi nu hafva att göra, å vår sida, är att se upp, det icke hofvet begagnar dessa nya förhållanden, att en gång för alla undertrycka både motståndare och bundsförvandter, och klifva upp till det så ifrigt åtrådda enväldet.«

– «Har du några särskilta anledningar till en sådan farhåga?«

– «Icke så alldeles utan. Jag vet med visshet, att franske ambassadören tidt och ofta har sammankomster med drottningen och kronprinsen hos Beylon; att denne, som står i förtroligt umgänge med hufvudstadens anseddaste handelshus, gör så starka upplåningar, att han hvarken kan vara deraf i behof för egen räkning, eller någon skulle försträcka så stora summor åt honom enskildt; att Beylon är den kanal, konungen begagnar, då han befinner sig i penningebetryck; att preussiske ministern, på sin herres vägnar och på hans befallning, varnat drottningen att blanda sig i regeringsärenderna och eftersträfva mera makt, hänvisande henne till 56 års missöde, hvilken förmaning hon tagit så illa, att hon hos sin bror yrkat, att han måtte förneka ministern hafva haft uppdrag till sin framställning och återkalla honom.«

– «Allt det der låter betänkligt, men åtminstone tycks hon då icke vid detta tillfälle kunna påräkna och åberopa stödet af sin brors medverkan; och hans varning utmärker, att denne slipade statsman misströstar om framgången af hofvets anslag mot friheten, och det är alltid, som Fransosen säger: *autant gagné.*«

– «Åh ja. Imedlertid gör hofvet allt hvad i dess förmåga står, att försona fiender och värfva anhängare: till och med gubben Tessin är nu upptagen till nåder igen.«

– «Verkeligen?«

– «Också detta bemedlades af kronprinsen. Under föregifven längtan att återse och omfamna sin fordne guvernör, tog han på resan till riksdagen vägen om gubbens egendom, Åkerö, dröjde qvar en dag hos honom och gjorde den gamle Hattchefen alldeles förtjust. På återresan från Norrköping slogo kungen och drottningen äfven sig ned en dag på Åkerö, och Tessin är nu på samma fot med konungaparet, som innan Adolf Fredrik uppsteg på thronen. Det påstås till och med, att drottningen skall hafva hjelpt gubben att gråta öfver förlusten af hans grefvinna, som dog af vattensot i fjol.«

– «Det gläder mig att höra: icke af politiska skäl, ty Tessins statsåsigter hafva sällan varit mina, och han har vid sina redan tillryggalagda 74 år lefvat alltför länge skild från de offentliga värfven, att numera kunna betydligt inverka på dem, hvarken för den ena eller andra sidan; utan af rent menskliga bevekelsegrunder. Tessin har uppoffrat sina yngre dagars mödor och sin förmögenhet i det allmännas tjenst och rönt otack

både af Ständerna och af hofvet. Han och hans salig hustru hafva gjort heder åt svenska namnet i främmande länder, och på sätt och vis varit tillbakasatte i sitt eget: t. ex. då han, som likväl är vår ryktbaraste diplomat; som haft vigtiga beskickningar i Wien, Paris, Köpenhamn och Berlin; som på sistnämnde ställe afslöt och undertecknade giftermålskontraktet mellan nuvarande konungen och drottningen, icke destomindre, oaktadt sin kända och billiga önskan, icke erböds förmälningsambassaden till Köpenhamn, då det likväl gällde kronprinsen, för hvilken han sjelf varit guvernör, och Tessin till och med var den, som, redan i det unga brudfolkets spädaste barndom, föranledde och ifrade för detta äktenskap. Vid konungens uppstigande på thronen gjorde Tessin, utan afseende på sina nära förhållanden till konungahuset, friheten ett så kraftigt handtag, medelst sin rådighet och kraft i frågan om konungaförsäkran, att alla partier böra derför hålla honom räkning.«

– «Vore den gynnaren tio år yngre, så skulle jag haft åtskilligt att invända mot ditt känslosvall, bror Curt, och frågat dig, om du t. ex. ej anser något af ständernas tacksamhetsgäld till Tessin afbördad genom gåfvan af lifstidsbesittningen på Läckö; men nu tycker jag, som du, att det är utan betydelse, om gubben står väl eller illa på ena eller andra hållet. Jag nämnde honom blott, för att underrätta dig om hofvets barometer. Något vigtigare är, att en ny stjerna synes i begrepp att stiga upp inom riksdagarnas synkrets, och att den drages närmare till vårt solsystem, än till Hattarnas och hofvets.«

– «Och den heter?«

– «Direktören Clas de Frietzcky. Den karlen synes mig vara något att göra af. Hattarna började genast fjäsa honom, men han vände dem ryggen helt kallt och närmade sig till Mössorna. Jag vill blott önska, att icke heller de få alltför mycket makt öfver honom; ty du känner, att jag håller alls intet af Hattarna och rätt lagom af Mössorna.«

– (Curt, skämtsamt) «Jag känner din menniskokärlek.«

– «Man måste taga menniskorna sådana de äro. En statsman får aldrig vara utopist. Det lärde jag redan af min salig far, hvilken såsom regeringskansler och geheime-råd i Holstein ansågs för en ganska skarpsinnig minister. Det är derföre jag också blir dervid, att menniskorna lättare styras af en docka, som kallas kung (när, nota bene, man lagat så, att hans verksamhetsförmåga är stängd inom sina behöriga trånga skrankor), än af en romersk konsul, eller något dylikt, som din håg leker åt, bror Curt.«

– «*Jag* åter blir dervid, att våra tiders statsförfattningar ej tåla någon jemförelse med Roms, *innan*, nota bene, triumvirernes ärelystnad och kejsarnes tyranni dränkte friheten i blod och lågor. Våra barn eller barnabarn lefva kanske den lyckliga dag, då förnuftet kräfver ut sin rätt äfven i denna riktning. Åtminstone utgör det min käraste föreställning.«

– «Derom vill jag ingalunda inlåta mig i en för närvarande onödig tvist. Framtiden må bli *deras* ensak, som då lefva och verka. Vi hafva nog att sköta med den dag, som är för handen. Nu behöfva vi se upp med både motståndare och vänner, om ej friheten skall duka under här, likasom fordom i ditt kära Rom. Denna riksdagen är till spillo gifven. Nästa gång skall man försöka att bjuda hofränkerna spetsen. Jag hoppas du då redan blifvit introducerad, så att vi må kunna kämpa för den goda saken på samma ställe, sida vid sida. Om du vill göra mig det nöjet att se till mig på Granbeck i morgon, så få vi ytterligare samspråka och rådgöra om ställningar och förhållanden.«

Samtalet öfvergick nu till mera enskilta ämnen, och efter en stund tog generalen afsked och for hem.

TJUGUTREDJE KAPITLET.

(1770.)

Många särskilta anledningar sammanträffade att göra vintern 1770 till en af de gladaste och mest lysande för hofvet under Adolf Fredriks regering. På flera år hade konungahuset icke haft sådan vind i seglen, som vid den nyss öfverståndna riksdagen, och det drömde ej om annat än nya eröfringar på frihetens bekostnad, grundande sitt hopp, dels på sitt erhållna inflytande hos ständerna, dels på de franska sändebudens löften, dels på kronprinsens folkgunst och inställningsförmåga. Det var ej längre blott den tjugufyraåriga stolta skönheten, kronprinsessan Sophia Magdalena, som på hofvets fester ägde allas hyllning; hon delade den numera med sin yngre svägerska, den täcka, intagande sjuttonåriga prinsessan Sophia Albertina. Enkel, glad, okonstlad och mera ledig i sitt sätt att vara, än kronprinsessan, lockade hennes vackra ögons lidelsefulla eld tillbedjarnes skara att närma sig, under det den sednares kalla blickar erinrade äfven den förmätnaste att hålla sig på behörigt afstånd.

Skillnaden i rang mellan konungahusets medlemmar och deras umgängeskrets kunde likväl ej hindra den lille skalkaktige, bevingade och bekograde guden, att drifva gäck med den menskliga höghetens tillkonstlade anspråk, och att med samma pil genomborra det undersåtliga och det furstliga hjertat. Denna gång tycktes dessutom kärleken hafva åtagit sig att godtgöra fördomarnas ofog och att närma ett föremål till purpurn, hvilket, under vissa andra omständigheter, bort äga den redan i sin vagga. Fredrik Wilhelm von Hessenstein, grefve såväl i Sverge som i det heliga romerska riket och omsider jemväl furste på begge ställena, lemnade, i de egenskaper, som alstra uppseende, bifall, afund och framgångar vid ett hof, alla medtäflare långt efter sig. Den nesa, samhällsbegreppen fästa vid oäkta börd, förvandlas i utmärkelse, då den förbudna frukten vuxit på grenar af en kunglig stam, och Fredrik I, af huset Hessen-Cassel, hade dessutom begåfvat sina barn med riksgrefvinnan Taube, af hvilka blott den nu ifrågavarande sonen qvarlefde, med så stor rikedom, att han i det hänseendet var bättre lottad än prinsarne af det regerande Holstein-Gottorpiska huset, bättre till och med än konungen sjelf. Den lefnadsprakt, Hessenstein utvecklade i boning, husgeråd, klädsel, antal af betjening, hästar och åkdon, läckerheten af hans bord, hans tidsfördrifs utsökta yppighet, den frikostighet, hvarmed han strödde guld omkring sig, gjorde honom bemärkt framför alla andra landets ädlingar, äfven rikets äldsta och förmögnaste ätter, under det att hans särdeles fördelaktiga utseende, hans intagande och förbindliga sätt att vara och hans på en gång obesvärade och förnäma hållning samt lätta, glada umgängeston gjorde honom firad och eftersökt i hela den fina och stora verlden, der hans smak gaf ton och hans omdöme blef lag. Också spunno de förnämsta slägternas skönaste döttrar sina nät, för att fånga den furstlige fjärilen; men utan att stadna vid någon, fladdrade han från blomma till blomma, gaf åt alla den artigaste hyllning och de präktigaste lustbarheter, men erböd ett nytt föremål sin dyrkan, så snart han märkte, att någon var i begrepp att taga saken allvarsamt. Bland mödrar, som på detta sätt funno sina käraste uträkningar svikna, må nämnas grefvinnan Wrede Sparre, hvars sköna dotter, Lovisa, – en af de tre Behagen i Lovisas och Gustafs dagar – med sin hand gjorde grefve Meyerfelt lycklig, sedan Hessenstein låtsat icke förstå afsigten med det särdeles förekommande sätt, på hvilket han bemöttes både af den förföriska fröken och af hennes sluga mor. Lägger man nu härtill, att Hessenstein var belefvadt förflugen i sina yttranden, beräknande och djerf i sitt uppförande älskvärdt flygtig i sina tycken, storartadt ädelmodig i alla sina beteenden; så är lätt att finna, att denne konungason skulle bli ansedd såsom en ganska farlig karl för det vackra könet, hos hvilket – besynnerligt, men sannt! – ingenting är mera förordande, än just ett sådant rykte, emedan hvar enda en bland Evas döttrar tilltror sig förmågan att tämja och fängsla den lättsinnige och alla fika efter ett tillfälle, att bereda sig denna triumf.

Fursten in petto nalkades naturligtvis prinsessan på ett helt annat och ännu mera utsökt sätt, än han iakttog mot landets öfriga skönheter. Det var en blandning af vördnad, trängtan och förtrolighet, en kärlek, med ett ord, sådan, som riddaråldern framter, och hvarom berättelserna ännu i dag bragt flera än ett qvinnohjerta att klappa med ökad fart. Van, att endast bemötas med stela vördnadsbetygelser, hvart helst hon kastade ögonen utom sitt slägtlif af föräldrar och syskon, och att hos dem finna endast den likgiltiga förtrolighet,

som uppstår mellan så nära anhöriga, gjorde den ridderliga föreningen af vördnad och tillförsigt från Hessensteins sida ett så mycket fördelaktigare och djupare intryck i Sophia Albertinas af naturen lättrörda bröst. Den fot af like, på hvilken han umgicks med prinsarne, hennes bröder, i synnerhet Carl och Fredrik, bidrog också att närma de begge älskande till hvarandra. Hela regerande huset erkände Hessenstein för sin frände, och benämnde honom så. Konungen roade han med sin framlidne faders, hans företrädares, jagthistorier och kärleksäfventyr. Drottningens herrsklystnad smickrade han med förespeglingar om en utvidgad konungamakt och inlät sig beredvilligt i hennes planer att hinna detta mål. För kronprinsen beskref han de skådespel och konststycken, han sett under sina utrikes resor, och glansen af offentliga tillställningar i främmande länder, uppmanande honom, att genom Svenskarnes förfinande i seder och smak göra sig odödlig, när han en gång blefve regent. För hertig Carl, alltid i behof af penningar och alltid i saknad af kredit, emedan han aldrig tänkte på att betala sina skulder, stod Hessensteins kassa alltid öppen, och hans tänkesätt voro alltför ståtligt furstliga, att han kunde gifva akt på belopp, förfallotider och återbetalningar. Den yngste prinsen, systerns förtrognaste vän, fick af Hessenstein ständigt nya orsaker att berömma, än den ena, än den andra bland hans älskvärda egenskaper. Det hade fordrats ett hjerta, mindre ungdomligt varmt, än Sophia Albertinas, för att motstå en sådan man. Och hon gjorde det också icke! Kärleken, som ondast lefver och njuter, som aldrig förutser och beräknar, slog med hvarje dag djupare rötter i hennes hjerta. En ny verld hade med denna vaknade lidelse öppnat sig för hela hennes varelse. Hon älskade med hela innerligheten af sin själ, med hela den *första* kärlekens häftighet. Men hon hade ej gjort sig sjelf reda för sin nya belägenhet. Hon hade ännu ej gifvit sina känslor namn. Hon hade ej sagt ens åt sitt eget begrepp beskaffenheten af den tjusningskraft, som drog henne till Hessenstein. Moderns örnblick upptäckte hemligheten före henne, och döpte den med namnet «kärlek«, innan Sophia Albertina ännu låtit detta förtrollande ord slinta öfver sina läppar.

Den eljest så stolta drottningen hyste mycken svaghet för sina begge sistfödda barn, och i synnerhet för det yngsta, hennes enda dotter. När modren öfvertygat sig, att dotterns böjelse för Hessenstein var allvarsam och rotfast, började drottningen, innan hon ännu meddelade sig åt någon, öfvertänka saken från alla dess sidor. För en konungadotter och blifvande konungasyster syntes väl förbindelsen föga lysande, eller rättare föga passande med en konungs *oäkta* son, hvilken behöfde mottaga den furstliga värdigheten som ett gunstbevis af någon regerande person, men exemplet af Ludvig XIV:s legitimerade barn och deras förmälningar med legitima prinsar och prinsessor af kungliga blodet hade redan undanröjt en stor del betänkligheter i detta afseende, och Hessenstein var i alla fall så rik, att få furstar af andra ordningen härutinnan kunde mäta sig med honom. För prinsessan af Sverige syntes dessutom ej annat val finnas, än mellan ogifta ståndet eller äktenskap med någon småfurste, så förmögen, att han ej gjorde afseende på hemgiften, i hvilken omständighet hon var särdeles vanlottad, emedan hvarken hennes höga föräldrar voro rika eller ständerna syntes benägna att af statens medel bekosta någon betydlig utstyrsel. Allting således noga öfvervägadt, ansåg Lovisa Ulrika, att Hessenstein icke var att försmå såsom måg, helst hon icke betviflade, att med hans rikedom och hennes brors, konungens i Preussen, inflytande, något furstendöme skulle kunna åt denne svärson anskaffas, öfver hvilket han, under en eller annan titel, kunde blifva insatt till regent.

När drottningen för sin gemål öppnade detta ömtåliga slägtämne, erfor hon ett lika oväntadt som obevekligt motstånd. Adolf Fredrik blef ganska missbelåten med den allvarsamma riktning, som de inbördes förhållanderna tagit mellan Sophia Albertina och Hessenstein. Allt sammanträffade för att göra honom denna sak öfver höfvan vidrig. Visserligen hade ödet korat Holsteinska huset, att under förra hälften af adertonde århundradet utgöra en plantskola för Europas throner, på samma sätt som det Sachsen-Coburgska i nittonde seklet, och Ryssland hemtade sålunda sin Peter III, kejsarne Alexanders och Nicolai farfar, från samma furstestam, som Sverige sin Adolf Fredrik, konung Gustaf IV Adolfs farfar; men Petter och Adolf Fredrik betraktades icke destomindre som de förste af sin ätt, hvilka burit konungakrona, emedan den tidens aristokratiska begrepp hvarken togo i beräkning förmälningar, i kraft af hvilka Holsteinska huset inympat

mången både drottning och thronföljd på Europas ärftliga konungadömen, eller medgåfvo att taga sina regentslägter rentaf, som man säger, från gatan. Europas öfrige monarker sågo *redan* med en viss medömkan på den vingstäckta makt och den kringskurna verkningskrets, som illa skyldes af Adolf Fredriks skimrande purpur. Han befarade, att det vore att gifva lastarena alltför mycket rum, om han, till råga på sin obetydlighet, medgaf en föga smickrande förbindelse mellan sin enda dotter och ett kungligt glädjebarn af endast greflig rang. Mot det furstliga hus, hvilket Hessenstein, änskönt blott på venstra sidan, tillhörde, bar Adolf Fredrik dessutom en hemlig, men oöfvervinnerlig motvilja, alltsedan de varit medtäflare om svenska thronföljden, och då de hvar i sin mån sökt nedsätta och skada hvarandra. Mellan honom och konungen, hans företrädare, Hessensteins far, hade alltid ett spändt, afundsamt och i botten ovänligt förhållande ägt rum, ehuru det sökt döljas, så godt man kunnat, under en konstlad yta af ömsesidig aktning och tillgifvenhet. Det kunde således icke vara honom angenämt att blanda deras ätters blod, äfven om en äkta telning af Hessen-Casselska slägten anmält sig till hans dotters hand. I öfrigt förutsåg Adolf Fredrik de obehagligaste och mest förödmjukande öfverläggningar om ett sådant giftermål ej mindre i Senaten, än hos SekretaUtskottet och bland Riksens Ständer. Att af dem begära någon bröllopsgärd för ett så lumpet äktenskap, skulle blifvit fruktlöst, och af egna medel hade ej konungaparet tillräckligt, för att, så som vederborde, bestrida alla vid ett dylikt tillfälle erforderliga omkostnader. Hessensteins inställsamhet hade väl afväpnat konungens obenägenhet mot hans person: ja, Adolf Fredrik hörde honom, tvertom, enligt hvad redan är nämndt, rätt gerna och kallade honom med förtrolig bevågenhet sin „*frände*„ som bruket är med kungliga glädjebarn; men dervid stadnade det också, och han kunde icke förlika sig med att tillerkänna Hessenstein det ömmare namnet „*son*„.

I stället att tappa modet vid de hinder, som mötte denna Lovisa Ulrikas önskan, blef deraf ännu mera hennes föresats äggad att drifva den igenom, till trots af de yppade svårigheterna. Moderskänslan och åtrån att få sin vilja fram sträfvade i denna punkt åt ett gemensamt mål. Nästan lika angeläget som konungens samtycke var kronprinsens, emedan i brist deraf en brytning hotade att uppkomma inom konungaborgen, som snart kunnat gripa omkring sig äfven i staten, samt förorsaka vådor och hvälfningar af den betänkligaste art; hvaremot, om Gustaf ginge in på förslaget, en kraft mera blef satt i verksamhet, för att besegra konungens gensträfvighet. Hon kände sig således före hos sin son med varsamhet i den grannlaga frågan, men möttes der blott med ett retsamt hånskratt och den bestämda förklaringen, att regerande konungens af Sverige dotter och den efterträdandes syster borde förmälas med ett *krönt* hufvud eller förblifva ogift.

Under en annan tidpunkt skulle denna olikhet i åsigt och afsigt mellan mor och son föranledt uppenbara misshälligheter dem emellan. Men just nu förehade konungaparet och kronprinsen gemensamt så vigtiga, kinkiga och genomgripande politiska planer, hvilkas framgång berodde af deras förenade samverkan och låg dem samtlige så ömt om hjertat, att vid nämnde tillfälle drottningen, emot sin plägsed, sväljde sin förtret och sjelf ledde samtalet med sin son från systerns påtänkta giftermål till andra ämnen: inom sig beslutande, att afbida och iakttaga lägligare förhållanden, att äfven härutinnan gifva sin vilja eftertryck. Ty Lovisa Ulrika var icke den qvinna, som någonsin afstod från en föresats, innan hon användt alla tillgängliga medel och försökt det yttersta, för att göra den gällande.

De begge älskandes kärlekshandel fortgick imedlertid, bevakad och hägnad under moderlig uppsigt. Om också den sednare omständigheten ej minskade uppseendet inom hofkretsen, fick saken åtminstone en anstrykning af oskuld och tillbörlighet, som betog hvarje arglistig tungas gift dess skadliga verkan. Man hviskade endast om det förvånande i detta den högdragna drottningens uppförande; man skämtade i mjugg öfver konungens vanliga blindhet, emedan man ansåg honom vara i okunnighet om hvad som tilldrog sig under hans egna ögon; man undrade huru kronprinsens fåfänga kunde förlika sig med förmätenheten hos en oäkta kungason, att lyfta sina blickar så högt; och man gissade på någon oförutsedd upplösning af gåtan. Hvarken konungen eller kronprinsen satte något förbud eller ens utbrottet af elakt lynne emot fortsättningen af det redan befintliga förhållandet mellan Sophia Albertina och Hessenstein. Af många skäl ville ingendera

stöta sig med honom, och begge insågo ganska klokt, att ju mindre man underblåste elden genom motståndets äggelser, desto snarare skulle lågan slockna och glöden förkolna. Allt vid hofvet gick således ostördt sin vanliga gång; uppmärksamheten slappades att länge dröja vid enahanda samtalsämne; man vänjde sig småningom att anse saken vara sådan den skulle; och endast kronprinsessan fortsatte mellan fyra ögon med sin förtrogna kammarfru, Olivia Ramström, nyfiket men uddlöst, sina forskningar efter hvad folk af alla klasser yttrade om en kärlekshandel, som i hennes ögon icke var opassande just derföre, att Sophia Magdalena alltid betraktade huset Holstein-Gottorp såsom af sämre skrot och korn än det Oldenburgska.

Älskande utgöra ett eget, oförnöjdt och oroligt slägte. Med de beröringspunkter, som stå dem öppna, äro de sällan eller aldrig belåtna. De uppleta alltid några extra utvägar att meddela sig åt hvarandra, och det är just hemligheten, svårigheterna och tvånget af dessa meddelanden, som gifva dem ett ojemförligt företräde i de kärleksdrucknas inbillning. Det obehindrade tillträde, Badin ägde öfverallt och till alla inom konungaborgen, föranlät Hessenstein att begagna denna kanal, för att hembära sin älskade prinsessa skriftliga uttryck af vördnad och kärlek de tider, då han ej fick göra henne personlig uppvaktning. Badin var lika beredvillig att uträtta dessa små ärenden, som Hessenstein frikostig att vedergälla hans nit och tystlåtenhet. Afbrottet var eljest starkt och sällsamt mellan den svarte budbäraren och de vanligtvis på rosenrödt silkespapper med förgylda kanter skrifna, kärlekens bådskap, som han öfverbringade. I alla hörnen af papperet voro dessutom inpressade sinnebilder af ömhet: en båge, ett pilkoger, ett brinnande hjerta, ett hjerta genomborradt med en pil, ett altare med offerlåga, en knäböjande kärleksgud, tvänne dufvor med förenade näbbar, o.s.v. En ranka af minnets och tankans blommor omslöt hela brefvet, och i sigillet, olika på hvarje ny biljett, syntes än evigheten, föreställd medelst en orm, bitande sig i stjerten, än något smäktande valspråk, t. ex.: «*Elle seule dans l'univers*», än någon smickrande hänsyftning på begynnelse-bokstäfverna i prinsessans namn m. m.

TJUGUFJERDE KAPITLET.

Under det kärleken sålunda florerade i de kungliga förmaken, sköttes politiken med utomordentligt eftertryck i Beylons halfvåning. Den sluge Schweitzaren insåg, att konungens villrådighet och drottningens öfverilningar gifvit begges politiska rykte hos främmande makter en sådan knäck, att föga förhoppningar kunde byggas på deras medverkan till ett ökadt konungavälde i Sverige, så länge frågan vore att anförtro detsamma i så illa anskrifna händer. Beylon hade derföre ingen möda sparad att framställa kronprinsen i en så fördelaktig dager, att man ej skulle draga i betänkande, att för *hans* skull understödja en statshvälfning i rent konungsk anda och riktning, Thronföljarens liflighet, angenäma umgängesgåfvor och lätthet att uttrycka sig med värdighet och behag utmålades af Beylon med de mest lysande färger, såsom kännetecken på ett snille af första ordningen, med djupa statsmanna-anlag. Detta inprentade han icke blott hos alla svenskar, han råkade, – och de fingo i alla fall enahanda intryck från andra håll – utan förnämligast hos de främmande sändebuden och utländningar öfver hufvud, så att Gustaf omtalades i Versailles, S:t James, Schönbrunn, Potsdam, Petersburg och Christiansborg som en trollkarl, en ny Wasa, innan han ännu i Stockholm gjort annat skäl för detta smickrande rykte, än genom sin obehöriga och straffvärda delaktighet i Adolf Fredriks laglösa thronafsägelse-farce. Konungaparet visste alltför väl, ja, till och med den sjelfkäre kronprinsen kunde ej för sig dölja, att Beylons råd varit af hufvudsakligt inflytande på framgången af hofvets önskningar vid den nyss öfverståndna riksdagen, fastän han hade den slugheten att icke låtsa sjelf hafva märkt det. Derföre var det naturligt, att man vände sig till och litade på honom i den ännu väsendtligare och mera vidt utseende frågan om en statshvälfning. Lika förslagen som anspråkslös framställde han alltid sina meningar så, att han syntes hafva blifvit till dem föranledd af någondera bland de kungliga personer, med hvilka han rådgjorde; och då han på detta sätt smickrade deras egenkärlek, eröfrade han ett odeladt bifall åt sina åsigter. För det nu afsedda ändamålet fordrades ett kraftigt bistånd af Frankrike.

Det fordrades från detta håll den dubbla uppoffringen af dryga penningetillskott och af dess talrika anhängares i Sverige riksdagsmannaröster, för sista gången gällande i den afgörande striden till konungadömets förmån. I rådplägningarna hos Beylon blef man ense derom, att så maktpåliggande, kinkiga och grannlaga underhandlingar behöfde utföras på stället mellan sjelfva hufvudpersonerna. Kronprinsen skulle derföre, under någon tjenlig förevändning, resa till Paris, för att personligen upp- och afgöra saken med Ludvig XV och hans regerande minister. Men konungaparet insåg, hvad thronföljaren, oaktadt sitt öfverdrifna sjelfförtroende, ej kunde neka, att Beylon var just rätter man, att drifva denna ömtåliga underhandling. För att undvika ett för planens framgång menligt uppseende, skulle han *förut* begifva sig till Frankrike, under skenskäl att sköta sin helsa, och kronprinsen, *efter* Beylons återkomst, afresa, för att lägga sista handen vid verket, om icke, egentligare sagdt, för att gifva sig anseende af att hafva genomdrifvit hvad Beylon redan uträttat. Derigenom undvek Gustaf ock obehaget af ett afslag, derest Beylons underhandling misslyckades, i hvilket ledsamma fall kronprinsens resa komme att inställas. Ännu ett annat ändamål afsågs med detta sätt att gå till väga. För prins Carl var nemligen, i alla händelser, en utrikes resa beramad, och konungaparet uppdrog åt föreläsaren, att hafva ett vaksamt öga på och hemligen handleda denne furstlige yngling, med sitt häftiga, trelska och egenkära lynne.

Det obemärkta dunkel, hvaruti Beylon rörde sig i Sverige, och som just satte honom i tillfälle att verka utan uppseende och derföre ock utan afundens förföljelser, var väl också lämpligt för hans *hemliga* beskickning till Versailles; men man befarade, att det simpla namnet «föreläsare» – en befattning af föga upphöjd rang bland de uppvaktande vid hofvet – skulle klinga alltför illa i den högmodige franske regerande ministerns, hertigens af Choiseul, öron och hindra Beylon från omedelbar beröring med konung Ludvig sjelf, denne så djupt i laster nedsjunkne Bourbon, som gaf allt till spillo, utom etiketten. Förlänandet af en titel kunde ej afhjelpa saken. Ty för en ofrälse utlänning, innehafvande en hofbetjents plats, hade den i alla fall ej, enligt hvad den tiden var antaget, kunnat bli af den rang, att omförmälda svårigheter derigenom undanröjts; och ovisst kunde till och med vara, om icke en dylik utnämning gått till intet medelst konungens öfverröstande i senaten, då sista villan blifvit värre än den första. Kronprinsen, alltid rådig, föreslog en utväg, som hans höga föräldrar med bifall och ifver omfattade. Konungen, allenastyrande *inom ordenskapitlen*, utnämnde Beylon till riddare af nordstjerneorden. Det innebar *den tiden* en stor utmärkelse, hvars värde var kändt äfven på utrikes orter. Linné, Dalin, Jonas Alströmer voro belåtne med detta hederstecken, om hvars halt Adolf Fredrik dessutom i ett egenhändigt handbref underrättade konungen i Frankrike. Från den stund Beylon fick nordstjernan, upphörde han så väl att vara, som att kallas «föreläsare.» Han benämndes numera, både i offentliga handlingar, i tryck och i dagligt tal: «*riddaren* Beylon.»

«Riddaren» utförde sitt vigtiga värf till sina höga hufvudmäns fullkomliga nöje och båtnad. Frankrike lofvade allt hvad han begärde: ymniga subsidier och dundrande diplomatiska framställningar. Men Schweitzaren, utan att vara egennyttig, i den antagna meningen af detta ord, var likväl städse omtänksam, försigtig, beräknande. Hans ställning vid svenska hofvet, så smickrande i flera afseenden, var dock rätt vansklig i många andra. Den berodde af något hans nyckfulla herrskarinnas infall, af någon oförutsedd tillfällighet, när den ombytlige och inbundne thronföljaren blefve regent, af hämndlystne folkledare, om ständerna fingo öfvertaget och om hofvet, i kampen mellan frihet och konungamakt, dukade under. Konungaparet var dessutom icke i tillfälle att utöfva så stor frikostighet, som goddagspilten Beylon behöfde. Detta Holstein-Gottorpiska hof var ej befläckadt med snålhet, men det saknade förmögenhet, och ständerna hade just nyligen anslagit en betydlig summa att liqvidera dess åsamkade gäld. Beylon, som dessutom af fri vilja bosatt sig i Sverige, hvilket ej var *hans* fädernesland, och derifrån han kunde afflytta om och när det fölle honom in, fann ingen betänklighet vid, att hos andra främmande makter se *sina* enskilta angelägenheter till godo, samtidigt och i bredd med det svenska konungahusets. Han lydde ordspråkets vink, att smida medan jernet var varmt. Hans uppdrag hade skaffat honom personligt tillträde hos Ludvig XV, så väl som hos hans då ännu varande förste minister och gunstling, hertigen af Choiseul, och begges ynnest

hade Beylon vunnit. Då de läto honom förstå, att de önskade deraf lemna honom något vedermäle, och Beylon alltid skattade nyttan högre än glansen, utbad han sig en lifstidspension och fick en sådan, både af Frankrike och, genom dess bemedling, äfven af det beslägtade spanska hofvet. Vid afskedet lemnade hertigen honom tillika en gulddosa, med sin bröstbild i alabaster. Schweitzaren återvände derefter till norden, och hade knappt hunnit göra sitt herrskarepar reda för framgången af sina värf, då tidningen inlopp om den brådhastiga förändringen i franska hofklimatets temperatur, – om hertigens af Choiseul iråkade onåd och förvisning till Chanteloup samt hertigens af Aiguillon intagande af hans plats såsom förste minister.

Kronprinsens resa, från början ämnad att endast åt honom förvärfva skenet och äran af en skicklig underhandlare, blef nu i stället af behofvet påkallad, för att vinna bekräftelse å de mellan Beylon och den störtade statsmannen ingångna öfverenskommelser. Visserligen hade de skett med Ludvig XV:s samtycke och blifvit af honom godkända, men en kung, som ser med gunstlingars ögon och beslutar under sina frillors smekningar, är aldrig att lita på. Så snart Beylon derföre lemnat Gustaf en öfversigt af sakernas läge, då han lemnade Frankrike, lagade denne sig i ordning att resa dit.

Ehuru sluten och förställsam denne furste städse var, under larfven likväl af den största öppenhet och hängifning, syntes dock klart af hela hans sätt att bete sig dagarna före afresan, att något ovanligt föregick i hans inre, och att många lidelser och tankar der jäste, i afseende på hvilka han blef föga ense med sig sjelf. Mot sin vana var han tankspridd, stundom försänkt i eftersinnande, från hvilket han spratt till, då han öfverraskades i sina funderingar. Hans blickar voro skygga och oroliga, särdeles när de i förbigående fästades på fadern: ja, det såg stundom ut, som hade han gjort våld på sig, för att undertrycka den suck, som bröstet ville framprässa. I sitt bemötande mot systern och hennes tillbedjare kunde väl ingen yttre förändring skönjas, men någongång slungade han på dem förstulna ögonkast, stolta och hånande.

Den afskedsfest, konungaparet gaf åt kronprinsen kort innan hans bortresa, var mera lysande än hjertlig, mera bullrande än angenäm. Man skulle kunnat kalla den en psykologisk maskerad. Mor och son tycktes bemöda sig att, obemärkta, läsa i hvarandras innersta; bror och syster talade högt om syskonkärlek och skilsmessans smärta; men prinsessans med Hessenstein vexlade ögonkast hviskade om en Argus mindre, och kronprinsen följde dem med en uppmärksamhet, som icke var ömhetens. Den höge fadern sökte hvarje tillfälle att få förtroligt meddela sig åt den älskade sonen, hvars förestående afresa till främmande land i kinkiga värf uppfyllde det hulda fadershjertat med mildt vemod; under det sonen å sin sida syntes liksom undfly dessa utgjutelser af ett vekt sinnelag, och i hela sitt uppförande mera egnade en belefvad hyllning åt monarken, än känslans glödande värma åt sitt lifs upphof. Nu visade sig, kanske första gången åtminstone för den samlade hofcirkeln, en kall likgiltighet i thronföljareparets inbördes förhållande. Hans spelande inbillning var för mycket sysselsatt med drömmen om tusen nya retande och omvexlande förströelser i Versailles och Paris, att han, just nu i begrepp att ila dem till mötes, kände någon saknad att aflägsna sig från det enda föremål, som kunnat, med åberopande af ojäfaktiga anspråk, lägga ett band på hans lidelser och begär. *Hon* åter kände sig stött af den lifliga glädje, *han* visade öfver sin resa, och af det föga bekymmer, hvarmed han för längre tid aflägsnade sig från sin gemål. Och hennes lott var i sanning ej afundsvärd, att stadna ensam qvar hos en svärmor, som icke försummade något tillfälle, att låta sonhustrun rätt eftertryckligt röna sin öfverlägsenhet. De utrikes sändebuden, med undantag af franske ambassadören, som var invigd i afsigten med kronprinsens resa, iakttogo uppmärksamt alla dessa företeelser, dem de hastade, att, med bifogade gissningar, inberätta till sina vederbörande hof. Senatorerne betraktade hvarandra med stora ögon, och ehuru, efter sednaste riksdagen, samtlige räknades till hofvets vänner, begrepo de i detta ögonblick ej riktigt, hvarken på hvad fot de sjelfva eller sakerna nu stodo, eller hvilken alldeles, egen förstämning, som just då rådde rundt omkring dem. Partiernas hufvudmän utom Rådet voro naturligtvis icke glömde på festen, der de mera bemärkte och bemärktes, än roade sig, och det undföll icke deras öfvade blickar, att någonting var i görningen och att statsmännen borde vara på sin vakt. Beylon var väl icke glömd på festen, men afvek ej från sin antagna plägsed, att hålla sig på afstånd från de kungliga personerna, för att

ej synas uppblåst öfver sitt nära förhållande till dem. Detta hindrade aldrig dessa, att, om de *händelsevis* sammanträffade med Beylon, visa, i allas åsyn, både att de kändes vid och värderade honom. Men denna afton betedde kronprinsen sig likväl helt annorlunda. När han mötte Beylon, nickade han nådigt, främmande och kallt, utan att som vanligt, åtminstone i förbigående, till honom, yttra några förtroliga och vänliga ord. Gustaf, hvars gränslösa egenkärlek skulle sårats deraf, om någon anat, att han för sin resa till Frankrike hemtat underrättelser och råd af den nyligen derifrån återkomne föreläsaren, trodde sig kunna dölja förhållandet och afvända dylika misstankar genom det högdragna och frånstötande sätt, på hvilket han bemötte sin sluge, men anspråkslöse mentor. Denne kände sin nådige herre för väl, att oroas af detta sällsamma uppförande, hvilket Beylon till och med ej missbilligade, angelägen, som han alltid var, att undvika uppseende för sin egen person. Han hade en gång för alla gjort sig till regel att verka, *utan att synas.*

Deremot visade Gustaf på denna fest större bevågenhet, uppmärksamhet och förtrolighet mot sin förre guvernör, riksrådet Carl Scheffer och dennes broder, riksrådet Ulrik Scheffer, än mot någon annan. Alla funno detta också fullkomligt i sin ordning, helst bröderna Scheffer länge varit svenske sändebud vid franska hofvet, och man ansåg för ett ytterligare prof på kronprinsens urskillning, att han vände sig till behöriga personer, för att inhemta hvad han önskade och borde veta.

Ett par dagar derefter skedde afresan. Gustaf gjorde allt sitt till för att synas rörd vid afskedet från föräldrar, gemål och syskon, men det lyckades honom endast att se besvärad ut, i stället för bedröfvad. Ingens känslor voro djupare skakade, än den ömsinte fadrens. Det var en skilsmessa, å hans sida, som derest han redan känt på sig, att den varit för evigheten. Hans sorgliga uppsyn hade ett tiotals försprång före hans år. Så hade själslidanden gjort honom åldrad i förtid. Under tårar tryckte han flera gånger sin son mot sitt hjerta och kysste honom, och när denne var i begrepp att gå, vinkade Adolf Fredrik honom tillbaka och omfamnade honom på nytt. Slutligen släppte han honom ifrån sig, utsträckte sina lyftade händer och med höjd blick och innerlig rörelse uttalade ett faderligt: «Gud välsigne och bevare dig, Gustaf!», hvarefter konungen skyndade in i sitt arbetsrum, med utsigt åt inre borggården, under det kronprinsen sprang utför stora trappan och kastade sig i resvagnen. Just när denna rullade öfver borggården, öppnade konungen sitt fönster, hviftade med en hvit näsduk, ropade «farväl Gustaf!» och aftorkade med näsduken sina tårar, som ymnigt fuktade de faderliga kinderna. Kronprinsen vände ögonen upp till konungens fönster, reste sig upp i vagnen, gjorde en theatralisk åtbörd och höll sin stora hvita näsduk för de *torra* ögonen. Vagnen nästan flög öfver borggården, skramlande i vestra slottshvalfvet, förbi vakten, som skyldrade gevär; trumman rördes, fanan sänktes tillika med befälhafvarens värjspets, och under frivilliga och obetalta hurrarop af det talrikt församlade folket, som, med blottade hufvuden och i luften svängda hattar, önskade kronprinsen Gustaf en lycklig resa, for denne ned åt Kyrkobrinken, öfver stora Nygatan, Kornhamn och slussen, Södermalmstorg och Hornsgatan, genom tullen af samma namn – och återsåg ej Stockholm förr, än det blifvit *hans* hufvudstad.

Men – höra vi läsaren, förebrående, anmärka – det är en känd sak, att kronprinsen Gustaf vid detta tillfälle ej reste ensam, utan att han hade i sällskap sin yngste broder, prins Fredrik Adolf; och *hvarföre* har icke äfven han fått sin behöriga plats i denna berättelse? Vi svara – till den kraft och verkan ursäkten kan pröfvas förtjena af ett skonsamt omdöme – *derföre*, att det är en målning af tiden, ej en häfdateckning, hvartill vi här försökt göra ett utkast, och att, derest hvarje enskildhet, som hvarken leder till händelsernas utveckling eller bibringar åskådliga begrepp om personers skaplynne och uppförande, skulle inrymmas på taflan, dennas omfång blefve till oändlighet förökadt, utan att sjelfva målningen likväl derigenom vore hvarken mera träffande, mera underhållande eller mera upplysande. Prins Fredriks roll på denna utländska resa bestod i att roa sig, och att just medelst sina nöjen vara ett slags förkläde åt den äldste broderns politiska förehafvanden. Han utförde denna sin roll med hela fallenheten af en 20-årig, lefnadsfrisk konungason och skördade också i ymnigt mått sådana triumfer, som vid de åren hafva större värde, än bragdernas och statskonstens. För att

någorlunda blidka läsaren, må det tillåtas nu på förhand nämna, att denne sällsynt älskvärde furste ej skall framdeles varda förgäten, när hans framställande icke längre blir ett *hors d'oeuvre* på taflan.

————

TJUGUFEMTE KAPITLET.

1771.

Ett ilbud från Paris, som anlände till Stockholm första dagarne af Februari månad och medförde bådskap från kronprinsen till konungen, drottningen, kronprinsessan och prinsessan Sophia Albertina, aflemnade derjemte till Carl Scheffer följande bref:

«Versailles den 13 Januari 1771.

Välborne herr grefve och riksråd, min f. d. gouver-

neur!

Allt det vackra, ni, er bror och framlidne grefve Tessin sagt mig om detta briljanta hof, detta kungliga residens och det stora Paris, har jag funnit besannadt. Det är ett veritabelt féeri, utöfver allt hvad man imaginerar sig. Här kan det löna mödan att vara monark. Bourbonerne äro i alla afseenden afundsvärde. Också förstår Hans Maj:t Ludvig XV förträffligt att iakttaga sina prerogativer och sin höga rang. Hans ministrar votera icke med honom, som hemma hos oss. De våga aldrig yttra en särskild opinion, då konungen, deras herre, gifvit sin vilja tillkänna. På detta sätt kan det bli ensemble och kraft i regeringen. Några invändningar vet man här ej utaf. De besvaras genast med Bastiljen, eller ordres att på längre eller kortare, eller alldeles obestämd tid sköta sin helsa, hvilket vid dessa tillfällen är långt ifrån detsamma, som att sköta sina nöjen, emedan den exilerade måste resa ett eller annat hundra mil från hofvets åsyn och hufvudstadens agréabla lefnadssätt. Till och med parlamentet (som svarar mot våra riksdagar, ehuru det tillgår här mera décent och mindre tumultuariskt) blir, utan miséricorde, förvisadt till någon landsortsstad, långt från Paris, om det understår sig att manquera konungen. Bastiljer och förvisningar, när de habilt employeras, förenkla obeskrifligt regeringsbestyret och gifva affairerna en raskare fart. Här kan icke den désastre och offense drabba någon bland konungens ministrar, som öfvergått er, herr grefve, att bli ett offer för partiernas scandaleusa corruption. Alla finna sig väl af detta regeringssätt, utom de naturligtvis, som behöfva hållas i tygeln och meritera straff.

I mina negociationer har jag lyckats vida öfver äfven de mest téméraira förhoppningar. Frankrike har åtagit sig att liquidera sin skuld till Sverige sedan sjuåriga kriget af nära tolf millioner, en och en half million om året, och hvaraf hälften skall till mig utbetalas, innan min återresa. *Dessutom* har jag betingat oss årliga subsidier från detta hof. Af gammal vänskap för mig blir ni kanske frestad att skrifva denna oväntade réussite helt och hållet på mina diplomatiska talangers räkning. Men var assurerad, att jag ej tillegnar mig större anpart i det glorieusa af affairen, än jag verkligen förtjenar. Jag har vunnit det kungliga huset för våra interessen, och det har varit det hufvudsakligaste; ty med ministrarne har jag oftast låtit vår estimabla Gref Creutz conferera, väl förståendes enligt mina instruktioner. Ministrarne hafva också nu blifvit temligen facila, ehuru de gjorde difficulteter och sura miner, innan de visste, att Creutz hade högre appui. Eljest har *jag* visserligen ej orsak att beklaga mig öfver dem. Premier-ministern, Duc d'Aiguillon visar samma soumission och égard för min person, som för Dauphins och konungens egen. Creutz har sagt mig, att förre ministern, Duc de Choiseul, som blef disgracierad och exilerad från hofvet innan min hitkomst, hade ändå mer *usage du monde*, finare och spirituellare ton och ledigare sätt att vara, än M:r d'Aiguillon. Herr de Choiseul var imedlertid nog étourdi att refusera *la maitresse en titre*, den aimabla grefvinnan Du Barry,

vanlig attention, och derföre kan man ej undra på, att hon störtade honom. Vet ni, herr riksråd, denna lilla grefvinna är charmante! Skön, som en Venus, qvick som en olycka, skalkaktig som en soubrette och med en abandon, som en Bacchante. Kungen är alldeles enchanterad af henne; hon roar honom natt och dag, och är följaktligen allsmäktig. En *maitresse en titre* ger véritablement ökad lustre och omvexling åt ett hof. Upprätthållandet af majestätet fordrar sträng etikett: den är för statsvåningen, med drottningen och prinsessorna. Men lifvet är agréablast i ett umgänge, utan entraver af rangskillnad: sådant går an i *les petits appartements*, der *une personne de confiance* gör *les honneurs.* Ludvig XV är stor connaisseur af etikett och representation. Han negligerar aldrig någondera, då han visar sig som monark. Det är sannt, att han tar sin skada igen privatissime i sina *menus plaisirs*; men till och med denna contrast är Royal. Pedanternas skrupler bryr man sig ej om, ty kungar äro i en helt egen cas, och de peccadiller, de tillåta sig emot den alldagliga moralen, smitta icke så horribelt, som exemplet af deras undersåter, hvilka stå i contact med tout le monde. Om hofvet i Sverige en gång blefve organiseradt på franska foten, skulle det gifva en helt annan tournure åt sakerna, än de nu hafva. I Frankrike är konungen allt. Till och med drottningen och hela kungliga familjen hafva ej annan influence, än den de par hazard vinna genom hans godhet. Det är en sublim idée och nyttig spegel för undersåtarne. Också vet man här öfverallt att lyda, och att appréciera monarkens bevågenhet.

Jag lefver i Versailles som i skötet af min egen familj. Konungen älskar mig som en far och jag adorerar honom som en son. Dauphin och jag hafva knutit en evig och innerlig liaison. Det kommer, en gång, när vi blifva regenter, att lända begges våra nationer till fromma. Dauphin är en genomgod prins, kanske endast nästan alltför god, med det sundaste omdöme. Jag borde annars icke nämna det, för att ej synas drifven af *amour propre*, men han säger helt oförtäckt till alla, att han anser mig för ett geni. Eleven hembär sin erkänsla åt er, min f. d. herr gouverneur, som probablement icke saknar er andel i meriten, att jag kan comportera mig med någorlunda avantage här i verlden. Alla prinsar och prinsessor af blodet bemöta mig med den utsöktaste égard, precist som vore jag destinerad att en gång bli deras egen souverain. Blott mellan Dauphine och mig finnes ingen sympathi. Hon är för mycket Österrikiska och coquette *(et même plus):* för litet Fransyska och furstinna. Etiketten till exempel roar henne icke. Hon moquerar sig hautement öfver konungens erkända maitresse, och tycks preferera vissa trivialare capaciteter hos det andra könet för geniets. Dessutom låter hon mycket inconvenabelt badinage undfalla sig om konungens små enskilta tidsfördrif i den fameusa *parc aux cerfs*, hvilket ingen bör understå sig i afseende på sin lagkrönte konung, minst en medlem af hans eget hus, som bör föregå öfriga undersåtarne med godt exempel af delicatesse, lydnad och respect, och ännu mindre en prinsessa, som bör ignorera sådana saker. Det fordrar bienséancen äfven af damer, som eljest icke äro vestaler. Marie Antoinette borde dessutom komma ihåg, att hon står i obligation hos just en Hans Maj:t Ludvig XV:s titrerade maitresse för sin lycka att framdeles bli Frankrikes drottning och att, en attendant, vara dess Dauphine. Hennes mor, kejsarinnan Maria Theresia utverkade denna förbindelse genom den celebra markisinnan Pompadour, som Hennes Kejserliga Maj:t helt familiert kallade sin «Cousine». Derföre borde den unga erkehertiginnan vara en smula facilare mot sin gemåls farfars maitresse, synnerligast mot den charmanta grefvinnan Du Barry, som succederat M:me de Pompadour i faveur.

A propos af markisinnan (hvars personliga connaissance jag riktigt afundas er, min bäste herr grefve): det var ju hon och hennes protégé, ministern Duc de Choiseul, som förjagade Jesuiterne ur Frankrike? Jag hyser, som ni vet, herr riksråd, inga preventioner och är ingalunda bigott; men ändock förekommer mig denna ordens upphäfvande såsom ett öfveriladt steg, betraktadt ur politisk synpunkt. Thronen har ej pålitligare skyddsvakt, än just desse katholske andlige. De taga vid alla tillfällen parti af konungarne och den monarkiska principen, och uträtta regenters ärenden med en admirabel savoir faire, finesse och takt. Min ädle stamfar, Wasaättens förste konung, afskaffade katholska läran sannolikt af financiella motiver. Clereciet innehade i hans tid en stor förmögenhet, som han behöfde för rikets behof. Derföre gjorde han sig och Sverige protestantiskt, och skaffade på detta sätt nödiga ressourcer. Nu är förhållandet helt annat, och

om vi ej redan vore goda Lutheraner, så skulle jag sannerligen fundera på saken mera än en gång, innan jag afsvure romerska kyrkan. Katholska presterskapet här visar mig lika mycken respect, som sina egna prinsar af deras egen religion: ja, fullt ut så mycken, som någonsin presterskapet i mitt eget land. I Frankrike äro också presterne i allmänhet mera *hommes du monde*, än hemma i Sverige. Abbéerne äro riktiga *petits maîtres.* Jag har sällan varit i sällskap med någon interessantare menniska, än cardinal de Bernis, som tillika gjort fureur som poet. Alla med en mun beklaga sig, att katholikerne ej hafva eget kapell i Stockholm; och ni kan väl förstå, att jag lofvat dem ett sådant, när jag en gång blir konung sjelf. Det finnes ett par ex-jesuiter i Versailles, som fått tillstånd att vistas här, för att fortsätta litterära arbeten, af mycken étendue och merite, hvilka de länge hållit på med. M:me Du Barry har tagit dem under sin synnerliga protection, emedan de varit en mauvais odeur hos fru de Pompadour. Den ene af dem ärnar sig till Sverige (incognito, förstås) på någon korrt tid. Det sker probablement under min frånvaro, men jag hoppas, att han likväl på allt sätt accommoderas. Dock önskar jag, att detta stadnar oss emellan. Min far har en oöfvervinnerlig aversion för Jesuiterne, och det vore illa att inquietera honom onödigtvis.

Ni kan ej imaginera er, min bästa grefve, hvilka magnifiqua fêter, man gifvit mig öfverallt. Jag är lika förtjust, som reconnaissant för dessa superba attentioner. Man minnes er här ganska väl, och det kan ej annat, än fägna mig, då det är till er avantage. Ni har många vänner här i landet. Detsamma hade riksrådet Tessin och hans grefvinna, dem man ännu erinrar sig med regrêt i hofkretsen, särdeles huset Rohan. Grefvens dödsfall i fjol vintras och hans hustrus för ett par år sedan åstadkommo verklig sorg både i Versailles och Paris.

Jag har bevistat ett par af franska akademiens sessioner. Det är något, som vi ännu sakna i Sverige, och som man framdeles måste vara betänkt på att tillegna oss; ty den af drottningen, min fru mor, stiftade Vitterhets-akademien är icke att jemföra med den franska. Utom den lustre, en dylik inrättning sprider omkring sig, och den relief, den ger åt genier, som eljest förblefvo obscura, medför en sådan institution den nyttan, att man har talangerna till hands *och i sin hand. Le grand homme Richelieu* visste nog hvad han gjorde.

Pariser-teatrarne äro i bästa skick. Det är en riktig charme att här se pièccer uppföras. Operan har i synnerhet behagat mig. Hvad vi stackars nordboer stå långt efter det öfriga Europas framsteg! Vi få väl framdeles försöka att hinna upp dem.

Äfven är Stockholm, när jag undantager slottet och några få byggnader, ett miserabelt näste, vid sidan af Paris. Också denna brist måste man bjuda till att afhjelpa, ty om jag får lefva, så skall min ambition, när jag blir regent, bestå deri, att lyfta Sverige och Svenskarne till Fransmännens höjd i smak och förfining.

Polisens activité här har frapperat mig. Stockholm behöfver en polismästare. Gud vet huru man allt hittills kunnat berga sig utan en så sage anstalt.

Jag har kanske alltför länge occuperat herr grefven och riksrådet med min person och med det land, der jag nu vistas. Innan jag slutar, måste ni tillåta mig några frågor rörande vårt kära fädernesland. Er egen helsa och er brors interesserar mig i främsta rummet. A propos: har han ännu hunnit riktigt trösta sin högt bedröfvade enka? Förvandlas hon från grefvinna Brahe till grefvinna Scheffer, så kan man åtminstone säga, att hon får hundra procent i profit af hufvud för det, hennes förra man måste släppa till åt de infama partigängarne för fjorton år sedan.

Huru står det till i Fersenska hôtelet? Är gref Axel *ännu* en af de våra, eller har han några nya projecter, att på egen hand göra upp något stratagème till nästa riksdags-campagne? Äro hans söta brorsdöttrar, Ulla och Augusta, alltid lika söta och *hoppgifvande?*

Har ni något nytt infall af Hamiltons grossiera fabrik att förtälja mig? Det der indecenta, till och med

vanvördliga badinaget, han tillät sig mot konungen, min herr fader, då Hans Maj:t för några år sedan gjorde honom present af en dosa, som han sjelf svarfvat, men Hamilton prefererat en af guld, kan ni, när han råkas, corrigera med den underrättelsen, att Dauphin är mycket occuperad att förfärdiga lås, hvaröfver det ej fallit någon in i hela Frankrike att formalisera sig, och att svarfstolen måtte vara lika förenlig med Royautéen, som smedsstädet.

Hvad tager den björnen Pechlin och hans anhang sig nu för? Han är en af det folket, hvars blotta åtanka förorsakar mig en rysning, jag vet ej hvarföre. Så länge de menniskorna hafva någon influence, kan Royautéen aldrig komma på den fot, den bör vara i Sverige. Derom äro vi ju d'accord?

Galanteriet hoppas jag florerar på vanliga viset i alla vinklar och vrår af Birger Jarls gamla stad. Ni gör mig ett nöje, att ge mig små noticer i den genren ibland. Jag excuserar på förhand, om de blifva något litet scandaleusa.

Adieu, min bästa grefve! Var förvissad, att jag alltid gör mig ett plaisir af att med veritable estime och vänskap förblifva

herr grefve och riksråd, min f. d. gouverneur,

Eder

synnerligen väl affectionnerade

Gustaf.«

TJUGUSJETTE KAPITLET.

«Åh bevars! jag måtte säga; nu får jag lof att göra ett korss på dörren« – utbrast kammarfrun Ramström, i det Badin inträdde. – «Herrn är nu för tiden så upptagen på andra håll, att det är ett underverk, då han någon gång finner det lägligt, att göra sin ödmjuka tjenarinna den äran.«

– «Lyckligtvis är din englablick ej lika hård, som dina ord, min sötaste Olivia!« – svarade morianen och kysste hennes hand med en häftighet, som något skingrade molnen på flickans panna. – «Mitt hjerta och mina tankar hafva oafbrutet varit hos dig, fastän drottningens tusen upptåg och befallningar gifvit mig så mycket att syssla, att jag icke haft en enda timma för egen räkning.«

– «Gör sig ej så skenhelig, min gunstige herre! Det finnes väl underrättadt folk, som sett er gå både in och ut i det der stora huset snedt öfver strömmen. Jag gissar, att der är någon magnet, som drar.«

– «Så folk kan prata! Jag begriper lika litet hvad du menar för ett hus, som hvilken magnet der skulle kunna finnas.«

– «Gud bevars! hvad herrn nu är okunnig och har svårt att fatta.« (pekar genom fönstret) «Ser han icke Pechlinska huset der borta?«

– «Aha!........ Ja så .... Pechlinska huset! Nu begriper jag de dumma hjernorna och de onda tungorna. Jag har varit der några gånger i drottningens ärenden, och derföre har man behagat spinna ihop historier, som jag kan höra.«

– «Nå det var sjelfva hin, att hålla god min i elakt spel, men också att finna sig illa! Det är lycka för min herre, att han *icke kan* rodna. Hvem tror ni er kunna inbilla, att drottningen har något obytt med general

Pechlin?«

– «Hon fiskar ju alltid i grumligt vatten, är ömsom vän med sina fiender och fiende till sina vänner. Det är just det otroliga, som i afseende på henne är sannt. Sinklaire, som var så väl i vantarna: knappt har han blifvit riksråd, än han får hålla till godo snubbor, han så väl som de andre. Kanske hon nu tänker fånga Pechlin ....«

– «Lika litet, som herr Badin fångar mig med den der sagan. Om du ändå vore en smula uppriktig och ångrade dig, så kunde mycket förlåtas – kanske!.....«

– (Inställsamt) «Nå väl! jag vill vara uppriktig. Jag älskar dig mera än någonsin och har aldrig sett dig så vacker som just nu. Jag ångrar af hjerta och själ, att jag icke långt för detta bortröfvat dig och flytt till det inre af Afrika, der vi åtminstone kunde värma oss gratis och lefva på vår kärlek, utan att behöfva oroa sig med hushållsbekymmer; ty ser du, min sötunge, i det här kalla björnlandet lefver man icke af bara månsken och nordanstormar. Eller hvad menar du, Olivia?«

– «Jag menar, att vi sluta detta gyckel och börja tala ett solgrand mera förståndigt. För denna – det vill säga för *sista* – gången förlåter jag dig.« (Räcker honom handen) «Är du nu nöjd?«

– «Mer, än jag med ord kan uttrycka.«

På denna ömsesidiga förklaring följde en omfamning och försoningen beseglades med en kyss.

Olivia (sliter sig ifrån honom; skalkaktigt): «Denna fick du för alldeles för godt köp. Det hade också ej skett, derest jag icke haft en liten tjenst att bedja dig om.«

Badin: «O, qvinnolist, qvinnolist och egennytta! Låt höra: hvad önskar du, att jag skall göra?«

– «Gå mig tillhanda med några små underrättelser.«

– «Och hvarom?«

– «Om allt hvad du behagar: ju flera och mera omvexlande, desto bättre. Min nådiga furstinna leds erbarmligt under Hans Kongl. Höghets frånvaro. Svärmor bannar och snäser henne jemnt och samt; svägerskan bara kuttrar med riksgrefven; och svärfar, som håller obeskrifligt af sin sonhustru, törs icke knysta, när *hans* kära gemål sätter den vresiga minen på sig. Kronprinsessans enda tröst och nöje är, att höra små berättelser och folkets omdömen, hvilket betydligt höjer hennes kammarfruars aktier, då de hafva något sådant att förtälja.«

– «Det der är ett uppdrag, min sötunge, som jag omöjligen kan gå i land med. Jag vet, i sanning, ingenting, som kunde vara värdigt din Höghets uppmärksamhet. Hvad som tilldrager sig i den högre sferen känner hon bättre än jag, och de lägre kretsarna lär hon icke stort fråga efter.«

– «Deruti bedrar du dig. Det är just sådana *småsaker*, som göra henne det största nöjet. Om någon grefvinna spelt sin herr man vissa spratt och kärlekspanten mera liknar jägaren, som hänger bakpå vagnskorgen, än Hans Nåd, som gungar inuti; om någon borgarefru, för att härma de förnäma, tagit sin hand från skafferi och kök, och låter maten vidbrännas i kastrullerna, under det hennes fingrar, blixtrande af juveler, leka med guldlorgnetten, som mera besvärar, än gagnar hennes syn; om någon presthustru af misstag användt sin mans juldagspredikan i ugnen under julaftonens smörtårta; om någon fröken snafvat omkull i valsen och de smutsiga strumpebanden, hårdt tillknutna på halfva vaden, hvilken de sålunda, helt och hållet mot naturens afsigt, missfosterligt delat i tu, vittnat om en osnygghet, en brist på skönhetssinne, som tillintetgör verkan af den myckna grannlåten i klädsel och af *de* formers vackra bildning, hvilka varit *beräknade* att visas; om

någon rik mamsell så länge gifvit korgen, att slutligen för henne ej återstått annat val, än mellan jungfrulifvets kärfhet eller någon af sig kommen ungkarl; om någon lättfärdig värdshuspiga, som i hast är förvandlad till en högvälboren grefvinna, blifvit besatt af högfärd och gudaktighet, och endast talar om hofvet, dit hon aldrig stuckit näsan, samt om andliga ämnen, som hon ej förstår; om någon ofrälse narr bortkastat stora penningesummor för den löjliga äran att dricka brorskålar med uppblåsta förnämheter: – tusen saker af ej större vigt, än dessa, äro ett fynd, som jag med tacksamhet skall taga emot af dig och som skall hjelpa min nådiga furstinna att jollra bort mången ledsam stund.«

– «Aha, *nu* förstår jag: *sqvaller!* ingenting mer och ingenting mindre. Så, att din Höghet är en smula svag för tocket! Alldeles som de dygdädla matronorna i Gröna Gången. I sådant fall kan du räkna på mig: icke för det, att jag eljest befattar mig med dylikt, men för att göra dig en tjenst och din Höghet ett nöje. Men hvarmed skall jag börja?.... Låt se!.... Till exempel med de kungliga köken. I Majestätets eget är en ny kock antagen, just i dessa dagar ankommen från Frankrike: ett besynnerligt stycke kock! Han ser så lufaktig och sprängJärd ut. Nå, nå! Köksvetenskapen är så god, som någon annan, det lofvar jag. Han är tillika en ifrig katholik, gör korsstecknet öfver hvarje pankaka och löper igenom sitt radband mellan hvarje gång han sätter en hjort på spettet. Hvad som i synnerhet lär komma att roa din Höghet är, att gynnaren både sett och talt med kronprinsen i Paris, alldeles tillber honom, och säger sig ej önska högre lycka, än lefva den dag, då han får åt honom, såsom konung, tillreda kapuner.«

– «Tusen tack, min sötaste Badin! Det der var just en präktig nyhet, som kommer att göra kronprinsessan ett obeskrifligt nöje. Säkert får jag nu heta hennes «*bästa* Ramström«, och du kan lita på, att jag ej går tomhändt ifrån henne nästa gång jag hjelpt henne att kläda sig.«

– «Rätt bra! men då är det också i sin ordning, att *jag* icke går obelönad från dig, då jag tillåter dig plöja med min kalf.«

– «Jag är just nyfiken att få veta hvad du kan begära .....«

– «Den här, till exempel, att börja med och för att stilla din nyfikenhet«, (ropade morianen, slöt sina armar kring flickans lif och kysste henne eldigt).

Olivia (låtsar göra motstånd och slår honom sakta på kinden med sin ena hand). «Sådana friheter undanber jag mig för framtiden. Du hade redan fått *en* kyss och du har ej lemnat mig mer än *en* nyhet att berätta. Eller skall den *andra* kanske anses för prenumeration?«

– «Som du behagar. Namnet är mig likgiltigt; det är vid saken, jag håller mig.«

På samvete kunna vi ej upplysa, huruvida det stadnade vid denna *andra* kyss, eller om prenumerationsafgiften förhöjdes; men något vidare föreföll icke under detta samtal, som förtjenar att nämnas.

Imedlertid inträffade fastlagen. Dess första måndag hade hofvet haft ett slädparti, genom Djurgårdsparken, hvilket slutats med en bal på Ulriksdahl: allt, för att roa prinsessan Sophia Albertina, som var sin mors ögonsten. Konungen, som nu hunnit 60 års ålder, fann sig ej väl af nattvak. Han reste derföre hem, korrt efter midnatt, hvaremot drottningen med de begge prinsessorna höll ut till långt in på följande morgonen. Också voro de kungliga fruntimren hela fettisdagen sömniga och opassliga, då konungen deremot hela förmiddagen kände sig frisk både till själ och kropp. Då han märkte, att detta ej var förhållandet med hans gemål, föreslog han henne sjelf, att hon måtte stadna i sina rum och der, oklädd, låta gifva sig mat vid soffan, der hon hvilade. För denna gången skulle kungen förtära sin middag ensam. «Det är ett ungkarlsmanér – tillade den fryntlige, fromme, välmenande monarken – som jag väl i allmänhet ej tycker

om, men som i dag är på sitt ställe, då du, min älskade Ulrika, icke är riktigt kry, och som jag dessutom hoppas må bli *för sista gången!* I alla fall har du afsmak för hetvägg, som deremot just är min älsklingsrätt. Det passar sig åtminstone bra, att jag slipper besvära dig med att åse min lystnad till de läckert anrättade semlorna, i hvilkas tillredande vi lära fått en ny fransk kock, hvilken skall vara en riktig mästare.«

Drottningen samtyckte utan svårighet, och konungen lemnade henne, i det dubbla ändamål, att *hon* skulle få njuta någon sömn på dagen, efter den genomvakade natten, och att *han* i sin kära svarfstol måtte kunna medelst helsosam rörelse öka sin matlust. Verkan deraf uteblef ej heller. Adolf Fredrik åt sin efterlängtade hetvägg med verklig glupskhet. Efter måltidens slut kastade han sig på sin hvilsoffa och insomnade ganska tungt.

Drottningen hade också ätit och låg på nytt inslumrad, efter gifven befallning till kammarfrun Jenny ***, att icke förr, än den vanliga thétimman, blifva väckt. Men långt innan den utstakade tiden instörtade i drottningens sängkammare Jenny, blek, darrande, bestört, och väckte henne med en häftighet, vida skilld från den skygga vördnad, hvarvid denna furstinna var van att bemötas. Lovisa Ulrika bestraffade ock i första ögonblicket kammarfrun med vredgad uppsyn och hårda ord; men Jenny urskuldade sig snabbt, då hon öfverraskade med den förkrossande underrättelsen, att konungen våldsamt insjuknat. Drottningen, alldeles utom sig, ilade till hans rum, der hon fann sin gemål, under rysliga plågor, kämpande med döden. Allt uti slottet var i rörelse. Läkare och betjening sprungo om hvarandra. Hofvagnar dundrade i slottshvalfven. Ilbud skickades fram och åter kring hela hufvudstaden. Det ena riksrådet skyndade till konungaborgen efter det andra. Den ena hofbetjenten efter den andra störtade utför slottstrapporna. Inom en timma befann sig hela Stockholm i den otåligaste spänning. Alla frågade, alla undrade, alla beklagade. De kungliga salarna krälade som en myrstack af folk utaf alla stånd och vilkor. Belefvenhetens fordringar åsidosattes för tillfället. De knuffade hvarandra, som båtsmän vid ett biljettförsäljnings-kontor, och sletos om bulletinen angående konungens helsotillstånd, vid hvilken en kammarherre höll vakt, och hvilken bulletin hvarje half timma utbyttes mot en ny, alltid af ännu mera misströstande innehåll, än de förra. Bedröfvelsen var allmän och hjertlig, ty alla visste, att Adolf Fredrik var en i botten god och välmenande menniska, som aldrig bestal riket, aldrig bedrog, belög och förföljde enskilte, och hvars egentliga fel var brist på sinnesspänstighet, att motstå drottningens och thronföljarens inflytande, sträfvande efter en utvidgad konungamakt. I slottet var nu ett sorl, ett hvimmel, en trängsel, en likgiltighet för stället och omgifningen, för hvilka de kungliga gemaken endast då äro en skådeplats, när regentens fall är för handen, vare sig genom dödens hand, eller medelst statshvälfning. Hvarje person, som kom ut från de inre rummen, belägrades af nyfikne, bestormades med frågor. Med möda kunde man bereda så mycken plats, som behöfdes för öfver-hofpredikanten, doktor Rosén, i presterlig skrud, bärande det Heliga Sakramentet, att slippa in till den döende monarken. Men åsynen af det gyldene patenet och kalken häfde alla tvifvelsmål, släckte ända till sista gnistan af hopp, som bulletinernas ordalag ännu kunnat qvarlemna. Villervallan, bullret, oron ökades med hvarje minut. Hastigt öppnades en dörr, och morianen, med näsduken för ögonen, ilade genom rummet, ropande, med bruten röst, till den väntande skaran: «Det är förbi ...... *Konungen är död!.......»*

Under tiden låg katholska kocken, en förklädd jesuit, på knä framför ett litet krucifix i kökskammaren och mumlade sitt: *«Ave Maria«*.........

TJUGUSJUNDE KAPITLET.

«Hör på, Badin! – yttrade Gustaf III, sittande i en ländstol vid skrifbordet, i det han lade ifrån sig pennan och strödde guldsand öfver en nyss färdigskrifven sida af konceptet till de vackra och med rätta allmänt lofordade personalierna öfver Adolf Fredrik, hvilkas författande utgjorde ett bland hans sons och

efterträdares första sysselsättningar, sedan denne från sin utrikes resa återkommit till fäderneslandet, *hans* nu mera vordna rike – «du måste omständligt förtälja mig allt hvad som under min frånvaro förelupit, så väl inom denna min borg, som på lustslotten. Jag vill bli underrättad om *allt*, förstår du, men lofvar, att ingen skall få veta hvad du berättar mig. Dölj ingenting; ty af din uppriktighet, hvilken jag nog skall kontrollera, beror den nåd, du för framtiden kan påräkna af mig, din herre och konung.«

Denna höga ton och herrskareblicken, hvarmed den beledsagades, gjorde intryck på morianen. Negerynglingen insåg genast, att det var förbi med den fordna jemlikheten mellan honom och konungaynglingen, samt att ett splitternytt förhållande inträdt, hvilket påkallade undergifvenhet och lydnad, för att vinna och bibehålla bevågenhet. Att känna och bedömma sin ställning, finna sig i den och tillita alla dess utvägar föll sig temligen lätt för den liflige söderlänningen.

«Majestätet kan räkna på mig« – svarade således Badin, och förblef stående framför skrifbordet, midt emot konungen –; «var endast så nådig att underlätta mitt minne med några frågor, om berättelsen händelsevis skulle stappla.«

Och nu tog morianen till ordet och gjorde konungen reda för allt hvad han visste om regenthuset och hofvet, sedan Gustafs afresa från hufvudstaden förra året. Sina egna kärleksäfventyr förteg Badin likväl försigtigt: visserligen icke af fruktan, att konungen skulle taga illa upp en eller annan glömska af trohetseden åt drottningens kammarfru, Olivia Ramström – det var i sanning ej den *äkta* troheten, som af Gustaf togs i beskydd! – utan derföre, att Badin ej vågade låta märka, att han kände vägarna i det gränslöst förhatade Pechlinska huset.

Åt hvad som angick enkedrottningens, prinsessans och Hessensteins inbördes förhållande lånade konungen en synnerlig uppmärksamhet, och han rynkade dervid ögonbrynen mera än en gång. Ett försmädligt löje krökte hans öfverläpp, då Badin talade om drottningens benägenhet att höra sqvaller af sina kammarfruar. Men då morianen, i sammanhang dermed, vidrörde sin berättelse för Olivia om den katholske kocken, skiftade konungen färg och föll hastigt i talet: «sådana lumpna kökshistorier äro icke passande *för mig* att afhöra.« Vid Badins målande beskrifning på Adolf Fredriks sista stunder blef den nye konungen särdeles upprörd, vinkade åt morianen att sluta sin berättelse, satte näsduken för ansigtet och gret. Tårarna voro denna gången verkliga, icke förställningens, och Badin blef ej litet förvånad öfver detta känslosvall hos en eljest föga ömsint furste.

Sedan Badin aflägsnat sig, anmälte vakthafvande kammarherrn: «Riddaren Beylon.« Konungen mottog honom mycket bevåget och tillsade, att denne hädanefter finge begagna samma företrädesrättighet som Badin, att fortfarande insläppas utan anmälan, äfven hos konungen. Schweitzaren utbredde sig i underdåniga tacksägelser. Hans uppsyn var likväl besvärad, och det var ej svårt att finna, det något låg honom på hjertat, som var kinkigt att komma fram med. Konungen märkte det och började derföre sjelf:

– «Jag känner dig af gammalt, kära Beylon, och vet att dina uppvaktningar alltid innebära något annat, än de vanliga vördnadsbetygelserna. Ditt utseende nu säger mig det äfven. Behagligt tycks ditt ärende ej vara; men jag har redan under min korta regeringstid blifvit så van vid det obehagliga, hvilket tog sin begynnelse med min oförgätlige högstsalige herr faders alltför tidiga och högst bedröfliga frånfälle, att jag städse är beredd på allt, och du således, utan omsvep, kan gå till saken.«

– «Mitt uppdrag, allernådigste herre och konung, är inskränkt till en underdånig anhållan, att Eders Maj:t täcktes med sitt höga besök hugna dess fru moder, i Hennes Maj:ts sängkammare.«

De flesta personer hafva något eget sätt, att uttrycka sitt missnöje. Gustaf III, då han blef uppbragt, sade vanligen till den han talade med: «Hvad skall det heta, min herre (min fru etc.)«? Man visste då hvad

klockan slagit. Till Beylon yttrade han nu:

– «Hvad skall det heta, min herre? Har min fru mor så glömt etiketten! eller minnes hon icke, att *jag* numera är konungen, som beviljar företräden, men ej låter efterskicka mig: att hon nedstigit från thronen, och att *enke*-drottningens Majestät står tillbaka både för konungens och *regerande* drottningens?«

– «Om Hennes Maj:t ett enda ögonblick misskänt Eders Maj:ts höga värdighet och rättigheter, skulle jag ej vågat åtaga mig uppdraget; men enkedrottningen, hvars helsa blifvit i grund skakad af de våldsamma och så olikartade sinnesrörelserna: sorg öfver sin gemåls död och stolt förtjusning öfver den beundran, vördnad och kärlek, hvilka äro lika oskiljaktiga från Eders Maj:ts höga person och gerningar, som skuggan från kroppen; kännande dessutom Eders Maj:ts ömma sonliga tillgifvenhet och utsökt fina grannlagenhet, förmodade, att Eders Maj:t ej skulle taga onådigt upp, att dess fru moder utber sig ett förtroligt samtal på sina rum, der det kan aflöpa mera obemärkt och Deras Majestäter blifva mera ostörda, än på Eders Maj:ts sida, hvilken ständigt är belägrad af uppvaktande och sökande.«

– «Jag tar för afgjordt att Beylon vet i hvilket ämne, enkedrottningen, min fru moder, önskar rådgöra med mig?«

– «Törhända, att, åtminstone till någon del, Hennes Maj:t i förbigående vidrört några af dessa ämnen under de samtal, med hvilka jag stundom blifvit hedrad. Den vackra praktvåning i slottet, Hennes Maj:t nu vid pass sjutton år bebott ......

– (Konungen faller i talet) «Kan hon omöjligen få behålla. Den *måste* innehafvas af *regerande* konungens gemål. Det blefve annars ett upp- och nedvändande på rangbegreppen och lefnadsståten.»

– «Hennes Maj:t tillförser sig allt af Eders Maj:ts vishet och ädelmod, väl vetande, att ehvad Eders Maj:t täckes besluta, det ej kan blifva annat än öfverensstämmande med äran att vara Gustaf III:s mor, Adolf Fredriks enka och Fredrik den Endes syster.«

– «Ja, deruti har du rätt, och derom kan enkedrottningen, min fru moder, vara fullkomligen öfvertygad. Har du eljest hört henne yttra någon önskan i afseende på valet af bostad, som naturligtvis, hennes och min värdighet likmätigt, måste vara olika vinter och sommar?«

– «Jag nästan betviflar, att Hennes Maj:t ännu gjort sig riktigt hemmastadd med föreställningen af en flyttning, men förmodar, att hon skulle tycka mera om, derest den skedde till något henne enskildt upplåtet palats, än uti hvilken *mindre* våning som helst på kongl. slottet.«

– «Se der åter ett af hennes vanliga infall! Och detta kommer säkert att kosta rätt artigt; men, lika godt! Hon är ett krönt hufvud och *min* mor. Till utgiften finner man väl utväg, och jag samtycker således att i denna omständighet gå hennes önskan till mötes. Har hon yttrat någon i afseende på sin vistelse sommarmånaderna?«

– «Minnet af de sälla dagar, Hennes Maj:t i sällskap med högstsalig konungen, med Eders Maj:t och dess höga syskon tillbragt i det af henne sjelf så till sägandes skapade China ......

(Konungen, afbrytande och med hetta:) – «Omöjligt! Det går icke an. Detta kan jag ej bevilja. Drottningholm måste jag hafva för min egen räkning. Det är mycket för stort för en enkedrottning, och det passar icke, att vi bebo samma lustslott. Tre krönta hufvuden under samma tak, oberäknadt prinsessan, som min mor ej lär vilja skilja ifrån sig, och kanske äfven mina herrar bröder på längre besök! Det blefve i sanning alltför småaktigt. Jag tycker redan det är för mycket vintertiden på Stockholms slott, och skall framdeles vara betänkt att skaffa oss mera utrymme äfven i hufvudstaden; men på lustslotten, der man

befaller ut hela sin umgängeskrets, för att längre tid bo på stället, skulle det bli alltför trångt att herbergera snart sagdt hela kungliga slägten på ett enda slott. Nej, Drottningholm kan jag omöjligen afstå. Jag hade ämnat föreslå min bror, hertigen af Södermanland, ett utbyte af Rosersberg, för att erbjuda det åt enkedrottningen; men om hon skulle tycka mera om Svartsjö, till och med Ulriksdahl, så alltför gerna ...... Det är då till dessa omständigheter, som det samtal egentligen kommer att inskränka sig, hvilket Hennes Maj:t, min fru moder, af mig begär?«

– «Tilläfventyrs torde det äfven omfatta några Hennes Kongl. Höghets angelägenheter.«

(Konungen skiftar färg, biter sig i läppen, fäster missnöjda och forskande blickar på Beylon, samt utbrister:) – «Huru? Någonting, som rör min syster? Den der galna giftermålshistorien måtte väl ej längre spöka, vill jag förmoda! Hvad skall det heta, min herre?«

– «Frågan är för vigtig och ömtålig, allernådigste herre och konung! att jag skulle drista inmänga mig i ett förtroende, som hvarken Hennes Maj:t eller Hennes Kongl. Höghet ansett lämpligt att förunna mig. Jag skulle derföre endast alltför ytligt töras vidröra ett sådant ämne; likväl föreställer jag mig, att fall kunna inträffa, då hvad under vanliga förhållanden knappt vore tänkbart, undantagsvis blefve både görligt, lofligt och prisvärdt, ty ingenting kan undvika nödvändighetens lag.«

(Gustafs ögon skjuta blixtar af harm och han stampar häftigt i golfvet.) – «Du talar gåtor: ve! om jag tyder dem. Upplösningen må bli hvilken som helst, så erkänner konungen af Sverige aldrig en Hessen-Casselsk oäkting för sin svåger.«

(Beylon, med låtsad förvåning:) – «Ju oftare jag har den nåden att nalkas Eders Maj:t och ju närmare jag begrundar dess höga egenskaper, desto mera träffande framstår likheten i allt mellan Eders Maj:t och en annan *sin* tids största regent. Eders Maj:ts ädla värma nu är alldeles lik den, som kejsar Carl den Store visade, då han upptäckte sin dotters hemliga äktenskap med sin handsekreterare. Eiginhard var dock vida *under* den furstliga rangen, till hvilken kejsarens egna medfödda anspråk fotades på en härkomst af temligen färsk ålder. Carl den Stores ädelmod skall lofordas af den sednaste efterverld, och den Store Gustaf ......

(Konungen faller hastigt i talet:)– «Skulle hvarken tillåta eller förlåta en opassande förmälning. Carl den Store regerade i åttonde seklet; jag i det adertonde. Hvad som gick an för tusen år sedan, anstår icke mera nu. Men derpå behöfver jag ej vidare tänka, vill jag hoppas. (Fixerar Beylon skarpt.) Man har väl icke, under min frånvaro, djerfts umgås med planen till någon hemlig trolofning? I alla fall vore den ogiltig, då den saknar konungens samtycke och stadfästelse.«

– «Vid Gud, vid den underdåniga vördnad jag hyser för Eders Maj:ts helgade person och konungsliga hus, jag i detta grannlaga ämne skulle kunna anföra annat än enskilta gissningar. Det vore straffbart, att inför min herre och konung äfventyra en skef framställning, och det vore oförlåtligt, att gå en vis drottnings och huld moders meddelanden i förväg. Den förmodan gränsar imedlertid hos mig till visshet, att enkedrottningen ej utbedt sig ett samtal med Eders Maj:t, så vida icke Hennes Maj:t ansett sig kunna mellan fyra ögon erbjuda alla de upplysningar, Eders Maj:t kan finna godt att äska.«

Konungen, som under hela samtalet förblifvit sittande, makar nu stolen från skrifbordet, stiger upp, gör, med handen för pannan, några hastiga slag fram och tillbaka i rummet, stadnar slutligen midt emot Beylon och yttrar, afmätt och allvarsamt:

«Hälsa enkedrottningen, min fru mor, att jag samtycker till det enskilta samtal, hon begärt på sina rum; säg henne, att hon får vänta mig en timma härefter; och underrätta om min önskan, att Hennes Maj:t måtte, vid den utsatta tiden, befalla hela sin uppvaktning, alla främmande personer att hålla sig aflägsnade, äfven ur de närmaste rummen intill det, der vi komma att råkas, ty jag förutser både lifliga uppträden och högljudda

samtal, till hvilka ingen obehörig får vara vittne eller lyssnare.«

– «Eders Maj:ts höga vilja och befallning skola till punkt och pricka åtlydas,« svarade Beylon, bugade sig djupt och gick.

Gustaf satte sig åter vid skrifbordet, för att fullfölja fadrens personalier, men tankarna irrade från dem till det afbidade samtalet med modren. Konungen måste nu slå författandet ur hågen. Han kände sitt blod i en sällsam jäsning, och ringde. Till kammarherrn, som genast inträdde, ropade Gustaf: «seltzervatten och champagne!« Denna blandning utgjorde alltid hans älsklingsdryck. Ett slipadt kristallkärl frambars, i hvilket begge slagen hälldes i vanlig myckenhet af hvardera. Sedan konungen läskat sig, vinkade han åt kammarherren att gå. På bordet bredvid materialierna till Adolf Fredriks lefnadsteckning, låg Voltaires «*Pucelle*«, en praktupplaga, med fina kopparstick, inbunden i rödt saffiansband med förgyld snitt, Sveriges vapen och Gustafs krönta namnchiffer på permarna. Denna bittra, snillrika hånskrift utgjorde merendels konungens tillflykt, då hans lynne var mindre godt och han ville skingra dess obehag. Sällan förfelade denna läsning sitt ändamål, fastän den skett så ofta, att Gustaf nära nog kunde hela Orleanska Jungfrun utantill. När den beramade timman slagit och ännu en qvart dertill, emedan Gustaf ansåg det höra till etiketten, att konungen lät vänta på sig, äfven hos drottningarna, gick han ner i sin mors rum.

För enskildheterna af detta samtal kunna vi ej göra läsaren reda, ty det föreföll mellan fyra ögon, och de yttre rummen stodo öde, på konungens och enkedrottningens uttryckliga befallning, enligt hvad redan är nämdt. Mot slutet af deras öfverläggning kom likväl Badin, hvilken Lovisa Ulrika glömt att särskildt förklara inbegripen under tillsägelsen att hålla sig på afstånd, och som derföre, på sätt en gång för alla var antaget, ansågs undantagen från förbudet att oanmäld gå hvart han behagade. Han stadnade dock opåmint i rummet näst utanför enkedrottningens sängkammare, ty han hörde, att de höga personerna derinne språkade både högt och häftigt och föga vänligt, och han ville för ingen del synas hafva sig bekant deras ordvexling. Innan han drog sig tillbaka, nådde likväl hans öron slutet af samtalet, då enkedrottningen yttrade: «Kommer du då icke «ihåg systern till en bland dina namnkunnigaste före«trädare, just till honom, som näst före dig burit «Gustafs-namnet, med ett ord: Marie Euphrosyne. «Hon var ju förmäld med Magnus Gabriel De la Gar«die, utan att Carl X Gustaf drog i betänkande, att «vidkännas denne svåger, fastän Gustaf Adolfs kung«liga blod endast *förstulet* flöt i hans ådror, och «fastän De la Gardie var blott svensk grefve, han «också, som först blef riksråd samma år, hans för«mälning skedde med prinsessan. Hessensteins kung«liga härkomst åter är *erkänd*, och han kan när som «helst, genom sin gemåls broders, eller sin svärmors «broders förordnanden eller bemedling blifva en fur«ste, så god som någon annan, och rikare än de fle«ste. – Eders Maj:t har hört mitt oåterkalleliga be«slut; följderna må bli hvilka som helst. Jag skall «blunda för dem.« – svarade konungen. – «Detta är «allt hvad jag finner med min värdighet förenligt att «göra.« Omedelbart derefter utropade enkedrottningen: «Otacksamme son! onaturlige bror!« I detsamma vred konungen på nyckeln i låset till dörren af det rum, der Badin stod, och denne flydde undan, så fort han förmådde, för att icke ertappas såsom lyssnare.

Ett par dagar derefter öppnades en underhandling mellan konungen och framlidne riksrådet friherre Hamiltons arfvingar om inköp af egendomen Fredrikshof, som skulle sättas i stånd till vinterbostad åt enkedrottningen, och konungen anmälte till senatens protokoll, att högbemälta hans fru moder och prinsessan, hans syster, behöfde, för att sköta sin vacklande helsa och skingra sin sorg öfver konungens, hans herr faders, högst beklagliga frånfälle, företaga en utrikes resa till deras nära anförvandt konungen i Preussen, hvilken, genom sitt sändebud vid svenska hofvet, låtit bjuda Hennes Maj:t och Hennes Kongl. Höghet, denne monarks syster och systerdotter.

TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

Frihetstiden nalkades imedlertid med stora steg sitt slut. För att upprätthålla detta regeringssätt och göra det lyckosamt hade fordrats antingen förenade bemödanden af konungadömet och folkmakten, eller åtminstone den sednares orubbliga framhärdande i samdrägt och planmässighet. I stället utgjorde Adolf Fredriks tjuguåriga regering en kedja af hofvets dolska anslag och hemliga försök, att sprida oenighet bland ständerna, egga allmänhetens missnöje mot dem och tillintetgöra frukterna af deras äfven klokaste och mest fosterländska ansträngningar; under det ständerna förspillde sina krafter uti inbördes splittring, hugskott, afund och äflande att, stånd mot stånd, parti mot parti och enskild mot enskild, flyta öfver hvarandra i välde och anseende. Så länge throndockan hette Adolf Fredrik, var faran likväl mindre, i anseende till dennes välmening, fromma sinnelag och vankelmod. Han var dessutom icke nog hemmastadd med svenska språket, för att kunna göra intryck i sina framställningar till menigheter eller enskilte. Gustaf III:s uppstigande på thronen förändrade helt och hållet sakernas utseende, och faran för en statshvälfning blef öfverhängande. Han ägde beslutsamhet, sinnesspänstighet, ihärdighet. Han talade med lätthet, värma och behag, och svenskan var hans modersmål. Han hade från sitt första inträde i verlden lagt sig vinn om, att ställa sig in hos allmänheten så väl som hos enskilta personer. Han var på en gång lysande och förbindlig i sitt uppförande. Hans och konungadömets tillgifne fästade städse vid honom stora förhoppningar, och hopen upprepade dem, som vanligt, godtroget och besinningslöst. Frankrike räckte honom en hjelpsam hand, i kraft af öfverenskommelse och gemensamhet i fördelar; Preussen och Danmark hade blodsbandet fjettrat vid hans planer. Hans starka sjelfförtroende och högt uppdrifna förställningskonst kommo härvid väl till pass, och hans uppfinningsrika hufvud hade alltid nya och öfverraskande utvägar i beredskap. Dit hörde hans vandringar incognito öfverallt och bland alla medborgareklasser, hvarmedelst hans folkgunst ansenligt förstärktes. Dit hörde hans prålande offentliga uppmaningar till riksstånden och deras ledamöter om enighet, under det han, genom sina utskickade, i hemlighet underblåste tvedrägtslågan allt hvad de förmådde. Dit hörde hans rastlösa ifver, att se allt med egna ögon, då han personligen öfvertygade sig, att utfärdade påbud efterlefdes, fastställda taxor iakttogos, o. s. v. ja, han lät af okänd hand köpa bröd i bagarbodarna, hvilket sedermera i hans närvaro på slottet vägdes, för att utröna, om det höll den anbefallda och uppgifna vigten. Dit hörde hans i löndom och med varsamhet meddelade befallning till landshöfdingarne, att dels helt och hållet förhindra, dels i det längsta uppskjuta utdelningen af den spannmål, ständerna införskrifvit och anordnat åt länens i trångmål stadde invånare, hvilka missväxter flera år i rad här och der bragt nära hungersnöd; och då *han* på detta sätt gjorde frukten af ständernas omtanka till intet, lät han, genom andra kanaler, illslugt utså hos menigheten frön till förtrytelse och hat mot folkets ombud, i anseende till deras förmenta slummeraktighet och likgiltighet att bevaka och främja folkets bästa.

Sådan var ställningen under nu pågående riksdag. Mössorna, hvilka redan vid dess början föregående året fingo öfvertaget, och hvilkas första seger bestod i grefve Fersens utträngande från landtmarskalksstolen, fullföljde denna seger medelst aflägsnande ur Rådet af dessa samme Hattarnas senatorer, som blifvit tillsatte vid det föregående riksmötet, sammankalladt i följd af den ryktbara thronafsägelsefarcen. Om Mössorna åtnöjt sig med dessa triumfer, dem motpartiet betraktade såsom sjelfskrifven verkan af sina fienders öfverlägsenhet för tillfället, skulle Gustaf med mindre lätthet kunnat gå i land med sina förehafvanden. Men Mössorna ville gå i botten med sakerna, och den föga politiska beräkning, hvarmed detta skedde, påskyndade deras och statsförfattningens gemensamma fall. De beslöto nemligen, att nu anställa en räfst, som varit både rättvis och statsklok, om den bragts å bane vid den föregående riksdagen; men som just blef motsatsen, sedan sista ständers frikännelse och hyllning mellankommit, så väl i afseende på vexelvingleriet som Adolf Fredriks thronafsägelse, jemte hvad dermed stod i sammanhang. Allmänheten förskräcktes, då den såg den osäkerhet, hvarmed alla förhållanden hotades, enär intet beslut hölls i helgd, ingen gräns var satt för efterräkningar och ett bland de väsendtligaste vilkoren för samhällets bestånd – «*laga kraften*« –

gjordes beroende af utgången på nya omröstningar i samma sak, hvilka kunde fortsättas i oändlighet. Hattarna, hvilkas enda, men under lagliga omständigheter alldeles tillräckliga försvar låg i föregående ständers frisägelse, funno sig ohjelpligen förlorade, till välfärd, heder, ja till lifvet, derest frikännelsen upphäfdes och deras hämndlystne dödsfiender intogo domssätet. Hos sin dittills osviklige bundsförvandt, Frankrikes ambassadör, fingo Hattarna nu, till råga på sin bestörtning, intet annat råd, än att de måste kasta sig obetingadt i sin egen konungs armar, emedan konungen af Frankrike hädanefter ville hafva endast med honom att göra. Ambassadören, grefve de Vergennes tröstade dem dock dermed, att franska hofvet på förhand affordrat konungen en bestämd utfästelse, att, utan afseende på förflutna synder, med synnerlig huldhet och nåd omfatta dem, såvida de slöto sig till och understödde honom.

Så, som bågen nu blifvit spänd mellan de begge hufvudpartierna på riksdagen, var ej att tänka på en försoning dem emellan, änskönt endast den kunnat rädda begge och sätta ständerna i stånd, att hålla konungadömet inom skrankorna. Mössorna litade obetänksamt på sin egen styrka, till trots af den ädlastes bland dem, Claës de Frietzckys, fosterländska uppmaningar: att icke trampa förra ständers frikännelse för Hattarna under fötterna, och sålunda gifva allmänna förtroendet och tryggheten dödshugget samt lidelserna öppet spelrum: att, både af rättskänsla och försigtighet, adeln enskildt måtte, för att ställa de ofrälse stånden till freds och med dem sammanknyta vänskapsbandet, en gång för alla afstå från annan rättighet att komma i åtanka vid befordringar, än den med öfriga samhällsklasser gemensamma, grundad uteslutande på skicklighet och förtjenst, samt rikets embeten och värdigheter sålunda varda lika tillgängliga för medlemmar af alla stånd och vilkor: och att Riksens Ständer sedermera måtte med förenade krafter arbeta på det allmänna bästa och bjuda spetsen åt hvarje försök af konungadömet, att inkräkta på folkmaktens område. Hattarna, som insågo sin undergång oundviklig, om Mössorna fingo drifva sakerna till det yttersta, som dessutom hemligen uppmuntrades och smekades af Gustaf och Vergennes, och som i dessas löften funno en räddningsplanka, valde, mellan två onda ting, hvad de för ögonblicket trodde vara det minsta: regentväldets utvidgning, fåvetskt räknande på att kunna stäfja det, när och hvar de behagade. Fersen, Hattarnas hufvudman, som till de nu maktägande Mössorna bar ett dödligt hat, under det han hvarken älskade eller dårades af konungen, kunde ej förmå sig att tjena Gustaf med annat, än sin overksamhet. Fersen afreste derföre från riksdagen, när sakerna blifvit bragte så på spetsen, att ett afgörande slag, å ena eller andra sidan, var oundvikligt. Före sin afresa från Stockholm yttrade Fersen till hvem som ville höra det, «att ständernas förfarande vore både oklokt, orättvist och landsförderfligt; att han tvådde sina händer för splitet och dess följder; och att han ej ämnade taga någon del i de allmänna ärenderna, så vida icke väsendtliga förändringar inträffade.«

Fersens affärd var ett begifvande åt Gustaf och hans planer, hvilket den förres motståndare kallade feghet och förräderi, hans vänner en statsklok fint, men alla ansågo afgörande, enär det anseende, hvaruti Fersen då stod både hos sitt parti och allmänheten, var så stort, att blott hans närvaro vid riksdagen sannolikt gjort tillfyllest att hindra regeringssättets öfverändakastande, derest han offentligt och allvarsamt äskat dess upprätthållande. Hatten Fersen och Mössan Frietzcky voro lika litet bländade af konungens personlighet: tyckte, i sina hjertans innersta, lika litet om, att friheten dukade under: ogillade lika mycket det då segrande partiets utsväfningar, hvaraf de begge förutsågo de förderfliga följderna, men Frietzcky hade, för sin person, ingenting att befara af dessa utsväfningar; således kunde han intill sista ögonblicket stå qvar på sin post, hvaremot Fersen, om de gripit vidare omkring sig, blifvit deras säkra offer. Derföre drog han sig i tid tillbaka.

Mössor och Hattar voro imedlertid icke de enda meningskämpar, som splittrade riksdagen. I talrikhet dem närmast förekom det egentligen så kallade «hofpartiet«, föraktadt af de öfrige och till större delen bestående af öfverlöpare från dem, af lycksökare, hvilka, i likhet med den år 56 halshuggne öfverste Brahe, saknade egenskaper att göra sig gällande annorlunda, än genom en allena styrande konungs gunst och nåd, samt af Gustafs ända till svärmeri hänryckte beundrare och personliga anhängare, hvilka också städse dyrkat honom

som en halfgud, både lefvande och död. Denna falang var, i politiskt hänseende, för Gustaf III, hvad drabanterne, i krigiskt, voro för Carl XII. Den hade ock sitt Bender både 72 och 89. Men framgången och äran voro i omvändt förhållande.

Ett fjerde parti var Pechlins: minst talrikt, det är sannt, men icke minst förslaget och verksamt. Det bestod af ett slags utbrytning från Mössorna, och kunde räkna sin upprinnelse från 1760 års riksdag, då kring generalen flockade sig öfverste Gyllensvan, assessor Linderstedt, kapten Hammarhjelm, m. fl. Curt, Pechlins högra hand, som sammanskref hans anföranden, var tillika den osynliga själen i partiets förehafvanden. Det var han, som gaf uppränning till planen, att inrätta särskilte justitie-kanslerer för Svea och Götha riken samt Finland, hvilken befattning i Götha rike partiet ämnade åt honom. Men ju mera hans aktier stego på detta håll och, framför allt, ju mera sådant blef kändt, desto mera ådrog sig Curt konungens både uppmärksamhet och misstroende. Sköldebrefvet, som redan länge legat färdigt till hans underskrift, blef, oaktadt riksrådet Beckfriis's enträgna påminnelser, icke undertecknadt. Orsaken utgjorde en hemlighet för alla, ty ingen kunde läsa i Gustafs själ. Han hade personligen öfvertygat sig, att Curt motstod den Gustaf egna tjusningskraft, med hvilken han eljest fångade så många, och då han fann Curt orubblig i dess politiska grundsatser, aktade konungen sig noga, att, om också blott med en enda röst, öka antalet af då varande regeringssätts anhängare på riddarhuset, intilldess frågan om statsförfattningens bestånd eller fall blifvit afgjord, *hvarefter* Gustaf ganska riktigt fann, att en eller annan röst mer eller mindre, å ena eller andra sidan, vägde föga eller intet i den politiska vågskålen.

Vi nämnde, att konungen *personligen* öfvertygat sig om Curts åsigter. Det skedde vid ett enskilt företräde, som Curt, på riksrådet Beckfriis's inrådan, sökt och vunnit. Gustaf utvecklade då hela sin förföriska inställsamhet; visade sig nedlåtande och nådig; sade sig känna Curts skicklighet, drift, hufvud och insigter; förespeglade guld och gröna skogar och försäkrade om sin bevågenhet. Förgäfves! Curts fasta frihetssinne höll profvet och hans underdåniga svar andades en sjelfständighet, en kärlek och vördnad för då gällande grundlagar, som hedrade hans tänkesätt, men hämmade hans lycka. Imedlertid gjorde konungens bemötande på honom det intryck, att Curt hela sin återstående lefnad ansåg Gustaf III för den älskvärdaste och farligaste frestare, som någonsin uppträdt mot det lagbundna samhällsskicket och försökt värfva affällingar från detta åt det oinskränkta konungadömet.

TJUGUNIONDE KAPITLET.

«Nå, hvad tycker du om vår Augustulus, hvad tror du att han tycker om dig, och på hvad punkt står din angelägenhet?» frågade Pechlin, då Curt återkom från slottet till generalens hus, som de begge bebodde medan Curt, fastän icke riksdagsman, uppehöll sig i hufvudstaden under riksmötet, för att tillhandagå med sina råd och sin penna.

– «Hans luftkrets är uppfylld af giftig tjusning, sådan man beskrifver den hos vissa ormar i de heta länderna.» – svarade Curt. – «Det är en farlig menniska, och jag irrar mig mycket, om ej faran är öfverhängande.»

– «Jo, jo! Af sate-ägg bli sate-ungar. Han bräs icke ur slägten. Den allernådigsta mamma lefver upp igen i äldsta sonen. Men huru tog han emot dig? Du tycks vara mera förskräckt än förtjust.»

– «Han öfverhopade mig med nåd i allmänna ordalag, men omöjligt att få bestämdt besked eller någonting, som kan tagas för löfte. Han lät påskina stor belåtenhet för egen räkning med närvarande regeringssätt, som gör honom sjelf ansvarsfri, men beklagade, för min och andre förtjente mäns skull, som äro mindre väl lottade än vi borde vara, att han saknade tillräckligt inflytande, för att taga oss under armarna så, som han

lifligt önskar och med en mera utsträckt verkningskrets vore pligtig. Han suckade öfver ständernas inbördes oenighet, så menlig för dem sjelfva och riket, den han gjort allt för att afböja, i stället att, som troligen mången annan regent i hans belägenhet, begagna tillfället att fiska i grumligt vatten. Han deremot ansåge sin egen heder och lycka oskiljaktigt förknippade med deras, och hans enda ärelystnad vore, att såsom medlare återställa lugnet och det goda förståndet mellan alla klasser af svenske landsmän. För sin egen del satte han mest värde på studier och ett lefnadsgladt umgänge, och sedan han gjort ännu ett försök att ställa allt till rätta, hvilket skulle ske ofördröjligen, ämnade han, om äfven detta misslyckades, draga sig undan riksdagsbullret och på lustslotten sysselsätta sig med vitterhet, skön konst och angenäma, en konung värdiga tidsfördrif.»

– «Och deruti gjorde vår allernådigste ostridigt bäst.»

– «Utan tvifvel. Men om han menade hvad han säger, så sade han icke hvad han menar till en person, hvilken han så litet känner, som mig.»

– «Riktigt, bror Curt! Jag igenkänner skärpan af ditt omdöme. Vi skola likväl laga så, att det må *varda* mening af hans prat.»

– «Bäst vore kanske att lyssna till Frietzckys råd och gifva något med sig, för att ej gå miste om allt. Håll annars ögonen öppna, ty vanlig är sannerligen icke denne furste. Han synes mig kunna gå långt i ondt så väl som godt, allt efter omständigheterna. Jag tillstyrker, att icke släppa honom ur sigte. Det rinner mig lifligt i minnet, hvad du för ett par år sedan i Jönköping berättade mig om hans och modrens ränksmideri vid den ömkliga thronafsägelse, hvartill de öfvertalade Adolf Fredrik, from i åminnelse, och den förre nådige herrens förehafvanden vid 69 års riksdag; och sedan jag nu sjelf skådat honom på nära håll, ansigte mot ansigte, äro mina farhågor flerdubblade.»

– «Gif dig till freds! Det i Pechlinska hjertskölden upprätt stående lejonet är rörligare och mera vaket, än de tungfotade af bronz, som gapa vid ingången till hans borg ...... Men jag återkommer till min första fråga: på hvad fot står din egen angelägenhet?»

– «På densamma som de allmänna i detta ögonblick; det vill säga: den sväfvar i rymden. Smekningar, obestämda förespeglingar, bevågenhet, på tungan nemligen, ty hvad som dväljes i det kungliga hjertats djup, vet endast Gud. Korteligen: snömos och hofflärd, som en klok man låter gå in genom ena örat och ut genom det andra.»

– «Och hvilket parti ämnar du numera taga?»

– «Låta ödet och kung Gustaf i *det* afseendet styra bäst de gitta. Jag gör ej vidare ett steg i den saken. Sjelfkänslan säger mig, att jag redan gjort för många.»

– «Helt säkert ligger någon räf begrafven under kungens oförklarliga senfärdighet härutinnan. Lyckligtvis har riksrådet Beckfriis redan gått för långt, att för *sin egen* heders skull numera kunna släppa saken, innan han förmått sin nådige herre, att hålla sin framlidne faders beslut i helgd. Vore du ej så förbannadt granntyckt, jag säger dig det rent ut, och en smula mera smidig, så ginge saken både lättare och fortare.»

– «Må den då heldre alldeles icke gå ur fläcken! – Men nu till något annat. Jag hade ett sällsamt möte, må du tro, i konungens audienssal. Bland dem, som väntade på företräde, såg jag en viss Toll: först underofficer några år, så några år vice-häradshöfding och för närvarande öfverjägmästare, Gud vet huru länge. Han tycktes ej smickrad att sammanträffa med mig, och derpå undrar jag i sanning icke. Jag var på nära håll vittne till, då han förklarades ovärdig att vidare sköta juridiska värf. För dem duger han icke, det kan *jag* intyga. Känner *du* händelsevis, om han är skicklig till krigare?»

– «Ungefär lika, som till domsväsendet.»

– «Att han slog sig på jagt och djurfång var då en riktig lycka ....»

– «*För de stackars djuren*, ja! ty efter all sannolikhet hafva de af honom ingenting att befara.»

– «Förträffligt! Den der gynnaren försöker sig i allt och passar ej till något. Det är ej osannolikt, att han ännu en gång ömsar lefnadsyrke, och jag undrar, hvilka nya funderingar, som bringat honom att nu uppvakta konungen.»

– «Jag undrar det äfven, och icke utan sina randiga skäl, ty jag irrar mig mycket, om ej den der unge mannen duger till helt andra saker än dem, med hvilka han hittills befattat sig. Bure han ej ett ärftligt hat till Riksens Ständer, så hade jag nog kunnat fånga honom åt oss, innan kungen gått mig i förväg, fastän Toll ej är svensk adelsman.»

– «Hvad kan vara anledningen till det ärftliga hat, hvarom du talar?»

– «Hans köttslige morbror, baron Johan Gyllenstierna, som var Sekreta-Utskottets sekreterare vid 41 års riksdag, lät bruka sig till kunskapare åt ryske ambassadören, men bar sig dumt åt, kan jag tänka, efter han blef ertappad samt miste äran, adelskapet, tjensten och hvad han eljest ägde. Jag såg med egna ögon honom stå på schavotten, barhufvad och i halsjern. Sedermera rymde han till Ryssland, der han dog för några år sedan.»

– «Med sådana föregåenden inom slägten är det lätt begripligt, att Toll måste vara mera konungskt sinnad, än folkets vän.»

En betjent anmälte, att måltiden var färdig, och de begge vännerna förfogade sig till friherrinnan Pechlins sida af våningen.

Följande morgon aflemnade en hofbetjent till generalens kammartjenare en tryckt underrättelse, att konungen samma afton gåfve cour i stora galleriet för riksdagsmän. Ehuru Gustaf och Pechlin voro ingenting mindre än vänner, ville ingendera brista i yttre uppmärksamhet mot hvarandra, äfvensom begge begärligt iakttogo hvarje tillfälle, att söka genomtränga hvarandras tänkesätt, afsigter och planer. Generalen uteblef således icke från couren.

Han sammanträffade der med både vänner och fiender: sina egna anhängare, Hattar, Mössor och hofvets svans. Konungen gjorde allt sitt till, för att blända och tjusa, och de begge arfprinsarne, hans bröder, sparade hvarken handtryckningar, småleenden eller fagra ord, för att verka i Gustafs anda och för hans ändamål. En oöfvad åskådare, som dömt af det yttre skenet, skulle trott Hattarna och hofpartiet nära att falla i onåd, ty dessa blefvo minst både bemärkte och fjäsade af monarken och hertigarne, under det de med den utsöktaste artighet bemötte Rudbeck, Frietzcky, Pechlin, Gyllensvan, m. fl.

Samtalen hvälfde sig naturligtvis kring riksdagen. De vanliga, hycklade uppmaningarna till enighet utdelades landsfaderligen i rågadt mått. Konungen låtsade mycket bekymmer öfver riksdagsärendernas lama gång och en del riksdagsmäns föga fosterländska förfarande. Pechlin sökte utreda förhållanderna och urskulda riksdagsmännen. Öfverläggningen fördes med mycken hofsamhet å ömse sidor mellan Gustaf och Pechlin. Men händelsevis stod hertigen af Södermanland bredvid och hörde hvad som sades. Om hans blod också ej var hetare än äldre broderns, så var hans lynne åtminstone hetsigare, och han saknade mycket af Gustafs förmåga att stäfja det och beherrska sig när så behöfdes. Carl glömde också nu både konungens närvaro och afsigt att smeka alla partier samt belefvenhetens fordringar, och blandade sig oåtspord i talet, med det obetänksamma utropet:

– «Ja, men man må anföra hvilka ursäkter och bevekelsegrunder som helst till sakernas tröga, ojemna och bakvända gång, så måste likväl generalen medgifva, att det är bra förnedrande med alla de utländska bestickningsmedlen, som öppet användas vid våra riksdagar.»

Konungen blef illa till mods öfver detta otidiga utbrott, och innan han ännu hunnit gifva samtalet den nya riktning, som han ansåg nödig, för att vända uppmärksamheten från broderns förhastande, upptog general Pechlin den kastade handsken och, vändande sig till hertigen, yttrade med sin vanliga köld och bestämdhet: «Min nådige herre! när man skall «tala om de sakerna, bör det ske med förstånd. «Hvad är detta annat, än bestickningsmedel?» Pechlin fattade härvid i ett af prinsens ordenstecken, som han bar på bröstet, och ryckte deri sakta flera gånger.

Carl skiftade färg, blef flat och teg. Gustaf, ehuru brydd, låtsade om ingenting, utan återknöt snart samtalet, der det afbrutits medelst hertigens förflugna inblandning, och efter en stund aflägsnade konungen sig från Pechlin, med en nådig hälsning till hans friherrinna. Då hertigen var i begrepp att göra konungen sällskap, hejdade denne honom, yttrande helt högt med ett förbindligt småleende: «Du, «min bror, torde ännu hafva några upplysningar att «utbyta med generalen; och om mina lifliga önsk«ningar att stifta en allmän försoning skulle bedröf«ligtvis stranda, hoppas jag åtminstone, att det goda «förståndet aldrig må upphöra mellan mitt hus och «våra utmärktare landsmän.»

Uttrycket i konungens anlete var vida vältaligare, än hans ord. Man skulle ha sett och hört Gustaf III, för att riktigt fatta hänförelsen af hans personlighet, när han *ville* hänföra. Att beskrifva den, är öfver *vår* höfva; men fråga Sergel och Ehrensvärd, Desprèz och Edelcrantz, Bellman och Lidner, Kellgren och Leopold, Creutz och Gyllenborg, Oxenstierna och Adlerbeth, Schröderheim och Nils von Rosenstein, Lehnberg, Lindblom och Zibet, Karsten och Stenborg, Widerberg och De Broen, Schylander och Hjortsberg: vi vädja till *deras* svar och läsarens egen inbillningskraft.

Den iskalle, djupt beräknande statsmannen Pechlin var af det folket, som *ej kan* hänföras. Ju mera inställsam konungen visade sig, desto mera blef Pechlin på sin vakt, desto högre stegrades hans misstroende. Som det är en känd sak, – tänkte han – att mina åsigter, mina fördelar och min offentliga verksamhets vanor äro på det närmaste förknippade med en inskränkt konungamakt, men Gustaf, både af fåfänga och egennytta, drifves att eftersträfva dess utvidgning; och som han äfven vet, både att jag äger inflytande och att jag använder det att motarbeta hans planer: så *måste* han hafva ett horn i sidan till mig, och hans förbindlighet är endast förställning. Han fruktar mig således: det är bra! men han vill insöfva mig: få se hvilkendera af oss begge kan hålla ögonen längst öppna. Hemkommen från couren, yttrade han till sin vän: «Du har rätt, bror Curt! nå«gonting eftertänkligt hvälfver sig inom konungens «sneda panna. Han smeker och stryker sig på en, «som katten, men jag märker nog, att klorna äro «färdiga att spännas. Prins Carl, med sin oskicklig«het, skämmer dessutom bort hans spel. Öronsnib«ben skjuter ett godt stycke fram under *den* nådige «herrens larf, och deraf tar man lätt reda på begge.»

Medan aftonens företeelser på hofvet berättades, skärskådades och bedömdes under samtalet mellan generalen och hans vän, hade konungen, efter slutad cour, kallat sina bröder in i sitt kabinett, der han gaf hertigen af Södermanland en skarp sparrlakanslexa för hans öfverilade utfall mot en så slipad partigängare, som Pechlin. «Du röjer i otid mina hem«liga tankar och öfverändakastar derigenom mina «slugt anlagda förslager – yttrade Gustaf. – «Hvad «skall det heta, min herr bror? Är det ett sådant bi«träde, jag har att påräkna? För att blanda bort «saken, sedan man nu kanske redan är oss på spå«ren, måste en alldeles ny, i ögonen springande vänd«ning uppenbara sig i vårt sätt att synas. Men inga «vidare obetänksamheter, det förbehåller jag mig. «De tillgängliga bevisen på din ifver, min kära Carl, «att främja den goda saken, som likväl icke så anses «och benämnes af de uppstudsiga partierna, gör en »försoning mellan dig och dem omöjlig. *Din* fram«gång beror således helt och hållet af *min*, och ditt «uppförande skall bestämma arten af

min erkänsla.»

Den unge hertigen sväljde sin förtret och lofvade bot och bättring. Det beramades, att hofvet skulle oförtöfvadt flyttas till lustslotten, der konungen och hans bröder skulle öfverlemna sig endast åt nöjen och muntra upptåg, låtsande hvarken taga någon del i, eller egna någon uppmärksamhet åt statsangelägenheterna. Konungen försummade till och med rådplägningarna i senaten, och skref obesedt och utan anmärkning under allt hvad som beslöts af Rådets flesta röster. På detta sätt hoppades Gustaf insöfva samhällsförfattningens väktare i säkerhet, samt kunna obemärkt och obehindradt förbereda en annan sakernas ordning.

Planen sattes genast i verkställighet, utfördes rastlöst och följdriktigt. Den påräknade och efterlängtade frukten uteblef också icke.

Äfven drottningen, fastän oinvigd i den stora hemligheten, hade sin roll i det förvillande skådespelet. Hon gaf courer och kräsliga måltider på Stockholms slott, hvilka hennes gemål och svågrar någon gång bevistade, medan de i öfrigt flackade omkring från det ena lustslottet till det andra, och genljudet af deras löjen och bullrande tidsfördrif återskallade ända till riksståndens klubbar. De högre kretsarnes glädjelystna ungdom svärmade, betagen och yr, i konungahusets sällskap och salar; och om det egentligen var den förnämare adelsklassen, hvilken

«et par droit de conquête, et par droit de

naissance»

(enligt Voltaires uttryck i Henriaden) bildade konungahusets dagliga umgängeskrets; om flärd, glitter, ståt, joller, lustbarheter, till och med utsväfningar utgjorde de *vanliga* sysselsättningarna och samtalsämnena, började Gustaf likväl, liksom förut hans mor, trifvas bäst bland sitt lands snillen, endast med den skillnad, att kring henne flockade sig allt hvad vetenskaperna erbödo grundligast, och kring honom det mest lysande i vitterheten, det mest intagande af de sköna konsterna. Gustaf III stod i detta afseende högre, än någon annan svensk regent, och njöt också i rågadt mått den från ett sådant uppförande oskiljaktiga belöningen, att, under sin lifstid så väl som efter sin död, förevigas i sång, i skrift, i marmorn, i bronzen och på duken. Det är möjligt, att Gustaf kunnat af egen drift och fallenhet blifva nordens och adertonde seklets Augustus; men det är säkert, att Riksens Ständer tidigt gåfvo hans anlag denna riktning, då de hos honom anställde Tessin och Scheffer såsom guvernörer, samt Creutz och Gyllenborg såsom kavaljerer, den sednare hos Gustaf sjelf, den förre hos hans yngste broder, prins Fredrik. Dessa begge snillen – kärnan till den frodiga plantskola, som flätade sin friska skaldelager kring juvelerna i Gustaf III:s krona – förflyttades till thronens grannskap samma år och af samma ständer, som läto lagens svärd falla öfver högförrädarne Brahe, Horn och deras medbrottslingar. Ett steg längre i undersökningen visar, att Creutz och Gyllenborg, äfvensom sedermera Kellgren, Adlerbeth, Edelcrantz med flere bland Gustaf III:s tidehvarfs största utmärktheter, tillhört det bekanta vitterhetsförbundet *Utile Dulci*, och detta förbund var ej något annat, än en fortsatt och utvidgad cirkel, hvartill den mindre krets bildat sig, som uppstått kring «den sörjande turturdufvan», Sveriges Sapho, skaldinnan Nordenflycht. Gustaf III var således, med sträng oväld bedömdt, icke stiftare af utan arfvinge till frihetstidens andliga skattkammare, hvars vittra plantsar han utmyntade, försåg med sin egen prägel och satte i omlopp. Tre fruntimmer framställa själsodlingens hela historia under adertonde århundradet i Sverige: Sophia Elisabeth Brenner (född Weber) utsådde frön, hvilka grodde men framsköto blott en klen planta: under Hedvig Charlotta Nordenflycht (gift Fabricius) växte stängeln i höjden och spår skönjdes till knopp: med Anna Maria Lenngren (född Malmstedt) öppnade den fagraste ros sin doftande kalk, och den rena smakens vällukter spriddes, uppfriskande och hänryckande, i stället för qvalmet från det platta, det krystade, det jemmerligt jemrande, det förkonstlade och det svulstiga.

Imedlertid inträffade hvad konungen beräknat och åsyftat: de maktägande ständerna insöfdes i säkerhet. Mössorna, stränge och sparsamme, bespottade hans begifvenhet på flärd och njutningar. De praktälskande, förfinade Hattarna sågo med välbehag att till hans tidsfördrif äfven hörde snillelekar, som måste lända till hyfsningens fromma och lyfta de ädlare själsegenskaperna till den höga ståndpunkt i samhället, som naturen dem ämnat. Endast Pechlin skakade hufvudet betänkligt.

– «Hvad tycker du om kung Gustafs sätt att sköta regeringsärenderna?» frågade Curt.

– «Om han är den han synes vara, så blir han en stackare; är han det åter icke, så har den listige hycklaren något ondt i sinnet, och det är just det, vi måste utforska,» svarade generalen.

————

TRETTIONDE KAPITLET.

Den lysande tillställning, hvarmed Gustaf III den 3 Juli 1772 på Drottningholm firade sin gemåls födelsedag, var på en gång hoffest och folkfest. Nu *behöfde* han folkgunst mera än någonsin, och ingen svensk furste har förstått att vinna den så, som han. Den vackraste väderlek främjade vid detta tillfälle och ökade nöjet. Hundratals båtar krusade Mälarens spegel. Lätta flägtar – för knappa, för hastigt öfvergående att kallas vindar – skalkades med seglens hvita barm, behagsjukt blottad från hundratals grannt smyckade slupar, hvilkas brokiga vimplar utbredde sina fladdrande hår, för att ännu mer locka den flygtiga vestans begär. Solens gyllene bild, infattad i den täcka Drottningholmsfjerdens safir och mellan smaragderna af trädgårdens höga alleer, gaf sin majestätiska stämpel åt taflans prakt; och ju mera himlens drott sänkte sig mot jorden, liksom för att hälsa den monark, som der spridde glans och fröjd bland glädjedruckna skaror, desto flera färgskiftningar utbredde öfver landskapet omvexlingens tjusning.

Festen började med fältmusik i det gröna, på flera ställen och olika afstånd, under det konungen, med sin gemål under armen, samt efter dem de begge arffurstarne, och slutligen hofvet i lysande drägter, gjorde en rund först kring kajen och sedermera i trädgården. De kungliga makarna och prinsarne deras bröder nickade vänligt, smålogo mildt och yttrade i förbigående några förbindliga obetydligheter till en och annan person, som de igenkände bland den hvimlande folkhopen, hvars stormande hurrarop, som aldrig tröttnade, aldrig tystnade, aldrig tynade, – emedan strupen *nu* endast var hjertats organ – besvarades af Gustaf och hertigarne med aflyftade hattar, och ett med hans klingande metallstämma, beledsagad af lifliga, uttrycksfulla åtbörder och synbar – om också blott låtsad – rörelse, högt uttaladt och af alla hördt: «tack, tusen tack, mina äl«skade vänner! Lefve svenska äran, friheten och gläd«jen!»

Och jublet tusendubblades, och Gustaf fortsatte sitt här af blod obefläckade triumftåg.

Hvad! – höra vi läsaren misstroget fråga – Gustaf uppstämmer ett «lefve» för «*friheten*», och det var henne, han just nu stod i begrepp att störta?

Också var det, för att så mycket säkrare gå i land med denna afsigt, som han hycklade den varmaste tillgifvenhet för friheten. Om han gifvit sig tillkänna såsom hennes fiende, så hade hon varit på sin vakt. Dessutom bör man erinra sig, att sjelfva *ordet* «frihet» har en helt olika betydelse i furstens begrepp och i folkets. En konung, som väljer andra sköldhållare åt sitt majestät, än häkten och schavotter, är redan ett slags frihetsvän. Folken åter sträcka sina anspråk längre, än att få behålla sina hufvuden samt att undgå hudflängningar och inspärranden.

Efter slutad rund bland de af egen drift talrikt tillströmmade åskådarne, begåfvo sig kungliga huset, hofvet och de befallde gästerna upp på slottet, för att taga thé och andra förfriskningar. På sådana led ej heller

allmänheten brist. På fältet bakom trädgården voro uppslagna tält, hvilkas myckenhet gaf dem utseende af ett läger. Der utdelades gratis mat i en del, dryckesvaror i andra, hvartill allt polletter, att förekomma oordningar, på ett annat håll höllos folket tillhanda.

Senare på qvällen sammanträffade ånyo de kungliga personerna med allmänheten, då de från slottet gingo till den af konsten bildade, i trädgården växande teatern med sina gröna, lefvande mellanväggar, under den fria himlens omätliga azurhvalf. Medan hofkretsen gaf ett litet tillfällighetsstycke på denna naturens skådeplats, hade man, för att minska trängseln vid denna hufvudpunkt, besörjt en myckenhet förevisningar af olika slag på flera ställen. På ett håll jublade skaror af folk kring en smidig arlequin, en klumpig pollichinelle, en befängd palliasso, hvilkas omvexlande upptåg lockade stora hopar långt från teatern. På ett annat stod en mängd, med stirrande ögon och halföppen mun, gapande på taskspelares och andra gyckelmakares hundratals konster. På ett tredje svängde sig ungdomen i lätta flockar på öppna fältet i valsar och polskor, som speltes af konungens musikanter. På ett fjerde fängsladesnyfikenhetenafenmarktschrejaremedsincamera optica, o. s. v.

När skådespelet var slut, återvände de kunglige med sitt följe till slottet, beledsagade – om någonsin detta i vanrykte råkade officiella uttryck inneburit en sanning – af den talrika allmänhetens lifliga glädjerop och välönskningar.

Nu vidtogo nya scener af festen. På slottet gafs en bal, som öppnades af konungaparet, under det, till allmänhetens förlustelse, den lätta och korta skymning, som i början af Juli snarare sammansmälter än afskiljer nordens dag och natt, begagnades för en illumination med färgade lampor i Drottningholms trädgård, der längst i bakgrunden Sophia Magdalenas namnchiffer med kongl. krona strålade i transparent. Brinnande tjärtunnor och stockeldar på Mälarns skogbevuxna holmar kastade ett flammande sken mot höjden, hvilket återspeglade sig i djupet, medan den i hvirflar uppstigande rökenförsåg taflan med en angenäm beskuggning och likt ett flor, svajande för vinden, ömsom höljde och aftäckte de kringstående träden. Både i slottsträdgården och på holmarna uppfördes nu också fältmusik, hvilken, då den bland annat spelade: «Gustafs skål,

Den bäste kung, som verlden äger», etc. öfverröstades af tusentals stämmor från det hänryckta folket, som med *en* mun och *en* känsla af glädje och kärlek sjöng sin afgudade konungs lof.

Knappt hade denne slutat sin menuett med drottningen, hvilket inträffade just då «Gustafs skål» uppstämdes, än han, alldeles ensam, begaf sig ned bland folkhoparna, hvilkas förtjusning derigenom naturligtvis ännu mer stegrades. Han vandrade fram och åter i alleerna, talande till höger och venster med dem, som voro honom närmast, och när han slutligen från slottsterassen böd allmänheten «god natt», blef utbrottet af hurrarop så våldsamt, att Jerichos murar, efter all sannolikhet, störtat vid mindre skrän.

Den synliga yttre sidan af festen var sålunda tilländabragt; men den hade äfven sin *inre* och hemliga, till hvilken vi nu skole vända läsarens uppmärksamhet, medan hofcirkeln fortsätter dansen och slutligen förtär en läcker anrättning vid de under kräsligheter af alla slag dignande borden.

Konungen lemnade intet enda ögonblick hela dagen sin roll ur sigte. Icke ett ord, icke en åtbörd, som ej voro beräknade. Sålunda samtalade han lika länge och lika artigt med de utrikes sändebuden särskilt; men det var blott med Frankrikes ambassadör, grefve de Vergennes, han inlät sig angående den tilltänkta statshvälfningen. De blefvo ense i allt, utom hvad penningar angick, dem konungen äskade bekomma skyndsammare och till högre belopp, än Vergennes förmälte sig vara i stånd att anskaffa. Med general Fredrik Horn och öfverste baron Sprengtporten stämde konungen, under till utseendet likgiltiga samtal, möte i sitt kabinett efter festens slut.

När detta inträffat och konungen gått in i sina rum, inställde sig der de begge hertigarne, hans bröder, samt Horn och Sprengtporten. Prinsarne insläpptes genast och på en gång i kabinettet. Gustaf mottog dem med uttryck af den innerligaste ömhet. «Nu, mina älskade bröder, är päronet moget» – sade han – «J hafven sjelfve varit vittnen till folkets sin«nesstämning i afseende på min person. Man måste «smida medan jernet är varmt och sätta yxan till ro«ten. Du, Carl, har en giltig förevändning att resa «till Skåne, för att der emottaga och ledsaga till huf«vudstaden vår mor och syster vid deras nu förvän«tade återkomst från Berlin. Lef imedlertid som «kamrat med militärbefälet i Skåne och ställ dig in «hos trupperna. Tag Christianstad till utgångspunkt «för dina förehafvanden. Jag skall skaffa dig säkra «kanaler inom fästningen. Kommendanten der heter «Hellichius. På hans beredvillighet kunna vi lita, äf«vensom på hans behjertenhet; men karlen saknar «hufvud och duger platt intet utan ledning. Derföre «har jag åt honom en ledare i beredskap, som är »både slug och kall, försigtig och tilltagsen, fintlig «och planrik, sluten i botten och öppenhjertig på «ytan. Han heter Toll och är ännu bara öfverjäg«mästare och icke ens svensk adelsman. Jag har så«ledes ej kunnat låta befalla honom på festen i afton, «fastän han för närvarande finnes på stället. Om allt «går väl, skall väl det der bli hjelpt framdeles. Åt «honom kan du med det fullkomligaste förtroende «meddela dig i allt, och när minan är antänd, väntar «jag att med ilbud erhålla den efterlängtade under«rättelsen.»

«Du, Fredrik, föreger, att du vill nyttja Medevis «helsovatten, och förfogar dig dit. Du samlar omkring «dig allt hvad som i Östergöthland äger något infly«tande. Du intar dem till vår fördel, genom hela den «älskvärdhet, som du har i din makt. Ju flera eröf«ringar du gör bland det täcka könet, desto bättre. «Man vinner dymedelst på sin sida icke blott de sköna «sjelfva, (och du vet, att jag är en huld broder, som al«drig afundas er, mina älskade, någon framgång) utan «hela deras tillbehör af fäder och mödrar i rätt upp«stigande led, samt farbröder och fastrar, morbröder «och mostrar, tillika med deras afföda i alla möjliga «utgreningar.»

«Jag skall förse er begge med mina skriftliga «uppdrag att efter omständigheterna begagna, som be«rättiga er, att taga generalbefälet i Skåne och Öster«göthland. Dessa uppdrag äro af *mig*, Gustaf med «Guds nåde, förstån J, och icke af den stackars ko«nungen med Råds råde. Ty för senaten blifva edra «beskickningar en hemlighet.»

»Och nu: lycka till och lefven väl, mina älskade «bröder!»

Konungen omfamnade och kysste hertigarne, hvilka aflägsnade sig, för att gå till sängs. Monarken lät förekalla generalen baron Horn.

Denne häftige, ombytlige, driftige och om sin egen oumbärlighet öfvertygade herre hade Gustaf, medelst sitt intagande sätt att vara, alldeles förtrollat. Horn – för närvarande Östgötha kavalleris chef – var hans anhängare ända till fanatism, och Gustaf förstod både vidmakthålla och uppdrifva denna genom ytterligare smekningar, förespeglingar och mycken uppmärksamhet lemnad åt Horns råd. De voro visserligen icke utan vigt, och generalens raska verksamhet saknade ej inflytande på företagets framgång. Då konungen låtsade kasta sig helt och hållet i Horns armar och förklarade honom för statshvälfningens hufvudman och pelare, kände general Horn inga gränsor för sitt nit samt äfventyrade utan tvekan välfärd och lif, för att främja Gustafs politiska planer. Fastän generalen leddes mera af hänförelse, än egennytta, minskade det naturligtvis icke hans tillgifvenhet för hvarken Gustafs person eller regementsförändringen, att konungen lät förstå, det första användandet af hans vidgade makt skulle lända Horns och hans hustrus (född Plomenfelt) slägter till fromma. Dessutom fanns *en* ursäkt för flere af dem, som dels lånade sitt biträde åt statshvälfningen, dels beskyddade hennes framgång genom sin med konungen aftalade overksamhet: öfverenskommelsen lydde på undanrödjande af missbruk, på återställande af ordning, på ett i myndighetstillstånd försatt, icke på ett till förmyndare öfver den andra statsmakten och folket upphöjdt konungadöme; ja, Gustaf hade utfäst sig, att endast på några år göra försök med sin nya statsform, hvarefter ständerna skulle äga, att i den införa de förändringar och förbättringar, som de ansågo vara af nöden. Horn, Sprengtporten, Fersen, med flere,

fastnade på denna krok, hvilken förlamade sjelfva Frietzckys motståndsifver – tills Gustaf kastat bort larfven.

Egentliga öfverläggningsämnet vid Horns företräde nu var de mått och steg, som skulle tagas i hufvudstaden, hvars befolknings konungska sinnesstämning gifvit sig så omisskänneligt luft under den nyss slutade festen. Det beramades, att Horn skulle i det afgörande ögonblicket vara vid konungens sida och till hands, att, om det gällde, taga befälet öfver de i Stockholm förlagda trupper.

Efter Horn insläpptes Sprengtporten i Gustafs kabinett. Mindre hänförd, än Horn, och följaktligen mera vaksam, var det just Sprengtporten, som aftvingade Gustaf löftet, att icke sträfva till det afskyvärda envåldet, och att efter sex års förlopp sammankalla Riksens Ständer, för att bibehålla eller utgallra hvad erfarenheten då visat vara godt eller förkastligt af de grundlagar, som skulle stadfästa statshvälfningen. Till dennas genomförande hade Sprengtporten uppgjort en fullständig plan, hvilken konungen ej endast antog, utan äfven lofordade på det mest smickrande sätt för upphofsmannen. Denne hade åtagit sig en hufvudroll, och hvarken den lättaste, eller minst vigtiga: den, att bringa Finland till resning mot ständernas välde, och att i spetsen för en del af finska krigshären tåga mot Stockholm och gifva signalen till ett förändradt regeringssätt.

– «En sak, eller rättare en person fruktar jag likväl ni har glömt, baron Sprengtporten, – sade Gustaf – i ert förträffliga utkast till våra stora förehafvanden. Riksrådet Reuterholm, sträf och inbilsk och fanatiskt betagen i närvarande odrägliga mångvälde, har just nu några veckors tjenstledighet, dem han tillbringar i Finland, der han har både egendom och anhängare. Han använder säkert sitt inflytande att motarbeta oss.»

– «Derom är jag förvissad, och derpå är jag beredd, – svarade Sprengtporten lugnt och bestämdt.

– «Och huru ämnar ni möta den storm, han kommer att uppröra?»

– «Derigenom, Ers Maj:t, att jag betager honom tillfälle att uppröra någon storm.»

Konungen skiftar färg. Hans blick, orolig och frågande, träffar Sprengtportens, hvars hållning icke förändras, hvaremot Gustaf slår ned ögonen, och hans röst sväfvar.

– «Måste han således nödvändigt röjas ur vägen?....»

– «Ja, Ers Maj:t; göras oskadlig, arresteras.»

Konungens ansigte klarnar, hans stämma återfår sin vanliga klang, och han faller lifligt i talet:

– «Det var just det jag tänkte; något annat kunde ej komma i fråga ...... Men den der saken måste i alla fall bedrifvas försigtigt, ty Reuterholm har stort anhang och anseende i sin hemort och är orädd och halsstarrig.»

– «Mycket sannt, Ers Maj:t; också har jag en person i sigte, som synes vara klippt och skuren till ett sådant värf.»

– «Nå, hvem kan det vara?»

– «En *hittills* ganska obetydlig person, med särdeles trög lycka, *fändrik* Cosswa, redan trettio år gammal, men som äger kunskaper, har gjort utrikes resor till sjös och bevistat flera fälttåg. Han är påpasslig, nitisk, färdig till hvad som helst, och begär ej bättre, än att blifva bemärkt och använd samt komma i tillfälle att vinna af sin konungs nåd hvad han förgäfves väntat af Rådets och ständernas rättvisa.»

– «Derom skall jag draga försorg, så vida han bara gör besked för sig. *Tretti* år och *fändrik!* Jag undrar ej på, att han fått afsmak för mångväldets vedervärdiga frukter.»

Bordstudsaren, en sfinx af förgyld bronz, slog half fem då baron Sprengtporten afträdde.

Konungen såg på klockan, tog en kristallflaska, hällde *eau de Lavande* på sin hvita näsduk, luktade först på den och gned sig derefter i pannan med näsduken. Straxt derpå ringde han. I ögonblicket stod en kammarherre, glåmig och skinande i ansigtet af nattvaket, djupt bungade midt framför monarken.

– «Seltzervatten och champagne!» ropade denne.

Sedan han, nästan utan uppehåll, tömt tvänne stora dricksglas i rad af sin älsklingsdryck, frågade han kammarherren, om man ännu gått till hvila i slottet.

– «För flera timmar sedan, Eders Maj:t! Solen står redan högt på himmelen och betjeningen är *å nyo* uppe och i rörelse.»

Konungen gick till fönstret och sköt undan luckan, hvarvid det inströmmande dagsljuset helt och hållet förtog skenet från de många vaxljusen, som brunno i kronan och på borden. Konungen befallte, att de skulle släckas och att äfven den andra fönsterluckan skulle öppnas.

– «Ers Maj:t befaller förmodligen sina nattsaker?»

– «Rättnu. Jag har dessförinnan några ord att säga en person, som väntar på företräde. Låt honom komma in.»

– «Ers Maj:ts dyrbara helsa behöfver hvila. Jag dristar underdånigst hemställa, om ej honom kunde allernådigst tillåtas återkomma några timmar härefter, närmare middagen?»

– «Hvad skall det heta, min herre! Inga råd, inga invändningar, intet annat än lydnad, en gång för alla, det förbehåller jag mig, hör ni. Låt honom i ögonblicket veta, att jag *just nu* beviljar audiens.»

Kammarherren, nedstämd och fruktande en onåd i farvattnet, fullgjorde genast befallningen.

Klockan slog fem, half sex, sex – och audiensen fortfor.

– «Hvem är den der långa, skrankliga karlen med ljusa håret, kroknäsan, den breda pannan och de stora, blå falkögonen, som uppehåller konungen så länge med sitt satans prat, derest icke Hans Maj:t redan insomnat vid dess afhörande?» – frågade korporalen af drabanterne vakthafvande kammarherren.

– «Det är en fattig öfverjägmästare, som heter Toll. Morbrodern, säga de, har schavotterat på 40- talet för något kunskaperi åt Ryssarne.»

– «Just snygga anor!.... Nå, men Tollen söker väl något bättre brödstycke nu, än den magra jagten?»

– «Utan tvifvel. Och oäfven lär karlen icke vara, efter kungen ger sig så god tid att afhöra honom. Jag blef artigt snäst, må du tro, för det jag understod mig hemställa, om ej Hans Maj:t ville sofva först några timmar och låta herr öfverjägmästaren vänta och komma tillbaka.

– «Hittills ha vi fått vaka och gäspa, för att afbida slutet på de förnämes audienser. Skola vi hädanefter gå miste om vår nattro för sådant småfolk, som herr Toll, så tillstår jag, att vår tjenstgöring blir med hvarje dag mera tung.»

Just då klockan slog half sju ringde det i kabinettet. Kammarherren skyndade dit in. Konungen, sittande vid skrifbordet, räckte ett papper åt Toll, och, vändande sig till kammarherren, yttrade:

«Ni tillsäger kammarpagen, att följa denne herre «till Zibet, min handsekreterare, och att gifva honom

«tillkänna min vilja, det han *genast* utbetalar de två «hundra dukater, på hvilka jag nu lemnat anvisning.»

Kammarherren svarade med en djup bugning.

«Ni afsänder ett ilbud till Stockholm, med be«fallning till öfverintendenten baron Adelcrantz, att «inställa sig hos mig på Gripsholm i morgon bittida «klockan sex, och att medföra den ritning på hof«teater der, hvarom han känner min vilja.»

En förnyad bugning af kammarherren.

«Ni låter öfverhofmästarinnan anmäla hos drott«ningen, när hon vaknar, att brådskyndande angelä«genheter fordrat min närvaro på annat håll; att jag «rest utan att taga afsked, för att icke störa Hen«nes Maj:ts hvila efter gårdagens bråk; och att jag «önskar, det drottningen med sitt hof må vara mig «till mötes på Ekolsund i slutet af veckan.»

Kammarherrens vanliga bugning.

«Ni drar försorg, att min resvagn, den, i hvilken «jag kan sofva, står förspänd vid trappan två timmar «härefter, och att min *lilla* uppvaktning då är i ord«ning att följa mig. – Ni har hört.»

– «Ja, Ers Maj:t.»

Konungen steg upp, räckte handen att kyssa åt Toll, tilläggande med allvar och tonvigt:

«Jag hoppas vi återse hvarandra, öfverjägmästare «Toll: farväl till dess och *lycksam* resa!»

Några timmar senare på dagen slumrade Gustaf III i sin resvagn, som rullade af till Gripsholm, under det Toll, försedd med ilbudspass och i bondvagn, sprängde af på vägen till Christianstad.

TRETTIONDEFÖRSTA KAPITLET.

Slutet af Juli och början af Augusti månader talades knappt om något annat i hufvudstaden, än de nöjen, som vankades i oafbrutet kretslopp på lustslotten, der konungaparet uppehöll sig korta tider på hvartdera; om festerna vid Medevi, gifna åt eller af prins Fredrik, samt om de mellan krigsbefälet i Skåne och prins Carl vexlade gästabud. Hattarna nästan rymde fältet och upphörde att ens försöka motstå sina fiender Mössorna, hvilka, i stället att derigenom bringas till en hofsamhet, som under sådana omständigheter varit både ädel, klok och gagnelig, rasade blindt fram och bragte allting på spetsen.

– «Det här går ju allt för bra! Hofvet frossar, förlustar sig och slösar, folket klappar händerna och hurrar, ständerna röra upp himmel och jord, göra sig hela verlden till ovänner och ställa ingenting till rätta igen,» – utbrast Curt med förtrytelse.

– «Någonting ligger under det här – svarade Pechlin. – «Min hustrus kammarjungfru måste locka ur herr Badin, hvilka som nu för tiden hafva vår allernådigstes öra. Skulle det verkligen vara endast pickelhäringar och goddagspiltar, på hvilka han kastar sig i armarna, så kan allting ännu hjelpas; men umgås han förstulet med stadgadt och slugt folk, så måste skyndsamt utomordentliga medel tillitas, för att hindra statsskeppet från att stöta på grund.»

Men denna gången fastnade Pechlin i sina egna garn. Slumpen betjenade Gustaf och han tog tillfället i akt med en berömvärd fintlighet. Vid ett utbrott af svartsjuka hade kammarfrun Olivia, bland annat sqvaller, hvarmed hon undfägnade drottningen under af- och påklädandet, berättat om Badins besök hos ett

fruntimmer i general Pechlins hus (att det var friherrinnans egen kammarjungfru visste ej Olivia). Drottningen skämtade i följande dagens aftoncirkel öfver sin kammarfrus kärleksqval. Konungen låtsade knappt höra hvad som sades, men lånade deråt hela sin uppmärksamhet. Han skickade sedermera efter Badin och tog honom i strängt förhör mellan fyra ögon. Gustaf gaf honom valet mellan nåd och lycka, eller oåterkallelig förvisning från hofvet och armod för lifstiden. Badin gjorde på samma gång sitt val och sin syndabekännelse om alla enskildheterna af sitt ifrågavarande kärleksäfventyr. Konungen kunde ej genomskåda, lika litet som Badin visste, huruvida kammarjungfrun varit ett kunskapsälskande verktyg i Pechlins hand. I hvilketdera fallet som helst beslöt Gustaf, att medelst morianen bibringa henne sådana missledande underrättelser om hofvets ställningar och förehafvanden, som skulle helt och hållet föra generalen bakom ljuset, derest kammarjungfrun gjorde sitt husbondefolk reda för morianens yttranden. Planen lyckades fullkomligt. Pechlin, oaktadt all sin slughet, blef lurad. Det enda, som icke ville synas honom rätt klart, var Curts sammanträffande med Toll i konungens audienssal. Generalen visste genom underrättelser från rådkammaren och Sekreta Utskottet, att Toll ej hade någon ansökning hvarken hos regeringen eller ständerna. Hvad kunde han således hafva att föredraga hos konungen? Pechlin vände sig till den nyss blifne öfverståthållaren baron Rudbeck, för att få veta något angående Tolls vistelse i hufvudstaden; men då Rudbeck meddelade, att han vore afrest till sin hemort för flera veckor sedan, blef Pechlin lugn äfven i detta afseende.

– «Vår allernådigste må gerna galnas med flärd och glitter i sus och dus« – sade Pechlin –, «vi skole bjuda till att under tiden ställa sakerna i ordning.«

– «Det är så mycket angelägnare,« – svarade Curt – «som man sannerligen icke tager denne konung, der man släpper honom. Mina göromål och enskilta angelägenheter tvinga mig att resa hem nu på några veckor. Gifve Gud, att de allmänna angelägenheterna må stå på bättre och säkrare fot, när vi härnäst råkas!«

Vi hyse inga anspråk att vara 72 års statshvälfnings häfdatecknare. Vi hänvisa läsaren i det afseendet till den verkliga historien och dess allmänt kända tilldragelser. Vi göra således ett språng öfver alla mellanlänkar i händelsernas lopp och dröja först vid den tidpunkt, då underrättelsen ankom till Stockholm, att garnisonen i Christianstad, under ledning af kommendanten derstädes kapten Hellichius öppet förklarat sig emot dåvarande regeringssätt samt uppsagt Riksens Ständer all tro och lydnad. För att bereda hertig Carl en förevändning att sammandraga trupper *«till regeringssättets försvar«*, låtsade Hellichius frukta honom och tillslöt fästningsportarna i Christianstad.

Man föreställe sig de olika slags hjertklappning, denna tidning förorsakade på Stockholms slott och i riksståndens plena. Pechlin anade straxt, att hofvet hade sitt finger med i spelet, och ehuru förhållandet ej var helt mellan honom och de just då allsmäktige Mössorna, från hvilka hans eget parti utgjorde en utbrytning, närmade han sig dem nu, mera än tillförne, emedan han insåg, att en fortsatt splittring nödvändigt skulle medföra ett gemensamt fall. På Pechlins inrådan skulle en bland Mössornas hufvudmän, öfverståthållaren baron Rudbeck personligen utforska konungens tänkesätt. Men Gustaf hade sina anhängare och kunskapare öfverallt. Han blef i tid underrättad om Rudbecks uppdrag. Fruktande, att icke vara tillräckligt mästare öfver uttrycket i sina anletsdrag, kastade konungen på sig en puderrock och befallte kammartjenaren använda pudervippan med den fart, att äfven ansigtet blefve deraf öfverhöljdt, så att hvarken dess färg eller rörlighet kunde urskiljas. Under denna kammartjenarens förrättning, lemnade Gustaf företräde åt baron Rudbeck. När denne började tala om Skånska uppresningen, låtsade kungen den största okunnighet och öfverraskning, lät förtälja sig allt hvad ständerna derom fått veta, sprang upp, slog sig för pannan, slet sig i håret, omfamnade Rudbeck, hycklade den högsta förtviflan öfver de upproriskes förräderi och sin oinskränkta förtröstan till Riksens Ständers rådighet, kraftfullhet och fosterlandskänsla, samt besvor Rudbeck att uppmana sina vänner på riksdagen till de skyndsammaste mått och steg, för att dämpa det olycksaliga upproret. Gustaf, med ett ord, spelade sin roll så förträffligt, att baron Rudbeck blef helt och

hållet narrad, samt förde, i följd deraf, ständerna bakom ljuset, hvilka han försäkrade, att kungen vore lika oskyldig uti och hyste lika ovilja mot uppresningen, som de sjelfva. Endast Pechlin skakade hufvudet misstroget och fundersamt och tänkte vid sig sjelf: «om ändå *jag* åtagit mig den der bespejningen, i «stället för det godtrogna nötet Rudbeck, som ofel«bart låtit inpudra sig med Gustafs egen vippa! Med *«mig* skulle den gynnaren nödgats bekänna kort.«

Så mycket uträttade likväl Pechlins oförbländade vaksamhet, att ständerna begärde, det konungen skulle stadna qvar i hufvudstaden under dåvarande brydsamma omständigheter, och att han nödgades i Rådet utfärda dels en befallning till de begge hertigarne, att skyndsamt återvända till Stockholm (emedan ständerna ville hafva alla tre bröderne under sin särskilda uppsigt på nära håll), och dels ett offentligt bådskap till hela allmänheten, i anledning af de inträffade upproriska rörelserna.

Konungens belägenhet var både pinsam och äfventyrlig. Händelserna påskyndade det afgörande steget, innan ännu de öfverenskomna förberedelserna hunnit vidtagas. Sprengtporten med finska hären hördes ej af och Vergennes, i stället för det penningeunderstöd, som af honom begärdes, gaf det misströstande rådet att uppskjuta: ett råd, som *ej kunde* följas, emedan tärningen redan var kastad och valet numera endast fanns mellan konungadömets seger eller Holstein-Gottorpiska husets fall. Gustaf, misstänkt och bespejad af sina motståndare, behöfde öfverlägga med och lifva modet hos sina anhängare; var satt i nödvändighet att använda stora summor, och hade en redan nästan uttömd kassa och en, i följd af dåvarande omständigheters tvingande makt, vacklande kredit, hvars alltför vidsträckta och öppna tillitande dessutom kunde i otid röja och skämma bort alltsammans. I sanning, Gustaf III:s krona vägde i dessa ögonblick temligen litet och var ändå, för honom som bar henne, ganska tung. I afgörande och vådliga ögonblick öfvergaf honom likväl aldrig hans behjertenhet, aldrig hans förställningskonst, sällan hans snilles genomträngande blick och ännu mera sällan hans förmåga att ställa sig in hos de lägre folkklasserna. Allt detta oaktadt skulle sannolikt hela anläggningen misslyckats och bringat förderf öfver sina hufvudmän, derest icke Gustaf varit understödd af tvänne, läsaren redan kända personer af motsatta egenskaper, lynnen och verkningskretsar. Den ene skulle kunna kallas Augustihvälfningens arm, den andre dess hufvud. Den förre var general Fredrik Horn, tilltagsen, oförskräckt, påskyndande, underblåsande folkhoparnes och soldatens ifver och lidelser; den andre: riddaren Beylon, försigtig, beräknande, underhandlande med ministrar, partigängare och penningekarlar, i tysthet verksam och så obemärkt ledande konungens uppförande, att denne sjelf trodde sig följa blott sin egen ingifvelse, då han likväl helt och hållet fick sin riktning af föreläsaren. Genom Horns föranstaltande voro knutarna på gatuhörnen i Stockholm öfverhöljda af anonyma uppmaningar till folket, att skyndsamt väpna sig till konungens försvar, emedan hans lif vore hotadt af fala partigängare i utlänningens sold.

Underrättelsen om dessa uppmaningar verkade som en sprängd bomb på Sekreta Utskottet. Genast afsändes först general Rudbeck till södra orterna, för att underrätta sig om uppresningens verklighet i Christianstad, och sedan, efter det denna blifvit satt utom allt tvifvel, riksrådet Funch, för att taga öfverbefälet i Skåne, äfvensom det i hufvudstaden uppdrogs åt riksrådet Kalling, medan Pechlin, under Rudbecks förenämnda frånvaro, förvaltade öfverståthållare-sysslan. Begge förständigades att ej lyssna till hvarken befallningar, böner, hot, eller råd af konungen och prinsarne; ty nu anade det äfven de minst klarseende, att hofvet var den hemliga driffjedern till de upproriska rörelserna i landet. Dessa föreskrifter voro öfverflödiga i afseende på tvänne så ifrige frihetsvänner, som Funch och Kalling. Den sednares varma nit gick ända derhän, att han sprang omkring på gatorna med dragen värja och ropade: «Bröder! till vapen! till vapen! eljest är er frihet förlorad.« Men sinnesstämningen hos hopen, länge bearbetad i konungsk anda, hade nu svalnat för ständernas sak.

«De här åtgärderna af senaten och Sekreta Utskottet äro alltför bra – tänkte Pechlin vid sig sjelf, ty han tänkte ej längre *högt*, sedan Curt var bortrest –; men de äro icke tillräckliga, ej heller afse de

tillställningarnas drifhjul. Med penningar kan Gustaf i denna vefva uträtta allt; i brist af penningar kommer han ej ett tuppfjät fram, utan faller i stället just i den grop, han gräft åt oss andra. Att hindra honom från att få penningar, *deruti* ligger knuten, och derpå hafva herrarne i Rådet och Sekreta Utskottet ej tänkt. Från Ryssland får han ingenting så länge dess och mina såkallade vänner, Mössorna, hafva öfvertaget. Franske ambassadören Vergennes är försigtig och sparsam, det vet jag af säker hand. Af honom får kungen åtminstone icke så mycket han behöfver; och jag skall laga så, att han ej skall få fyllnaden från annat håll.«

Det var på den rike von Hessenstein, nyss blifven det heliga romerska rikets furste, som Pechlin tänkte.

Alltsedan enkedrottningens och prinsessans bortresa syntes denne greflige furste ej oftare vid hofvet, vare sig såsom uppvaktande eller befalld, än då hans frånvaro ej kunnat undgå att väcka uppseende. Detta var likväl tillräckligt för att, i förening med den konstlade tillgifvenhet, som han och konungen läto påskina emot hvarandra, hålla andra i okunnighet om rätta förhållandet. Om de lefnadsglade Hattarna nu varit maktägande bland ständerna, så skulle Hessenstein sannolikt med hänförelse kastat sig in på riksdagsbanan; men det stridde för mycket mot hans fallenheter, vanor och samhällsställning att på fullt allvar sluta sig till de stränge, sparsamme och något trumpne Mössorna. Han närmade sig derföre jemt så mycket till dem, som behöfdes för att hålla konungen varm, emedan han både var honom personligen obenägen, i anseende till hans gensträfvighet mot giftermålet med prinsessan, och föga böjd för ett regeringssätts undergång, under hvilket Hessenstein blifvit uppfostrad, helst konungadömets lyftning under Gustafs spira skulle föranleda en jemförelse med den ringare myndighet, konung Fredrik utöfvat, hvilket ännu mer skulle vidga svalget mellan dennes naturlige son och nuvarande innehafvaren af hans thron. Under andra omständigheter hade Hessensteins rikedomar gerna stått Gustaf till tjenst: det var just hvad Pechlin befarade; men nu hade den ene lika stor försyn att tillita dem, som den andre i alla fall skulle undvikit att villfara en sådan begäran: och detta var Pechlin okändt.

En dag, då Hessenstein satt vid ett fönster i sitt palats på Riddarholmen och, tankfull, betraktade konungagrafvarna gent öfver, der hans faders ben hvilade bland Sveriges öfrige monarkers, anmältes generalen baron Pechlin. Ett besök af honom både öfverraskade och smickrade fursten. Endast personer af inflytande och betydenhet blefvo uppsökta af den sluge partigängaren, och Hessenstein var i sina egna ögon en mera vigtig man, då han hörde, att Pechlin stod i hans förmak. Efter en mönstrande blick i sin spegel och en derefter lämpad min gick fursten några steg sitt främmande till mötes, emottog Pechlin med utsökt artighet och förde honom, med afsigt, till soffan i ett dyrbart möbleradt rum, med sidentapeter och förgyllningar, der ena väggen var upptagen med fyra afbildningar i kroppsstorlek af Fredrik I, med sina begge gemåler: Lovisa Dorothea Sophia af Brandenburg och Ulrika Eleonora af Sverige samt hans *erkända* älskarinna, riksgrefvinnan Hedvig Ulrika Taube. Fredrik var aftagen i kunglig skrud, med guldstickad purpurmantel kantad med hermeliner. På samma sätt drottningen. Begge dessa taflors ramar voro prydda med kungliga kronor. En kurfurstlig syntes öfver landtgrefvinnans afbildning, och hon bar en blå, hermelinsbebrämad mantel. Fröken Taube var – sällsamt nog – afmålad i en nunnas drägt; men taflans ram var sirad med riksgreflig krona. På en förgyld plåt under konungens bild fanns inskriften:

«Gifven af Fredrik I, Sveriges, Göthes och Wen«des konung, landtgrefve af Hessen, åt Fredrik Wil«helm von Hessenstein.«

På en präktig fotställning stod under dessa taflor en bröstbild i hvit carrarisk marmor af prinsessan Sophia Albertina.

– «Ert besök, min general, både hedrar och fägnar mig« – sade Hessenstein, i det han böd Pechlin plats i soffan –; «men er tid är så upptagen af statsvärf, att jag ej lär kunna tillskrifva endast er vänskap för mig det nöje, herr baron nu gör mig.«

– «I brydsamma tider, min furste, är det helt naturligt, att man närmar sig till dem, på hvilka det allmänna bygger sina förhoppningar« – svarade Pechlin.

– «Mitt inflytande är dock, som generalen rätt väl vet, för närvarande temligen begränsadt.«

– «*För närvarande*, ja!... men omständigheterna äro föränderliga, och det qvalm, som just nu förtynger vår politiska luftkrets, bebådar ofelbart någon snar och stor omhvälfning.«

– «Jag förstår ej hvart ert tal syftar; men också vet hela verlden, att baron Pechlin är outgrundlig.«

– «Hela verlden gör mig för stor ära eller för liten rättvisa med detta omdöme, min furste. Jag bjuder till att vara förbehållsam mot fiender; emot vänner och gynnare åter har jag kanske det felet att vara alltför öppenhjertig.«

– (Leende) «Jag hoppas generalen räknar mig bland sina vänners antal.«

– «Än mer: jag hoppas innan korrt få räkna Ers Durchlaucht bland mina och fäderneslandets beskyddare.«

– «Hvad menar ni med det?«

– «Se en smula kring sig, min furste. Tror Ers Durchlaucht att det nuvarande tillståndet kan fortfara? Uppror i Skåne; uppmaningar till uppror i Stockholm; misstroende till kungen och hans bröder af de högre klasserna; hofvets smekningar mot de lägre; korteligen: en strid på lif och död förestår, då, om friheten dukar under, vi återfå Carl XI:s envälde; om åter friheten segrar ....« (tystnar och fäster genomträngande blickar på Hessenstein).

– «Nå: *om* friheten segrar?.......«

– «Så störtar huset Holstein-Gottorp, som framkallat striden; det vill säga: på svärdssidan.« (Listigt och skarpt betraktande Hessenstein, under det Pechlin pekar på bröstbilden af marmor.) «*Hon* skulle kunna bli kärnan till en ny regentslägt, om eljest ordet «*ny*« är lämpligt (pekar på kung Fredriks afbildning), då svenska friheten redan öfver tretti år frodats under stamfaderns spira.«

– (Hessenstein, brydd, men smickrad, skiftar färg. Hans uttal är sväfvande.) «Ni bygger slott i luften, general Pechlin!.... Eller kanske afsigten endast är att fresta mig ...... Ni bör då veta, att min tillgifvenhet för och mina förbindelser till konungahuset ....«

– (Pechlin faller i talet:) «Till den qvinliga linien deraf, vill Ers Durchlaucht säga, och den får ingen orsak att beklaga sig, om *hennes* furstliga krona förvandlas i en kunglig.«

– (Hessenstein mönstrar sig med välbehag i den väggfasta spegeln midt emot soffan; antager en rakare ställning och en betydelsefull beskyddande min.) «Jag hoppas, min baron, att detta hugskott blott är ett infall af er sjelf, som kommer att stadna oss emellan. Att blottställa mig för faror, hvilka som helst, det har jag ingenting emot; men för åtlöje ....

– (Pechlin, afbrytande.) «Ers Durchlaucht tror då, att jag skulle åsyfta öfverhölja mig sjelf med åtlöje?«

– «Bevars, visst icke!... I alla fall anhåller jag af er, min general, som ett vänskapsprof, att detta vårt samtal må stadna oss emellan: än mer, jag utber mig derom ert löfte.«

– «Hjertans gerna. Och till bevis på min uppriktighet vill jag slutligen gifva er ett välment råd, min furste: lägg band på ert ädelmod, tag vara på edra rikedomar. Utan penningar är envåldets införande omöjligt. Lånar man ut dem till någon, som umgås med sådana planer, så får man bestämdt icke sin återbetalning, om

planen misslyckas, och fordringar hos en envåldsherre liqvideras gemenligen i annat mynt, än silfver och guld.«

– «Deruti har generalen fullkomligt rätt.«

Efter några vexlade obetydligheter, tog Pechlin afsked. Hessenstein följde honom till ett af de yttre rummen, hvarefter fursten, återkommen till det, der vi infört läsaren, stadnade midt för ena spegeln, ordnade sitt bröstkrås, försökte gifva sin blick ett vördnadsbjudande uttryck och jemförde sina anletsdrag med kung Fredriks på väggen hängande afbildning.

Pechlin smålog under det han gick utför trapporna i furstens palats, och tänkte vid sig sjelf: «Af «*honom* åtminstone får kungen inga penningar ...... «lika litet, som herr von Hessenstein får svenska «kronan!.......»

TRETTIONDEANDRA KAPITLET.

Medan Pechlin sålunda täppte en kanal för konungen, öppnade Beylon en annan. Försöket att erhålla erforderliga medel af franske ambassadören misslyckades. Dagarna innan statshvälfningens utbrott hölls en hemlig öfverläggning i Beylons rum och i hans närvaro mellan konungen och grefve Vergennes. De ännu maktägande ständernas misstroende till konungahuset och gensträfvighet mot ett förändradt sakernas skick hade då redan gifvit sig luft. Detta gaf Vergennes anledning, att fråga monarken, «om han väl besinnat följderna af sitt företag, och «om han insåge, att han ämnade spela om *allt* eller «*intet?*«

Gustaf svarade med värma och värdighet:

«Jag har förutsett allt, och jag förbiser icke «faran af mitt företag; men hvad följden än må bli, «fruktar jag mindre landsflykt och ännu grymmare «ytterligheter, än den nesa, hvarmed man synes «vilja hölja min regering. Den hofsamhet och mild«het, som hittills ledt mitt uppförande, ha gifvit före«vändning att tillvita mig själssvaghet, hvilket ryska «partiet missbrukar med den oförsyntaste fräckhet. «Det är tid att skingra villfarelsen och att inför «Europas ögon rättfärdiga mig för en så förödmju«kande fördom. När man jemför mitt första förfa«rande med det, som jag nu finner mig tvingad att «iakttaga, skall hvar man inse, att det icke är äre«lystnaden, utan min förolämpade ära, som drifver «mig. Korrt och godt! Jag har oåterkalleligen be«slutat att våga försöket, utgången må bli hvilken «som helst.«

– «Med Ers Maj:ts nådiga tillstånd« – tog Beylon varsamt till ordet – «anhåller jag underdånigst få framställa en fråga till herr ambassadören: huruvida, då Hans Allrakristligaste Maj:t i detta ögonblick ej har anordnat tillräckliga subsidier för det stora ändamålet, Hans Excellens medger ett försigtigt åberopande af *sitt* namn inför det handelshus här i Stockholm, som möjligtvis kunde förskjuta den erforderliga summan?«

– «Vore meningen, att inveckla mig i personligt ansvar för beloppet«– svarade Vergennes, oangenämt öfverraskad af framställningen – «så måste jag ty värr! erkänna och beklaga, att min kredit är alltför begränsad och otillräcklig.«

– «Afsigten« – genmälte föreläsaren – «vore blott att gifva låneunderhandlingen en officiel färg, hvilket sannolikt skulle underlätta och påskynda saken.«

– «I sådant fall samtycker jag med nöje« – återtog ambassadören, hemtande sig från bryderiet, hvaruti Beylons påhitt försatt honom. – «Jag nödgas endast utbe mig Ers Maj:ts höga uppmärksamhet och minne för det *enda* vilkor, som pligten oeftergifligt fordrar, att jag fäster vid detta medgifvande: nemligen, att icke kronan Frankrike blottställes, hvarken i financielt eller politiskt afseende. Om, med iakttagande af detta

förbehåll, den, åt hvilken Ers Maj:t täcks anförtro uppgörandet af ett lån, anser detsamma lättare vinnas genom åberopandet af min kännedom af saken (hvilket jag likväl, uppriktigt sagdt, har svårt att föreställa mig); så lemnar jag dertill desto heldre mitt bifall, som jag uppfyller på samma gång konungens, min herres, befallning och mitt hjertas käraste skyldighet, då jag, i allt hvad på mig ankommer, söker främja Ers Maj:ts planer, fördel och höga nöje.«

– «Jag är er förbunden, herr ambassadör« – föll konungen härvid lifligt in –; «och fastän jag ej betviflar, att ju *mitt* ombud varder trodt på sina ord, önskar jag likväl, att ni ville i en biljett, ställd t. ex. till Beylon, yttra hvad ni anser tjenligast för ändamålet. Saken tål ej uppskof, och till undvikande af tidsutdrägt kan biljetten nu genast skrifvas, då vi få öfverenskomma om ordalagen.«

Vergennes fann, att han ej, efter sitt förenämnde yttrande, kunde med heder draga sig tillbaka, och gjorde sig således af nödvändigheten en dygd samt författade biljetten, likväl i så afvägd lydelse, att, sedan ambassadören aflägsnat sig, konungen sade till Beylon: «Jag vill önska, att icke på detta förord till «lånet må kunna lämpas Ninons uttryck om sin rykt«bara förskrifning till La Châtre.«

Men en så skicklig underhandlare, som Beylon, behöfde blott en uppslagsända för att gå i land med hvad han föresatt sig, och den tidens stora svenska handelshus, lika redbara i moraliskt som financielt afseende, satte ej i fråga att göra huru stora förskotter som helst, när de voro öfvertygade om den lånsökandes *moraliska* säkerhet. Det lyckades också Beylon, att för konungens räkning nu erhålla en försträckning af 150,000 riksdaler från det i svenska handelns häfder odödliga huset Grill och bolagsmannen grosshandlaren Pejl.

Detta skedde, som ordspråket säger, just i grefvens tid , eller i portläsningen. Allting var nu å ömse sidor så bragt på spetsen, att en afgörande brytning ej längre kunde uteblifva. Dagen innan den skedde gafs på hofvet den första svenska opera: «Thetis och Pelée«.3 Allt var lysande och bar den yttre prägeln af munterhet, under det oron och jäsningen voro på sin höjd. Gustaf syntes helt och hållet sysselsatt med och talade ej om annat, än sin kära opera – och längtade i sjelfva verket ifrigt efter bankettens slut.

Det var i farans stund, Gustaf III, utan anspråk att kallas hjelte, så vida nemligen dermed menas härförare- eller soldat-egenskaperna, städse var beundransvärd. Hans skaplynne återtog då hela sin spänstighet: det var själskraftens renaste guld, sofradt från lidelsernas och sinlighetens slagg. Aldrig brast honom mod, aldrig vacklade hans beslutsamhet, aldrig tappade han hufvudet, aldrig öfvergaf honom rådigheten. Alltid betalte han med sin person, kröp aldrig harhjertadt bakom beväpnade styrkans eldgap, och fläckade aldrig sina svenska läppar med en feg och omensklig uppmaning, «att *nedsabla packet!*«4 När faran var förbi, sönk han ofta tillbaka i sina olater, öfverlåtande sig lättsinnigt och oförsynt åt de förderfliga ingifvelserna af sin inbilskhet och sina konungska fördomar, sina nycker, sina obändiga begär och sin egenkärlek.

Knappt hade gästerna lemnat slottet, innan Gustaf redan satt, inläst i sitt kabinett, vid sitt skrifbord. Han skref ett ömt bref – ett slags politiskt testamente – till sin äldste bror prins Carl, den närmaste thronarfvingen, hvilken han anbefallde Sverige och Svenskarne och besvor att lemna sin död *ohämnad*, derest Gustaf dukade under i det vidtutseende vågstycke, hvilket han nu stod i begrepp att försöka. När brefvet var färdigt och förségladt med den ring, hvarom läsaren framdeles får höra talas, när länken af händelserna hunnit de nya hvälfningar, som aflägsnat Gustafs son från Gustafs thron, letade konungen fram ur några lönlådor i sin chiffonier och ur sitt schatull en hop angelägna hemliga papper, dem han ordnade och inlade i ett annat, hvilket han derefter också förseglade. Nu gick han till dörren vid en löntrappa, lutade örat mot dörren och lyddes. «Ännu icke!« sade han sakta och misslynt. Allt var tyst kring honom; ty konungen hade befallt hela sin uppvaktning att gå till hvila, men vara i ordning och väcka honom klockan 5 följande morgonen. Ändtligen hördes ett varsamt knackande på löndörren. Gustaf sköt undan en rigel och öppnade. Morianen inträdde.

– «Nå, hvad förehafves i Pechlinska huset?«

– «Generalen har beställt hästar till i morgon bittida.«

– «Hvart reser han?« – «Man gissar, att det bär af ned till hans regemente.«

– «Reser han af egen drift, eller har han något hemligt uppdrag från Sekreta Utskottet?«

– «Det vet man ej med säkerhet.«

– «Reser han ensam?«

– «Så tror man åtminstone.«

– «Hvilka personer ha gjort generalen besök de här dagarna?«

– «Omöjligt att säga, Majestät! Folk strömmar ut och in hos honom från morgonen till qvällen, förnäma, så väl, som ringare.«

– «I sanning, min kära Badin, hvarken du eller din sköna behöfva få onda samveten för de här upplysningarna! – Huru låter det i staden?«

– «Både bra och illa, Majestät! De flesta välsigna kungen och förbanna ständerna; men en och annan gör tvertom.«

– «Nå, hvem kunna dessa «en och annan« vara?«

– «De höra till så kalladt bättre folk, Majestät; ty sämre folket ropar med en mun idkeligen: «lefve konungen!«

– «*Bättre* och *sämre* folk! Hvad skall det heta, min herre?«

– «Soldaten älskar Majestätet; officerarne så lagom. Handverkaren sjunger: «Gustafs skål!« medan adelsmannen vill tysta skrålet. Bonden tycker mer om kungen, än herrarne med knappar i rocken; men bondkaplanerna skaka på hufvudet, då de tala om «fritänkeri«, hvilket åter tycks föga bekymra herrarne i sidenhattar.«

– «Nog! – Är det lugnt i staden?«

– «Ja och nej. Det mumlas öfverallt; men ingenstädes har det kommit till utbrott.«

– (Konungen, halfhögt, liksom åt sig sjelf:) «Minan är anlagd; den antändande gnistan är hardt nära; ögonblicket är inne.« – (Högt till morianen, i det han lemnar honom det förseglade schatullet:) «Tag detta, Badin, och följ mig; men smygande på tå, och icke ett ord under vägen.«

– «Jag lyder, Majestät!«

Och nu skyndade Gustaf, med Badin bakom sig, den hemliga gången till Beylons halfvåning. Schweitzaren afbidade hans ankomst, icke utan oro, mottog sjelf schatullet ur morianens hand vid dörren, den Beylon riglade, sedan konungen skickat bort Badin.

– «Här« – sade Gustaf – «anförtror jag dig mina vigtigaste papper. Segrar jag, så är det af *dig*, jag får dem tillbaka; om jag dukar under, så ansvarar du mig, inför allt hvad du har heligt, att de varda, i din närvaro, uppbrända, olästa och oöppnade. Fortskaffa imedlertid under dagens lopp, så obemärkt som möjligt,

schatullet till franske ambassadören, att, tills *du* återfordrar det, förvaras i beskickningens arkif. I händelse af någon stor olycka är det alltid säkrare hos ett främmande sändebud, än hvarhelst på detta slott, som då lärer bli en tummelplats för partiernas tygellösa raseri.«

– «Ers Maj:ts höga vilja och befallning skola samvetsgrant efterkommas« – svarade Beylon. – «Just detta visa förutseende af alla möjligheter samt mått och steg äfven för värsta fallet göra framgången så mycket sannolikare; ty sådant ådagalägger, att Ers Maj:t förberedt och beräknat följderna.«

– «Detta bref till Carl afsänder du med ett ilbud, i samma stund du får höra, att jag ej mera finnes till. Blir jag vid lif och seger, så lemnar du mig brefvet tillbaka i egna händer.«

– «Det är då denna sednare del af Ers Maj:ts befallning, jag kommer att ställa mig till efterrättelse.«

– «Hvar äro de pass, jag tillsagt dig att anskaffa, med öppet rum för namnen?«

– «Här, Ers Maj:t. De äro utfärdade af magistraten, ty öfverståthållaren gjorde svårigheter vid att underteckna dem *in blanco*, och det hade törhända varit farligt, att väcka baron Rudbecks misstankar genom för mycken enträgenhet att bekomma passen.«

– «Rätt bra. Jag igenkänner ditt nit och din urskiljning. Dessa pass utgöra sista räddningsplankan, om allt misslyckas, så att jag med mina förtrognaste nödgas, under diktade namn, söka frälsa oss medelst flykten. – Ingenting återstår således nu af förberedelserna: allt hvad af mensklig förmåga beror har jag förutsett. Tärningen är oåterkalleligen kastad. Några timmar härefter inträffar den afgörande stunden. Farväl, min trofaste Beylon! Du återser i mig den *allena* regerande konungen, ... eller också återser du mig .... *aldrig!«*

– «Gud beskydde Ers Maj:t och kröne dess högvigtiga förehafvanden med allsköns framgång!«

Gustaf återvände till sina rum, för att njuta ett par timmars hvila.

TRETTIONDETREDJE KAPITLET.

Tidigt på morgonen den 19 Augusti hade senaten sammanträdt i rådkammaren, i anledning af de oroande underrättelser, som inlupit om uppresningen i Skåne och jäsningen i hufvudstaden. Konungen var redan förut i verksamhet, för dagen började med en inbjudning till samtlige hos honom anställde utrikes sändebud, att genast infinna sig på slottet, emedan han, för att skydda dem mot förnärmelser af den i rörelse bragta hopen, nödgades ställa vakt hos dem, som icke hörsammade inbjudningen. Denna sista omständighet bevekte till och med de ministrar, som voro honom afvigt sinnade.

Mången läsare torde önska en beskrifning på den drägt, dagens hjelte vid detta tillfälle bar.

Nå väl!

En berättelse om statshvälfningen 1772 skildrar Gustaf III:s klädsel den 19 Augusti sålunda: «svarta silkesstrumpor och skor, med aflånga silfver«spännen; svarta klädesbyxor; en opprydd blå rock «med förgylda knappar; en vanlig officersvärja; opu«dradt, bundet hår, med fladdrande lockar; hatten, «efter allmänna bruket den tiden, trekantig, utan «fjädrar eller annat tecken. När konungen steg till «häst, drog han sina stora ridstöflor utanpå skorna.«

I afsigt såväl att blidka Hessenstein och vinna honom för sina planer, som att öka anseendet af företaget, när

prinsarne af blodet saknades i hufvudstaden, hade Gustaf, i en egenhändig biljett, anmodat fursten att infinna sig på slottet. Han kom, då konungen var i begrepp att begifva sig till senaten, som genom utskickade anhållit om hans inställelse der. Åtskillige af konungens parti, hvaribland general Fredrik Horn, hade kommit innan Hessenstein. Konungen mottog denne med den utsöktaste artighet; vidrörde i allmänna ordalag den förändring, som förestod, påkallad lika af allmänna ställningen och af allmänna rösten, samt åsyftande endast fäderneslandets bästa, trygghet och ära, genom en i myndighetstillstånd försatt konungamakt; och underrättade honom om sitt beslut, att uppdraga åt honom högsta befälet, närmast konungen, öfver hufvudstaden och der förlagda truppar, så snart fursten svurit konungen sin ed, den han nu äskade, för ordningens och efterdömets skull, icke derföre att han satte dess behöflighet i fråga, hvad Hessenstein anginge.

– «Den trohet och lydnad, jag redan svurit konungen *och* grundlagarna, förbjuda mitt samvete att svärja Eders Maj:t någon *annan* ed«, svarade Hessenstein, med stoltare hållning och högre ton, än han förut tillåtit sig mot konungen; ty Pechlins förespeglingar sväfvade i detta ögonblick för furstens inbillning.

– «Hvad skall det heta, min ..... frände?« – utbrast Gustaf, öfverraskad och förtörnad, men återhemtade sig snart och tillade med lugn värdighet: – «Ert misstroende, furste Hessenstein, till er konungs och väns afsigter nekar mig att hysa det förtroende, jag ville, till edra egna. Lemna således er värja; ty ni är från detta ögonblick min fånge, och ert fängelse: *der!*«

Gustaf pekade på sin egen sängkammare. Hessenstein försökte ej ens något motstånd, utan räckte konungen sin värja, bugade sig, stillatigande, och gick in i det anvista rummet. Tvänne af lifvakten ställdes på post vid dörren.

Nu vände konungen sig till Horn och yttrade:

«Det befäl närmast min person, hvilket herr «von Hessenstein ej *vågat* åtaga sig, anförtror jag «med nöje åt er, general Horn, hvars mod och tro«het äro mig kända. *Jag* behöfver ej er ed, men *«ordningen* fordrar den. Min vän (konungen vinkade härvid auditören vid lif-gardet, Stenhof, som på befallning var tillstädes, att träda fram) «förestafva eden!«

Det skedde; hvarefter Horn kysste konungens hand.

– «Se så, mine herrar,« – återtog Gustaf – «förfogom oss till senaten. J stadnen utanför i förmaket; jag ensam går in i rådkammaren. Men om jag ropar på hjelp, så störten in; sprängen till och med i nödfall dörrarna, ty man bär då händer på min person. General Horn! drag försorg, att vakt i dag öfverallt, der den behöfs, finnes att tillgå.«

Och nu skyndade konungen med sina medhjelpare till rådsrummen.

Senaten anade en storm, men hoppades kunna förekomma dess följder genom en brådskyndad kraftyttring. Man gaf således Gustaf helt oförbehållsamt tillkänna sina misstankar, att uppresningen och oron i landet underblåstes af honom, och man äskade, att han, utan omsvep och tidsutdrägt, måtte till Rådet aflemna de bref, han erhållit från prins Carl, sedan

dennes afresa till Skåne. Slutligen förständigades konungen, att tills vidare icke lemna slottet utan senatens särskilta vetskap och samtycke.

«Huru« – utbrast Gustaf, med blick, åtbörder, hållning och stämma af en herrskare, som *känner* sin makt och sin höjd – «ämnen J, som burit en «tung hand på min faders krona, ryckas med mig «om spiran och öfva ett brottsligt våld mot Herrans «smorde! Tålamodets mått är rågadt; förödmjukel«sernas, förnedringens och

sjelfsvåldets kalk är tömd «till dräggen; edert inkräktade väldes sista timma «har slagit. Fäderneslandets ära och mitt folks för«tryck mana mig, att göra slut på splitets och be«stickningarnas skändligheter. J ären ej längre mina «rådsherrar; J ären mina fångar. Mitt ädelmod och «eder undergifvenhet skola bestämma ert öde. (Springer till dubbeldörrarna af yttre rummet, öppnar den ena och ropar dit utåt:) «general, Horn! Ni utser «en befälhafvare, som ansvarar mig vid sitt hufvud, «att ingen af desse herrar slipper härifrån utan min «särskilta befallning; men också, att ingen förnärmar «någon bland dem, så vida de ej sjelfve tvinga er, «att möta våld med våld.«

Horn ställde vakter vid ingången till rådsrummen och gaf behöriga föreskrifter åt en officer, som tillsades att stadna qvar och besörja bevakningen.

– «I dag« – fortfor konungen – «torde mera än en gång blifva svårt att skilja vän från motståndare, om ej de våra utmärka sig genom något yttre igenkänningstecken. I brist af något bättre får det här gå an.«

Gustaf tog ur fickan sin hvita näsduk och anmodade general Horn att knyta den kring kungens venstra arm.

– «Jag skall göra er samma återtjenst,« yttrade Gustaf derefter, begärde Horns näsduk och knöt den sjelf kring venstra armen på generalen.

Hela omgifningen följde det höga efterdömet. Det spridde sig som en löpeld kring staden, och inom en kort stund buro alla konungskt sinnade i hela Stockholm det Gustavianska igenkänningstecknet. Sedan statshvälfningen blifvit fullbordad och befästad, antog och införde konungen, till hågkomst deraf, en hvit duk kring venstra armen till fälttecken för svenska krigshären, hvilket den också bar ända till dess en ny revolution – den af 1809 – störtade den statsbyggnad, hvars uppförande Gustaf III afsåg att städse hålla i lifligt minne medelst besagde fälttecken.

Stora folkhopar voro samlade öfverallt i konungens väg, då han från slottet begaf sig till artillerigården. Många buro det hvita igenkänningstecknet; från tusentals munnar skallade starka «lefve!« för Gustaf, och han talade till höger och venster vänligt och uppmuntrande med de personer, som voro honom närmast, utan afseende på deras rang och stånd. Men här och der framtittade surmulna ansigten, och en och annan flock stod tyst, då konungen gick förbi, eller mumlade halfhögt några vredens ord. De fleste svuro konungen den nya trohetseden. De gensträfvige och bland dem generalerne Rudbeck (öfverståthållaren) och Strussenfelt arresterades: ett öde, som drabbade både ständernas öfverbefälhafvare i Stockholm, riksrådet Kalling och flera betydande riksdagsmän. Det är imedlertid en till visshet gränsande förmodan, att Gustaf varit förlorad, om desse, hvar i sin stad, gjort sin skyldighet. Men, icke nog att Hattarna, som förut är nämndt, rymde fältet: flere bland Mössorna gjorde på samma sätt, några vunne af den inställsamme konungen, andre paniskt fruktande hans hämnd.

När general Pechlin hunnit öfvertyga sig om en sådan sakernas ställning och sinnenas stämning i hufvudstaden, insåg han, att motståndsbemödanderna här voro förgäfves, och rustade sig till, att, i stället ordna dem i landsorten. Han ämnade för sådant ändamål ställa sig i spetsen för sitt regemente, och begaf sig hals öfver hufvud på vägen till Jönköping. Hetta skedde likväl icke förr, än han gifvit ständernas sak förlorad på sjelfva riksdagsorten, och då Gustafs fick öfverhanden. Vid första underrättelsen, att Pechlin rest från staden, gaf konungen befallning till en ung officer af gardet, att skynda efter och arrestera honom. Generalen hade ej hunnit längre än till Södertelge, då den utskickade upphann honom, just i det ögonblicket, hästarna redan voro spända för vagnen. Officeren, med anden ur halsen, kastar sig ur sitt åkdon, förbjuder i konungens namn Pechlins kusk att köra ur stället, springer fram till vagnsdörren, den han rycker upp, förklarande, på hög befallning, generalen för sin fånge.

– «Hvar har han sina ordres, min vän? Låt mig se dem« – frågade Pechlin helt kallt, med oförändrad uppsyn.

– «Skriftliga ordres har jag väl icke; men Hans Maj:ts muntliga befallning gör till fyllest. Mitt officersord och mitt ansvar torde för herr generalen vara tillräckliga säkerheter, för att lyda och underkasta sig konungens höga vilja.«

– «Ja så, han har intet skriftligt. Ja, men ser han, min vän, jag har *de här.* (Pechlin tog fram tvänne pistoler och visade mynningarna åt den unge officern). Kör, kusk!«

– «Att skicka barn åstad för att taga fast gammalt folk« – mumlade generalen för sig sjelf, medan hästarna i starkt traf hastade mot Pilkrog –, «det stärker min öfvertygelse, att den nye envåldsherren ännu icke är fullväxt.«

Men ödet hade redan brutit stafven öfver det regeringssätt, hvars fall Pechlin ville hindra, och den fångenskap, han undgick i Södertelge, drabbade honom i Jönköping, dit Gustaf med ilbud skickat befallning derom, så snart han blifvit *allena* styrande, och innan ännu general Pechlin haft rådrum att uppvigla folket till försvar af *sina* rättigheter.

TRETTIONDEFJERDE KAPITLET.

Statshvälfningens sista uppträden fortgingo imedlertid obehindradt i hufvudstaden. Auditör Stenhof, tjenstgörande såsom härold, förkunnade Stockholms invånare Gustafs bud och befallningar, och dessa rönte föga eller intet motstånd. Glädjen och framgången lifvade ännu mer älskvärdheten i Gustafs väsende och driften af hans verksamhet. Hänförelsen af hans upprymda lynne spridde sig till alla, som nalkades honom. Derigenom vidgades ock betydligt och skyndsamt kretsen af hans anhängare. Alla ville se, ville höra, ville tala med den glade och den gode kungen, hvilken, långt ifrån att häpna för, eller förtörnas öfver, eller besväras af allmänhetens förtroliga dristighet, lånade sig deråt med uppmuntrande förbindlighet, samt fröjdade sig och skämtade med folk ur hopen, som derest de varit hans likar och gamla bekante.

Sedan trupperna svurit konungen lydnad och trohet, gick han upp i statsexpeditionerna, hvilka hade sitt säte i Gamla banken, i hörnet af Storkyrkobrinken och lilla borggården. Öfverallt var han omgifven af folkskaror, som hvarje ögonblick haft hans lif i sitt våld, om de velat honom illa; som älskade och beundrade honom derföre, att han visade dem ett så oinskränkt förtroende; men som skulle föraktat och öfvergifvit honom, om han låtit minsta stymmelse till farhåga eller misstroende framskymta. Just då han satte foten på trappan af Gamla banken, kände han ett kraftigt slag af en flat hand på sin ena axel. Gustaf vände sig hastigt och såg en yngling, hvars ansigte strålade af hänryckning, och som utan omsvep räckte konungen sin hand, den Gustaf okonstladt och småleende mottog. «Det går bra! Det kommer att «gå ändå bättre!» – utbrast ynglingen häftigt, med eftertryck skakande monarkens hand – «DU är vär«dig att vara Svenskarnes kung! Lefve Gustaf! Gustaf «för evigt!»

– «Hvem är ni, unge man?» – frågade konungen, med mildhet. – «Sättet är något ovanligt; men hjertligheten och det goda uppsåtet tala till er fördel.»

– «Jag heter Samuel Uggla, Ers Maj:t, är extra ordinarie kanslist i Justitierevisionen och son af prosten i Hedemora.»

– «Godt. Jag skall underrätta mig om ert uppförande, och lofvar att ej glömma er, om det, som jag hoppas, befinnes oklanderligt.»

Derefter, vändande sig till Horn och de öfrige, fortfor konungen:

«Det är tid att tänka på mina gäster mot sin vilja på slottet, och att ställa de utrikes sändebuden tillfreds.»

Uppkommen på sina rum, lät Gustaf genast förekalla ministrarne. «Mina herrar,» – sade han till dem – «det är med tårar i ögonen, som jag måste «gifva eder del af det steg, hvartill J varit vittnen, «och som jag varit tvingad att vidtaga, emedan min «person och statens säkerhet voro i fara. Jag ber «eder derom underrätta edra hof, och försäkra dem, «att mina bevekelsegrunder, när de blifva kända, «skola rättfärdiga mig inför Europas ögon och att «detta ej kommer att medföra någon förändring i «den fred, vänskap och samdrägt, som jag önskar «vidmakthålla med alla makter, isynnerhet med mina «vänner och grannar. Hvad jag gjort, är för mitt «folks bästa och för upprätthållandet af den sanna «friheten. Jag har låtit anmoda eder att infinna eder «här på mitt slott för eder egen säkerhets skull. «Fastän jag gifvit de mest bestämda befallningar, att »förekomma obehagligheter, fruktade jag likväl att «pöbeln kunde förgå sig. Jag har på detta sätt velat «visa eder, huru högt värde jag sätter på edra per«soner. Det beror i denna stund af eder sjelfve, att «antingen återvända hem till edra boningar, eller att «stadna qvar på slottet, der jag skall söka herbergera «eder på ett passande sätt.»

Vid detta tal målade sig förtrytelse och de våldsammaste lidelser i ryska, engelska och danska sändebudens anletsdrag. Ingen enda af dem besvarade med ett enda ord konungens förbindliga yttrande. Endast Frankrikes ambassadör tackade, som sig höfdes. Engelske ministern öppnade ej munnen till något annat, än en begäran om pass åt ett ilbud, som han ville afsända till sitt hof. Konungen vägrade, i artiga ordalag, att villfara hans anhållan, tills det återställda lugnet tilläte att öppna hufvudstadens portar. Man har anledning tro, att dessa ministrar ville tillställa några folkrörelser natten mellan den 19:de och 20:de. Man försökte besticka kronans båtsmän, men de voro omutlige. De handelshus, som betjenade Rysslands och Englands ministrar, gjorde sig mycket besvär att skaffa penningar; men konungen lät arrestera hufvudmannen för det förra i hans hemvist, der han bevakades af fyra man. Det sednares rymde, för att undgå ett lika beskaffadt öde.5

– «Hvad mina herrar f. d. förmyndare angår, – yttrade Gustaf skämtsamt, sedan de utrikes sändebuden tagit afträde – måste de ursäkta, att jag qvarhåller dem som gisslan, tills förmyndareräkningen blifvit afslutad och godkänd. Deras Excellenser äro väl något trångbodda i rådsrummen, men det är på sin höjd blott för ett par dygn, jag ämnar besvära senatorerne, i stället att de besvärat mig och mina företrädare alltsedan 1719. Öfver mitt kök och min husgerådskammare lemnar jag utomdess herrskapet ett oinskränkt välde. De behöfva således hvarken svälta eller trängas i syskonsäng.»

– «Huru befaller Ers Maj:t i afseende på fursten?» frågade vakthafvande kammarherren.

– «Har han beklagat sig öfver sitt fängelse?»

– «Långt derifrån; men Ers Maj:ts egen sängkammare ....»

– «Är det rum, jag minst af alla behöfver under närvarande omständigheter,» föll konungen lifligt i talet.

Och så var det. De mellanstunder Gustaf hade tid att egna åt hvilan, nätterna mellan den 19 och 20 samt 20 och 21 Augusti, kastade han sig, klädd, på den soffa, som befanns närmast till hands.

När äfven Stockholms magistrat och embetsverken svurit konungen huldskap den 20:de, kallade han ständerna till plenum plenorum följande dagen.

Af förberedelserna till detta sprang hela verlden i ögonen, att, till trots af de fosterländska förespeglingarna, svenska folkets frihet likväl ej var statshvälfningens innersta tanka, utan att frågan endast gällde utbytet af flere befallande husbönder mot *en enda.*

«En stark trupp af gardet uppställdes på Riddar«hustorget; rundt omkring slottet ställdes soldater; på «inre

borggården midtför rikssalen, der ständerna skulle «samlas, uppfördes kanoner, som voro skarpt laddade. «Ständerna fingo icke gå upp till slottet ståndsvis, hvart «med sin talman, utan hvar och en skulle gå, som «han kunde, utan all högtidlighet. Landtmarskalken «kom utan staf. Sedan alla voro församlade, trädde «Gustaf in i salen, omgifven af sina drabanter och en «talrik mängd officerare. Då han satt sig på thro«nen, slog han tre slag med Gustaf Adolfs silfver»hammare på bordet.»6

Och hvad gäller eller hvad gagnar – höra vi läsaren fråga – ett sålunda afskrämdt eller aftvingadt samtycke, vare sig i lagligt eller sedligt afseende?

Enfaldige läsare, som icke häruti igenkänner den himmelska härkomsten af *alla* konungadömen med Guds nåde! Det är i vapnens makt, som den gudomliga rättens majestät herrligast framlyser, och krutet är den väsendtliga beståndsdelen i Herrans smordes kröningsbalsam.

Det var i detta märkvärdiga plenum plenorum, som herrskareordet gjorde 1720 års statsform till intet och skapade den af 1772. Det var nu, Gustaf uttalade det odödliga löftet, att städse vilja vara «*den förste medborgaren bland ett fritt folk:*» ett löfte, som han slöt med att hålla – på konungars *vanliga* sätt!

Gustaf hade sjelf uppsatt och undertecknat samt uppläste nu en edelig försäkran, hvaruti han *afsvor* enväldet. Den nya regeringsformen upplästes äfven och besvarades naturligtvis med: «*ja.*» Det var nödvändigt. Kanonernas dunder skulle öfverröstat det ljudeligaste: «*nej.*» Talmännen underskrefvo den sålunda antagna grundlagen, och ständerna svuro den ed, som konungen i egen person förestafvade dem. Gustaf steg härefter upp från thronen, tog kronan af sitt hufvud, lade henne på hyendet bredvid den nyss underskrifna urkunden, och uppstämde sjelf psalmen: «O Gud vi lofve dig,» i hvars afsjungande alla närvarande deltogo. Också detta var ganska naturligt. Bajonetternas vältalighet är merendels oemotståndligt öfvertygande. Trettisju år senare instämde alla, som *då* voro tillstädes på *samma* rum, i bifallsropen, som ryckte spiran från Gustafs ätt.

Omstörtningen var sålunda fullbordad. På tre Augustidagar uträttades i Sverige, i *konungsk* anda, hvad i *folkets* namn skett i Frankrike de tre Julidagarne. Det utgör den ädlaste stenen i Gustaf III:s ärekrona, att åtminstone ingen droppa blod spilldes år 72. Det blod, som flöt i strömmar året 30, gaf deremot växtlighet åt den skönaste lager, som någonsin prydt ett fritt folks hjessa. Så mäktigt inverka ställningar och förhållanden på en saks både utseende och beskaffenhet.

När fursten Hessenstein blifvit underrättad, att Riksens Ständer stadfästat en ny sakernas ordning, begärde han papper, penna och bläck, samt skref till konungen:

«De ynnestprof, med hvilka Eders Maj:t alltid «hedrat mig, hafva genomträngt mig med den lifliga«ste tacksamhet och störta mig i detta ögonblick i «den grymmaste förtviflan. Jag var nödsakad att vä«gra Eders Maj:t lydnad, emedan jag trodde, att Rik«sens Ständer ej kunde häfva den ed, jag svurit dem, «och emedan jag ej ville tjena till verktyg åt den «godtyckliga makten, hvilken jag afskyr och som jag «befarade skulle blifva en följd af denna statshvälf«ning. Eders Maj:t har haft denna godtyckliga makt «två hela dygn, men har nyss gifvit friheten tillbaka «åt folket: en handling, som nästan ej har något fö«redöme och som jag ej kunde förutse, oaktadt det «begrepp, jag alltid hyst om edra stora egenskaper. «Det är följaktligen med godt samvete, jag ånyo ned«lägger min hyllningsgärd vid Eders Maj:ts fötter. «Men värdes tillåta, att, sedan jag talt till min ko«nung, jag nu vänder mig till min vän. Detta ut«tryck af en undersåte bör ej klinga stötande i Gu«stafs öron. Ni har förolämpat mitt hjerta: ett ord «blott, och jag hade skyndat till er sida. Det har «funnits en sammansvärjning mot er person, och ni «har ej sagt mig det. Jag fick först veta det i går «aftons, genom det bref, hvarmed ni hedrade mig «och som ni skickade mig, sedan staden underkastat «sig. Ni förklarade er ej hysa annan afsigt, än att «återställa Gustaf Adolfs regeringssätt, lämpadt efter «närvarande

omständigheter. Det kunde vara Carl «XI:s, och detta föranlät mig att handla som jag «gjort,» m. m.7

I samma stund konungen bekommit detta bref, gick han till rummet, der Hessenstein var arresterad, och återlemnade honom hans värja. Följande dagen yttrade Gustaf i förtroende, att han hade att förebrå sig sjelf furstens visade gensträfvighet, hvilken han afböjt, om han förklarat sina syften något tydligare i sin biljett.8

Riksens Råd blefvo nu också frigifne. De erhöllo samtlige följande dagen sina afsked, men flere bland dem inkallades ånyo i den icke mer beslutande, blott anspråkslöst rådgifvande rådkammare, som Gustaf nu bildade af egen makt och myndighet, samt enligt sitt eget sinne.

Riksdagsärendernas afslutande påskyndades sedermera med rastlös ifver, inskränkta till några få ämnen af de många, som dittills fordrat Riksens Ständers tid och omtanka. Inom tre veckor efter statsförändringen – eller den 9 September – blefvo de högtidligen hemförlofvade. Korrt derpå afreste konungen till sitt kära Ekolsund, der han, vid ankomsten, skref på en fönsterlucka i sitt arbetsrum:

«*Den 12 September 1772 återkom hit från revolu-*

tionen

GUSTAF.»

När herr Seton sedermera köpte Ekolsund, lät han infatta inom en upphöjd ram af silfver, under en glaskupa, denna enkla hågkomst af en ryktbar hvälfning och af en ryktbar kung.9

Ingen läsare är så litet hemmastadd med allmänna lifvet, att en beskrifning här skulle vara af nöden på de rökoffers myckenhet och öfverdrift, som smickret, egennyttan, lycksökeriet, ja! till och med fruktan upptände åt den nu mäktig vordne beherrskaren. Att han inom en kort tid, med ringa utvägar, men stora faror, medelst själsnärvaro, följdriktig ihärdighet, fintlighet, vaksamhet, drift och mod besegrat alla hinder och omskapat statsformen, var visserligen beundransvärdt; men det vackraste af alltsammans, – det för hvilket Gustaf III förtjenar minnets ära – var dock hans mensklighet, synnerligast under de bättre dagarna af hans regering. När han, af blod och tårar obefläckad, och efter så många under själsansträngningar genomvakade nätter, fick andas Ekolsundsparkens friska, uppfriskande luft, glädjande sig åt lugnet efter så vådliga stormar, anmärkte hans uppvaktning, med fjäskande omsorg, huru behöflig hvilan vore för honom och huru lyckligt *för riket*, att konungen nu längre tid kunde öfverlemna sig åt ledighet från de besvärliga regeringsbestyren.

– «Den största vederqvickelse för en regent – svarade Gustaf – är att belöna sina vänner och förlåta sina fiender.»

Och dessa bestyr blefvo hans första hvila.

Befallningar utfärdades om alla de personers försättande i frihet, hvilka under de föregående händelserna blifvit häktade. *Längre* sträckte sig dock icke försonligheten, ty hvarken Kalling, Reuterholm, Funch, Düben, Ridderstolpe, Arnell, Ehrencrona eller Sparre inkallades ånyo i Rådet; Rudbeck endtledigades från öfverståthållare-embetet; Pechlin och Strussenfelt gingo ur tjenst. Men innan Septembersolens sista strålar darrade på Ekolnfjerdens af höstvindarnas förstling krusade yta, voro: general Horn «*grefve,*» kapten Hellichius «*öfverste Gustafsschöld*», fändrik Cosswa «*löjtnant Anckarsvärd*», auditör Stenhof *herr «af Stenhof*», sekreteraren Uggla *herr «af Ugglas*». Baron Sprengtporten hade blifvit *generallöjtnant och öfverste för lifgardet till fot och häst*, samt öfverjägmästaren Toll *ryttmästare och svensk adelsman.* General Fersens *afgörande* overksamhet och frånvaro under sjelfva brytningen var redan belönad med *talàren.*

I det föregående hafva vi gått händelserna i förväg, då arffustarne Carl och Fredrik Adolf stundom kallats «*hertigar af Södermanland och Östergöthland.*» Det var just *nu*, konungen, deras broder, förlänade dem dessa titlar, såsom ett vedermäle af sin erkänsla för deras nitiska biträde vid statshvälfningen.

Slut på Första delen.

TRYCKFEL.

Sid.	rad.	står:	läs:
18	22	bblägenhet	belägenhet
40	21	tänka	tänka så.
46	6	yttre	ystra
107	21	hon	han
143	21	de	det.
171	23	så. att	så, att
206	29	Visserliger	Visserligen
226	24	enkehertiginnan	erkehertiginnan
273	4	slottsträdgårdeu	slottsträdgården
–	17	hans lutligen	han slutligen
281	16	sillsäger	tillsäger

Noter

1)

”*Le Dante, persécuté par Boniface VIII, parce qu'il étoit Gibelin, se vengea en poëte, et fit sentir que les puissans même doivent toujours craindre les traits piquans du génie.*”

Elémens d'histoire générale par l'Abbé Millot. Paris 1778. 5:te delen.

2)

«Si on lisait les lettres de l'impératrice de Russie, du roi de Prusse, du feu comte de Tessin, etc. on apprendrait á penser, supposé que cela puisse s'apprendre. Il semble que ces génies n'aient cultivé notre langue que pour nous corriger; mais nous ne nous corrigerons pas.»

«Billet de M:r de Voltaire», i tredje delen af «Lettres de Ninon de Lenclos au marquis de Sévigné.» Paris 1806.

3)

Enligt Gustaf III:s eget utkast, författad af rådmannen i Stockholm Johan Wellander, musiken af Fr. Uttini. – Se Kellgrens Samlade Skrifter. Tredje bandet.

4)

”*Sabrez la canaille*.”

5)

Les Cours du Nord, par John Brown. *Paris* 1820. *Tome second.*

6)

Sverges historia af M. Bruzelius. Lund 1827.

7)

Brefvet är ursprungligen skrifvet på franska språket, hvilket också lätt skönjes af sjelfva öfversättningen. I svenskan går det *ännu* icke an, att tala till en kung med «*Ni*» och «*Er*»; ty vi sakna det väsendtliga biordet «*Sire*», så korrt, välljudande och städse tillgängligt, i stället för vårt tunga – Göthiskt tunga! – vidlyftiga och sällan användbara: «Stormäktigste, allernådigste konung». I Sverige nödgas man, under svett och möda, släpa sig fram till thronen i hela denna klumpiga underdånighets-rustning: i Frankrike åter skrifver man helt enkelt (och har alltid gjort det, äfven till den granntyckte Ludvig XIV): »*au Roi*» (stundom blott med tillägget: «*très-humblement*»), «*Sire*», och i Norrige: «*Till Kongen*».

8)

Brown, l. c.

9)

Promenade d'un français en Suède et en Norvège, par de Latocnaye. *Brunswick* 1801.